

23/88
СТА 118
III 57
5-31

РУДОВЕ
НА
ВЕЛИКОТЪРНОВСКИЯ
УНИВЕРСИТЕТ
"СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ"
Том 31, книга 3

БЪЛГАРИТЕ
ОТ УКРАИНА И МОЛДОВА
(1941-1945 г.)
Документи и материали

TRAVAUX
DE
L'UNIVERSITÉ
"ST. ST. CYRILLE ET MÉTHODE"
DE V. TIRNOVO
TOME 31, LIVRE 3

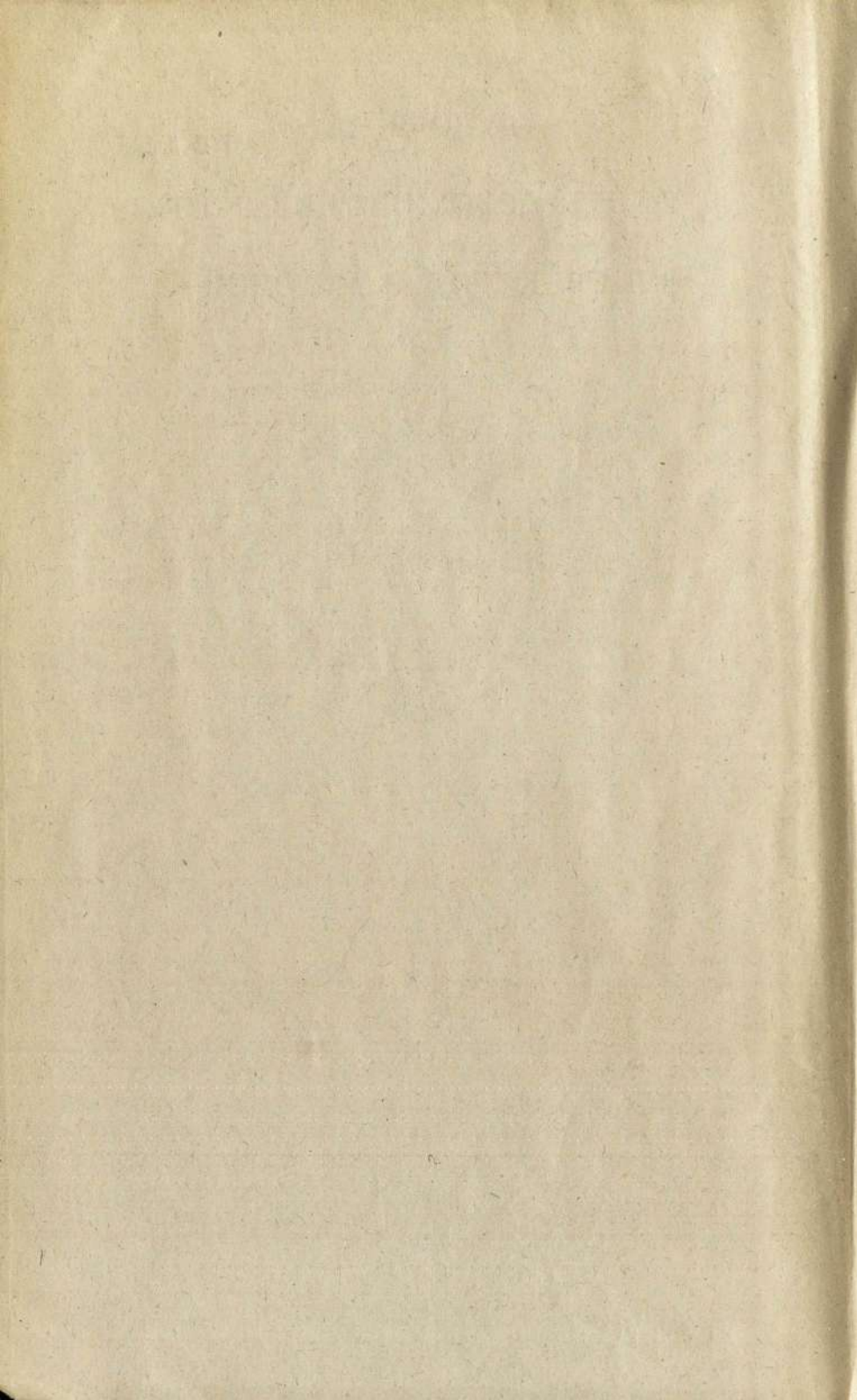
УНИВЕРСИТЕТСКО ИЗДАТЕЛСТВО "Св. св. Кирил и Методий"
В. ТЪРНОВО, 1994, V. TIRNOVO

21 SEP 2004

14 01 2011

ТРУДОВЕ НА
ВЕЛИКОТЪРНОВСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ

• СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ •

ТРУДОВЕ НА ВЕЛИКОТЪРНОВСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ

• СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ •

ТОМ 31, КН. 3

ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

1993

TRAVAUX DE L'UNIVERSITE

• ST. ST. CYRILLE ET METHODE •

DE V. TIRNOVO

ТОМ 31, LIVRE 3

FACULTE D'HISTOIRE

1993

**БЪЛГАРИТЕ
ОТ УКРАИНА И МОЛДОВА**

/1941 – 1945 г./

ДОКУМЕНТИ И МАТЕРИАЛИ

Университетско издателство "Св. Св. Кирил и Методий"
В. Търново • 1994 • V. Tirnovo

УЛАН
51687

93/99

Отговорен редактор проф. д-р Петър Тодоров

Съставители:

Проф. д-р Петър Тодоров

Н. с. I ст. к. и. н. Благовест Нягулов

2788/1995

ОКР БЛАНК БИБЛИОТЕКА

В. ТЪРНОВО ДП

ПРЕДГОВОР

През последните няколко години в България нарасна интересът към съдбата на хилядите българи, доскорошни граждани на СССР. Той се изразява в значителен брой прояви от страна на различни институции и обществени организации — може би повече конюнктурно-импулсивно, отколкото като позиция с обмислена дългосрочна перспектива — но във всички случаи насърчително.

Този интерес е взаимен. При условията на бурните политически и социални промени, които настъпиха в Република Украйна и в Република Молдова след разпадането на Съветския съюз, българите от тези страни — в усилия за по-добър живот и за възделена национална приобщеност към родината на своите праотци — потърсиха упование и в България.

Нараства броят на научнопопулярните публикации, в които се припомнят резултати от изследвания на български и на други автори — епизоди от многовековното битие на българите още от ранното средновековие в земите на Северното Черноморие и в двуречието на Прут-Днестър /Бесарабия/, но най-вече за презаселването на част от тези земи през XVIII-XIX в. с нови поколения българи, изселници-бежанци от родината си, тънеща в турска робия; за създаването на "Нова България" в южната част на Бесарабия; за традиционен бит, обичаи, фолклор и т. н. Извършва се и изследователска работа с научна добросъвестност, чийто вик обаче рискува, както е ставало в миналото, да бъде заглушен и сега от острастени националистически амбиции на големи групи хора из "съжителстващите" с тях българи други националности, настойчиво поддържани от заинтересовани външни сили. . .

Опасността от поредно политизирано пресъздаване и тълкуване на историческото минало на живеещите в посочените страни украинци, руси, молдовани, българи, гагаузи, татари и др. е наистина голяма. Поради това научното реконструиране на фактите на обективната действителност на базата на автентични източници и свързаното с това издирване и обнародване на документалните свидетелства на съответните явления и процеси днес е изключително важна изследователска и обществена задача.

Издаването на този сборник с документи и материали има за основна цел да привлече вниманието на историци и на широката общественост върху живота на българите от Бесарабия и от южните области на

Украйна през 1941 — 1945 г. С изключение на две научни съобщения¹, за този кратък, но драматичен период от техния живот не са правени специални изследвания. Но общоисторическият "фон" специално за положението на бесарабските българи е разкрит особено сполучливо във фундаменталните монографии на Изяслав Левит — "Участие фашисткой Румынии в агрессии против СССР", Кишинев, 1981, 391 с., и "Крах политики агрессии диктатуры Антонеску: 19. XI. 1942 — 23. VIII. 1944", Кишинев, 1983, 376 с. Издадени са и сборниците: "Советский Придунайский край. 1940-1945 г. г. Документы и материалы", Одесса, 1970, 405 с. и "Молдавская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза. 1940-1945 г. г. Сборник документов и материалов", Т. I. Кишинев, 1974, 652 с.; Т. II. Кишинев, 1976, 657 с. В сборниците са поместени и труднодостъпни документи на различни румънски фондообразователи — Губернаторство "Бесарабия", префектури /окръжни управления/, военни комендантства и др.

За живота на българите, а и на гагаузите обаче най-важните източници са: декларации, изложения, петиции и др., правени от техни представители; доклади и информации на българския пълномощен министър в Букурещ Ст. Петров и на неговия приемник И. Попов; рапорти на аташето по печата към българската легация в Букурещ В. Протич; донесения на българския генерален консул в Галац И. Станчов и на секретаря на българското генерално консулство в Кьолн Г. Шишков; документация на българското Министерство на външните работи и на изповеданията, на българския Министерски съвет и на други български държавни органи; документация на Съюза на бесарабските и южноруските българи в България, на Всебългарския съюз "Отец Паисий" и др. Този разнороден изворов материал е съхранен в значителен брой фондове на различни архивохранилища, като Централен държавен исторически архив /ЦДИА/, Централен държавен исторически архив на Република България /ЦДИА — НРБ/, Архив на Министерството на външните работи /АМВнР — към министерството/, Архив на Министерството на вътрешните работи /АМВР/, Български исторически архив при Народна библиотека "Св. Св. Кирил и Методий" /НБКМ — БИА/, Държавен архив /ДА/, Варна и др. Включеният в този сборник източников материал е селектиран по значимост измежду голям брой сродни извори. Неговото систематизирано представяне ще улесни бъдещия изследовател.

В сборника са включени 119 източника. От тях четири са публикации в тогавашната българска периодика и десет — заети от посочените издадени в Одеса и в Кишинев сборници с документи и материали. С изключение на още един документ — молбата на таврийските българи до цар Борис III, която е поместена в книгата на М. Хаджийски —

"Българи в Таврия", С., 1943, но с редакционни поправки — останалите 104 документа се обнародват за пръв път.

Археографското оформление на документите и материалите е направено съобразно съвременните научни изисквания. Подредени са в хронологичен ред с пореден номер. Датировката е според написването /в един случай — според получаването/ на източника, с изключение на спомените на Л. Кузупов /№ 91/, или публикуването /№ № 41, 55, 58, 70/. Няколко документа са датирани по съдържанието им и въз основа на анализ на други документи.

Всеки източник има редакционно заглавие, в което се посочва неговия вид, автор, адресат, съдържание, дата и, ако има, допълнителни означения, като спешно, секретно и др. Възпроизвежда се целият текст на документа и по изключение — със съкращения, които са отбелязани с многоточие в квадратни скоби, а съдържанието им е аотирано. При необходимост правописът и пунктуацията са осъвременени, но са запазени специфични езикови и стилни характеристики. Всички вмъкнати от съставителите думи и доразкрити съкращения са в квадратни скоби.

Изрично трябва да се отбележи, че текстът на писмата и информацията, писани от бесарабски българи /№№ 46, 48, 52, 54, 60/, е приведен в по-свободна адаптация поради използването на остаряла българска лексика, както и на руски и румънски думи и изрази, но пък автентичният текст е представен във факсимилета, за да бъде възможно използването му и за езиковедски изследвания.

Текстът на документите на чужди езици е възпроизведен на съответния език и в български превод с изключение на осем документа, заети от издадените в Одеса и в Кишинев сборници: съставителите не са възпроизвели оригиналния текст на румънски език, а в превод на руски език.

След текста на всеки източник е посочено неговото местонахождение /архив, фонд и пр./ и вид /оригинал, препис, копие и др./.

За да се улесни използването на източниците е направен научно-справочен апарат, вкл. показалци на географските и на личните имена.

При идентифицирането на старите и сегашните наименования на селищата в Бесарабия на нас, съставителите на сборника, ценна помощ ни оказаха И. Грек и Н. Русев /от Молдавската академия на науките, Кишинев/, на които изказваме сърдечна благодарност. Дължим голяма благодарност още на сътрудниците на ЦДИА, АМВнР, АМВР, НБКМ — БИА и ДА — Варна.

Специална благодарност изразяваме на Деканата на Историческия факултет при Великотърновския университет "Св. Св. Кирил и Методий" и на редакционната колегия на неговия годишник, които

предоставиха поредния Т. 31 на годишника за обнародването на този сборник. Изданието се реализира с подкрепата и на Национален фонд "Научни изследвания" при Министерството на образованието и науката.

От съставителите

Бележки

¹ В а с и л е в а, Б. Миграция на население от Украйна в България през 1943-1944. Векове, 1986, № 4, 36-40; Т о д о р о в, П. Българите в Бесарабия. 1941-1944 г. — В: Българите в Северното Причерноморие. Изследвания и материали. Том трети. В. Търново, 1994, 243-254.

**ДОКЛАД ОТ В. ПРОТИЧ* ДО ДИРЕКЦИЯТА НА ПЕЧАТА,
СОФИЯ ОТНОСНО ПРОПАГАНДАТА НА РУМЪНСКИТЕ
ТЕРИТОРИАЛНИ ПРЕТЕНЦИИ НА ИЗТОК ДО Р. БУГ, НА
СЕВЕР ОТ ГР. ЧЕРНОВЦИ, СРЪБСКИ БАНАТ И ТИМОШКА
ОБЛАСТ, КАКТО И ПРОТИВ ПРИСЪЕДИНЯВАНЕТО НА
МАКЕДОНИЯ КЪМ БЪЛГАРИЯ**

Букурещ, 5 юли 1941 г.

Господин Директор,

Веднага след започването на герmano-съветската война румънският печат и румънското радио започнаха една систематично провеждана кампания, дирижирана от председателя на министерския съвет г. Мих. Антонеску, по въпроса за румънските ревандации към Съветския съюз. Румънският печат и румънските политически среди вече не говорят за възстановяване на старата граница между Румъния и Русия на р. Днестър, а нещо повече — Румъния трябва да завладее и други територии извън Днестър до р. Буг, населени с румъни от същия клон, каквито са румъните в Молдова. В една статия, поместена във в. "Универсул" на 5 юли т. г. под заглавие "Румънците в Съветска Русия" се изнасят следните данни: една компактна маса от румъни е групирана в бившите губернии Подолия, Екатеринослав и Крим. Областта, в която живеят румъните, има формата на триъгълник между Днестър на север до града Могилев и на юг град Овидопол до р. Малки Буг. Румъните между Днестър и Буг били компактна маса. Вестникът изнася, че руските статистики между 1812 и 1918 години не скривали присъствието на компактни маси румъни в горните губернии. Статистиката от 1834 г. посочвала броя на румъните в тия области на 92 287 души, които се разпределят както следва: в Херсонската губерния — 75 000, в Подолската — 7497 души, в Екатеринославската — 9858 души. Статистиката от 1897 г. дава следните цифри: за Херсонската губерния — 164 257 души, Екатеринославската — 8453 души, Подолската — 26 764 души и Таурида — 2895 души. Статистиката от 1900 г. посочва числото на румъните на 279 201, които по губернии се разпределят така: Херсонска губерния 210 146, Подолска — 42 841, Екатеринославска — 26 574. Статистиката от 1914 г. посочвала числото на румъните на 435 240 души.

Вестникът, след като посочна горните цифри, заключава, че числото на румъните, населяващи между Днестър и Буг е между

800 000 и 900 000 души. Руските статистики не посочвали точните числа, тъй като нямали интерес от това.

Румънското радио в една своя емисия изтъкна, че общо в Съветска Русия, заедно с румъните в Бесарабия и Северна Буковина, живеят над 2 800 000 души румъни.

Това е по отношение румънските претенции за разширение в териториите на Украйна, като това разширение включи Одеса и част от Кримския полуостров. Румъните обръщат очи и за разширение не само като си възвърнат Северна Буковина, отнета им от СССР миналата година, но и като вземат територии на север от Черновиц [Черновци]. В тази област, която била конгломерат от евреи, поляци, германци, рутени, цигани и пр., болшинството било румъни и тя трябвало да бъде включена в границите на Румъния.

Изобщо откак Румъния влезе в съюз с Германия срещу болшевишка Русия, румънските политически среди чертаят много нашироко границите на бъдеща Румъния, която те строят не с думи, а с кръвта на своите синове . . . Според добре осведомени среди в Дирекцията на печата, генерал Антоенеску** продължавал да иска от Фюрера възвръщането на всички територии, отнети с Виенския арбитраж и с Крайовския договор, а плюс тях искал включването в румънската държава на сръбски Банат и на Тимошката област. Поради географически неудобства Тимошката област могла да бъде провъзгласена за автономна румънска държава, протекторат на велика Румъния.

Виждайки до къде се простират претенциите на Румъния, Унгария решила да влезе във войната срещу болшевишка Русия, за да не позволи на Румъния след войната да се хвали за своето кръвно участие в похода срещу болшевизма и с това да печели позиции пред Райха. Унгарското участие в похода срещу Русия не е много приятно на официалните румънски среди, които виждат в него едно препятствие в бъдещите румънски аспирации към Трансилвания.

Румънските официални среди са крайно чувствителни и ревниви към всичко онова, което се пише в чуждия печат по отношение на румънските права над териториите, към които Румъния има претенции.

Преди няколко дни в Дирекцията на печата ми обърнаха внимание върху една статия на в. "Мир" за Бесарабия, в която се изтъквало, че населението на Бесарабия било конгломерат от народности, румъните там били малцинство и следователно Румъния нямала права над тази област. Тази статия е раздразнила официалните среди около Министерството на пропагандата, които ме помолиха да Ви съобщя това обстоятелство и да Ви помоля да спрете статии от подобен характер в българския печат. България и Румъния в настоящия момент били на една политическа линия и следователно не трябвало да си пречат.

Приемайки това оплакване, аз припомних на началника, завеждащ балканските работи при Дирекцията на печата, че в момента, когато България осъществяваше своите национални въжделения за Македония, румънският печат единствен поведе най-несправедлива кампания към законните права на българския народ.

Приемете господин Директоре, уверението в отличната ми към Вас почит.

Аташе по печата: /п/ В. Протич

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1005, л. 69-71. Оригинален екземпляр за МВРИ.

* В. Протич — аташе по печата при Българската легация в Букурещ.

** Йон Антонеску (14. 06. 1882 — 01. 06. 1946) — генерал, от август 1941 г. е маршал. През 1907 г. се прочува с жестокости, извършени при потушаване на въстанието на румънското селячество. През 1918 г. участва в окупацията на Бесарабия; през 1919 г. командва румънските войски, разгромили Унгарската република и издава книга, проникната и с българофобия; през 30-те години се свързва с фашистката "Желязна гвардия". През 1933 г. е началник на Генералния щаб. При установяването на авторитарно-националистическия режим на крал Карол II (10. 02. 1938 г.) запазва поста си на военен министър, но впоследствие минава в опозиция, настоявайки за цялостно обвързване на Румъния с Германия. След абдикацията на Карол II (6. 09. 1940 г.) Й. Антонеску оглавява румънското правителство и впоследствие се обявява за "кондуктор" — водач, фюрер — като режима е окончателно реорганизиран като военно-фашистка диктатура.

Михай Антонеску е бивш адвокат на Й. Антонеску, вицепремиер, пръв помощник на Й. Антонеску.

**БЕЛЕЖКА НА ИВАН ПЕНАКОВ* ОТНОСНО
ПОЛОЖЕНИЕТО В БЕСАРАБИЯ СЛЕД НАВЛИЗАНЕТО НА
ГЕРМАНСКИТЕ И РУМЪНСКИТЕ ВОЙСКИ И ЗА
НЕОБХОДИМОСТТА ОТ МЕРКИ ЗА ЗАЩИТА НА
БЕСАРАБСКИТЕ БЪЛГАРИ И ПРЕСЕЛВАНЕТО ИМ
В БЪЛГАРИЯ**

София, 21 юли 1941 г.

Победоносното навлизане на германските и румънски войски в Бесарабия създава една важна народностна проблема за българската политика. Там живеят от един до два века значителен брой българи, цифрата на които е трудна за установяване, но заедно с почти побългарените гагаузи, не ще е по-малко от 350 — 400 000 души, ако се вярва на най-добрите познавачи на проблемата. Румънската статистика не признава повече от 150 000 българи, като, разбира се, отделя гагаузите от българите.

Дори като вземем за основа на съждението си тази минимална цифра, важноста на проблема е все пак несъмнена.

Новото положение създава за тия наши братя една съвършено нова и неочаквана възможност, като се имат предвид намеренията на днешната румънска власт. На българската политика се налага да не пропусне нито за момент онова, което става в Бесарабия по отношение на българското ѝ население, и да изпълни всячески своя дълг. Тоя дълг ще трябва да се прояви в няколко насоки: опазване на българското население от удари, запазване неговите имуществени права, запазване придобитите му народностни културни права, и най-важното и навярно най-наложителното, организиране в разбирателство с румънското правителство на пълното или поне частично преселване на това население в България.

Изявленията, направени пред румънския печат от заместник министър-председателя г. проф. Михаил Антонеску относно бъдещия режим в Бесарабия и Буковина хвърлят пълна или почти пълна светлина върху онова, което се възнамерява да се извърши в Бесарабия. Там от една година съществува болшевишки режим, настанил се във всичките области на живота, обхванал цели маси от населението, преобразил всичко. Румънското правителство било решено да пречисти основно областта от всичките следи на тоя режим. Но то си поставяло една,

едновременно с това, много по-широка задача, за която цел за известно време изолира напълно Бесарабия, както и Буковина, от останалата Румъния; подлага я на един изключителен режим, който ще има за цел да преобрази напълно собствеността, да румънизира напълно областта, да оземли участниците във войната, да "освободи тия провинции от всичките инфилтрации на вековете", да "изкорени комунистическите оръдия", и пр. и пр. Ще се има особено предвид провеждането на една нова "аграрна реформа", която ще бъде "национален инструмент за териториално и народностно съхранение", "дело национално на народностно обединение и на консолидация на румънския елемент в тази провинция".

Би било пресилено да се счита, че в очите на румънската политика, сравнително незначителният български елемент би представлявал някаква опасност за здравината на румънската държава в тази част на нейните граници. Но като се държи сметка за някои обстоятелства и за някои прецеденти от миналото, налага се една най-будна бдителност, за да бъде защитено българското население, а също така да се оползотвори изключително подходящият момент, и това намерение на румънската политика — да румънизира напълно Бесарабия — за да се извърши преселването или на всички, или на повечето от бесарабските българи и българизираните гагаузи, тясно сродени с българите.

Не ще влизаме в никакви подробности, а само отбелязваме проблемата и благоприятния момент.

Миналият румънски режим в Бесарабия — 1917-1940 год. — не бе никак благосклонен спрямо българите от Южна Бесарабия. Той остави между тях тъй лоши спомени и следи, щото тия българи, без да са болшевици, имаха съзнанието, че болшевишкият режим не би бил за тях по-лош от румънския. Ако от румънска страна това не може да се признае официално, всъщност всички имат това съзнание, а един от най-видните румънски националисти-бесарабци, покойният К. Стере, професор от Яшския университет, бе писал изрично не веднъж, че румънският режим в Бесарабия — в миналото, подчертаваме — допринасяше за нейното "русифициране" повече, отколкото не бе успяла да стори това стогодишната руска окупация на Бесарабия.

Възможно е, особено между младите и интелигенцията, да има хора, които да са се провинили като болшевици; обаче тяхното поведение не би трябвало да даде основания за каквато и да било неприязнена политика спрямо голямата българска маса, както не ще се постъпи сурово с цялото румънско население — "молдаваните" — от северна Бесарабия, затова че известни хора из тяхната среда са проявили болшевишки склонности или предпочитания.

Но понеже румънското правителство възнамерява едно цялостно

румънизиране на областта и провеждането на една широка и щедра аграрна реформа, това налага и осторожност, и активност от страна на българската политика. Знае се, че българите имат доста големи пространства земи, дадени им от руската държава още по време на тяхното първоначално заселване в Бесарабия — тия земи ще блазнят хората, които за провеждане на "колонизацията" си ще имат нужда от колкото се може повече земи. И без това преди няколко години бе се предприел един опит — съвършено неоснователен юридически и фактически — да се отнеме част от земята на българите, и който опит не бе проведен поради настъпилите събития. Налага се да се следи щото отново да не се предприемат подобни усилия. Налага се да се предупреди, че подобни усилия не ще бъдат оставени без реагиране. Но едновременно с това има възможност да се постигне едно съгласуване между румънската политика за румънизиране на Южна Бесарабия и българският интерес да бъдат спасени българите от тоя край от нови изпитания. А тия изпитания изглеждат неминуеми, и днес, и занапред, както ги понася това злочесто население вече от повече от две десетилетия.

Това съгласуване би се състояло в организиране на едно доброволно разместване на българите от Бесарабия с румъни от България, включително и от нейните нови земи. Една конвенция, постигната на широки основи, би могла да пресели в царството няколко стотици хиляди бесарабски българи и гагаузи в замяна на изселването на румъни, цинцари и други инородни елементи от България. За евентуални салда, които се очертават, би могло да се прибегне до разселване и на други — небългарски и нерумънски елементи. Моментът е единствен, днес когато и без това Румъния предприема конкретно реорганизиране и румънизиране на Бесарабия.

Колкото по-отблизо се проучва и размишлява върху тази проблема, толкова нейната наложителност и спешност се очертава по-ярко. С тия редове се иска само да се привлече внимание върху проблемата, без спиране върху каквито и да било подробности.

/п/ Д-р Ив. Пенаков

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1007, л. 11-13. Препис.

* Иван Стефанов Пенаков (23. 08. 1883, Кюстенджа — 01. 02. 1971, София) — виден деец на националноосвободителните борби на българското добруджанско население срещу румънското иго, д-р по право, публицист, общественик, историк.

**РАПОРТ ОТ В. ПРОТИЧ ДО ДИРЕКЦИЯТА НА ПЕЧАТА,
СОФИЯ, ОТНОСНО РАЗРУШЕНИЯТА В БЕСАРАБИЯ И
СЕВЕРНА БУКОВИНА, ИЗВЪРШЕНИ В ХОДА НА ВОЕННИТЕ
ДЕЙСТВИЯ ПРИ ЗАВЗЕМАНЕТО ИМ ОТ ГЕРМАНО-
РУМЪНСКИТЕ ВОЙСКИ**

Букурещ, 26 юли 1941 г.

Господин Директоре,

От днес Бесарабия и Северна Буковина са напълно завзети от герmano-румънските войски. Румънското правителство веднага пое управлението на новозавзетите територии и изглежда, че това управление се извършва по един предварително добре обмислен план.

Първата задача на румънското правителство е да възстанови съобщенията в Бесарабия и Буковина, които са напълно унищожени от отстъпващите съветски войски. Веднага след това ще се пристъпи към възстановяването на разрушенията, които в тези две провинции са страшни и не се поддават на описание. Градовете и селата, от където са минали отстъпващите болшевишки войски, са обърнати в пепелища. По-будните граждани са извлечени от болшевишките войски и изпратени в Сибир. Болград и неговата околност, център на българите, които живеят в Бесарабия, беше освободен едва на 24 юли. Сведения за положението на българите от този край още нямаме, обаче в Дирекцията на печата ми обещаха, че при първа възможност ще ми бъде дадено разрешение да посетя този край и да се запозная с положението на българите.

Герmano-румънските войски са срещнали най-силна съпротива в района на Болград — Акерман, където е била обградена една от най-силните съветски армии, която е имала задача да проникне през Северна Добруджа в България и да открие фронт в тила на герmano-румънските войски по Дунава и на Балкана. Тази армия е разполагала с огромно количество танкове и още в началото на войната е успяла да завземе няколко опорни точки в Северна Добруджа по Дунава и положението е било в някои моменти много сериозно. Благодарение енергичната и умела намеса на герmano-румънските войски нахлуването в Северна Добруджа и похода към Букурещ били напълно осуетени.

Приемете, Господин Директоре, уверение в отличната ми към Вас почит.

Аташе по печата: /п/ В. Протич

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1005, л. 74-75. Оригинален екземпляр за МВРИ.

**СЪОБЩЕНИЕ ОТ КОМАНДИРА НА РУМЪНСКИЯ
РЕНИНСКИ* ВОЕНЕН ОТРЯД ДО ИЗМАИЛСКАТА
ПРЕФЕКТУРА ЗА УСТАНОВЯВАНЕ НА ВОЕННО-
ОКУПАЦИОНЕН РЕЖИМ**

[**], 28 юли 1941 г.

Ставлю Вас в известность о нижеследующем:

великая победа по освобождению бессарабской земли, приняв конкретную форму реальной деятельности, выдвигает на первый план для окончательной, последней фазы великой освободительной кампании неотложные мероприятия по возрождению освобожденной Бессарабии. Для претворения в жизнь этих мероприятий необходимо тесное сотрудничество между всеми гражданскими и военными органами, призванными на службу этих великих идей, для чего постараюсь изложить сферу деятельности, в которой необходима и важна помощь, и, ознакомившись, могли бы сразу приступить к исполнению их, координируя нижеследующие меры с мерами, полученными вами от вышестоящих органов.

Итак предлагается:

1. Установление охранных постов на всех складах, оставленных врагом, а также и в государственных учреждениях.

2. Тщательный контроль всего населения, сбор всего огнестрельного оружия и взрывчатки.

3. Установление наблюдения за подозрительным населением, особенно русским и еврейским.

4. Сбор всех радиоприемников и установление строгого контроля за радиопередатчиками.

5. Установление тщательного контроля за соблюдением мер цензуры, прессы и всевозможных публикаций. До особых распоряжений запрещается частная переписка.

6. Установление и поимка вражеских агентов, оставленных при отступлении, а также курьеров службы шпионажа.

7. Проверка всех служащих и рабочих промышленных предприятий и фабрик; они должны быть румынами или другой национальности только разрешенных категорий.

8. Установление и учет в городах и селах национальных меньшинств и румын подозрительных.

9. Предупреждение нападений на склады, оставленные врагом, а также на те, что будут созданы для нужд армии и гражданского

населения.

10. Предупреждение нападений на административные и полицейские органы.

11. Предупреждение пассивности на сельскохозяйственных работах путем насильственного вывода крестьян на работу по сбору урожая, принадлежащего колхозам, по соответствующим указаниям префектур.

12. Предупреждение уничтожения и грабежа имущества, оставленного евреями и большевиками, бежавшими при отступлении врага.

13. Сбор всех радиоаппаратов и выдача их только на основании специальных распоряжений.

14. Запрещать появление любой газеты, брошюры, выходящих при большевистской оккупации; уничтожить весь материал, оставшийся в типографиях и на складах.

15. Поднять моральный дух населения Бессарабии хорошими делами и всевозможными публикациями, чтобы вселить в них веру в нашу армию и административные органы.

16. Арестовать всех большевистских приверженцев, а также не допустить создания новых ячеек, действующих на врага.

17. Упразднить учреждения коммунистов и уничтожить весь пропагандистский материал.

Командир Ренийского военного отряда

Колонел Ионеску Мангу И. Т.

Шеф 2-го отдела локотенент Тзуту Г.

Советский Придунайский край /1940-1945 гг. /. Документы и материалы. Одесса, 1968, с. 179-180. [Филиал на Одеския областен държавен архив, ф. Р-29, оп. 1, д. 5, л. 17. Оригинал на румънски език].

П р е в о д

Уведомявам Ви за следното: голямата победа — освобождаването на бесарабската земя — приемайки конкретна форма на реална дейност, извежда на преден план с оглед на крайната последна фаза на великата освободителна кампания провеждането на неотложни мероприятия за възвръщането на освободена Бесарабия. Претворяването в живота на тези мероприятия изисква тясно сътрудничество между всички граждански и военни органи, призвани да служат на тези велики идеи, поради което ще се постарая да очертая сферата на дейностите, за които е необходима и важна помощта, и, запознавайки се, бихте могли да пристъпите веднага към изпълнението им, координирайки долуизложените мерки с мерките, получени от вас от висшестоящите органи.

2788/1995

ОКРЪЖЕН АРХИВ
В. ТЪРНОВО ДП

И тъй предлага се:

1. Поставяне на охранителни постове на всички складове, оставени от врага, а също и в държавните учреждения,

2. Щателен контрол на цялото население, изземване на всичкото огнестрелно оръжие и експлозиви.

3. Устройване наблюдение на подозрителното население, особено на руското и еврейското.

4. Събиране на всички радиоприемници и установяване на строг контрол за радиопредаватели.

5. Установяване на щателен контрол за съблюдаване на цензурните мерки за пресата и всевъзможни публикации. До специално нареждане се забранява частната кореспонденция.

6. Издирване и залавяне на вражеските агенти, оставени при отстъплението, а също на куриерите на шпионската служба.

7. Проверка на всички служачи и на работниците от промишлените предприятия и фабриките; те следва да бъдат румънци или от друга националност само от разрешените категории ***.

8. Установяване и регистриране в градовете и селата на подозрителните национални малцинства и румънци.

9. Предпазване от нападения на складовете, оставени от врага, а също и на тези, които ще бъдат създадени за нужди на армията и на гражданското население.

10. Предпазване от нападение на административните и на полицейските органи.

11. Недопускане на пасивност в извършването на селскостопанските работи чрез насилствено извеждане на селяните на работа за събиране на реколтата, принадлежаща на колхозите, съгласно съответни указания на префектурата.

12. Предпазване от унищожаване и ограбване на имуществата, оставени от евреите и болшевиките, забегнали при отстъплението на врага.

13. Събиране на всички радиоапарати и раздаването им само на основание на специални разпореждания.

14. Да се забранят всички вестници и брошури, издавани през болшевишката окупация; да се унищожат всички материали, останали в печатниците и на склад.

15. Да се повдигне моралния дух на населението в Бесарабия с добри дела и всевъзможни публикации, за да му се вдъхне вяра в нашата армия и в административните органи.

16. Да се арестуват всички привърженици на болшевиките, а също да не се допуска създаването на нови групи, действащи в помощ на врага.

17. Да се прочистят учрежденията от комунисти и се унищожи всичкият [комунистически] пропаганден материал.

Командир на Ренинския военен отряд:
полковник Йонеску, И. Т.
Началник на 2-ри отдел:
подполковник Тзуту, Г.

- * По името на гр. Рени.
- ** Вероятно гр. Измаил.
- *** Вж. док. № 23, 42.

№ 5

РАПОРТ ОТ В. ПРОТИЧ ДО ДИРЕКЦИЯТА НА ПЕЧАТА, СОФИЯ, ОТНОСНО ПРЕСКОНФЕРЕНЦИЯ НА М. АНТОНЕСКУ С ИЗЯВЛЕНИЯ СРЕЩУ СЛАВЯНСТВОТО КАТО ВАРВАРСКА РАСА И ЧЕ РУМЪНИЯ Е НОСИТЕЛ НА ЦИВИЛИЗАЦИЯ НА ИЗТОК

Букурещ, 30 юли 1941 г.

Господин Директоре,

На 28 юни т. г. подпредседателят на министерския съвет и заместник на генерал Антонеску, г. проф. Михаил Антонеску, прие представителите на чуждия печат, пред които в едночасова реч изложи смисъла на настоящата война срещу Съветска Русия и причините, поради които се е намесила Румъния в тази война. По-важните мисли на г. Мих. Антонеску бяха следните:

— Настоящата война срещу Съветска Русия е война религиозна и социалнополитическа. Тя е и война на расите. Германия воюва не само срещу болшеvizма, но и срещу славянството, което иска да доминира над цяла Европа и над света. Великият германски Райх води война срещу една раса варварска и примитивна — расата на славяните. Фюрерът на велика Германия ще разкъса единството на славянството и силата на болшеvizма, които са една от главните пречки за устройството на нова Европа. Най-големият враг на нова Европа, в която народите ще се чувствуват по-щастливи, са болшеvizма, Англия и Съединените щати. Националсоциализмът е идеалната доктрина за духовното, социалното, моралното и политическото преустройство на Европа. Само

националсоциализмът може да постигне социална справедливост между народите. Демокрацията винаги се е явявала като голям противник на цивилизацията. Днес румънският народ воюва рамо до рамо с великия германски народ, за да освободи своите братя отвъд границата на Прут и да допринесе за смазването на болшеvizма. Румъния, която е латинска раса и с латинска култура, е носителка на цивилизацията в тази част на Европа. До вчера ние няхмахме много тесни връзки с нашия съюзник Германия и това беше една от най-големите грешки на нашите политици. Нашата страна е вървяла през последните години с Франция. Жизнените права на нашия народ никога нямаше да бъдат осъществени, ако политиката на Румъния не беше се изменила от нашия голям водач генерал Антонеску. Доверието, което Фюрерът даде на генерал Антонеску, като му възложи командването на германо-румънските войски на бесарабския фронт, е внимание, което никога няма да бъде забравено от признателния румънски народ. Свещена е борбата срещу противниците на цивилизацията. Днес се строи нов свят за векове. Бесарабия и Буковина ще бъдат първите елементи на нашето национално преустройство в Нова Европа. Ние се нареждаме в този нов свят не само с думи, но и с кръвта на нашите синове.

След изложението на г. Антонеску веднага поисках чрез г. директора на печата едно обяснение от подпредседателя на министерския съвет върху думите му, отнасящи се до славянството и войната срещу тази раса. Г-н Антонеску веднага се обърна към мен в присъствието на около 40 души представители на чуждия печат. Направих следното възражение: Фюрерът на Велика Германия досега не е прокламирал война срещу расите и срещу народите. Напротив, той винаги е заявявал, че не воюва срещу народите, които са жертва на лоши политически водачи. Така напр. на Запад Фюрерът воюва с плутократиите, а днес на Изток войната е срещу болшеvizма, който е най-страшната опасност за човечеството и за световната цивилизация. Г-н Антонеску схвана много добре, че направи голяма грешка с горната си декларация и ми отдаде пълно право, като заяви отново, че думите му са се отнасяли не за славянството, а за болшеvizма и ме помоли да не държа на това, което съм чул. Обаче аз му припомних, че подобен израз за славянството той употреби и в една от прокламациите за обявяването на войната. Отново той ми подчерта, че употребявайки израза за славянството, той разбира само болшеvizма.

Тази моя реплика направи силно впечатление на цялата колегия от чужди журналисти и напушайки салона, бях предмет на особено внимание особено от германските ми колеги. Председателят на чуждите журналисти в Букурещ г. Страйтер, кореспондент на "Берлинер Бьорзен цайтунг", каза на висок глас: "Г-н Протич, аз уважавам и обичам много

повече "варварските и примитивни славянски народи", отколкото "цивилизования" румънски народ. . . "

Приемете, Господин Директоре, уверенията в отличните ми към Вас почитания.

Аташе по печата: /п/ В. Протич

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1005, л. 60-61. Оригинален екземпляр за МВРИ.

№ 6

**РАПОРТ ОТ В. ПРОТИЧ ДО ДИРЕКЦИЯТА НА ПЕЧАТА,
СОФИЯ, ОТНОСНО ЕВАКУАЦИЯ НА НАСЕЛЕНИЕ ОТ
БЕСАРАБИЯ И СЕВЕРНА БУКОВИНА И РАЗРУШЕНИЯТА ПРИ
ОТСТЪПЛЕНИЕТО ОТ ТЕЗИ ОБЛАСТИ НА СЪВЕТСКИТЕ
ВОЙСКИ**

Букурещ, 2 август 1941 г.

Господин Директоре,

Най-важната проблема, стояща за разрешение пред румънското правителство е тази за възстановяването на новозавзетите провинции Бесарабия и Северна Буковина. Този въпрос по всичко изглежда ще бъде много мъчно разрешен не поради липсата толкова на средства и на физическа възможност, а поради страшния факт, че румънските окупационни войски намериха тези две провинции напълно обезлюдени*. Картината на Бесарабия и Северна Буковина е страшна. Разрушенията надминават всяка представа. За да се изтъкне ужаса, достатъчно е само да се спомене, че Кишинев е хвърлен във въздуха с 45 вагона динамит, докаран от Одеса. Градовете и селата са празни. Тук-там се виждат изостанали само жени и малки деца. Мъжкото население, всички румънци и руси, по един добре проведен план, прилагането на който е започнало още при завземането на Бесарабия и Северна Буковина от болшевиките, са изпращани със специални транспорти във вътрешността на Русия и в Сибир. Така че днес румънското правителство търси начини за населяването на Бесарабия и Буковина. Всички бежанци, напуснали тези две провинции след руската окупация, получиха нареждане веднага да заминат за родните си места. При един разговор директорът на Печата г. д-р Валтер Чизек с нескриван ужас ми говори по този въпрос. Той предполага, че напредването на румънските войски

оттатък р. Днестър е свързано и с този въпрос: да могат да се върнат някои от отвлечените из Бесарабия и Северна Буковина, а и ония румънци, които населяват между Днестър и Буг, да бъдат заселени в Бесарабия на мястото на руснаците.

За прибирането на реколтата в Бесарабия генерал Антонеску е освободил голям брой войници. Обаче работите вървят много мъчно поради липса на коне и на превозни средства.

Приемете, Господин Директоре, уверението в отличната ми към Вас почит.

Аташе по печата: /п/ В. Протич

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1005, л. 76. Оригинален екземпляр за МВРИ.

* Евакуирани са около 350 000 души от всичко 4 млн. души.

№ 7

РАПОРТ ОТ В. ПРОТИЧ ДО ДИРЕКЦИЯТА НА ПЕЧАТА, СОФИЯ, С ИНФОРМАЦИЯ ОТ Н. КОВАЛЕВСКИ* ЗА СТАНОВИЩЕТО НА ГЕРМАНИЯ ОТНОСНО БЪДЕЩЕТО НА УКРАИНА, УСИЛИЯТА НА РУМЪНИЯ ДА АНЕКСИРА ТРАНСИСТРИЯ И НЕОБХОДИМОСТТА ОТ БЪЛГАРО- УКРАИНСКО СБЛИЖАВАНЕ**

Букурещ, 2 август 1941 г.

Господин Директоре,

Кампанията на румънския печат за разширение на границите оттатък Днестър до р. Буг, дирижирана от подпредседателя на Министерския съвет г. Мих. Антонеску, продължава. За целта даже се издава вече специален вестник, списван от румъни от областта между Днестър и Буг. При това положение намерих за интересно да се информирам върху становището на украинските задгранични представители по румънските претенции. На 1 август имах продължителен разговор с видния украински журналист д-р Н. Ковалевски, бивш министър в кабинета на Петлюра и виден представител на украинското републиканско освободително движение.

- Завръщам се сега от Берлин, започна г. Ковалевски, където имах среща с видни представители на задграничното украинско освободително движение.

дително движение. Между многото въпроси, които разисквахме, бе и въпросът за румънските искания за разширение в Украйна между Днестър и Буг. Това румънско искане е толкова абсурдно, че само хора, които нямат чувство на мярка и към реалността могат да го повдигат. Украйна без Одеса и без тази област между Днестър и Буг не може да живее. Германските официални среди много добре схващат несъстоятелността на румънските искания и затова ги отминават с насмешка. Германците не искат да създадат една хилава Украйна, а напротив — една силна и много по-голяма Украйна от онази, която сме си представяли в нашите мечти. Украйна ще бъде най-голямата държава след разпокъсането на руския колос.

Какво ще бъде бъдещото управление на Украйна и устройството на държавата, това мъчно може да се предвиди отсега, предвид на обстоятелството, че там ще бъде необходим един по-дълготраен окупационен режим за излекуване раните от болшеvizма и войната.

Говорейки за претенциите на Румъния към териториите на Украйна, аз искам да ви съобщя и някои поверителни работи за начина, по който румънският Генерален щаб иска да осъществи това разширение. Абсолютно положително знам, че румънският Генерален щаб е обучил 200 души румънски офицери и войници, които говорят добре руски и украински, да вършат провокации с украинското население в окупираните от Румъния територии. Тези хора събират украинците и тайно им държат речи и ги настройват против Германия. С това румънският Генерален щаб иска да изтъкне пред германското командване, че украинското население в завзетите от Румъния територии е настроено против Германия и следователно тия територии трябвало да се присъединят към Румъния. Независимо от това румънският Генерален щаб е започнал един страшен терор срещу украинците в Буковина и в Бесарабия, с който ги заставят да напуснат тези провинции. Във владение на имотите си се въвеждат само собствениците от румънски и германски произход.

Румънската власт упражнява непоносим терор и срещу украинците, живущи в Букурещ и в други части на стара Румъния. Тези хора, добри националисти, без никакви причини се арестуват и изпращат в концентрационни лагери. Германската легация направи енергични протести срещу това отношение към украинската емиграция и благодарение на това застъпничество по-видните водачи на нашето движение бяха спасени.

Накрай, за да се изтъкне на румънците как живеят украинците в България, аз Ви правя следното предложение, по което искам в скоро време да ми дадете отговор: искам да посетя София, където да направим една българо-украинска манифестация на приятелство, която да

послужи за начало на братството и приятелството, което ще се установи между новата украинска държава и България. Искам също така и да поместя някои статии в българските вестници, които ще Ви предам, за да ги изпратите за публикуване чрез вашата Дирекция на печата. При посещението си в София искам да държа един публичен конферанс върху украинското освободително движение. Както се развиват политическите събития, аз предвиждам, че много скоро Украйна и България ще бъдат не само приятели, но и съюзници срещу тези негодници.

Като Ви предавам горното, моля Ви да ми отговорите, по възможност в най-скоро време, какво да съобщя на г. д-р Ковалевски.

Приемете, Господин Директоре, уверението в отличната ми към Вас почит.

Аташе по печата: /п/ В. Протич

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1005, л. 77-78. Оригинален екземпляр за МВРИ.

* Никола Ковалевски, бивш министър от правителството на Петлюра, журналист, виден деец на движението за съществуване на самостоятелна несъветска Република Украйна. През Втората световна война движението се стреми да постигне целите си с помощта на Германия.

** Вж. док. № 9.

МЕМОРАНДУМ ОТ УПРАВИТЕЛНИЯ СЪВЕТ НА СЪЮЗА НА БЕСАРАБСКИТЕ И ЮЖНОРУСКИТЕ БЪЛГАРИ В БЪЛГАРИЯ*
 ДО МИНИСТЪР-ПРЕДСЕДАТЕЛЯ, МИНИСТРИТЕ И
 ПРЕДСЕДАТЕЛЯ НА XXV ОБ. НАРОДНО СЪБРАНИЕ С КОПИЯ
 ДО НАРОДНИТЕ ПРЕДСТАВИТЕЛИ, ЗАМ. ПРЕДСЕДАТЕЛЯ НА
 СВЕТИЯ СИНОД, ПРЕДСЕДАТЕЛЯ НА ВСЕБЪЛГАРСКИЯ
 СЪЮЗ "ОТЕЦ ПАИСИЙ", ПРЕДСЕДАТЕЛЯ НА БАН, РЕКТОРА
 НА ДЪРЖАВНИЯ УНИВЕРСИТЕТ "СВ. КЛИМЕНТ" И
 ПРЕДСЕДАТЕЛИТЕ НА МАКЕДОНСКИЯ НАЦИОНАЛЕН
 КОМИТЕТ, НА ДОБРУДЖАНСКАТА ОРГАНИЗАЦИЯ, НА
 ТРАКИЙСКАТА ОРГАНИЗАЦИЯ, НА ЗАПАДНОПОКРАИНЦИ И
 НА ЗАПАСНОТО ВОЙНСТВО ОТНОСНО ИСТОРИЧЕСКОТО
 МИНАЛО НА БЪЛГАРИТЕ В БЕСАРАБИЯ,
 НЕОБХОДИМОСТТА ДА СЕ ГАРАНТИРАТ ТЕХНИТЕ
 ИКОНОМИЧЕСКИ, ПОЛИТИЧЕСКИ И КУЛТУРНИ ПРАВА И
 СВОБОДИ И ДА СЕ ПОДГОТВИ ПРЕСЕЛВАНЕТО НА
 БЪЛГАРИТЕ ОТ БЕСАРАБИЯ И УКРАИНА В БЪЛГАРИЯ

София, /края на/ август 1941 г.

УВАЖАЕМИ ГОСПОДА МИНИСТРИ,

През течение на последната година българският народ бе щастлив да осъществи по-голямата част от своите национални блянове — присъединени бяха към Родината последователно Южна Добруджа, Западните покрайнини, голяма част от Македония и Беломорието. Ако и още наши сънародници да останаха под чужда власт, ако и над още български земи да не е огряло слънцето на свободата, българският народ бе доволен в голяма част от своите искания. Добруджанският, македонският и западнопокрайнерският въпроси почти получиха разрешението си.

Въпреки всичко това обаче, за българския народ стои открит още един национален въпрос, чакащ своето разрешение, а заедно с това и помощта на свободна и обединена България — въпросът за съдбата на нашите сънародници в Българска Бесарабия и Южна Русия. В сравнение с другите наши национални въпроси последният би могъл да бъде разрешен сравнително по-леко, защото не налага — по понятни причини — присъединяването към България на земите, населявани от бесарабските и южноруските българи. Въпросът се отнася до облекча-

ването само съдбата и гарантирането правата на една компактна и много добра българска маса, чийто брой надминава 500 хиляди души /смятайки и южноруските/.

Известна е историята на Българска Бесарабия, за да бъде излишно да се излага или напомня тя в един меморандум като настоящия.

Нашите сънародници, преселили се в Бесарабия през XVIII в. и XIX в., населяват южната част на тази област, наречена ОНГЪЛ или БУДЖАК /на татарски/ и ограничена на изток от Черно море и р. Днестър, на юг от Дунава, на запад от р. Прут, а на север от така наречения Горен Траянов вал. Тук, в края на VII в. е спрял с дружината си хан Исперих и от тук преминал Дунава. През течение на българската история тази земя неведнъж е била владяна от българските владетели; доказателства има не едно и две: по времето на Крума, Симеона Велики, Калояна и Иван Асеня II тя е била българско владение. От това личи, че ако украинци и румъни имат своите основания да спорят за северна Бесарабия, пред историята на миналото — тяхно и наше — те трябва да отстъпят правото на България, ако не да владее Онгъла в Бесарабия, то да се интересува и намиса в уредбата на съдбата на компактната многохилядна българска маса, която и днес я населява.

Заселването на Бесарабия от българите датира отдавна, но подостоверни сведения за него има за времето от втората половина на XVIII в. до втората половина на XIX в. Причините за това преселване се знаят: упадъкът на Османската империя, безправното положение на раята, нарастването на данъците, насилственото потурчване, вилнежите на яничерите и кърджалиите и пр. Всичко това създава условията за емигрирането. Причина за него обаче са станали руско-турските войни през XVIII в. и XIX в. Оттогава са и масовите преселвания в Бесарабия. Хронологически те се групират както следва: 1. Преди войната 1769-1774 г. ; 2. През време на войната 1769-1774 г. ; 3. През войната 1787-1792 г. ; 4. През кърджалийските години /периода 1792-1806/; 5. През войната 1806-1812 г. ; 6. През войната 1828-1829 г. ; 7. По време на Кримската война /1853-1856 г. /. През тия преселнически периоди особено многолюдни са били преселванията през 1787-1792 г. , 1806-1812 г. и 1828-1829 г. Едновременно с преселванията в Бесарабия стават и преселвания в Херсонска губерния и Приазовието /гр. Херсон, гр. Олвиопол, Одеса, Николаев, Таврическа губерния, Крим/, като тук едни идват направо от България, а други от Бесарабия, след като веднъж са напуснали родните си огнища. По този начин преброяването в Русия през 1897 г. установява, че в Южна Русия /вкл. Бесарабия/ е имало 170 700 българи, от които в Бесарабската губерния 103 225 души, в Херсонска губерния 25 685 души, а в Таврическа — 41 260 души /К. Державин — Болгарския колонии в России, СбНУН, С., 1914, кн. 29, с.

Нашите сънародници в Бесарабия и Южна Русия донасят със себе си материална и духовна култура, което нещо е отбелязано от десетки обективни чужди историци — руси и румъни. От руската държава те получават редица свободи и привилегии със специална царска грамота, получават и свое самоуправление. Българите благоустрояват селищата си, изграждат църкви и училища /през 1847 г. 88 на брой/, мостове, чешми, пътища, паметници и пр. Така се създава "Нова България", както е била наречена тогава Българска Бесарабия.

По силата на Парижкия договор от 1856 г. южната част на Онгъла се отне от Русия и се даде на Румъния. Подир Берлинския договор от 1878 г. румънската част от Бесарабия отново мина към Русия в замяна на Северна Добруджа, дадена на румъните. В течение на 22-годишното си владичество тук последните не са оставили следи от материална или друга култура: всичко създадено от това време — прочутите български мъжка и девическа гимназии в Болград, колониалната банка, окръжната болница, множеството църкви, основни училища и пр. — всичко, и по почин, и по разноси за градеж, и по издръжка е изключително българско. Румъните не само не са дали нищо, но се опитали да посегнат и върху дадените от руско време права, потвърдени и от Парижкия договор. Те поискали да присвоят училищата и всички български обществени средства, както и със закон от 1874 г. да отнемат земите на селяните. Тия насилия доведоха до бунтове, изселвания и оплаквания до великите сили, подписали Парижкия договор. Само настъпилата в 1877 г. руско-турска война, последвана от Берлинския договор, спаси Бесарабия от румъните, която щеше да бъде сполетена от един насилнически режим, какъвто после бе упражнен над Северна Добруджа.

И тъй, след като България загубва Онгъла с падането на Второто българско царство, през XVIII в. и XIX в. южната негова част става фактически пак българска. Това, подир историческото право от миналото, е второ не по-слабо основание — право и дълг на българската държава да се застъпва за съдбините на бесарабските българи.

След 1878 г. над Българска Бесарабия отново се простира руската власт. Заедно с това се освободи и България. Възпитаниците на Болградската българска гимназия сметнаха за свой дълг да се върнат в майката-отечество, за да вземат участие в изграждането на новата държава. Техните заслуги се знаят. Достатъчно е да се поменат имената на бившите министър-председатели Ал. П. Малинов и Дим. Греков, бившите министри Г. Згурев, Й. Титоров, проф. Д. Агура, П. Стаматов и др., генералите Дан. Николаев, Ив. Колев, Г. Тодоров, Ат. Назлъмов, Агура, К. Радионов, Ив. Златанов, Д. Мететелов и др., професорите

д-р Ал. Теодоров-Балан, К. И. Иванов, д-р Б. Берон, д-р Ст. Баламезов, д-р Г. Дерманчев, д-р Ат. С. Тодоров, Ст. Георгиев и др. , правниците В. Маринов, Св. Велчев, Ив. Славов, Ив. Крафти, Ал. Дякович и др. , както още и десетки и стотици упорити, но скромни наши обществени труженици-учители, офицери, техници, лекари, агрономи и пр.

Под новата руска власт българските училища в Бесарабия претърпяват известни изменения в програмите си — българските език, история и география все пак са били изучавани. Русифицирането на училищата обаче не се явява толкова като резултат на някакво преследване на българската националност, колкото като последица на една изравнителна в културно отношение политика на руското правителство през 80-те и 90-те години на миналия век. Руската власт се отнасяше неизменно благосклонно към българите. Химнът "Шуми Марица" се пееше свободно от всички, празникът на Светите братя Кирил и Методий се чествуваше все така тържествено. В църквите кънтеше българската реч.

С идването отново на румънската власт след 1918 год. българският език бива свършено изгонен от Българска Бесарабия, на първо място от българското училище. От библиотеката на Болградската мъжка гимназия бяха задигнати всички български и руски книги. Благодарение застъпничеството на влиятелни хора тези книги, на брой 11 000 тома, биват предадени първоначално на Болградската обществена библиотека, но по-късно при управлението на полк. Октавиан Гога бяха взети от нея и изгорени. Църковно-славянският език в богослужението бе заместен от румънския, а всички църковни книги бяха иззети и унищожени. Преследването на българския език в училища, църква и в гражданския живот доведе до развитието на религиозното сектантство, широка неграмотност, стопански упадък на целия Буджак. Това се констатира и от самата румънска власт. И все пак духът и самочувствието на бесарабските българи не отпаднаха. Въпреки този терор, по инстинкт те се организираха и сплотиха, за да се запазят. Знае се за съществуването на младежките групи в Болград, Комрат, Акерман, с. Таш-бунар, Измаил, с. Кахул и др. , които се запретнаха да разнасят скрито между сънародниците си българската книга, да устройват сборове при различни случаи с пропагандна цел и да сътрудничат в това направление с добруджанци. Резултатите се знаят: въпреки всичко, нашите сънародници устояха твърдо на поста си, устояха и срещу присъпите за денационализирането им.

Миналата 1940 г. над Българска Бесарабия отново се развихри бурята, отново дойде руската власт, този път обаче болшевишка. Оттогава измина едва една година и станаха известни отношенията и на тази власт към нашите сънародници: безправие, отнемане на

имотите, недостатъчни грижи за образование и култура, затваряне на църквите и пр. Не бе изминало много време откакто болшевишката власт се бе настанила там и първите беглеци пристигнаха в пределите на Царството, лишени от всичко, каквото имат. И, нека се забележи, това не се отнася до някои имотни или състоятелни българи, а до обикновени земеделци, занаятчии и работници.

От два месеца над Бесарабия отново бушува войната. Румънската власт е на път наново да се настани там. Перспективите на бесарабските българи и сега не са по-добри от онова, което преживяха от 1918 г. насам. Известията, що идват от там, говорят за готвещо се масово емигриране на българите. Лошата орисия не е престанала да ги преследва, този път с по-голямо настървение.

Българска Бесарабия брои два града — Болград и Комрат — и 68 села, основани и заселени в подавяващото си мнозинство от българи. Според проф. Державин още в 1910 г. техният брой е бил към 200 000 души. Тия селища заемат централната част на Онгъла, ограничена както следва: на север Горния Траянов вал /големия Исперихов окоп/, на изток р. Кундук /Коханлък/ до вливането ѝ в езерото Кундук /Сасик/, на запад с притока на р. Ялпук, който тече надясно от с. Дезгиндже, по течението на тоя приток и р. Ялпук до Долния Траянов вал и по последния до р. Прут; на юг границата е Дунав до вливането му в Черно море. Извън тия граници на изток остават и селата Батър, Тараклии, Кулевча и Камчик. В отбелязаната част на Онгъла влизат, освен чисто българските Болград и Комрат, още и градовете Измаил, Килия и Вилков, гдето българското население идва на първо място след руси и румъни. Имената на селищата в голямата си част са български — имената на селата, от гдето са преселниците из стара България: Вайсал, Пандаклии, Кортен, Исерлии, Голям и Малък Боялък, Твърдица, Камчик, Селиолу, Дермендере и пр. Тия преселници са от Добруджа, Мизия, Тракия, та и Македония. Трябва да се отбележи, че в Онгъла по численост българите са на първо място пред всички други народности. Това мнозинство придава на целия край чисто българска физиономия, затова справедливо той бе назван от руския писател А. Скалковский "Нова България", а от всички нации в Бесарабия — "Българска Бесарабия". Това положение е най-силният аргумент, който дава право на българската държава да се застъпва за културните, стопанските и политическите права на бесарабските българи.

Често пъти в печата и особено в румънската пропагандна литература се повдига въпросът за броя на българите в Бесарабия. За този брой, поне за неговата долна граница, можем лесно да добием представа, като вземем руските официални статистически данни; във всеки случай, не могат да дадат преувеличени числа. Данните на руските официални

статистики през периода на колонизирането на Бесарабия и Новорусия, несъмнено са най-точни, защото прииждащите "колонисти" бивали поставяни в особено положение: на тях се давали земи и властта е държала точна сметка за броя на поселниците от една или друга националност. Такива са данните приблизително до 1870 г., когато вече бе забранена емиграцията на българите в Русия. Пълно доверие заслужава числото 64 334 българи в Бесарабия в 1869 г. По-нататък разполагаме с данни за техния брой от 1897 г. и от 1910 г. Първото всеруско преброяване през 1897 г. показва в Бесарабия 103 225 българи, а пък за 1910 г. пак официалната руска статистика дава 200 316 българи. Последното число заслужава пълно доверие, защото се отнася към една епоха, когато преброителното дело в Русия бе поставено на добри основи. Лесно е обаче да се види, че числото 103 225 за 1897 г. е явно малко. Наистина, ако се вземе това число за отговарящо на действителността, то коефициентът на приръста на българското население в Бесарабия за времето от 1869 г. до 1897 г. се изчислява на 1.7%, а за времето от 1897 г. до 1910 г. — 5.3%. Първият коефициент е значително по-малък от действителния, вторият пък е необикновено голям. Намаленото число 103 225 се обяснява с това, че при преброяването на населението в Русия през 1897 г. вероизповедният и езиковият белег на населението скриваха народността. Много българи, като православни и говорещи руски език, са минали за руси. Това особено добре личи от примера с Болград, в който са показани само 8478 българи от 14-15 000 жители, когато е известно, че в 1897 г. небългарите в Болград бяха само редки изключения. Като вземем за достоверни числата 64 344 в 1869 г. и 200 316 за 1910 г. за годишния приръст на българите в Бесарабия ще се получи коефициент 2.8%. Това е една наистина голяма цифра, защото при коефициент 2.5% населението се удвоява за всеки 28 години. Но то отговаря на действителността. Скалковский в своето статистическо изследване от 1853 г. казва: "Статистикът не може да не отбележи: първо, постоянното и значително нарастване на българското население, и второ, многолюдството на семействата му". Ако приемем, че коефициентът е 2.5%, то днес броят на българите в Бесарабия трябва да бъде около 400 000. Дори ако се приеме, че тежките следвоенни времена са намалили този коефициент до 2%, то и тогава този брой е 348 000, във всеки случай над 300 000.

В спора си с русите относно населението и принадлежността на цялата Бесарабска област румънската пропаганда не се и занимава много с броя на нашите сънародници там. Напоследък обаче официалното издание на д-р Йон Фрунза (*Bessarabien. Rumanische Rechte und Leistungen. Bucarest, 1941*) мимоходом се спира и на този въпрос. Според него Централната статистическа служба в Румъния била

установила при преброяването на Румъния на 1 юли 1938 г. в Бесарабия броят на българите на 178 000 души или 5.7% от броя на цялото население в областта, възлизащо на 3 130 000 души /стр. 30/. Като се знае как се манипулира при такива случаи със статистиката и историята, ясно може да се схване несъстоятелността на тия числа. Не може броят на нашите сънародници за един период от 30 години (след официалното руско преброяване от 1910 г.) не само да не нарастне, но да се намали, още повече като се знае големият прираст на това население, неговата извънредно твърда национална устойчивост и съпротива, както и че от тогава насам нямаме никакви обратни преселвания. През последните месеци в страната ни се явиха няколко групи от бежанци-бесарабски българи от Болград и близките нему селища. Това са предимно млади хора, раждани след 1900 год., които не са идвали друг път у нас, не са учили в български училища и не чували родна реч в църквите. Въпреки всичко обаче те говорят хубав български език на източно наречие, познават много добре нашата история и националните ни тежнения. Това е още едно доказателство за националната съпротивителна сила на тия наши сънародници, устояли толкова дълго време на ударите на денационализацията.

Наскоро се съобщи за повторната румънска окупация на Бесарабия, а заедно с това за намеренията на румънското правителство да "румънизира" тази област. Румъния съгласно Виенските арбитражи** трябваше да върне на Унгария Северна Трансилвания, а на България — Южна Добруджа. Преселниците-румъни в тези земи трябваше отново да се връщат в старите предели на Румъния. Тях именно румънското правителство ще иска да заселва в Бесарабия, разбира се, на местата и за сметка на изселилите се вече германци, както и намиращите се там българи, руси и украинци. Твърде естествено е да се очаква едно много по-силно денационализиране на българския елемент, а даже и по-крути мерки — изгонване, отнемане на земите, обезправяване и пр. В това направление, по сведения на Съюза ни, в Румъния се вече работи. За "румънизирането" на Бесарабия е вече определен специален комитет*** от състава на румънския министерски комитет, към който са придадени редица длъжностни лица. Нему е възложено да реши въпросите с отнемането на еврейските имоти в областта, както и провеждането на румънизирането в общите му линии. В същия дух наскоро подпредседателят на румънския министерски съвет д-р М. Антонеску произнесе реч, която бе възпроизведена от букурещките ежедневни вестници. Не ще и спор, че едни от първите, които ще изпитат върху гърба си ударите на "румънизирането", това ще бъдат нашите сънародници от Бесарабия, голяма част от които в случая ще минат за "болшевици", за да бъдат преследвани по-леко.

Като излага всичко това, Управителният съвет на Съюза на бесарабските и южноруски българи в България си позволява да напомни на поч. българско правителство, народното представителство и обществото, че се налага час по-скоро да бъдат взети мерки в защита на нашите сънародници отвъд Дунава. Това е правото и дълга на всички българи от свободна и обединена България. Необходимо е да се действа в случая бързо и определено, за да се спаси имота и честта на една много добра и запазена българска народна маса, като се защитят енергично нейните права и интереси и се подпомогне, в случай на нужда, нейното преселване.

Затова най-учтиво молим да се гарантират чрез енергични постъпки пред румънското правителство и чрез изискването гаранцията на съюзническите германско и италианско правителства следните свободи и правдини на бесарабските българи:

1. Правото на българите в Бесарабия да имат свои училища, в които обучението да се води на родния език. Управлението на училищните имоти и назначаването на преподавателския персонал да се извършват от изборни училищни настоятелства;

2. Правото на нашите сънародници там за свободни културни и стопански учреждения и сдружавания: читалища, дружества, банки, кооперации, театри и др.

3. Пълна свобода на българския печат и книжовни почини;

4. Национална българска църква в нейното управление, богослужението и избора на свещениците;

5. Неприкосновеност за собствеността — частна, училищна, черковна и общинска;

6. Права за административно общинско, околийско и земско /колониално/ самоуправление.

Мерките, които румънското правителство ще вземе в близко бъдеще във връзка с румънизирването на Бесарабия, ще прогонят хиляди наши сънародници, които много скоро ще похлопат на майчините си порти за помощ и закрила. Тук поч. правителство ще трябва да спре вниманието си върху следните належащи въпроси:

1. Обезпечаване на средства за подпомагане на първо време на бежанците. Всички бежанци от

Българска Бесарабия и Южна Русия през последните месеци идват без никакви средства. Не по-добра ще бъде участта и на ония, които предстои да дойдат, понеже не са в състояние да продават имотите си. Съюзът ни не разполага с каквито и да са средства, за да бъде полезен в това отношение.

2. Да се измени закона за поданството, който слага непоносими ограничения за бежанците. По-рано, съгласно закона за настаняването на бежанците, Съюзът ни имаше правото да издава удостоверения на последните, с които те автоматически получаваха българско поданство. С новия закон това наше право се отне и за бежанците бяха предвидени няколкомесечни срокове, преди изтичането на които не може да се придобие поданство. По силата на това постановление бежанците не могат да заловят никаква работа в пределите на Царството, за да изхранват себе си и семействата си, защото не са български поданици, въпреки че са еднакво добри българи, както всички останали.

3. Да се признаят на бесарабските бежанци еднакви права и привилегии, както и на бежанците от Северна Добруджа, с което ще бъде улеснено тяхното настаняване.

4. Да се подготви въпросът за преселването на бесарабските и южноруски българи, който въпрос, наистина е по-сложен и важен, обаче ще се наложи. Не би трябвало събитията да ни изпреварват, нито пък да бъдем изправени пред свършените факти, за да се проиграва каузата не само на повече от 300 000 добри българи, но и каузата на общото българско племе. За това предстояще преселване се вече говори и пише и в румънските официални среди и печат, което подсказва, че съществува мисъл и намерения в това отношение всред ръководителите на румънския народ и държава. В същото време то налага предварителното разрешаване на следните въпроси: определянето на мястото, гдето могат да бъдат настанени и заселени бесарабските и южноруски българи /Видинския край, Беломорието и др. /; мерките относно преселването им — програма, определянето на селата и мерите, гдето трябва да бъдат заселени; превозването им, оземляването им, оценка на имотите им в Бесарабия и Южна Русия, начините на заплащането на последните и др.

Съюзът на бесарабските и южноруските българи в България се създаде преди 20 години главно за да ратува в защита на своите сънародници. Той не се съмнява, че този негов дълг лежи близко до сърцето и на всички добри българи, на първо място ония, в чиито ръце е поставено ръководството на българската държава. И ако отправя в

този важен момент своя меморандум към отговорните български среди, той го прави за да предупреди своевременно всички, от които зависи съдбата на бесарабските и южноруски българи. В същото време той не се съмнява, че ще бъде чут и каузата му добре разбрана и подкрепена, защото това е кауза толкова на Съюза ни, колкото и на всички българи.

Дълбоко уверени, че позивът ни ще намери горещ отзив у Вас, Господине Министър-председателю, господа Министри и Господине Председателю на XXV Об. Народно събрание, молим приемете нашата дълбока почит и уважение.

**УПРАВИТЕЛНИЯТ СЪВЕТ НА СЪЮЗА НА
БЕСАРАБСКИТЕ И ЮЖНОРУСКИ БЪЛГАРИ В БЪЛГАРИЯ.**

/печат/

ЦДИА, ф. 164, оп. 1, а. е. 5, л. 68-70. Оригинален екземпляр.

* Съюзът на бесарабските българи в България е основан през 1918 г. През 1919-1921 г. пледира за създаване в Южна Бесарабия на българска политически автономна област. Провежда активна дейност за запознаване на българската и световна общественост с положението на българското население в Бесарабия и в защита на неговите стопански, политически и национално-културни интереси. От края на 30-те години започва да се именува Съюз на бесарабските и южноруските българи в България. Вероятно като негов местен клон през 1944 г. се създава в гр. Габрово поделение на българи от Украйна. Вж. док. № 104.

** Южна Добруджа е върната на България по силата на двустранния българо-румънски Крайовски договор от 7 септември 1940 г., а не вследствие на Виенски арбитраж.

*** Става дума за Националния център /Дирекция/ за румънизация, колонизация и инвентаризация.

**РАПОРТ ОТ В. ПРОТИЧ ДО ДИРЕКЦИЯТА НА ПЕЧАТА,
СОФИЯ, ОТНОСНО НАМЕРЕНИЯ НА РУМЪНСКОТО
ПРАВИТЕЛСТВО ДА АНЕКСИРА ТРАНСНИСТРИЯ,
НАСТАНЯВАНЕТО НА РУМЪНСКА АДМИНИСТРАЦИЯ В НЕЯ
И СВЕДЕНИЯ ОТ Н. КОВАЛЕВСКИ ЗА СТАНОВИЩА НА
ВИСШИ ГЕРМАНСКИ СЛУЖИТЕЛИ ОТНОСНО
БЪДЕЩЕТО НА УКРАИНА***

Букурещ, 22 октомври 1941 г.

Господин Директоре,

С указ на маршал Антонеску от 20 т. м. Одеса се провъзгласява за столица на новата румънска провинция Транснистрия, която се простира между р. Днестър, р. Буг и Черно море. Всички румънски власти, които имаха седалището си сега в Тираспол, са пристигнали в Одеса и са поели управлението на провинцията. Оповестявайки указа на генерал Антонеску румънските вестници умишлено подчертаха, че Одеса е провъзгласена за столица на новата румънска провинция Транснистрия, въпреки че никъде в указа не е споменат изрза румънска провинция. Всред румънското обществено мнение съществува дълбоко убеждение, че след "голямата победа" при Одеса действително Транснистрия заедно с Одеса и Николаев ще бъдат присъединени окончателно към румънската държава. Заслеплението след падането на Одеса е толкова силно, че никой не желае да погледне по-реално на фактите. Всички статии на вестниците подчертават, че румънската държава ще простре бъдещите си източни граници до там, до където живее румънския елемент. А тези източни граници след започването на войната срещу Русия са очертани до р. Буг.

Бившият министър в кабинета на Петлюра г. д-р Никола Ковалевски, който в същото време е един от най-видните водачи на украинското освободително движение, веднага след падането на Киев бе извикан в Берлин, за да разговаря с представители на германското правителство върху режима в Украйна след пълната окупация на тази област. Г-н д-р Ковалевски завчера се завърна в Букурещ и имах възможност да разговарям с него върху намеренията на Германия спрямо Украйна. Той ми заяви следното: "Украйна най-малко една година ще прекара под режима на военна окупация. Германците желаят да заздравят духовете и да изкоренят остатъците на болшевиизма. Разговаряхме в Берлин и върху бъдещите граници на Украйна. Централният въпрос

беше за румънските претенции по отношение на така наречената Транснистрия, в която те включват Одеса и Николаев. Видни сътрудници на г. Розенберг ми съобщиха, че румънското владичество над тази провинция е огромно. Румънците в случая подпомагат германците в окупирането на Украйна. Но това ми бе съобщено от среди около г. Розенберг. Какво мисли по този въпрос г. Рибентроп не ми е известно. Обаче ние сме убедени, че Райха не води война на Изток, за да създава нови неправди и нови поводи за война".

Румънските правителствени среди не са се изказали ясно върху намеренията си към Транснистрия. Обаче като се има предвид, че печатът се дирижира направо от министър-председателя, може да се заключи, че всички изказани досега мнения по отношение на Транснистрия са мнения и на румънското правителство, което още няма смелостта да заяви открито, че желае анексирането на областта между Днестър, Буг и Черно море. Приемайки испанските журналисти, които гостуват в Румъния, на 21 т. м. г. Мих. Антонеску е бил запитан върху съдбата на Транснистрия. Той е заявил следното: "Транснистрия се намира под румънска военна окупация. Съдбата на тази провинция ще се реши след свършването на войната срещу Съветския Съюз".

На свои интимни приятели германци г. Мих. Антонеску е заявил, че румънското правителство е убедено, какво Фюрерът ще разреши благоприятно за Румъния въпроса за Транснистрия, за завзеаното на която провинция румънският народ е дал десетки хиляди жертви.

Мерките, които взема румънското правителство от административен, културен и религиозен характер в Украйна показват, че действително румъните имат намерение да задържат завинаги окупираната от тях област. Навсякъде по села и градове са назначени кметове, свещеници и учители румъни, които знаят руски или украински. Училищата в Украйна под румънска окупация бяха открити на 1 октомври. В тях образованието се извършва на румънски, немски и руски езици. В тази област е командирован един от най-енергичните румънски митрополити, митрополит Балан, който по-рано беше в Трансилвания. Той е започнал възстановяването на черквите във всички села и градове. На много места тия църкви са обърнати в кина, складове и пр.

Върховният контрол за управлението на Транснистрия е възложен лично на водача — маршал Антонеску.

Приемете, Господин Директоре, уверенията в отличната ми към Вас почит.

Аташе по печата: /п/ В. Протич

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1005, л. 109-110. Оригинален екземпляр за МВРИ.

* Вж. док. № 7.

РАПОРТ ОТ СТ. ПЕТРОВ* ДО И. ПОПОВ ОТНОСНО
НАЧАЛНИ ДИСКРИМИНАЦИОННИ АНТИМАЛЦИНСТВЕНИ
МЕРКИ НА РУМЪНСКИТЕ ВЛАСТИ В БЕСАРАБИЯ**

Букурещ, 14 ноември 1941 г.

Господин Министре,

Един българин, завърнал се тия дни от Бесарабия, ми събщи, че румъните били започнали да правят различия в отношенията си към местните жители според това дали те са от румънски или от друг етнически произход. Така, на българи мъчно се давали места в администрацията или в свободните професии, а на търговците и занаятчиите българи се отказвали патентите и кредита, нужни за да могат да упражняват занятията си. Информаторът ми твърди, че това ставало по нареждане на Министерството на вътрешните работи. Ще трябва обаче да се продължи наблюдението по-дълго време, за да се види дали тия ограничения съставляват част от една преднамерена система или са плод на случайност.

Благоволете да приемете, Господин Министре, уверенията в отличната ми към Вас почит.

/п/ Ст. Петров

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1006, л. 208. Оригинал.

* Стоян Петров Чомаков /1888 — неизв. / — дипломат, като управляващ легация или като пълномощен министър представлява България в Унгария /1927-1933 г. /, САЩ /1933-1935 г. /, Швеция /1938-1940 г. /, Румъния /1940-1944 г. / и Япония — 1944 г.

** Иван Владимиров Попов /1891-1944 г. / — дипломат, управляващ българската легация в Унгария /1933-1936 г. /, пълномощен министър в Чехословакия /1936 г. /, в Югославия /1937 г. /, министър на външните работи през 1940-1942 г. , пълномощен министър в Румъния — 1944 г.

**ПИСМО ОТ ЛЕВ ПЕТРОВ ДО АЛ. ДЯКОВИЧ* ОТНОСНО
НЕОБХОДИМОСТТА И ВЪЗМОЖНОСТТА ДА СЕ ИЗСЕЛИ
БЪЛГАРСКОТО БЕСАРАБСКО НАСЕЛЕНИЕ В БЪЛГАРИЯ**

Букурещ, 17 ноември 1941 г.

Уважаеми Господин Дякович,

Притежавам меморандума на Съюза на бесарабските и южноруските българи. Напълно споделям мислите, изнесени в него, а също така и безпокойството, което имат авторите му.

По повод повдигнатия от Съюза въпрос смятам за свой дълг да споделя с Вас своето схващане за начина, по който ще трябва да се работи, за да се икономисат на тези добри българи страданията, които съпровождат винаги едно набързо извършено изселване.

За Ваша информация ще Ви съобщя още и това, че някои от оторизираните в момента румънски власти съвсем не споделят мисълта, че българите от Бесарабия ще трябва да бъдат изселени, като дори имат смелостта открито да заявят, че те държат за тяхното оставане в пределите на нова Румъния, защото имали лесен начин да ги асимилират. Твърдят дори, че един голям процент от нашите българи вече са асимилирани. Това тяхно твърдение обаче може да се постави под голямо съмнение, тъй като имам непосредственото впечатление, че българският елемент в Бесарабия е с едно далеч по-будно национално чувство, отколкото се предполага. Но въпреки това, ако действително нашите сънародници бъдат оставени и занапред да живеят в пределите на Румъния без да им бъдат създадени привилегиите на малцинство, несъмнено е, че след няколко десетки или повече години българщината ще изчезне. Не знам ние като държава доколко ще можем авторитетно да пазим правата си в чужбина и то респективно в Румъния, където поне засега към нас българите съществува една голяма неприязненост.

Единственият начин според мен остава ние да можем да подготвим изселването на българите от цялата територия на румънската държава и ги населим в ония части на нашето отечество, които в момента са населени с населения не от чист български произход.

За да се подготви изселването, ще трябва да се работи много внимателно и тихо, без да се вдига излишен шум. Така аз смятам, че най-правилно ще бъде нашето правителство да подготви въпроса като предварително успее да спечели благосклонността, а дори бих казал

решението на г. Хитлер, инициаторът на размяната на населението, с цел веднъж завинаги да се ликвидират малцинствените въпроси между отделните държави.

Днес имаме голямата възможност въпросите, които са изнесени в меморандума да бъдат проучени на самото място — в Бесарабия от компетентни лица, тъй като в момента в Букурещ заседава комисията по размяната на населението в Добруджа. На тази комисия би могло да се възложи проучването на въпроса с изселването на българите от Румъния, обаче като предварително ѝ се създаде възможността да работи. Това ще може да стане само чрез вмешателството на Германия, която от своя страна да изиска от Румъния да позволи проучването и изселването чрез размяна на населението, инак в противен случай няма да може да се направи почти нищо.

Позволявам си да смятам, че най-правилно би било подписващите меморандума да издействат една среща с г. г. министър-Председателя и министъра на външните работи, на които наново да изложат въпросите с българите в Румъния и да искат час по-скоро да се положат грижи от страна на правителството, като то потърси интервенцията на Германия при разрешаването на същите.

Преди два-три дни Ви търсих в редакцията**, обаче няха възможността да Ви срещна, за да поговорим по-обширно върху тези въпроси, имайки чувството, че Вие, като син на бесарабец, желаете бързото и щастливо разрешаване на същите.

Трябва също така да Ви известя, че тук при нас беше нашият сънародник от Болград г. Тифчев /мирови съдия там/, който ни извести, че българите от Бесарабия извънредно много се безпокоят как ще се разреши въпроса и че дори настояват да се изселят. Описа положението така, че в изчакване на разрешаване въпроса за изселването, те са преустановили напълно стопанския живот в този край, страхувайки се от понасяне на загуби в случай, че въпросът бъде сложен внезапно без подготовка, както това стана в Крайова със севернодобруджанските българи. Тръпнат също така пред мисълта, че и те ще бъдат изселени по същия начин, без да знаят къде ще бъдат населени и въобще какво ги чака в майката-Отечество.

Приемете почитанията ми: Член в смесените българо-румънски комисии [Букурещ]. В случай, че ще искате да ми пишете, съобщавам Ви адреса си: Лев Петров Беров, чрез Българската земеделска и кооперативна банка, гр. Русе.

Банката ще ми препрати писмото по установения вече ред в Румъния.

/п/ Л. Петров

* Александър Владимиров Дякович — председател на Съюза на бесарабските българи в България, журналист.

** Редакцията на в. Зора /София/.

№ 12

**ПИСМО ОТ МИШО ХАДЖИЙСКИ* ДО НИКОЛАЙ РУСЕВ
ОТНОСНО ПОЛОЖЕНИЕТО НА БЪЛГАРИТЕ В ТАВРИЯ С
МОЛБА ЗА ПОДЕМАНЕ НА КАМПАНИЯ ЗА ТЯХНОТО
ПРЕСЕЛВАНЕ В БЪЛГАРИЯ**

с. Инзовка, Украйна, 5 декември 1941 г.

Г-н Русев,

На тоя плик не ще мога да Ви кажа всичко, което стана с нас по това време. Мисля, че сами знаете кое как е. За едно Ви моля: няма никаква възможност да се свържем с родината си, с вази. Ако това писмо стигне до Вас, от името на българите в Таврия, от името на един народ, доведен до отчаяние, моля Ви като един брат да повдигнете въпроса за положението ни в българския печат. Ние сме осиротени от войната. Нашите села са опожарени, селата ни са потъпкани от ботуша на войника, опожарени са; изоставени сме, без хляб, без реколта. 50 хил[яди] ваши братя в тая зла година ви протягат ръка за помощ. В името на Всевишния, в името на една справедливост — молете бъл[гарското] правителство, Н[егово] В[еличество] Царя да ни приберете в Бълг[ария]. Готови сме на крайни жертви, ще сподавим всичко, само да сме сред вас, в родината си. С вази ще делим радостта и печалите на страната. Заинтересувайте в това г. г. журналистите, нека вестниците повдигнат въпроса за преселването ни в Бълг[ария]. Пролетта ще е най-удобно времето. А засега да се открие едно бълг[арско] консулство в Одеса и Бердянск /Таврия/, да се дадат бълг[арски] паспорти на бълг[арската] интелигенция тук. Правете всичко възможно, но спасете ни. Ние няма да забравим вашите услуги. Упълномощен съм от името на 50 хил[яди] бълг[ари] в Таврия да донеса едно писмо до Н[егово] В[еличество] Царя, но няма възмож[ост] да дойда в Бълг[ария]. Нека вестниците, радиото, Нар[одното] събрание почне камп[ания] за преселв[ането] на бълг[арите] от Таврия в Бълг[ария]. Сега му е времето.

Мишо Хаджийски

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1135, л. 5. Оригинал, пощенска картичка. Вж. също: в. Искра, гр. Фердинанд, № 374 от 21 февруари 1942 г.

*Мишо /Михаил/ Пантелеев Хаджийски — Роден на 27 ноември 1916 г. в с. Орманджи /Инзово/, Ногайски /Приморски/ район, Украйна. Завършва филологическия факултет в Киевския университет. Журналист и театрален деец. Работи като коректор и редактор в Украинското държавно издателство за националните малцинства в Киев. Автор на книгите: "Разлив", разкази, Киев, 1938; "Нощите край Лозоватка", разкази, Киев, 1940; "Из Бесарабия", пътни бележки, Киев, 1941 г. ; "Пуста чужда чужбина", разкази, София, 1943; "Българи в Таврия", София, 1943. Пристига в България на 13 май 1942 г. Изнася много сказки от името на Всебългарския съюз "Отец Паисий", публикува статии и разкази за историята, културата и бита на българите в Таврия. Делегат на българското правителство по преселването на таврическите българи в България. След 9. 09. 1944 г. е арестуван и задържан в милицията от 26 септември до 16 ноември с. г. При опит за повторен арест на 7 декември 1944 г. се самоубива в гр. Белоградчик.

№ 13

ПИСМО ОТ ДЪРЖАВНИЯ СЕКРЕТАРИАТ ЗА РУМЪНИЗАЦИЯ, КОЛОНИЗАЦИЯ И ИНВЕНТАРИЗАЦИЯ, БУКУРЕЩ, ДО ГУБЕРНАТОРСТВО БЕСАРАБИЯ, КИШИНЕВ, ОТНОСНО ЗАСЕЛВАНЕ НА АРУМЪНИ В ЮЖНА БЕСАРАБИЯ И ИЗСЕЛВАНЕ ОТ ТАМ НА ГАГАУЗИТЕ

Букурещ, 11 декември 1941 г.

Согласно распоряжений, данных на заседании Совета министров господином маршалом Антонеску, главой государства, часть колонистов из Кадрилатера должны были быть переселены в села района Болграда и юга Бессарабии, откуда гагаузы должны быть перемещены путем применения разных экономических мер с целью переброски их на Украину.

В принципе также решено, чтобы македонцы из Добруджи переселились в села гагаузов, где они смогли бы заняться овцеводством. В связи с этим просим соизволить указать, в какое время и в каком месте вы считаете возможным осуществление этого переселения.

Для серьезной организации переселения нам понадобится по

крайней мере 1-2 месеца, для чего просим вовремя представить нам свои разработки и планы по этому вопросу.

Министр, государственный
секретарь румынизации генерал-адъютант
С подлинным верно. Начальник канцелярии
Ал. Цапу

Молдавская ССР в Великой Отечественной войне Советского союза 1941-1945 г. г. Сборник документов и материалов. Т. II. Кишинев, 1976, с. 96. /ЦГА МССР, ф. 112, оп. 2, д. 47, л. 7. Заверено копие. Превод от румынски език/.

П р е в о д

Съгласно разпореждания, дадени на заседание на Министерския съвет от г. маршала Антонеску, държавният глава, част от колонистите от Кадрилатера* следва да бъдат преселени в селата на Болградския район и южната част на Бесарабия, откъдето гагаузите следва да бъдат махнати чрез прилагане на различни икономически мерки и прехвърлени в Украйна.

Решено е по принцип също така македонците**, евакуирани от Добруджа, да се преселят в селата на гагаузите, където биха могли да се занимават с овцевъдство. Във връзка с това молим да благоволите да посочите кога и в кои места Вие считате за възможно да се осъществи това преселване.

За сериозна организация на преселването ще са ни потребни поне 1-2 месеца, поради което молим своевременно да ни представите своите разработки и планове по този въпрос.

Министър, държавен секретар за румынизация
генерал-адъютант
Верно с оригинала. Началник на канцелярията
/п/ Ал. Цапу

*Кадрилатер — Четиригълник, т. е. Южна Добруджа. Наименованието е дадено от румынските окупатори след завземането на областта през 1913 г. Наричана е и Нова Добруджа за разлика от Северна Добруджа, която е присъединена към Румъния през 1878 г.

**Македонци — арумъни /динцари, куцовласи/. Основна област на разпространение — Македония. През 20-те години на XX в. значителна част от тях са колонизирани в Южна Добруджа във връзка с усилия за

румънизирание на областта. След възвръщането на Южна Добруджа към България по силата на Крайовския договор, българите от Северна Добруджа са изселени в България, а румънските колонисти /"македонци" и "регацени", т. е. от Старото кралство/ са евакуирани в Румъния. Сега се предвижда повторно преместване на арумъни в Южна Бесарабия след прогонване от там на гагаузите, пък и на българите.

№ 14

**РАПОРТ ОТ СТ. ПЕТРОВ ДО И. ПОПОВ ОТНОСНО
ДИСКРИМИНАЦИОННИ СТОПАНСКИ
АНТИМАЛЦИНСТВЕНИ МЕРКИ В БЕСАРАБИЯ, ВЛОШАВАНЕ
ПОЛОЖЕНИЕТО НА БЕСАРАБСКИТЕ БЪЛГАРИ, ЗА
НЕПРИЯЗНЕНО ОТНОШЕНИЕ НА РУМЪНСКИТЕ ВЛАСТИ
КЪМ МОЛДОВАНИТЕ И ЗА ГЕНОЦИД НА ЕВРЕИТЕ**

Букурещ, 23 януари 1942 г.

Господин Министре,

Всеки българин от Бесарабия, който имам случай да видя, ми потвърждава, че условията за живот в тая провинция стават доста тежки поради нескриваната тенденция на румънските власти да фаворизират елементите от румънски произход. Българското земеделско население засега не чувствава твърде остро тая неправда, защото то по-малко се нуждае от благоволенieto на властта, но заради неговия етнически произход нему се отказва всякакъв достъп до кредитните учреждения, не му се позволява да участва в търгове на добитък, от какъвто има голяма нужда и пр. Косвено то се излага на лишения и от факта, че не се позволява на нерумъни да откриват бакалници, кръчми, аптеки и др. в българските села, а често не се намират румъни, които да желаят да упражняват тия занятия по селата.

Що се касае до българите в градовете, там се отнема почти всякаква възможност да работят за препитанието си, тъй като не им се позволява нито да вършат търговия, нито да упражняват свободни професии, нито пък се приемат на общинска или държавна служба. Поради тия неблагоприятни условия из средата на тия българи често се явяват запитвания до Легацията относно възможностите, които съществуват, да се преселят в България.

От горното не следва да се заключи, че положението на молдованите в Бесарабия е твърде завидно. През двадесетте години, които пред-

шествуваха окупацията на тая област от болшевиците, румъните не съумяха да спечелят сърцата на бесарабчаните. Напротив, корумпираната администрация, която те им изпратиха, покварата, която те насадиха, нехайството, което те проявиха и алчността на пришълците от Влашко да си образуват големи имения и да забогатеят в ущърб на местните хора, всичките тия причини накараха румънското население да посрещне със съчувствие и даже облекчение болшевиците. Факт е, че щом като Съветите окупираха Бесарабия, где що имаше в Румъния работници, слуги, занаятчии бесарабчани, почти всички се завърнаха в родните си места. От своя страна румъните, чувствавайки духовното отчуждение на бесарабчаните, не хранят особено нежни чувства към тях. Не нарядко ми се случва да чувам румъни да казват: "Какво ни трябва да се бием и да леем кръв за тия бесарабчани, които предпочитат болшевиците".

Под действието на тия настроения, както и по стар навик, румънските чиновници и военни се отнасят по същия начин в освободена Бесарабия и Буковина, както и в завоювана Транснистрия, т. е. изнудват, грабят и нехаят.

От всички обаче най-тежка бе участва на евреите. Крайният антисемитизъм, който със санкцията на правителството заля страната, взе особено свирепа форма в новозавзетите области. Там евреите, на които бе приписан и греха, че са вършили издевателства над отстъпващите румънски войски и са посрещнали болшевиците с червени знамена, са били масово изстребвани с една рафинирана жестокост, която е възмутила не само германците, които са били свидетели на страшните сцени на колективни удавяния, масови изгаряния, безразборни застрелвания на евреи, но и повечето от свестните румъни. Както уверяват мнозина българи, завърнали се от Бесарабия, там не можело вече да се види нито един евреин.

Благоволете да приемете, Господин Министре, уверенията в отличната ми към Вас почит.

/п/ Ст. Петров

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1128, л. 9-10. Оригинал.

**РАПОРТ ОТ СТ. ПЕТРОВ ДО ИВ. ПОПОВ ОТНОСНО
ДИСКРИМИНАЦИОННИЯ РЕЖИМ СПРЯМО БЪЛГАРИТЕ И
ОСТАНАЛОТО НЕРУМЪНСКО НАСЕЛЕНИЕ В БЕСАРАБИЯ И
ЗА ДЕЙНОСТТА НА ЦЕНТЪРА ЗА РУМЪНИЗИРАНЕ**

Букурещ, 14 февруари 1942 г.

Господин Министре,

Българи от Бесарабия се вестяват твърде нарядко в Букурещ и не всички се явяват в Легацията. При това никой от тях не счете за нужно да изпълни по-прецизните поръчения, които им бях възложил, именно, да ми дадат точни данни за броя на българските селища в Бесарабия, както и поименни случаи на неправди, търпени от тамошните българи. При тая липса на заинтересованост от страна на тия бесарабски българи, на които все пак бях обяснил загрижеността на българското правителство по тяхно отношение, аз не можах да се сдобия с повече сведения от тези, които Ви предадох с доклада си № 18. Откъслечни сведения вероятно ще ми бъдат дадени отново, особено ако се влоши положението. За добиване обаче на една пълна картина на положението в Бесарабия най-добре би било, ако това може да стане, да провоя напролет един от чиновниците на Легацията да обиколи тая област и да събере на място сведенията, които ни интересуват. Възможно е обаче румъните да попречат на такава една обиколка. Все пак считам, че сведенията, които досега добих и които Ви предадох в тяхната цялост, са доста красноречиви. Те показват, че българите не се допускат:

1. Да подновяват и попълват инвентара си в добитък чрез участие в публични търгове.
2. Да отварят кръчми, бакалници и други по селата.
3. Да прибягват до кредитни институции.
4. Да откриват търговски заведения по градовете.
5. Да започват упражнението на либерални професии, с изключение на медицина, тъй като засега има нужда от лекари.
6. Да закупуват земя.
7. Да постъпват на държавна и общинска служба или в румънски индустриални и търговски предприятия.
8. Освен това, санкциите на законите, които са общи за всички, се прилагат с по-голяма строгост, когато провинения, особено по закона срещу саботажа, се случи да бъде от нерумънски произход.

Трябва да се каже, че тия ограничения и различия в третирането не

са специално за Бесарабия и не се прилагат само срещу българите, а в по-голяма или по-малка степен и срещу всички нерумънски елементи — унгарци, арменци, гърци, па донякъде и германци. Те съставляват част от процеса на румънизирание, отдавна започнал и провеждан по спорадичен начин, но който от няколко месеци съставлява една от главните задачи на Центъра за румънизирание.

Създаден отначало като орган, чиято задача бе да разпредели в румънски ръце отнетата от евреите селска, градска, търговска и индустриална собственост, тоя Център не спира дейността си тук, а се стреми да проведе една по-радикална румънизация, чиято крайна цел, очевидно, е да елиминира малцинствата от стопанския живот на страната.

Предвид на реакциите, които дейността на тоя Център неминуемо ще предизвика всред заинтересованите правителства, особено унгарското, което не пропуска случай да се оплаква пред германците и италианците, наредбите, които той издава, се пазят в голяма тайна. Досега нито ние, нито унгарците, не можахме да се сдобием с някой правилник, окръжно или наредба, която би могла да хвърли светлина върху похватите, с които си служи Централата за румънизирание. Една идея за тях може да даде обаче окръжното № II 37-506/1940 г. на Темешварската Префектура, с което на времето се сдоби Легацията. Имайки предвид обаче методите, дълго време прилагани от румъните в Добруджа и в Трансилвания, може да се каже с положителност, че най-главното средство, с което смята да си служи Центъра за румънизация, е постепенното стопанско разоряване на малцинствата, което на свой ред ще доведе до тяхното обезличаване като фактори в страната.

Благоволете да приемете, Господин Министре, уверенията в отличната ми към Вас почит.

/п./ Ст. Петров

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 850, л. 73-74. Оригинал.

**РАЗПОРЕЖДАНЕ ОТ ИЗМАИЛСКАТА ПРЕФЕКТУРА
ДА НЕ СЕ ГОВОРИ НА ПУБЛИЧНИ МЕСТА НА
РУСКИ И НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК**

гр. Измаил, 27 февруари 1942 г.

Нам стало известно, что в городе Измаиле, вопреки постановлению Бессарабского губернаторства за № 24, почти во всех публичных местах употребляется русская и болгарская разговорная речь.

В связи с таким положением просим издать постановление о наблюдении и принятии мер против виновных, которые своим поведением пренебрегают нашим государственным авторитетом в этой провинции.

Префект полковник (подпись неразборчива)
Начальник канцелярии Дуцу

Советский Придунайский край. . . , с. 194 [Филиал на Одеския областен държавен архив, ф. Р-12, оп. 1, д. 172, л. 293. Оригинал на румънски език].

П р е в о д

Стана ни известно, че в гр. Измаил, въпреки постановлението на Бесарабското губернаторство № 24, почти на всички публични места се употребява руска и българска разговорна реч.

Във връзка с това положение молим да се издаде нареждане за наблюдение и вземане на мерки против виновните, които с поведението си пренебрегват държавния ни авторитет в тази провинция.

Префект: полковник /п/ /не се чете/
Началник на канцеларията: /п/ Дуцу

**РАПОРТ ОТ СТ. ПЕТРОВ ДО ИВ. ПОПОВ ОТНОСНО
РУМЪНСКИТЕ ПОСТЪПКИ В ЗАЩИТА НА АРОМЪНИТЕ
В МАКЕДОНИЯ И ОТГОВОРА НА БЪЛГАРСКИЯ ДИПЛОМАТ
ВЪВ ВРЪЗКА С ПОЛОЖЕНИЕТО НА БЪЛГАРИТЕ
В БЕСАРАБИЯ**

Букурещ, 2 март 1942 г.

Господин Министре,

Главният секретар на Министерството на външните работи [на Румъния] ме помоли да се застъпя пред Вас за да се внесе едно смекчение в обноските на нашите власти по отношение на румъните в Македония, на които се правели пречки в упражнение на занаятите им. Отговорих, че ще Ви предам тая негова молба, обаче предчувствувам, че в отговора, който ще се даде от София непременно ще се намекне на лошото третиране, на което са подложени българите в Румъния, особено в Бесарабия, които не само че нямат ни църкви, ни училища, но се поставят от страна на румънските власти в невъзможност да се развиват икономически и даже да изкарват препитанието си. Изтъкнах при това, че за сега ние се намираме в Македония само като окупационна власт, така че е преждевременно да се говори за установяването на един окончателен режим в тая страна. Прибавих, че е по-добре да се изчака края на войната, когато ще бъдат окончателно определени границите, техни и наши, за уреждането на тия въпроси. Г. Давидеску, на когото бяха неизвестни фактите, които му изтъкнах във връзка с положението на българите в Бесарабия, привидно се съгласи с това гледище. Обаче все пак той настоя да се премахнат ограниченията, на които били предмет румънските македонци, които се използвали от тукашните влиятелни цинцари, за да създават настроения срещу нас.

Благоволете . . .

/п/ Ст. Петров

ЦДИА, ф. 176, ап. 8, а: е. 830, л. 45. Оригинал.

**РАПОРТ ОТ СТ. ПЕТРОВ ДО ИВ. ПОПОВ ОТНОСНО
ПОЛОЖЕНИЕТО НА БЪЛГАРИТЕ И ОСТАНАЛОТО
НЕРУМЪНСКО НАСЕЛЕНИЕ В БЕСАРАБИЯ
ПОД РУМЪНСКА ВЛАСТ**

Букурещ, 10 март 1942 г.

Господин Министре,

Други българи, дошли от Бесарабия, ми потвърдиха и допълниха сведенията, които имах вече честта да Ви съобща относно положението на българите и това на нерумъните въобще, в тая провинция. За повсеместно и систематично преследване на българите не можело още да става дума, но тук-там хората били задявани за това, че носели български имена или поради това, че говорили български помежду си. Не били редки случаите органи на властта да натякват на българи тяхното присъствие в Бесарабия и да ги подканят да си вървят там, отдето са дошли.

Вече нямало никаква възможност за българите да вършат търговия и да поддържат индустриални предприятия. Поради това, че те не могат да представят удостоверения, че са от румънски произход, на тях не само не се позволява да откриват нови търговски фирми, но и на тези, които са били заварени с такива, се дават разрешения да продължават занаятите си само временно и за твърде къси срокове. В резултат, както в селата, така и в градовете, както напр[имер] в Болград и Измаил, нямало вече почти никакви български търговски фирми.

Напоследък земеделското население било твърде обезпокоено от предприетото от властта повсеместно описване на недвижимите имоти и на инвентара. Въпреки успокоенията, които се давали, населението било твърде наплашено от тая мярка.

Населението се оплаквало твърде много и от реквизициите и ангарите, придружени от брутални обноси, на които то било подложено. В това обаче не можело да се съзре едно третиране насочено специално срещу българите, тъй като в краищата, които те обитават, нямало много румъни и малкото, които се намирали, били безимотни. Гагаузите и русите се третирали еднакво зле, както и българите. Информаторите ми обещаха да ме държат в течение за всяка нова проява от страна на румънската власт. Един от тях се задължи да ме снабди с по-подробни сведения.

Благоволете. . .

/п/ Ст. Петров

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1007, л. 16. Оригинал.

**ПИСМО ОТ ОКОЛИЙСКОТО УПРАВЛЕНИЕ В ГР. КОМРАТ
ДО ОБЩИНСКИТЕ УПРАВЛЕНИЯ ОТНОСНО НАЗНАЧАВАНЕ
НА ДЪРЖАВНИ СЛУЖБИ САМО НА ЛИЦА ОТ
РУМЪНСКИ ЕТНИЧЕСКИ ПРОИЗХОД**

Комрат, 16 април 1942 г.

Согласно приказу службы кадров Директората административных дел губернаторства Бессарабии за № 9143/942 честь имеем сообщить, что на государственные службы назначаются только служащие румынского этнического происхождения.

Прим-претор К. Настаси
Начальник канцелярии /подпись/

Молдавская ССР в Великой Отечественной войне. . . , с. 109. [ЦГА МССР, ф. 112, оп. 2, д. 47, л. 131. Оригинал. Превод от румынски език].

П р е в о д

Съгласно заповед от служба "Кадри" на Дирекцията по административните работи при Губернаторство Бесарабия под № 9143/942 имаме честта да съобщим, че на държавни служби се назначават само служащи от румънски етнически произход.

Околийски управител: К. Настаси
Началник на канцеларията: /п/ не се чете

**ПИСМО-МЕМОАР ОТ БЪЛГАРИТЕ В ТАВРИЯ ДО ЦАР БОРИС
III С МОЛБА ДА СЕ ОБЛЕКЧИ ПОЛОЖЕНИЕТО ИМ И ДА СЕ
ПРЕСЕЛЯТ В БЪЛГАРИЯ**

с. Инзовка, Таврия, 20 април 1942 г.

До Негово Величество Царя на българите Борис III.

Ваше Величество! Царю наш благий, закрила на всички поробени и унижени българи по целия свят! Към тебе се обръщаме ние, петдесет

хиляди българи от Таврия — Украйна. Към тебе мълвим тия слова, дано даде Бог да долетят до тебе, дано твоите светли очи, Царю наш, обърнат поглед и към нас, българите в далечна Таврия. С една надежда живеем сега, че ти няма да ни оставиш нас, както не остави нашите братя в Добруджа, Тракия, Македония, та ги взе под своя закрила в Царството ти. Блазе им, хиляди пъти блазе им, че са под вярната ти заштита.

Не от добрини са дошле нашите предци в тия пусти места. В 1864 година, по-рано и по-късно са бегали дедите ни от безчинствата на молдавските болери. Тук, в пустинна степ, в Таврия, те намериха свободна земя, но не намериха щастие, защото всеки българин е щастлив само на родното си пепелище на Дунава и Балкана. В Русия никога нямахме спокоен живот. Сменяха се правителства, идваха на власт други, и всекое ни донасяше сълзи и разорение.

В тая война между двете велики държави ние сме разорени и изоставени. Нашите богати села са превърнати в пустии, нашите полета са потъпкани от ботуша на войника. Опустошена е нашата Таврия, опустошени са сърцата ни. Който вятър да ни духне, нас закачи, защото сме в чужбина, чужди хора са на власт; всеки гледа своите, а нас, българите, потъпчат. От кога русите се мъчиха да ни порусят. Караха децата ни да учат един мръсен, чужд нам език, а своя, майчиния, да забравят. Но минаха много години, а ние все пак езика си не забравихме. Из всички български села всички разговарят само на български. Своя, българска е носията, песните, бита. Българи си останахме, защото и сърцата ни са български.

Ваше Величество, Царю наш, Закрила наша! Това писмо го пишем с кръв и сълзи, сълзи по тия, които във войните от 1914-1920 години тук, в Русия глави невинно положиха. Плачем и за тия, двайсет хиляди наши братя, бащи, майки, деца умрели от глад в 1933 година. Страшни бяха тия дни, Царю наш, и дано [Бог] не дава да ги види Царството ти, да ги не познае народът ти. Много пресни гробове покриха Таврия, хиляди къщи опустеха.

Чухме, Царю, че Царството ти е съюзно с Велика Германия, дано Бог ти помага във всички твои дела, обаче за едно те молим: нека поне сега ни се облекчи положението, нека немците ни разрешат да си имаме във всекое българско село своя българска администрация, подчинена преко на немците, но не на русите. Нека и полицията бъде своя, българска, и училищата да са български. Искаме шото нашите деца да учат родния, роден за всички българи, език. Прати тук, в Таврия един твой консул, който да ни защитава от всекакви неслоди.

А най ще се радваме, ако още сега дадеш наредба всички нас, петдесет хиляди българи от Таврия да ни приемат в Царството ти.

Може би за нас там ще се намерят свободни земи да ги заселим. Не сме много, тук сме двадесет и пет села компактно на брега на Азовско море, между градовете Мелитопол и Бердянск. Готови сме да делим радостите и печалите на Царството ти, но да сме под твоя закрила. Ако да не може изведнъж всички да се преселим, дай, Царю, път поне на част от нас, за година-две всички да сме в България. От пустиня бяхме превърнали Таврия в земен рай. Дай ни голи земи и ние ще ги обселим, защото от край време живеем с честен труд.

Писано е това писмо от всички българи в Таврия и оставаме с надежда, Царю, че ще ни прибереш в Царството си.

А засега ще молим Бога да ти даде на дълги години живот и здраве, да закриля и тебе, и Царството ти от всякакви несгоди. Дано процъфтява от година на година твоят народ, дано се множат богатствата му. Дано даде Бог да бъдем заедно; с това свършваме писмото си.

Долните наши хора са упълномощени
да подпишат това писмо /п/:

Доктор Иван Милчевски
Георги Ефимов Малев, селянин
Мишо Хаджийски, журналист
Георги Антонов Соломонов, учител
Танас Андреев Чипчев, учител
Павле Савов, учител
Иван Иванов, учител
Иван Фуклев, учител
Васил Малчев, учител
Тодур Терзиев, селянин

Георги Върбанов
Димитър Милчевски
Райна Кочкова, артистка
Елена Милчевска
Ана Милчевска

Горните подписи и текста на писмото свидетелствувам:
Старейшина на с. Инзовка: /п/ Петър Милчев

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1135, л. 11-12. Оригинал. Ръкопис. Вж. също: Хаджийски М., Българи в Таврия, С., 1943, с. 3-5 — с редакционни поправки.

**РАПОРТ ОТ СТ. ПЕТРОВ ДО Б. ФИЛОВ* ОТНОСНО
РУМЪНСКАТА ПОЛИТИКА В БЕСАРАБИЯ, РЕЖИМА
СПРЯМО БЕСАРАБСКИТЕ БЪЛГАРИ И НЕОБХОДИМОСТТА
ОТ ОТКРИВАНЕ НА БЪЛГАРСКИ КОНСУЛСТВА
С ОГЛЕД ТЯХНАТА ЗАЩИТА**

Букурещ, 22 април 1942 г.

Господин Министър-председателю,

До неотдавна добруджанските българи и тези, които живееха непосредствено до нашите граници, поглъщаха всичкото внимание на различните български правителства, които се изредиха през последните десетилетия. Тези постоянни грижи най-сетне доведоха до освобождението им и сега, като най-главна група българи, останали извън пределите на обединена България, се явява тая на бесарабските българи.

Като така, те привличат особеното ни внимание, още повече, че за първи път след драматичните събития, които в течение на XIX-я век ги прокудиха от родните им места, те може би ще се намерят отново пред необходимостта да напуснат огнищата си и да вземат, в обратна посока, същите ония пътища, които преди сто и повече години ги доведоха от българските балкани до пустинните бесарабски степи.

Дали това ще стане или не зависи най-напред от съгласието, до което биха могли да дойдат българското и румънското правителства да разменят и други групи свои населения. Но изселването на бесарабските българи може да се наложи и вследствие на едностранни действия на Румъния в случай, че тя, преследвайки свои собствени народностни цели, реши да закрепни своята източна граница, като насади по нейното протежение едно хомогенно румънско население, в който случай не ще остане място за едно компактно българско малцинство в Бесарабия.

До завземането на Бесарабия от болшевиците през 1940 г., Румъния нехаеше по отношение на тая своя провинция, в чието лице тя виждаше не толкова една част от румънското тяло, колкото една колония, годна за експлоатиране. През тоя период българският елемент в Бесарабия, макар и лишен от всякакви културни права, все пак успяваше да процъфтява благодарение на своите дарби на трудолюбие, пестеливост и повиновение към установения ред. Когато през юли 1940 г. Бесарабия бе заграбена от Съветите, румъните изпитаха голям шок като видяха, че бесарабското население в своето болшинство погледна без съжаление

на заминаването на румънските власти и на румънските войски и посрещна без неприязън идването на съветските такива. Нещо повече, почти целият бесарабски пролетариат, който поради грабителската нехайна политика на Румъния в Бесарабия бе дошъл да търси препитанието си в Старото кралство, побърза да се завърне в Бесарабия, щом като тя стана съветска провинция. Тя прояви дойдоха за румъните като едно откритие на факта, че през 20-годишното си управление в Бесарабия те не само че не бяха успели да спечелят сърцата на бесарабчани, но бяха изкопали дълбока пропаст между себе си и тях. Ето защо, когато през миналото лято румъните отново влязоха в Бесарабия, те сториха това не с чувството, че освобождават едни подтиснати свои братя, а със чувство на смътна неприязън към едно население, което те считаха за болшевиизирано. И ако такива им бяха чувствата по отношение бесарабските румъни, те бяха дважд по-силни по отношение на българите, за които тук въобще се мисли, че хранят голяма симпатия към русите, били те даже болшевици.

Към това основно недоверие могат да се прибавят и други съображения, които с време ще влошат положението на бесарабските българи. Това ще настъпи в случай, че румъните, било за да настанят свои сънародници взети от другаде, било за да отнемат на русите всякакъв претекст, базиран върху етнографията, за да си вземат пак Бесарабия, решат да обърнат тая провинция в един компактен румънски бастион, като премахнат от нея всички инородни елементи. При предположение, че няма да се сключат споразумения за размяната на тия населения със съответните държави, Румъния ще се опита да постигне тоя резултат чрез едно насилствено асимилиране или като с подтиснически мерки предизвика емигриране на елементите, които не биха се поддали на румънизирание. На коя от тия възможности ще се спрат накрай румъните, засега не може да се каже, защото сигурно и самите те не са наясно по тоя въпрос. За да могат да вземат те едно решение, ще им е нужно да видят как ще се свърши за тях войната, с какви нови територии ще разполагат и какви населения те евентуално ще трябва да приберат от Трансилвания, Банат или Транснистрия.

Както в навечерието на Виенския арбитраж** г. Маноилеску заявяваше, че няма да остави нито един румънски извън южните и западните граници на Румъния, а след това излезе иначе, така и сега неизвестността пред бъдещето кара румънските държавници да изпадат в противоречия, когато дойде да се произнасят макар и мимоходом върху целите на своята малцинствена политика. Така, докато г. Михай Антонеску е заявявал, че трябва да се прочисти Бесарабия от нежелателните за нея инородни елементи, маршал Антонеску при обиколката, която току-що направи в Бесарабия, е, напротив, потърсил

да успокои населението, като е казал, че не предстои никакво изселване от Бесарабия на чуждите народности, които трябва да бъдат приобщени към заздравяването на тоя край.

Ако такава е действително целта на румънското правителство, трябва да се признае, че пътят, който то е избрало за постигането ѝ, не е от най-удачните. Бесарабското българско население е понастоящем подложено на един режим на неравенство, което, ако се засили още, ще го накара да се замисли по-скоро за изселване, нежели за приобщаване. Тоя режим, впрочем, не е специален нито за Бесарабия, нито за българите само. Той съставлява част от процеса на румънизирание, осветен от настоящето управление и който, насочен отначало срещу евреите, се разпростре впоследствие срещу всички малцинства. Но докато в останалите части на Кралството това различие в третирането засяга единични българи, в Бесарабия то застрашава едно компактно българско население и като така, то не може да не спре вниманието ни.

Както имах случая да изтъкна това в предишни свои доклади, българското население в Бесарабия е подложено, във всяка една отделна сфера на своята дейност, на различни несгоди. Така, поради предпочитането, което се дава на лицата с доказан румънски произход, на българите е закрит достъпа към административните постове, тям се отказва правото да вършат търговия, да поддържат стопански заведения и да упражняват свободни професии. В резултат в градове като Болград, където едно време българският елемент беше преобладаващ, сега не може да се види почти никаква българска търговска фирма, никаква адвокатска кантора, никакво фабрично заведение и т. н. Селското българско население, макар че то не се нуждае дотам от съизволенieto на властта, за да се препитава, страда и то на свой ред от пречките, които му се правят да закупува имоти, да се снабдява с кредити, да попълва инвентара си чрез участвуване в търгове и пр.

За съжаление, трябва да се констатира, че българите от градовете, изправени пред невъзможността да изкарват препитанието си, почват да се поддават на внушенията, които им се правят, да се откажат от българския си произход и да се румънизират. За това им дава възможност закона № 29 от тази година, който попълва "Закона за името" от 1936 г. и който предвижда, че всички румъни, чието име е претърпяло чужди влияния, могат да добият възстановяването на старото си име. Скрытият смисъл на тоя закон се схвана от всички и в резултат по-голямата част от българската интелигенция в Бесарабия е подала заявления, за да им се възстанови "загубеното" румънско име.

Селското българско население, което не зависи за своето препитание от държавата, не е изложено на подобни съблазни и внушения. Освен

това то притежава едно високо национално чувство и държи на своите национални традиции. За да заобиколят съпротивата на този корав български селяк, румъните изглежда че са решили да прибегнат до хитрост и изопачаване на фактите. Както се узнава, едно окръжно било разпратено като допълнение към закона, с което се разрешава на кметовете, ако те знаят произхода на известен селянин че е фактически румънски, без да искат неговото съгласие да му окажат покровителството на закона, което с други думи казано значи, да му порумънчат името и да го впишат като румънин. Очевидната цел на това окръжно е да се убедят бесарабските българи, че те са били румъни в миналото, но че са били заставени чрез българската пропаганда и със съдействието на едновременната руска власт да се обявят за българи.

Като се прибави към тая картина факта, че бесарабските българи са лишени от всякакви културни права — като такива, че техните училища са отнети, че българската книга е забранена, че употребата на българския говор се преследва — може да се дойде до заключението, че българският елемент в Бесарабия е изложен на няколко възможни опасности: асимилиране, стопанско разорение, гонение или най-сетне откъсване от земята, която той обитава. Сигурно е, че докато трае войната, никоя от тия възможности няма да се очертае по решителен начин. Наш дълг обаче е да бдим над това наше население и да бъдем готови да посрещнем всяка една от тия евентуалности. Въпреки старанията й, на поверената ми Легация е извънредно трудно да се държи в постоянен контакт с Бесарабия. Тамошни българи дохождат нарядко в Букурещ и те се опасяват да се явяват в легацията, а да се изпращат от тук хора, за да проучват условията в Бесарабия е рисковано, в смисъл, че може да породи подозрение у румъните.

Ето защо, аз си позволявам да се върна на предложението, което направих с доклада си № 81/9. IV. 1942/, именно да се назначат български консули в някои удобни за наблюдение и действие пунктове, които, що се касае специално до Бесарабия, могат да се изберат измежду градовете Кишинев, Болград, Измаил или Галац, всеки един от които представлява /има/ свои преимущества, които, ако потрябва, ще изтъкна.

Благоволете. . .

/п/ Ст. Петров

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1007, л. 22-24. Оригинал.

*Богдан Димитров Филев /23. 03. 1883-1. 02. 1945/ — професор, академик от 1927 г. , през 1937-1945 г. е председател на БАН. През 1938-1940 г. е министър на просветата; през 1940-1943 г. е министър-председател, като от 11 април 1942 г. до 9 септември 1943 г. е и

министър на външните работи и изповеданията. От септември 1943 г. е член на Регентския съвет.

**По силата на Виенския арбитраж от 30 август 1940 г. Румъния отстъпва на Унгария част от Трансилвания /43 493 кв. км. с 2,6 млн. души/.

№ 22

РАПОРТ ОТ СТ. ПЕТРОВ ДО Б. ФИЛОВ ОТНОСНО МАНИФЕСТА НА МАРШАЛ Й. АНТОНЕСКУ ЗА ПРОВЕЖДАНЕ НА АГРАРНА РЕФОРМА В БЕСАРАБИЯ И БУКОВИНА СЛЕД ВОЙНАТА И ПОСЛЕДСТВИЯТА ЗА БЕСАРАБСКИТЕ БЪЛГАРИ

Букурещ, 29 април 1942 г.

Господин Министър-председателю,

По подобие на това, което стана през [Първата] световна война, когато крал Фердинанд, за да даде поощрение на румънската войска, обеща една аграрна реформа, която се приложи след войната, така и сега маршал Антонеску излезе на 21 април с един манифест, с който оповести една нова аграрна реформа, която ще се проведе след свършването на сегашната война.

В тоя манифест се казва, че в знак на благодарност за храбростта и предаността им, маршал Антонеску е решил да оземли бойците, които са се отличили в сегашната война, както и техните наследници. Оземляването ще се извърши в Бесарабия и Буковина без да се засегнат с това правата на румъните, живущи в тия провинции. За тая цел държавата ще постави на разположение както земите, останали безстопанствени, така и тези, които се придобиха по силата на закона за румънизирание. Правителството е взело мерки за да прокара това дело на оземляване, като е дало нареждане за проверка на всички собствениности в Бесарабия и Буковина. Въз основа на резултатите, които ще се добият, ще се ревизира напълно положението на всички собствениности в Бесарабия и Буковина, с цел, от една страна, да се върнат на предишните им собственици земите, загубени през време на болшевишката окупация, от друга, да се уреди разпределението на земите, станали безстопанствени поради смърт, изчезване или изселване на предишните им собственици. Тия земи ще бъдат раздадени от държавата, като се държи сметка за опита, добит от времето на аграрната реформа на Когълничану чак до това на последната аграрна

реформа*.

Аграрната реформа, която ще се приложи по тоя начин, ще преследва цели национални, стопански и социални. Чрез нея ще се колонизират Бесарабия и Буковина със семействата на днешните бойци, които са напоили с кръвта си земята на тия провинции. Чрез масивното оземляване на граничните зони и насаждането на румънски семейства здрави и заможни в тези области не само ще се консолидира границата, но и ще се помогне на държавата да направи от аграрната реформа едно оръдие за етническо и териториално предпазване. Стопанската цел ще се постигне като се дисциплинира производството и се организира труда върху нови начала. Оземляването ще стане в края на войната. Дотогава подготвителните работи ще вървят усилено, като се положат всички грижи, за да не се повторят грешките, сторени след миналата война, като се даде земя на тези, които я заслужават, като не се позволи раздробяването на парцелите и като се даде на оземлените живия и мъртъв инвентар, необходим за обработването на земите им.

Тая аграрна реформа, така оповестена, заслужава да прикове вниманието ни по няколко причини. Най-първо, защото тя ще бъде приложена в Бесарабия, една област, в която живее едно компактно българско население. На второ място, защото се говори да се закрепят границата посредством насаждането по нейното протежение на едно гъсто румънско население. И трето, защото се говори за една обща проверка на собствеността в Бесарабия с цел да се види кои земи са безстопанствени. В това число ще влязат, естествено, земите на собственици, починали без наследници, тези на семействата, отвлечени от болшевиците, тези на 100-те хиляди германци, които германското правителство репатрира в Райха в края на 1940 г. и най-сетне земите, отнети от евреите. Обаче остава да се види дали под претекст на проверка на собствеността няма, както това стана в Добруджа, да се посегне по един начин или други [начини] върху земите на българите в Бесарабия. В доклада си № 56 Т. А. от 10. III. 1942 г. аз бях посочил, че земеделското българско население в Бесарабия е било твърде обезпокоено недавна от предприетото от властта повсеместно описване на недвижимите имоти. Твърде е възможно това описване да е във връзка с оповестената сега аграрна реформа. Ще използвам първия случай, който ще се представи, за да узная какви реакции е предизвикал у нашите хора манифеста на маршал Антонеску.

Благоволете. . .

/п/ Ст. Петров

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1007, л. 29-30. Оригинал.

*Става дума за аграрните реформи в Румъния от 1864 г. и 1921 г. Михаил Когълничану е виден румънски политик, един от крайните националисти, който съдейства твърде много за обезземляването на българите в Северна Добруджа през 1880-1912 г. и обезбългаряване на областта.

№ 23

**ДОКЛАД ОТ СТ. ПЕТРОВ ДО Б. ФИЛОВ ОТНОСНО
ТОТАЛНАТА АНТИМАЛЦИНСТВЕНА ПОЛИТИКА НА
РУМЪНСКИЯ "УЛТРА-НАЦИОНАЛИСТИЧЕСКИ" РЕЖИМ
И ПОЛОЖЕНИЕТО НА БЪЛГАРИТЕ
В БАНАТ, ВЛАШКО И БЕСАРАБИЯ**

Букурещ, 11 май 1942 г.

Господин Министър-председателю,

В няколко предишни свои рапорти аз имах честта да докладвам върху положението на неравенство, в което се намират българите в Бесарабия и Банат благодарение на това, че те не са от румънски етнически произход.

Сега идва ред да се констатира, че това различие в третирането на румънските граждани, които са от румънски етнически произход и тези, които не са, се прилага и по отношение на българите, които живеят изолирано и в другите части на Кралството.

Това чудовишно деление на гражданите на една страна според произхода им — би ли останал един истински швейцарец или американец, ако и в тези страни се търсеше етнически произход? — е изобретение на сегашния ултра-националистически режим. Авторите му сигурно биха били в голямо затруднение, ако им се възложеше задачата да определят кои трябва да влязат в облагодетелствуваната категория на лица от румънски произход. Дали това са членовете на тъй наречената румънска аристокрация, които са всички от гръцки произход; или пък многобройните им държавници, писатели, техници или общественици, които са от гръцки, арменски, български или руски произход? Или, най-сетне, огромната част от населението, в чиито жили тече кръвта на десетки раси, които в течение на вековете са се кръстосвали помежду си и са първоначалните жители на Румъния, чиято расова принадлежност е също така забулена в мистерия?

Както и да е, първоначално принципът за етническия произход се

прилагаше само по отношение на евреите, тъй като борбата, която се води срещу тях, почива предимно на расови съображения. Като така, Дирекцията за румънизирание, която се създаде от настоящия режим, имаше първоначално за изключителна задача да изкорени евреите от всички отрасли на обществения живот, от земледелието, търговията, индустрията, свободните професии, които трябваше да бъдат поставени изключително в румънски ръце. Впоследствие обаче, под влиянието на политическите събития, които се изредиха и на вълната на шовинизъм, която се разля, замисли се елиминирането на всички нерумъни — с изключение на германците и италианците — от обществения живот.

По отношение на българите първата мярка, която се взе в това направление, дойде веднага след влизането в сила на Крайовския договор. От едно окръжно на Министерството на вътрешните работи от 7 октомври 1940 г., което стана достояние на Легацията, се вижда, че румънското правителство е било схванало този договор като означаващ, че нито един гражданин от български произход не трябва да остане на румънска територия. Като така, въпросното окръжно, препис и превод от което прилагам, вменяваше на всички власти да изготвят листи, в които да се включат абсолютно всички чиновници, шатни или надничари от двата пола, чийто произход е български. След това по отношение на българите, както и по отношение на всички чужденци, или малцинства, все с изключение на германците и на италианците, почнаха да се прилагат различни мерки, които имат за цел да ограничат техните стопански възможности.

Най-сериозната от тия мерки е тая, която налага на чуждите поданици да добият предварителното съгласие на Министерството на търговията преди да могат да разполагат със собствеността, правата или интересите, които имат в Румъния /Наредба-закон № 531, публикуван в Мониторул официал* № 53 от 4 март 1941 г. /. Що се касае пък до членовете на малцинствата, те, преди да започнат каквато и да е работа, да придобият или разполагат с каквото и да е недвижим имот, трябва да се сдобият със свидетелство за националност, което, теоретически, би трябвало да се издава на всички румънски поданици с изключение на евреите. На практика обаче, съгласно инструкциите, дадени от Министерството на вътрешните работи, такива свидетелства се издават само на румънските граждани от румънски произход. Мнозина българи са поискали да се сдобият със свидетелства за националност, обаче те сполучиха да добият само свидетелства, че са румънски поданици или че бащите им са били такива; тия свидетелства обаче нямат никаква сила пред съдилищата, където се регистрират всички покупки и продажби на недвижими имоти.

Същото става, когато българи, румънски поданици, са искали да

започнат някаква търговия или да открият някакво стопанско предприятие. Такива молби са били редовно отхвърляни без всякакво обяснение. Тая процедура се санкционира от чл. 6 и 10 от Законнаредба № 401 от 1941 г. касателно упражнението на търговия /Мониторул официал, № 46 от 24. II. 1941 г. / които казват, че в случай, че една молба бъде отхвърлена по съображения на целесъобразност или обществена полза, решението може да бъде и немотивирано. Що се касае пък до възможността, оставена на българите да служат като чиновници в обществени и частни предприятия, тя се ограничава с правата, дадени на Съвета при Дирекцията за румънизирание да препоръчва заместването на чиновници и служачи в стопански и търговски предприятия, които са от нерумънски произход, с такива от румънски произход.

Що се касае най-сетне до отношенията на военните власти към българите, те изглежда че са поставени под знака на недоверието. Българите от Бесарабия не се викат във войската, обаче същото се отнася засега и до румъните от тая област. Тия от Банат са взети във войската, обаче не се пращат на фронта, а биват използвани за тилова работа. Изобщо българите, които се вземат във войската, биват зачислявани, както би могло да се заключи от приложената към настоящето заповед на Щаба на Армията, в III-та категория. С какво се отличава тая III-та категория, досега нито аз, нито военният аташе, не можахме да установим. Според твърденията на някои българи, това разпределение на войниците в категории се обуславяло от степента на доверие, което можело да се окаже на разните малцинствени групи. Така, в I-ва категория се зачислявали румъните и германците; във II-та — цинцарите, турците, арменците и др. и в III-та категория — унгарците, русите и българите. На хората от III-та категория се гледало с подозрение; те не можели да авансират и на тях се препречвал достъпа до щабове, канцеларии и пр., където се третирали поверителни работи. Всички запасни офицери от унгарски и руски произход бяха недавна лишени от чина си и се третирали като прости редници. Досега обаче не са достигнали сведения, от които да се вижда, че някой българин запасен офицер е бил разжалван.

Като заключение може да се каже, че в третирането на малцинствата, в частност българското, се забелязват две тенденции. От една страна българите се улесняват, убеждават или принуждават да сменят българските си имена и българските си чувства с румънски такива. С това ще се даде възможност да се фалшифицират статистиките и да се изкара, че в Румъния едва ли има българи или че те са толкова малко,

че няма нужда да им се признават права на малцинства. От друга страна, на тия българи, които са се съгласили да се порумънчат, както и на останалите, не се признава правото да бъдат третирани еднакво както автентичните румъни. Това противоречие е привидно само. Всъщност и едната, и другата тенденция произтичат от един и същи замисъл: да се обезличат малцинствата в тяхното духовно съществуване и да се отслабят в материално отношение, по начин да станат те по-податливи на бъдещата асимилаторска и колонизаторска политика на румънската държава.

Благоволете да приемете. . .

/п/ Ст. Петров

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1139, л. 3-6. Оригинал.

*Monitorul oficial — рум. държавен вестник.

№ 24

РАПОРТ ОТ СТ. ПЕТРОВ ДО Б. ФИЛОВ ОТНОСНО СВЕДЕНИЯТА, ПРЕДОСТАВЕНИ ОТ МИШО ХАДЖИЙСКИ ЗА ИСТОРИЯТА, НАСТОЯЩЕТО И ИСКАНИЯТА НА БЪЛГАРИТЕ В ТАВРИЯ

Букурещ, 12 май 1942 г.

Господин Министър-председателю,

При мен се яви днес младежът българин Мишо Пантелеев Хаджийски от с. Инзовка, Таврия, който ми предаде приложеното тук прошение до Н. В. Царя* и който ми съобщи следното:

По брега на Азовско море, между градовете Мелитопол и Бердянск, се намират следните 27 чисто български села, с общо население около 50 000 души.

С. с. Палаузовка, Софиевка, Радоловка, Андроновка, Троян, Гюневка, Коларовка, Вечеславка, Марийно, Деяновка, Инзовка, Преслав, Бановка, Райка, Петровка, Манойловка, Зеляновка, Покровка, Търново, Гирсово и Надеждин.

До революцията тия села са се радвали на едно завидно материално положение благодарение на своя труд и богатството на земята, която са притежавали. С колективизацията на земята тия села са били

разорени. В 1921 г. и 1933 год. е имало глад, който уморил около 20 000 души измежду азовските българи. Сегашната война ги е окончателно опропастила. При военните действия, които са станали в тая област, техните села са били повечето сринати, като при отстъплението си болшевиците са отвлели всичкия жив инвентар, храни и са разрушили всички трактори и други земеделски уреди. Вследствие на това никакви пролетни посеви не са могли да станат и населението, което има храна само докъм края на юли, е застрашено отново с глад и загиване.

До 1936 година това българско население, което по всичко изглежда е твърде будно и с висок национален дух, е имало свои основни български училища почти във всички села и гимназия в село Преслав, свои списания, вестници и книгоиздателство. В 1937 г. обаче е започнала повсеместна репресия от страна на болшевиците, българските училища са били затворени, вестниците спрени и българските интелектуалци, като писателя Никола Фуклев, писателя Иван Мавроди, поета Димитър Марков и десетки други са били заточени в Сибир. Това българско население е останало незасегнато от болшевизма, с изключение на няколко лица, началници на колхози и функционери, които са забягнали заедно с болшевиците. Сега нямамо нито един комунист между тях. Понастоящем тази област се намира под германска и румънска военна окупация, но под украинска администрация, която се отнасяла неприязнено към българското население.

Както се вижда от приложеното тук прошение до Н. В. Царя и от думите на заявителя Мишо Хаджийски, очите на тия негови сънародници са обърнати към България. Те се молят, първо, да бъдат спасени от глада, който ги застрашава, и второ, да бъдат преселени в България, когато това бъде възможно.

Лицето Мишо Хаджийски прави впечатление на младеж извънредно събуден, интелигентен и с непоковарена българска душа. Взех върху себе си отговорността да го улесня да отиде в София, за да стане там изразител на чувствата и възжеленията на своите 50 000 сънародници от Таврия, чиято съдба заслужава внимание.

Благоволете. . .

/п/ Ст. Петров

[Резолюция:] Докладвано. Телеграфирано на г. Ст. Петров да не дава виза на Мишо Хаджийски преди да получи нареждане от тук.

Телеграфирано на г. [. . .]** да отговори по-скоро на № 12 787 от 14 април т. г.

15 май [19]42 [г.]

/п/ Д. Шишманов

*Вж. документ № 20

**Нечетлив текст.

№ 25

**НАРЕЖДАНЕ НА ГУБЕРНАТОРА НА БЕСАРАБИЯ ОТНОСНО
МЕРКИТЕ ЗА РУМЪНИЗИРАНЕ НА ОБЛАСТТА**

Кишинев, 6 юни 1942 г.

Установлено, что с момента отвоевания Бессарабии и до настоящего времени в школах, государственных учреждениях и, к несчастью, в селах не отрелись еще от некоторых обычаев и тенденций, которые доказывают полнейшее непонимание духа нынешнего времени и программы всеобщей румынизации, выполнение которой занимает первое место в плане сегодняшних наших забот.

Эти тенденции проявляются в использовании русских имен учащимися, служащими и даже сельскими жителями, которые заменяют чисто румынские имена их эквивалентами в русском языке.

Учащиеся, служащие и некоторые крестьяне продолжают называть себя вместо Думитру, Василе, Ион, Константин, Михай и т. д. — Митя, Вася, Ваня, Костя, Миша и т. д.

Но самым печальным и непонятным является то, что эта аномалия отмечается и у большинства чисто молдавских семей, которые по непонятным причинам настойчиво пользуются русскими именами, сохраняя, таким образом, в трезвом и активном состоянии русский дух.

Устранение этих дурных привычек является первостепенной и главной задачей при выполнении всеобщей и обязательной румынизации духа, настроения и атмосферы в Бессарабии.

Следовательно, все руководители органов власти и учреждений должны принять меры и следить за исполнением следующих распоряжений:

1. Преподавателям и учителям школ записывать в журнал учащихся только с румынскими именами (для румын).

2. В своем повседневном общении учащимся пользоваться только этими именами, налагая на нарушителей этих распоряжений дисциплинарные меры взыскания.

В случае явного упрямства — исключать из школы.

3. В официальных документах учреждений и в своих взаимоотно-

шениях служащие не должны исказить румынские имена, заменяя их русскими.

На нарушителей будут наложены взыскания, а рецидивы и явные злонамерения будут ресценены как отказ от использования официального государственного румынского языка, и виновники будут наказаны даже увольнением с работы.

4. В сельской среде священники, учителя и все государственные служащие должны действовать силой убеждения, доказывая селянам, что являются румынами и использование русских имен — недостойный и позорный поступок.

Священники и учителя должны проникнуться этим высоким национальным долгом и действовать вдохновенно и старательно.

5. Начальники бюро записей актов гражданского состояния не будут выдавать [справки], а священники не будут крестить молдавских детей с чисто русскими именами (Всеволод, Игорь, Татьяна, Люба и т. д.) или с румынскими русифицированными именами.

Будет отказано в занесении в книги записей актов гражданского состояния новорожденных молдавских детей с русскими именами.

Господа уездные префекты должны принять меры к ознакомлению с предписаниями данного приказа всех учреждений соответствующего уезда, следя за неукоснительным претворением в жизнь вышеизложенного.

Губернатор
К. Войкулеску
Директор
Т. Гочиман

Молдавская ССР в Отечественной Войне. . . , с. 114-115. /ДГА МССР, ф. 1982, оп. 1, д. 94, л. 5. Превод от румънски език/.

Превод

Установено е, че от момента на завземането на Бесарабия и до сега в училищата, в държавните учреждения и, за нещастие, в селата не са се отказали още от някоя обичай и тенденции, които доказват пълно неразбиране на духа на днешното време и програмата за всеобща румънизация, чието изпълнение заема първо място в плана на нашите днешни грижи.

Тези тенденции се проявяват в използването на руски имена на учащите се, на служащите и даже на селските жители, които заменят чисто румънски имена с еквивалентите им в руския език.

Учащите се, служащите и някои селяни продължават да наричат себе си вместо Думитру, Василе, Йон, Константин, Михай и т. н. — Митя, Ваня, Костя, Миша и т. н.

Но най-печално и непонятно е това, че тази аномалия се забелязва и у мнозинството чисто молдавски семейства, които по непонятни причини настойчиво употребяват руски имена, запазвайки по такъв начин в будно и активно състояние руския дух.

Установяването на тези глупави привички е първостепенна и главна задача при изпълнение на всеобщата и задължителната румънизация на духа, настроението и атмосферата в Бесарабия.

Следователно всички ръководители на органите на властта и на учрежденията са длъжни да вземат мерки и да следят за изпълняване на следните разпореждания:

1. Преподавателите и учителите в училищата записват в дневниците учащите се само с румънски имена /за румънците*/.

2. В своето всекидневно общуване учащите се използват само тези имена, като на нарушителите на тези разпореждания се налагат дисциплинарни мерки и наказания.

В случай на явно упорство — изключване от училище.

3. В официалните документи на учрежденията и във взаимоотношенията си не са длъжни да изопачават румънските имена, заменяйки ги с руски.

На нарушителите ще се налагат наказания, а рецидивите и явната злонамереност ще бъдат третирани като отказ да се използва официалния държавен румънски език и виновните ще бъдат наказани даже с уволнение от работа.

4. Сред селяните свещениците, учителите и всички държавни служители са длъжни да действат със силата на убеждението, доказвайки на селяните, че са румънци и използването на руски имена — недостойна и позорна постъпка.

Свещениците и учителите са длъжни да се проникнат от този висок национален дълг и да действат вдъхновено и старателно.

5. Началниците на бюро регистрация на актовете за гражданско състояние да не издават /справки/, свещениците да не кръщават молдавските деца с чисто руски имена /Всеволод, Игор, Татяна, Люба и т. н. / или с румънски русифицирани имена.

Ще се отказва вписване в регистрите на актовете за гражданско състояние новородените молдавски деца с руски имена.

Господа окръжните префекти са длъжни да вземат мерки за уведомяване на всички учреждения от съответния окръг с предписанията на настоящата заповед, както и да следят за безусловното претворяване в живота на гореизложеното.

Губернатор: К. Войкулеску
Директор: Т. Гочиман

*В училищната и в друга служебна документация се румънизират насилствено имената на лица от националните малцинства. Вж. документи №№ 27, 32, 46, 57 и др.

№ 26

**ИЗ ЗАПОВЕД НА ГУБЕРНАТОРСТВО БЕСАРАБИЯ ОТНОСНО
ВЪВЕЖДАНЕ НА ТРУДОВА ПОВИННОСТ И ЗА ДЕЦА И
МЛАДЕЖИ ОТ 12 ДО 20 ГОДИНИ**

Кишинев, 10 юни 1942 г.

...

Ст. I. Допризывная и внешкольная молодежь в возрасте от 12 до 20 лет будет использована для работ местного значения согласно закону об организации национального труда.

Освобождается от трудовой повинности молодежь, помогающая родителям в сельскохозяйственных работах.

Ст. II. За каждый день беспричинного отсутствия допризывника или неучащегося их родители обязаны отбыть трудовую повинность:

а) по одному дню за каждый день необоснованного отсутствия на занятиях;

б) по три дня за один день необоснованного отсутствия при отбытии трудовой повинности.

...

Губернатор
К. Войкулеску
Директор
Т. Гочиман

Молдавская ССР в Великой Отечественной войне. . . , с. 116. /Buletinul Oficial al Provinciei Besarabia, 1942, № 7, p. 11/. Превод от румънски език.

П р е в о д

[...]*

Чл. I. Донаборната и извънучилищната /която не посещава училища/

младеж на възраст от 12 до 20 години ще се използва за трудова дейност от местно значение съгласно закона за организация на националния труд.

Освобождават се от трудова повинност младежи, помагачи на родителите си в селскостопанските дейности.

Чл. II. За всеки ден безпричинно отсъствие на донаторниците или неучащите техните родители са длъжни да изпълнят трудовата повинност:

а/ по един ден за всеки ден необосновано отсъствие на занятията;

б/ по три дена за всеки ден необосновано отсъствие при изпълняване на трудовата повинност.

[. . .]**

*Изпуснат е текста на преамбюла, в който се казва, че взетите досега мерки за изпълнение на трудовата повинност от лицата на възраст от 12 до 20 години не са били ефективни.

**Изпуснат е текста на чл. чл. III и IV относно начина за отчет и органите, които следят изпълнението на трудовата повинност.

№ 27

РАПОРТ ОТ СТ. ПЕТРОВ ДО Б. ФИЛОВ С НОВИ СВЕДЕНИЯ ЗА ДИСКРИМИНАЦИОННИТЕ И РУМЪНИЗАТОРСКИ МЕРКИ СПРЯМО БЪЛГАРИТЕ В БЕСАРАБИЯ

Букурещ, 25 юни 1942 г.

Господин Министър-Председателю,

Двама българи дошли от с. Исерлий, Бесарабия, ми донесоха пресни сведения за положението на българите в тая област. "Третират ни, казахате, наравно с евреите". Покрай познатите вече оплаквания относно ангариите, реквизициите, изключването от участие в търгове, непозволяването да вършат търговия, недаването достъп до кредитните учреждения, те наблегнаха особено на следните румънски прояви. В българските села, където не се позволява на лица от нерумънски етнически произход да отварят дюкяни, селяните образували потребителни кооперации. Сега румънските власти посегнали и на тях, като искали членовете им да бъдат от румънски произход. От друга страна говорило се, че децата на българи не щели да бъдат допуснати в училищата през идущата учебна година. Паралелно с това акцията за

принудителното румънизирание на имената вземала вече широки размери и българите, като виждали, че няма вече за тях възможност за сносен живот, се поддавали на нея. Двамата свидетели посочват, че дядото на известно лице българин е бил румънин, името от българско става румънско и промяната се публикува в "Мониторул офичиял", както това може вече да се констатира. Прицел на това насилствено порумънчване стават обикновено по-събудените и по-имотните българи.

Вестта, че наскоро ще има български генерален консул, който ще се грижи за Бесарабия*, внесе известно ободрение в духовете на тия бесарабчани, които навестяват Легацията. За улеснение и ускорение работата на консула, задължих някои бесарабчани да ме снабдят в най-скоро време с имената на благонадеждни българи във всяко българско село, към които нашият консул ще може да се обърне, когато ще предприеме обиколките си.

Благоволете. . .

/п/ Ст. Петров

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1007, л. 38. Оригинал.

*Става дума за назначаването на Иван Станчов като български генерален консул в Галац на 1 юли 1942 г. Консулството е открито официално на 5 декември с. г.

№ 28

**РАПОРТ ОТ В. ПРОТИЧ ДО ДИРЕКЦИЯТА НА ПЕЧАТА,
СОФИЯ, ОТНОСНО БЕЗЗАКОНИЯ И НАСИЛИЯ НА
РУМЪНСКИТЕ ВЛАСТИ В ТРАНСНИСТРИЯ И ЗА
НАЛИЧИЕТО В УКРАЙНА НА КОМПАКТНО
БЪЛГАРСКО НАСЕЛЕНИЕ**

Букурещ, 26 юни 1942 г.

Господин Министре,

След 10-дневна обиколка в Транснистрия днес се завърна в Букурещ германският журналист г. Георг Мергл. Той в разговор ми събщи следното:

Населението в Транснистрия, украинци, руснаци, германци и българи единодушно е против румънската окупация. Румънските

окупационни власти упражняват един невиждан до сега варварски терор. Беззаконията и насилията са средствата, с които управляват румъните. На населението са наложени страшни данъци в натура. Тези данъци често пъти надвишават реалното производство. Румъните вдигат абсолютно всичко от тази област: покъщнина, демонтират фабрики, а в Одеса са започнали демонтирането на трамвайните линии, за да пренесат всички трамвайни инсталации в Румъния.

На германските военни власти са известни безобразията на румъните и вероятно ще последват някои мерки.

На германските власти прави особено впечатление, че на много места в Украйна откриват компактни маси българи, добре запазени и с истинско българско национално съзнание. Тези българи са във връзка с водачите на германските малцинства в Украйна.

Приемете. . .

Аташе по печата: /п/ В. Протич

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1129, л. 60. Оригинален екземпляр за МВРИ.

№ 29

**РАПОРТ ОТ СТ. ПЕТРОВ ДО Б. ФИЛОВ ОТНОСНО
ГРАБЕЖИТЕ НА РУМЪНСКИТЕ ОКУПАЦИОННИ ВЛАСТИ
В ТРАНСНИСТРИЯ**

Букурещ, 27 юни 1942 г.

Господин Министър-председателю,

От различни германски източници се узнава, че държането на румънските органи в Транснистрия било възмутително. Не само че румънските власти не правели нищо, за да нормализират донякъде условията на живота в тая област, но и те се отнасяли с голяма грубост и без всякакво чувство на правда към местното население, било то руско, украинско, немско или българско. По стар навик тоже, властите и частния румънин задигали от там всичко, което представлява някаква стойност, като се започне от държавната собственост и се стигне до домакинските принадлежности на обикновения селянин. Въобще германците, които били свидетели на тия издевателства, били твърде онеразположени срещу румъните, обаче били безсилни да ги възспрат.

Благоволете. . .

/п/ Ст. Петров

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1128, л. 107. Оригинал.

**ПИСМО ОТ ВСЕБЪЛГАРСКИЯ СЪЮЗ "ОТЕЦ ПАИСИЙ" ДО Б.
ФИЛОВ ОТНОСНО АКЦИЯТА ЗА ИЗПРАЩАНЕ НА ПОМОЩИ
НА БЕДСТВАЩИТЕ БЪЛГАРИ В ТАВРИЯ**

София, 25 юли 1942 г.

Уважаеми господин министре,

Председателят на Местния клон от Всебългарския Съюз "Отец Паисий" в гара Бойчиновци, Фердинандско, г. Ник. Русев ни изпрати препис от едно трогателно писмо от г. Мишо Хаджийски, българин, писател, от с. Инзовка, Запорожка област, Украйна, с което се отправя отчаян позив за помощ и подкрепа на българите в Южна Русия, изложени на големи страдания и бедствия.

Веднага след това, с писмо № 930 от 2. III. т. г. ние се отнесохме до Св. Синод на Българската църква, с което предложихме от името на Св. Синод, на Българското дружество "Червен кръст", на Съюза на бесарабските българи в България и на Всебългарския Съюз "Отец Паисий" да се вземе почин за събиране помощ за бедстващите българи в Южна Русия /Таврия/, завзети от германски и румънски войски. Помощта да се занесе от пратеници на Св. Синод /едно духовно лице/ и на "Червен кръст". Пратениците да занесат учебници, прочитни книги, икони, богослужбени книги, свещенически одежди и църковни утвари за българите и за православните църкви в селищата, населени с българи. Пратениците ще имат възможност пряко да се запознаят с нуждите на тамошното българско население и да посочат доколко и как може да му се помогне сега и в близко бъдеще.

Българското дружество "Червен кръст", Съюзът на бесарабските българи и Всебългарският Съюз "Отец Паисий" обещаха да подкрепят тоя почин, ако се вземе от Св. Синод.

Св. Синод в заседанието си на 26 март т. г. се е занимал с горното наше писмо и е решил да се отговори, и въпросът [да] се проучи и когато условията бъдат благоприятни, за да се предприеме потребното, ще бъдем уведомени.

Няколко време след това в столицата дойде сам г. Мишо Хаджийски и е вече тук от м. май. Той написа много статии и държа по Радио София няколко сказки за българите в Таврия.

Уверени сме, че и Св. Синод, и Дирекцията на националната пропаганда, а и самото Министерство проучва въпроса за възможностите да се помогне на българите в Таврия. Все пак ние считаме за свой

дълг най-почтително да Ви помолим, господине Министре, да направите всичко възможно, и да се отговори на позива за помощ на тия българи и да се направи нещо за тях, преди да са изминали благоприятните за тази работа месеци.

Всебългарският Съюз "Отец Паисий" е готов да съдейства.

С почит,
Председател:
/п/ Проф. Г. П. Генов

В Я Р Н О,
Гл. Секретар: [п/ Д. Тодоров]

АМВР, об. 7239, л. 5. Препис.

№ 31

ПИСМО ОТ ВСЕБЪЛГАРСКИЯ СЪЮЗ "ОТЕЦ ПАИСИЙ" ДО МВРИ /ДИРЕКЦИЯ НА ИЗПОВЕДАНИЯТА/ ОТНОСНО ПОЛОЖЕНИЕТО НА БЪЛГАРИТЕ В ТАВРИЯ И ТЕХНИТЕ ИСКАНИЯ ЗА ПРЕСЕЛВАНЕ В БЪЛГАРИЯ ИЛИ ЗА ЗАЩИТА НА ТЕХНИТЕ ПРАВА И ИНТЕРЕСИ

София, 20 август 1942 г.

По сведенията, които дава пратеникът на българите в Таврия г. Мишо Хаджийски, българите наброяват около 55 хиляди души и населяват 26 села на северния бряг на Азовско море в областта на градовете Бердянск и Мелитопол.

Миналата година при отстъплението на болшевишките войски българите в Таврия, смятани за враждебна на Съветите народност, са били подложени на нечувани жестокости. Болшевишките войскове части отвлекли всички трактори и всички други селскостопански оръдия и машини, добитъка и храните. Каквото не са успявали да задигат, унищожавали са го. Изтеклата зима българите в Таврия са прекарвали тежко, ала все пак не е имало масово гладуване, както това се е случило в някои украински градове. Българите дължали това изключително на добрата организация на продоволствените институти от страна на германския военен комитет в гр. Ногайск.

През тази пролет обаче българите в Таврия не са успели да засеят земята си поради липса на добитък и на земеделски инвентар. Мнозина

се опитали да обработват земята и да посеят царевица ръчно, с мотика, но с това първобитно производство не би могло да се изхрани населението.

По всичко изглежда, че през идващата зима българите в Таврия ще гладуват. В едно писмо, което г. Мишо Хаджийски е донесъл за предаване на Негово Величество Царя и от което копие прилагаме*, те искат да бъдат преселени в България, а ако това сега е невъзможно, да се направи следващото:

1. Да се изпрати български консул или висш офицер, който да защитава интересите на българите пред окупационните германски власти, както и да проучи нуждите на населението, да бъде в допир с него и да посредничи в отношенията между българското население и местните германски власти.

2. Заедно с консула или висшия офицер да заминат неколцина български свещеници, които да занесат църковни книги, икони, кръстове и всякакви други утвари и одежди за църквите и религиозни книжки за раздаване на населението.

3. Да се изпрати и раздаде под контрола на българските представители хинин и противотифусен серум за масово инжектиране населението, понеже в Таврия върлувал тифус.

4. Да се проучат условията за:

а/ Възстановяване българските училища;

б/ Изпращане — при нужда — храни;

в/ Издаване български вестник;

г/ Поверяване местната административна власт в ръцете на българи, които да бъдат пряко подчинени на германските военни власти, но не и украинските, които третирали зле българското население.

Ние разбираме колко трудно е при сегашните условия да се удовлетворят молбите на българите в Таврия, но въпреки всички мъчнотии трябва да се направи всичко възможно, за да не останат надеждите им излъгани.

Пред нас г. Мишо Хаджийски вече горчиво се оплаква.

"Преди два месеца — пише той — стъпих на свещената българска земя, земята на моите прадеди с надежда, че тук ще намеря подкрепа за петдесет хиляди българи в Таврия, изпаднали в отчаяно положение. В тоя тежък, горчив за нас час, когато животът на братята ни в Таврия е поставен на карта, народът повери нам, на българската националистическа** младеж, съдбините си. Аз бях натоварен от съответните националистически институти с мисията да измоля помощ от българската държава. За нас нямаше друг изход, освен да прострем ръка към Майката — Родина и да вярваме, че тя няма да отвърне лицето си от страдащите свои далечни чада. Нашата съдба е определена: или

да получим помощ от България, или да измрем от мъчителна гладна смърт. Нивята ни са пусти, ни орани, ни сеяни, а всички храни бяха отвлечени. Сега нямаме нищо и няма откъде да чакаме. Ако се върна в Таврия с празни ръце и кажа на тоя убит морално и духовно народ, че България няма да му даде никаква помощ, нито дори само морална подкрепа, всички ще паднат духом.

"В недалечно минало ние бяхме 90 000 души в 48 села. Сега сме само 50 000 души в 25 села. Ние сме бивали бити, избивани, изгонвани в Сибир и там разстрелвани, газени от съветски танкове на гара Елисаветовка, само защото сме българи и два века упорито се борим да запазим националния си облик. И го запазахме въпреки всичко. Сега вече става дума да запазим живота си."

"Още миналата година ние получихме покана от чужди правителства да потърсим подслон в тяхна земя***. Тогава ние отхвърлихме тия предложения, защото първата ни мисъл бе, че сме българи, че имаме своя, българска държава, своя Майка-Родина, която милее за своите деца. Ние нито на минута не се съмнявахме, че ще имаме нейната закрила. Но ако бъдем изоставени, едва ли ще можем да устоим на изкушението, защото ще бъдем принудени да преклоним глава пред жестоката необходимост. А последствията от едно подобно наше решение са явни: ще трябва да се откажем от родната българска реч, да се претопим в чужда народност и за късо време да се изродим като българи. Ние ще имаме едно оправдание: отстъпили сме от народността си, за да спасим живота си, живота на нашите бащи и майки, братя и сестри, живота на 50 000 души. Вярваме, че историята няма да ни осъди".

Като предаваме всичко гореизложено, най-убедително молим да се обсъди и проучи какво може да се направи за облекчаване положението на българите в Таврия, и каквото може, да се направи за облекчаване положението на българите в Таврия, и каквото може, да се направи колкото е възможно по-скоро, защото есента е близо, а след нея и зимата, когато страданията на тия наши братя ще станат по-големи, а възможностите да им се помогне ще бъдат по-малки. А от национален и държавен интерес е българите в Таврия да останат изцяло там, където са сега, та в близко бъдеще всички вкупом да бъдат преселени в България. Пръснат ли се сега по чужбина и настанят ли се там на нови местожителства, те ще бъдат, може би, навеки загубени за народа и държавата ни.

Ако някои задачи не е удобно да се поемат официално от българското правителство, изпълнението им може да се възложи на Св. Синод, на българското дружество "Червен Кръст", на Съюза на бесарабските българи или на Всебългарския Съюз "Отец Паисий".

С почит,

Председател: /п/ Проф. Г. П. Генов
В Я Р Н О,
Гл. Секретар: [/п/ Д. Тодоров]

АМВР, об. 7239, л. 6-7. Препис.

*Вж. документ № 20.

**Разбирай патриотична.

*** Явно става дума за покана за преселване на таврическите българи в Германия.

№ 32

**РАПОРТ ОТ ИВ. СТАНЧОВ* ДО Б. ФИЛОВ СЪС СВЕДЕНИЯ ЗА
УСЛОВИЯТА, ПРИ КОИТО ЖИВЕЯТ БЪЛГАРИТЕ В ЮЖНА
БЕСАРАБИЯ И ЗА РУМЪНИЗАТОРСКИТЕ МЕРКИ
СПРЯМО ТЯХ**

Галац, 30 август 1942 г.
Поверително

Господин Министър-председателю,

Сведенията, които можах да събера за условията, при които българите живеят в Южна Бесарабия, са твърде оскъдни поради факта, че в Галац се намират малко бесарабци и че минаването от Бесарабия в старите предели на Кралството** е съпроводено с ред формалности, които правят пътуванията почти невъзможни даже за лица от румънски произход, както и поради това, че, живеейки на хотел под постоянния надзор на портиери и други агенти на полицията, то българите отбягват да се срещат с мен.

Въпреки обаче горните обстоятелства, можах да се срещна с трима бесарабски българи, от които единият студент от Яшкия университет, и при свободно водене разговор с тях можах да се уверя, че мерките и ограниченията, проведени чрез националните "центрове за румънизирание" спрямо лица от нерумънски произход, мерки, за които е донесъл пълномощният министър в Букурещ, се прилагат донякъде и в Бесарабия от тамошните румънски власти.

По-главните ограничения, които се прилагали спрямо българското население и които най-много му тежали, били: 1/забрана да се говори на чужди езици в учреждения, влакове, пазарища и пр. ; 2/ забрана на нерумънския етнически елемент да върши установена търговия; 3/ заб-

рана за същия елемент да закупува земя; 4/ забрана да постъпва на държавни или общински служби; 5/ отнемане на всички стипендии, дадени на времето на студенти или гимназисти, като последните се задължават да плащат пълни учебни такси.

Обаче изглежда, че горните мерки и ограничения не се прилагат навсякъде еднакво в Бесарабия, а само в някои села и градове, където румънските чиновници се стараели да провеждат политиката на "центъра за румънизирание", а най-вече от чиновници-цинцари.

Една друга мярка, прилагана от страна на властите в Бесарабия и за която е донесъл и царският пълномощен министър в Букурещ, чийто доклад се потвърждава от думите на горепоменатите трима българи, се състои в това, че се правели опити да се румънизират тамошни българи, като им се предлагало, за получаване правата, които се отнемат на лица от нерумънски произход, да заявяват, като това се потвърди от готови свидетели, че са изменили името си под чуждо влияние и че желаят да им се възстанови старото румънско име. Някои от българите-чиновници на румънска служба, търговци и пр. — са се поддали на това внушение, за да не загубят препитанието си, обаче селското население в голямото си болшинство е отказало да си измени имената.

Из българското население се пускали най-странни слухове за едно масово преселване в Украйна, Крим или в пределите на Царството*** и то било готово да напусне огнищата си и земите си, само и само да се освободи от моралния и физически тормоз, който толкова му тежи през последните двадесет години.

Благоволете да приемете, Господин Министър-Председателю, уверенията в отличната ми към Вас почит.

Царски Генерален консул: /п/ И. Станчов

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1007, л. 48. Оригинал.

*Иван Д. Станчов — генерален консул в Галац през 1942-1944 г.

**Румъния.

***България.

**РАПОРТ ОТ ИВ. СТАНЧОВ ДО Б. ФИЛОВ ОТНОСНО
РАЗГОВОР С ГЕРМАНСКИЯ КОНСУЛ В ГАЛАЦ ЛЬОРНЕР ЗА
НЕГОВИТЕ ВПЕЧАТЛЕНИЯ ОТ РЕЖИМА В БЕСАРАБИЯ И
ТРАНСНИСТРИЯ И ПОЛОЖЕНИЕТО НА БЪЛГАРСКОТО И
ОСТАНАЛОТО РУМЪНСКО НАСЕЛЕНИЕ ТАМ**

Галац, 30 август 1942 г.
Поверително

Господин Министър-председателю,

Днес, при разговор с Германския консул г. Льорнер, разгледах с него надълго въпроса за бесарабските българи. Обърнах се към него като към добър познавач на Бесарабия, която той е преброял през време на изселването на германските колонисти и където постоянно ходи на лов и на разходка.

Г-н Льорнер ми описа първите си мъчнотии при обиколките си из германските села в Бесарабия през 1937-1938 г. Той тогава посетил няколко села без предварително да се споразумее с румънските власти. Резултатите от тези негови обиколки били плачевни. Румънците веднага арестували няколко стотин германски младежи и по-богати лица и ги подложили на физически тормоз.

Доста време минало след това, докато г. Льорнер си позволил отново, след много визити на местните власти и любезности към висши румънски чиновници, да посети отново немските села и то вече със знанието на тези власти и придружен от румънско официално лице. Тогава той можал да подобри положението на своите сънародници в Добруджа и Южна Бесарабия.

Германският консул ми каза, че той си позволява да ме съветва да действувам много внимателно при разузнаването на положението на бесарабските българи, още повече че сега Бесарабия се намира във военно положение, че българите, след като видят консула си, биха могли да си позволят, може би, някои незначителни нахалства срещу местни полицаи, които веднага биха използвали тия действия, за да ги представят като саботаж зад фронта, с извънредно тежки последствия за българското население.

Изтъкнах на г. Льорнер, че и без това бях решил преди да се движа из Бесарабия да направя визитите си на губернатора на Бесарабия в Кишинев, а след това и на префектите поотделно.

Г-н Льорнер ми потвърди, че наистина чуждият елемент в Бесарабия

е подложен на един твърде непоносим режим. Той не си обяснява тази политика на румънските власти, понеже едно масово изселване на чуждия елемент от Южна Бесарабия би оставило тази област напълно обезлюдена и той не вижда откъде Румънското правителство би намерило едно население от триста-четирисотин хиляди жители, за да замести работната ръка на колонистите.

Според г. Льорнер, има още в Бесарабия около четири големи чешки села, чиито жители настоятелно искали от германските власти да бъдат изселени в Протектората. Въпреки усилията на Германското консулство, тези селяни били преследвани наравно с българите, русите и гагаузите. Той лично видял как на пазаря в Рени чешки селяни са били бити от местната стража само за това, че говорили на чешки език.

Г-н Льорнер ми каза, че след германските колонисти, българите били най-добре обзаведени в Южна Бесарабия. Къщите им били хубави, чисти, добитъкът им — едър и добре охранен, и, общо взето, те могли да се смятат за заможни, тъй като средно притежавали по петдесет хектара земя. Те пострадали доста много от болшевишкия режим, понеже били преследвани като богати кулаци и били твърде зле настроени против болшевиките, които отвели в неизвестност по 5-6 техни семейства от почти всяко село.

Освен това г. Льорнер ми описа тежкото положение на българските села в Транснистрия. Според него, в с. Катерийно-Тирасполско, от 5 хиляди жители българи останали около 800 души; в с. Кошково — Одеско, от 4000 жители българи останали само няколко души; от с. Бокалово, при гара Разделная, останали само няколко семейства и то в най-жалко положение, в един малък лагер в същата гара. Болшинството от населението на тия села било избито от болшевиките, които особено преследвали българите, като интелигентни и напреднали индивидуалисти, неподдаващи се на робската работа в колхозите.

Благоволете да приемете. . .

Генерален консул: /п/ И. Станчов

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1007, л. 46-47. Оригинал.

**ПИСМО ОТ МВР НА РУМЪНИИ ДО ВОЕННО-ГРАЖДАНСКИЯ
КАБИНЕТ ПО АДМИНИСТРАЦИЯ И ОРГАНИЗАЦИЯ НА
БЕСАРАБИЯ, БУКОВИНА И ТРАНСИСТРИЯ
ОТНОСНО ПЛАНА ЗА ИЗСЕЛВАНЕ НА БЪЛГАРИТЕ
ОТ ЮЖНА БЕСАРАБИЯ**

Букурещ, 16 октомври 1942 г.

На ваш приказ № 9658/942.

Чест имею уведомить Вас, что в соответствии с приказом господина маршала проблема составления плана эвакуации болгарского населения с юга Бессарабии не может быть изучена и тем более подготовлена настоящим департаментом, так как она находится в компетенции Национального центра румынизации и Министерства иностранных дел.

Министерство внутренних дел выполнит возлагаемые на него обязанности после того, как вышеупомянутые департаменты вынесут свои решения.

Министр, государственный секретарь:
корпусной генерал К. Василю
Директор кабинета подполковник А. Мадрыжан

Молдавская ССР в Великой Отечественной войне. . . , с. 127-128. [ЦГА МССР, ф. 706, оп. 1, д. 14, л. 20. Оригинал. Превод от румынски език.]

П р е в о д

На ваша заповед № 9658/942.

Имам чест да Ви уведомя, че в съответствие със заповедта на г. маршала [Антонеску] проблема за съставянето на плана за изселването на българското население от южната част на Бесарабия не може да бъде изучен и още повече подготвен [за разрешаване] от настоящия департамент [МВР], тъй като е от компетенциите на Националния център за румынизация* и Министерството на външните работи.

Министерството на вътрешните работи ще изпълни възлаганите му задължения след като гореспоменатите департаменти [министерства] представят своите решения.

Министър, държавен секретар:
корпусен генерал К. Василю

Директор на кабинета: подполковник А. Мадрижан

*В бележка съставителите на сборника /вж. цит. съч., с. 570-571/ поясняват, че с № 764 от 6 май 1942 г. маршал Антонеску дава указания за Президиума на Министерския съвет да се проучи проблема за изселване от южните райони на Бесарабия на етническите малцинства и колонизирането на тези райони с румънци. Това разпореждане е предадено на 11 май с. г. на Т. Драгош, държавен секретар /министър/ на Националния център за румънизация, колонизация и инвентаризация, за да започне проучване на проблема. На 26 юни 1942 г. вицепремиерът М. Антонеску с писмо отново нарежда изучаване на същия проблем.

№ 35

**РАПОРТ ОТ ИВ. СТАНЧОВ ДО Б. ФИЛОВ С ВПЕЧАТЛЕНИЯ
ОТ ПОСЕЩЕНИЕ В ГРАДОВЕТЕ ИЗМАИЛ И БОЛГРАД И
В СЕЛО ЧИШМЕ-ВЪРУИТА**

Галац, 19 октомври 1942 г.
Поверително

Господин Министър-Председателю,

На 16 т. м. , използвайки временното разрешение, дадено ми от румънските власти и сухото време, заминах с автомобил за Измаил през Болград. Не се отбих на отиване в последния град, а се отзовах направо в Измаил, където посетих префекта на областта.

Г-н полковникъ[т] от Генералния щаб Атанасиу ме прие много любезно и в двучасов разговор сподели своите впечатления за българското население в Южна Бесарабия.

Той най-напред похвали нашите земеделци, наричайки ги най-способните и най-работливите от цялата област, след заминалите вече немци. Българите особено изпъквали сред пъстрото население на Бесарабия, молдовани, руси, липовани, гагаузи и най-последно докараните наскоро цинцари, които били се оказали лоши земеделци и немирнен елемент.

Префектът ми заяви, че той наредил да не се прилага строго Закона за румънизация в селата, тъй като при липса на румънско население би било невъзможно да се отстранят българите от кооперативните дружества, както и отнемането на правоработене би оставило областта без всякакви занаятчии. Той също не провеждал строго мерките по

изземването на храните, като смятал, че българският елемент, който не се хранел с царевично брашно, не би обработвал нивите си с охота при мисълта, че изключително държавата щяла да използва през идущата година плодът на неговия труд. Г-н полковникът смятал скритото жито за неприкосновен запас, който във всеки момент би могъл да се из земе, тъй като властта познавала средния добив на хектара и количеството, предадено от селяните на реквизиционните комисии.

Аз му изявих желанието си да посетя няколко села, както и гр. Болград, за да се запозная с битата на нашите сънародници в Бесарабия и да се видя с някои българи в Болград, чиито роднини в България ме помолиха да ги посетя. Полковник Атанасиу ми даде пълна свобода на движение и веднага нареди чрез подведомствените си органи да ми дадат пълно съдействие при пътуването ми.

В разговора той подчерта, че общо взето, в Бесарабия българите най-малко се отдали на комунизирани и най-много пострадали от большевишкия режим, като се изключат крайните квартали на Болград и по-бедните села, разположени в блатистите крайдунавски местности.

След разговора ми с префекта обиколих град Измаил, където се срещнах с много българи, повечето работници и занаятчии. Впечатлението ми от разговорите с тях е, че градското население мечтае за едно преселване в България, тъй като то се чувства твърде ограничено от последните румънски законодателни мерки и се опасява да не би в близко бъдеще, при строго прилагане на въпросните мерки, да не остане без всякакви средства за препитание.

Българското население на Измаил е повечето преходящо и е съставено най-вече от селяни, дошли в града, за да получат образование или да търсят работа. В болшинството си населението е руско.

След като напуснах Измаил посетих с. Чишме-Въруита. Това е едно голямо българско село от 1200 къщи и 5600 жители, разположено по брега на езерото Ялпук.

Селяните ме посрещнаха с голяма радост, тъй като въобще в това село не бяха виждали българин от България. Най-напред ходих по домовете им, където насаме и без контрола на румънските власти можеха по-свободно да ми говорят и да се оплакват. Оплакват се най-вече от ангариите /пренасяне на храни, на камъни за военни шосета и пр. /. Обясних им, че и в България има трудова повинност и че румънските им другари се мобилизират, отиват на фронта и дават добитъка си за нуждите на войската, докато в българските села не се реквизира добитъка и до сега не са мобилизирали нито един човек.

Селяните, въобще, са доволни от румънския режим, който в Измайлски окръг бил много поносим. Те с радост са посрещнали румънските войски след краткия, но жесток большевишки режим. Самите

те признават, че когато дошли русите те се надявали, че ще възкръснат старите добри времена на Царска Русия, обаче скоро почувствували колко са били излъгани в надеждите си. Един старик ми каза: "Дойдоха едни хлапета с машини, нарекоха ни кулаци. Идваха нощно време с камиони и вдигаха цели семейства, едни заможни, други само защото главата на семейството бил навремето избран за кмет или служил като подофицер в руската войска. Всички треперехме и нощно време никой не смееше да излезе от къщи. В църквата искаха да открият кино, понеже селото нямало възможност да изплати високите такси за поддържане на свещеника. Искаха да образуват колхоз, но слава Богу немците и румъните дойдоха преди да могат болшевиките да сторят това".

След една обиколка из селото посетих кметството, където се бяха събрали около 250 по-видни селяни, с които разговарях в присъствието на румънския секретар-бирник /кмета е българин/ и тримата стражари, които представляват румънския елемент в това голямо село.

От беседата ми със селяните узнах, че общо взето те са твърде богати, даже и за Бесарабия. Неколцина са налели до два вагона вино, а почти всеки има от 1000 до 5000 кг вино. Селото е изнесло до сега 65 вагона* лук. Реколтата на зимницата е била средна, а на царицата слаба. Въпреки този факт, всеки селянин е добре запасен с храни и в селото се яде чист пшеничен хляб без всякакви примеси.

Населението не изглежда да желае да се изсели в България, като се изключат няколко малоимотни и занаятчии.

Интересно е да се отбележи, че българите от с. Чишме-Въруита са запазили Средногорното наречие и тамошните носии.

От с. Чишме-Въруита се отправих за Болград, където, след като посетих общината, се отзовах в къщата на Д-р Шипковски, чиято съпруга е родена Камбурова. В къщата на доктора скоро дойдоха съседите и приятели, за да видят "Българския консул". Там преживях една много тъжна вечер, като почти всички присъстващи ми описваха ужасите на болшевишкия режим в Болград, отвличането на цели семейства, интелектуалци или търговци. Много от отвлечените били, на първо време, измъчвани в Измаилския затвор, след което малкото останали живи били препратени във вътрешността. Тук, както и в селата, отряди от НКВД** идвали посред нощ със затворени камиони и вдигали цели семейства. Било отредено на 25 юни 1941 г. да се вдигнат около 1000 души, между които д-р Шипковски и семейството му. Но при обявяването на войната органите на НКВД напуснали града, а военните власти вече не се занимавали с политически въпроси.

За жителите на Болград влизането на румънските войски е било като второ възкресение, въпреки незгодите на румънския режим в миналото и сега. Обеднялото и изгладняло население е почувствувало най-последно,

че животът му — най-скъпото му богатство — е осигурен.

Обаче строгият закон за румънизирание, който тук усърдно се прилага, забраната да се говори на родния език в публични места и др. мерки на румънската власт спрямо малцинственото население, създава негодувание и желанието да се изселват.

Много българи търговци, за да запазят правото си на търгуване, са се снабдили с документи за румънски етнически произход, които тук стрували от 2000 до 10 000 леи според случая. Те обаче, въпреки тези техни постъпки, продължават да говорят на български в къщи и да се чувствуват чисти българи. Казано ми бе, че напоследък стражата не преследвала толкова много говорящите български в публични места, но че руският език бил строго запретен със заповед от губернатора на Бесарабия. Забелязах, обаче, че всички българи, на които заговорих по български на улицата, ми отговаряха на румънски, тъй като, може би, ме смятаха за провокатор. Жителите най-много се оплакват от кмета Радакович, същият, който през 1922 г. заповядал изгарянето на библиотеката при българската гимназия. Според тях, той бил виновникът за затварянето на румънската гимназия в Болград и заместването ѝ с една прогимназия и едно промишлено училище, като основавал тази мярка с обстоятелството, че населението на Болград, като малцинствено, нямало нужда от просвета.

Кметът ненавиждал българите и не пропускал случай, даже и публично, да изкаже омразата си към тях. Другите органи на властта се държели коректно и даже се опитвали да омекчат взетите от кмета мерки.

Престоят ми в Болград бе доста кратък поради силния дъжд, който ме накара да напусна града преди пътищата да бъдат толкова разкалени, та да пречат на автомобилното движение. При все това колата ми трябваше да бъде теглена от волове по едно разстояние от два клм между Болград и Рени. При тия обстоятелства не можах да посетя другите български села в Измаилски окръг, въпреки моето желание, и това ще сторя при пръв удобен случай.

Моля приемете, Господин Министър-Председателю, уверенията в отличната ми към Вас почит.

Генерален консул: /п/ И. Станчов

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1158, л. 14-18. Оригинал.

*Един вагон = около 10 000 кг

**Народный комиссариат внутренних дел /рус./ — Министерството на вътрешните работи в Съветския съюз.

**БЕЛЕЖКА ОТ ГЕРМАНСКАТА ЛЕГАЦИЯ В СОФИЯ ДО МВРИ,
С КОЯТО СЕ ИЗПРАЩА ДОКЛАД НА ПРЕДСТАВИТЕЛЯ НА
МИНИСТЕРСТВОТО НА ВЪНШНИТЕ РАБОТИ НА ГЕРМАНИЯ
ПРИ ГЛАВНОТО КОМАНДВАНЕ НА 17 АРМИЯ РИТМАЙСТЕР
ФЛАЙДЕРЕР ЗА БЪЛГАРСКАТА НАРОДНОСТНА ГРУПА
КРАЙ ГР. БЕРДЯНСК**

София, 22 октомври 1942 г.

На 8 септември т. г. след дълго пътуване пристигнах в Бердянск на Азовско море, за да направя някои издирвания по отношение на заселените близко до града българи. Компетентният областен комисар, наскоро след откриване на неговата служба, натовари съответния земеделски началник да извърши необходимите издирвания по отношение на българската малцинствена група. Тези издирвания са още в ход. След тяхното завършване областният комисар ще направи един изчерпателен доклад. Още днес обаче областният комисар може да потвърди, че българската народностна малцинствена група се радва на най-голямото благоволение от страна на местните германски власти.

За да се улесни областният комисар при справянето му с този въпрос, аз му дадох точни географски карти на Бердянск и околностите му, които карти аз бях взел преди да отпътувам от службата за картите при групата армии. Аз помолих да се отбележат българските села върху различните карти, за да приложа последните към настоящия доклад. Областният комисар ми обеща да изпълни молбата ми.

На 8 септември след обяд аз посетих, воден от хора, които познават местността, две от българските села близо до Бердянск, а именно селата Ивановка и Трояни.

При по-близко наблюдение се установи, че Ивановка е едно смесено българо-румънско селище. Новоназначеният кмет подчерта, че се чувства като молдовец; неговата жена бе българка. Според изявленията на кмета, разбирателството между двете малцинствени групи в Ивановка е пълно.

Селото Трояни е чисто българско. От 10 години в училището на това село не се изучава български. Въпреки това, населението говори помежду си само на български език. Населението на Трояни, както и всички останали, изживяха тежки страдания при колективизацията. Въпреки надеждите, които новият германски земеделски ред им откри, изглежда, че някои от българските колонисти имат вече роднински и лични връзки в България. Националното чувство обаче е съвсем живо.

Под германска окупация можа да бъде открита една черква. Аз лично видях как върху една скеля, която трябваше да служи като камбанария, се окачи една голяма камбана. По този повод кметът на Трояни ме покани да посетя наново това село в най-скоро време и да му бъда гост в неговия дом. Аз му обещах да се заинтересувам за съдбата на някои негови съселяни, които бяха арестувани от болшевиките и които, по всяка вероятност, сега живеят в операционната област на съответната армейска група.

/подписал/ Флайдерер
За верността на превода
Легационен Аташе: /п/ нечетлив

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1135, л. 18. Служебен превод от немски език.

№ 37

**ПИСМО ОТ СЕКРЕТАРЯ НА БЪЛГАРСКОТО ГЕНЕРАЛНО
КОНСУЛСТВО В КЪОЛН, ГЕРМАНИЯ, ДО БЪЛГАРСКОТО
ПРЕДСТАВИТЕЛСТВО НА ГЛАВНАТА ДИРЕКЦИЯ НА ТРУДА
В БЕРЛИН ОТНОСНО БЪЛГАРИ ОТ УКРАИНА НА РАБОТА В
ГЕРМАНИЯ С ПРИЛОЖЕНИ ДВА СПИСЪКА НА 122 ДУШИ**

Кьолн, 17 ноември 1942 г.

В миналото си писмо от 20 окт. [т. г.] консулството очерта с бегли мисли положението на българите от Украйна според сведенията, добити от някои техни по-будни представители. Също така бе казано, че ще бъде изработен от последните списък на ония българи от Украйна, за които се знае с положителност, че те са заминали от там и са настанени на работа в Германия като "цивилни" работници.

Приложен се изпраща един такъв списък на 101 лица /56 мъже и 45 жени/, в който са изброени 38 лица от с. Вячеславка, 34 — от с. Инзовка, 22 — от с. Диановка, 4 — от с. Мариновка, 2 — от с. Юневка и 1 от с. Бановка, всички села от Ногайски район, Запорожка област на Украйна. На няколко лица не можах да се установят собствените и бащините имена, а също на по-голямата част — точната възраст, както и мястото в Германия, гдето са на работа. Относно възрастта се знае, че всички са младежи и млади хора от около 16 до 25 годишна възраст, а относно местонахождението им, че трябва да са настанени преимуществено в Кьолн, в близката околност или в някои места на Рейнска област.

Тъй като въпросът за третирането на тия работници — дали като българи [работници] от старото отечество [България]*, или [от] новоосвободените земи, или [като] украинци "цивилни" работници, респек[тивно] като съветски поданици — не е разрешен и формално същите подлежат под режима на съветските поданици, то на секретаря на [българското] консулство [в Кьоли] не е възможно, като не влиза в неговата компетентност, да влезе във връзка с надлежните тукашни власти за издирване местонахождението на съответните лица по списъка. Това би могло да се извърши само от г-да работническите инспектори, които за случая би могло целесъобразно да притежават някакъв документ, че могат да издирват българите от Украйна и да изискват за това съдействието на германските власти.

Въпросът за заемане на нашите официални власти със съдбата на нашите сънародници от Украйна, сега попаднали в Германия, както се намекна в първото писмо, е многостранен и може би труден за разрешаване, но това не значи, че поради големите практически въпроси, свързани с пребиваващите в Германия многобройни наши работници от старото отечество, трябва да предоставим българите от Украйна на тяхната съдба.

Тук не е на място позоваването до общи съображения за съветско поданство, болшевишко възпитание или идеология и опасност от тяхното влияние при евентуално изпращане на тия българи в България, за да се отхвърли мисълта за облекчаване съдбата на същите тук и за възможното им репатриране в духовното им отечество — България. Не е уместно също така да се казва, че в сегашните тежки времена трябва да се имат пред очи главно неотложните въпроси на момента на нашите работници от старото отечество, а не да се отклоняваме от тази задача по съображения на човеколюбие и да се занимаваме със съдбата на сънародници, чието родолюбие ни се струва недоказано или съмнително.

Въпросът е твърде сериозен и касаещ не само участта на дадени личности, попаднали в тежки условия за преживяване, а лежаш на много по-висок план, за да бъде отмахнат с лека ръка и с общи съображения като неподлежащ на разискване.

Вече самите имена по списъка с преобладаващия брой на имената, които могат да се срещнат във всяко българско селище от стара България, накарват да се затрогне всяко българско сърце. Достатъчно е обаче да се чуе какво разправят тия българи за своя бит, за своите нрави, обичаи, за обаянието и култивирането на старите наши народни песни в техния живот, за безкрайната им тъга за далечното им духовно отечество България и копнежа им и крайната им цел в живота да се доберат по някакъв вълшебен начин до него и там да останат до края

на живота си, посветили всички сили и най-благородните си пориви на това отечество, за да се покажат наистина достойни за него, за да се разбере, че тия хора действително преживяват трагедия и то не толкова поради материалните несгоди на сегашното си положение, но поради тяхната отечествена бездомност, безприютност при горещата им любов към тяхната свободна духовна родина — България.

С настоящето пишуният ътправя втора настоятелна молба до почитаемото Представителство да се занимае по-скоро с поставения въпрос, който не търпи разтакане, като заедно с находящите се при него данни изложи в неговата цялост пред почитаемата Царска легация с цел да се вземе ясно становище и дадат упътвания съобразно с това какво отношение да се възприеме към тия наши сънародници на практическа почва.

Доколкото пишуният може да съобрази, поменатият в първото писмо новооснован комитет за подпомагане на българите от Украйна, респек[тивно] руски области, и неговият ръководител г. Мишо Хаджийски /София, бул. Хр. Ботев № 10/ би могли да дадат ценни осветления и обективни данни, необходими за правилното поставяне и решение на въпроса и би било желателно, ако това не е още сторено, поч[итаемото] Представителство или поч[итаемата] Царска легация да влезе във връзка с тях, ако намери това за необходимо.

С оглед на това дали поч[итаемото] Представителство ще вземе положително становище по поставения въпрос, пишуният ще има предвид да събере имената и на други българи от Украйна, доколкото ограничените му възможности позволяват това.

Към настоящето се прилага и един списък на 11 българи от Украйна, находящи се в гр. Ватершет при Брауншвайг, лагер 31, които чрез един наш работник от стара България са изпратили списъка до консулството с молба да бъдат освободени и изпратени в България. Списъкът бе препратен на инспектора г. Ив. Дряновски, ХанOVER, с писмо от 29 окт[омври] [т. г.], който вероятно ще е направил доклад по случая.

Българско генерално консулство, Кьолн
Секретар: /п/ /не се чете/

Приложения

Списък

на българи от Украйна, които са пристигнали и са на работа като
цивилни работници в Германия откъм средата на 1942 г.

№ по ред	И м е: Фамилно, собствено, бащино	Колко годиш. или дата на ражд.	Упражня- вано за- нятие в Украйна	Къде работи в Гер- мания
-------------	--------------------------------------	---	--	-----------------------------------

с. Инзовка, Ногайски район, Запорожка обл.

1.	Сулаков, Иван Константинович		земед. работник	
2.	Сулакова, Анна Михайловна		"	
3.	Дойнов, Димитър Василевич		"	
4.	Соломонова, Дона Павловна		"	
5.	Буюклийски, Аркадий Иванович		"	
6.	Вапирова, Александра Семеновна		"	
7.	Вапирова, Екатерина Петровна		учителка	
8.	Филанова, Раиса Василевна		зем. работница	
9.	Сулакова, Анна Ивановна		"	
10.	Сулакова, Ирина Василевна		"	
11.	Сулаков, Василий Иванович		"	
12.	Герченев, Петър Ананев		"	
13.	Гедиков, Владимир Иванович		"	
14.	Костов, Иван		"	
15.	Парапанова		"	
16.	Иеговска, Вера Ивановна		"	
17.	Переверзова, Зоя Игнatieвна		"	
18.	Переверзова, Зоя Андреевна		"	
19.	Переверзова, Елена Денисовна		"	
20.	Белчева, Зоя Димитровна		"	
21.	Греблева		"	
22.	Чипчева, Надежда Симьоновна		"	
23.	Чипчева, Мария Симьоновна		"	
24.	Соломонов		"	
25.	Соломонов		"	
26.	Белчев		"	
27.	Милчевский, Николай Петрович		агроном	
28.	Шереметев, Георги Степанович		зем. работн.	
29.	Греблев, Федор Иванович		"	
30.	Белчев		"	
31.	Соломонов		"	
32.	Дойнова		"	
33.	Дойнов, Иван Архипович		"	
34.	Милчевская		"	

Точната възраст на всяко лице не е известна,
но се движи между 16 и 25 години.

Мястото на работа в Германия не е точно известно,
но е вероятно да е Кьолн или Рейнска област.

№ по ред	И м е: Фамилно, собствено, бащино	Колко годиш. или дата на ражд.	Упражнявано занятие в Украйна	Къде работи в Германия
----------	--------------------------------------	--------------------------------	-------------------------------	------------------------

с. Диановка, Ногайски район, Запорожка обл., Украйна

35.	Димитров, Иван Илич		тракторист	
36.	Мокриев, Иван Николаевич		агроном	
37.	Марулов, Димитър Федорович		зем. работник	
38.	Прокопов, Георги Димитров		"	
39.	Димитров, Леонид Филипович		оксигенист	
40.	Желязков, Василий Дмитриевич		тракторист	
41.	Димитров, Иван Георгиевич		дърводелец	
42.	Димитров, Андрей Иванович		зем. работник	
43.	Димитров, Дмитрий Максимович		"	
44.	Димитрова, Олга Иванова		"	
45.	Димитрова, Нина Филиповна		"	
46.	Караджова, Мария Ивановна		"	
47.	Желязкова, Райса Семеновна		"	
48.	Димитрова, Мария Николаевна		"	
49.	Ангелова, Анна Семеновна		"	
50.	Димитров, Василий Дмитриевич		шлосер	
51.	Димитрова, Мария Георгиевна		зем. работница	
52.	Япчев, Василий Илич		каменоделец	
53.	Желязков, Василий Семенович		тракторист	
54.	Ташев, Василий Георгиевич		"	
55.	Димова, Анна Денисовна		зем. работница	
56.	Димова, Олга Герасимовна		"	

Точната възраст на всяко лице не е известна, но се движи между 16 и 25 години.

Мястото на работа в Германия не е точно известно, но е вероятно да е Кьолн или Рейнска област.

с. Мариновка, същия район

57.	Стойчев, Александър Филипович	младежи	зем. работник	
58.	Братапов, Иван Семенович		"	
59.	Ташгаров, Василий Демянович		"	
60.	Прокопов, Александър Георгиевич		"	

с. Бановка, Ногайски район

61.	Димитрова, Валентина Ивановна	1921 г.	учителка	Krefeld-Benrad
-----	-------------------------------	---------	----------	----------------

с. Вячеславка, същия район

62.	Гапчев, Николай Иванович	1925 г.	зем. работник	Krefeld-Traar
63.	Гапчева, Екатерина Ивановна	1926 г.	"	"
64.	Велчев, Павел Михайлович	1925 г.	"	Krefeld-Oppum
65.	Цветков, Иван Григориевич	1926 г.	"	"
66.	Велчева, Надежда Пантлеевна	1927 г.	"	Krefeld-Benrad
67.	Кирова, Валентина Ивановна	1926 г.	"	"

№ по ред	И м е: Фамилно, собствено, бащино	Колко годиш. или дата на ражд.	Упражнявано за- нятие в Украйна	Къде работи в Гер- мания
с. Вячеславка				
68.	Пейчев, Степан	1923 г.	зем. работник	
69.	Ганев, Федор	1921 г.	"	
70.	Ганчев, Григорий	1921 г.	"	
71.	Мутовчи, Оля Яковна	1925 г.	"	Köln
72.	Анастасова, Александра Трифон[ова]	1925 г.	"	"
73.	Ганчева, Александра Ивановна	1925 г.	"	"
74.	Витков, Демян Степанович	1926 г.	"	"
75.	Попова, Анна Петровна	1923 г.	"	Köln
76.	Балабанова, Мария Степановна	1921 г.	"	"
77.	Попова, Люба Григоревна	1920 г.	"	"
78.	Попов, Николай Григориевич	1925 г.	"	"
79.	Чернева, Мария Михайловна	1926 г.	"	Köln
80.	Кирова, Вера Петровна	1926 г.	"	
81.	Кара, Александрий Иванович	1925 г.	"	
82.	Сербинов, Григорий Павлович	1925 г.	"	
83.	Чернев, Захарий Степанович	1925 г.	"	
84.	Гарлаков, Николай Иванович	1925 г.	"	
85.	Павлов, Пангилей Димитревич	1925 г.	"	
86.	Пейчев, Георгий Георгиевич	1925 г.	"	
87.	Ганчев, Степан Георгиевич	1925 г.	"	
88.	Павлов, Леонид Димитриеви	1925 г.	"	
89.	Киров, Степан Георгиевич	1925 г.	"	
90.	Божкова, Ирина Димитровна	1925 г.	"	Köln
91.	Пейчева, Оля	1925 г.	"	"
92.	Ганчева, Раиса	1925 г.	"	"
93.	Бучакчийска, Акулина Александр[ова]	1925 г.	"	"
94.	Виткова, Пелагея	1918 г.	"	"
95.	Попов, Николай	1918 г.	електротехн.	
96.	Балабанов, Димитрий Иванович	1920 г.	счетоводит.	Köln
97.	Ганчев, Степан Иванович	1921 г.	"	"
98.	Дяков, Михаил	1920 г.	шофьор	"
99.	Пейчев, Анатолий Ефимович	1925 г.	ученик-счетоводител	"
с. Юневка, същия район				
100.	Марков, Афанасий Афанасиевич	1922	зем. работн.	Krefeld-Oppum
101.	Маркова, Надежда	1922	"	Krefeld-Oppum

С п и с ъ к
на работниците-българи от Украйна, които живеят
във Ватенштет, лагер 31

И м е: собствено бащино фамилно	Дата на раждане	Месторо- ждение	Местожи- телство**
1. Иван Алексеевич Бузник /Стайков/	27. 01. [19]23		
2. Степан Павлович Бузник/Стайков/	17. 09. [19]17		
3. Иван Алексеевич Бузник/Стайков/	20. 04. [19]25		
4. Феодор Василевич Бузник/Бузников/	18. 09. [19]25		
5. Михаил Петрович Парнак/Милаков/	14. 10. [19]23		
6. Илия Симеонович Николаев/Амборлицкий/	28. 05. [19]25		
7. Димитрий Илиич Деордиев/Арнутов/	23. 07. [19]25		
8. Александри Михаилович Иванов/Кручинов/	30. 03. [19]24		
9. Афанасий Тодорович Атанасов/Костов/	22. 01. [19]15с.	Търновки	
10. Иван Георгиевич Парнак/Милаков/	12. 11. [19]23		
11. Иван Георгиевич Ганчо/Ганчов/	12. 10. [19]24		

ЦДИА, ф. 366, оп. 1, а. е. 333, л. 21,30-33. Оригинален екземпляр за Българската легация в Берлин.

*През 1939 г. са сключени "Българо-германска спогодба за български земеделски работници" и "Българо-германска спогодба за строителни работници", които са отменени с влязлата в сила от 24 февруари 1943 г. нова "Германо-българска спогодба относно българските неземеделски работници" /текста вж: ЦДИА, ф. 318, оп. 1, а. е. 370/. За тежките условия на работа повече вж: К о е н, Д. Ограбването и разоряването на българското стопанство от германските империалисти през Втората световна война. С. ,1968,96-98.

** В документа графата не е попълнена, също както — с едно изключение — и графата "месторождение".

РАПОРТ ОТ ИВ. СТАНЧОВ ДО Б. ФИЛОВ С ОБОБЩЕНИ ДАННИ ЗА ПОЛОЖЕНИЕТО НА БЪЛГАРИТЕ В БЕСАРАБИЯ С ОГЛЕД НА ЕВЕНТУАЛНОТО ИМ ПРЕСЕЛВАНЕ В БЪЛГАРИЯ

Галац, 12 декември 1942 г.
Поверително

Господин Министър-председателю,

В последно време в консулството ме посещават все по-голямо число българи от Бесарабия, научили се за откриването на българско представителство в Галац. От разговорите, водени с тях, както и от личните ми наблюдения смятам, че мога да Ви дам вече една преценка за положението и мечтите на това твърде будно и пропито с национално чувство население.

1. Земеделски стопани.

Те представляват голямата маса на българското население в Бесарабия. В голямото си болшинство те са богати; стопанствата им са твърде добре обзаведени, притежават средно от 30 до 50 хектара, като много от тях владеят от 100 до 150 хектара. Добитъкът им от местна раса е добре охранен, особено се гордеят с конете си. Земеделският инвентар е доброкачествен и модерен, тъй като българите от тази област са следвали примера на съседите си от немските села при закупуване на земеделски машини.

Бесарабският земеделец е запазил езика си съвършено чист, без да употребява чуждици, както градското население, което повече или по-малко се е повлияло от руския или румънски елементи.

Законът за румънизация не засяга много земеделците, които са, тъй да се каже, галените деца на румънската администрация, която се нуждае от българската работна ръка. Бесарабският земеделски стопанин е по убеждение твърде против комунизма, понеже можа да изпита на гърба си тежестите на червения режим. По селата се намират известно число малоимотни, които през съветската окупация* се проявили като привърженици на този режим и благодарение на това получили служби. Днес последните се преследват както от румънските власти, така и от сънародниците им.

Земеделските стопани, общо взето, не желаят да се изселват и да изоставят богатата бесарабска земя. Писмата, които те получавали от бившите си немски съседи, днес изселени в Полша и Източна Пруссия, които се оплакват от суровия климат

и неплодородна земя, ги карат да гледат неохотно към идеята за преселването им в непознати тям земи. Друго едно обстоятелство, което възпира селяните да се приобщят към идеята за изселване са слуховете, които се пушат в Бесарабия относно някакви си българи от Северна Добруджа, които след като били оземлени в Южна Добруджа, успели да преминат границата и се завърнали в Тулчанско, бягайки от строгия български административен режим. Румъните използват умело тези слухове между българското население в Бесарабия, като добавят, че на завърналите се българи румънските власти веднага връщали иззетите имоти, като им давали даже повече земя от тая, която владеели преди да се изселят.

Други слухове обаче обезпокояват селското население, а именно: принудително изселване в Транснистрия, в Украйна или в Кавказ, отнемане правото на малцинствата да притежават полски имоти и пр. Тези слухове, както и ограниченията, налагани съгласно "Закона за румънизация", карат българските селяни в Бесарабия да гледат недоверчиво към бъдещето, да не предприемат вече строежи и по-големи земеделски предприятия, като обзавеждания на нови градини, оросявания и пр. В тях прониква вече мисълта, че въпреки изпитанията, които носи едно изселване, ще бъдат по-добре "между наши хора", както се изразяват самите те при разговорите с мен.

Най-голямата болка на бесарабския българин е, че не може да даде на децата си едно добро и българско образование. В селата има само първоначални училища, а в градовете българчетата се допускат в прогимназиите само в ограничено число, а това число обикновено се попълва от гражданчетата.

В консулството постоянно идват младежи, които желаят да продължават образованието си в България, като много от тях желаят да постъпят във Военното училище, следвайки една стара бесарабска традиция. Те са деца на заможни селяни, пламенни патриоти и всички предлагат да внасят в консулството нужните за издръжката си суми.

2. Селски търговци и занаятчии, пенсионери и инвалиди.

В доклада си № 2 загатнах за трудностите на търговското съсловие вследствие ограниченията, наложени със "Закона за румънизацията". Тези трудности обхващат в селата и занаятчиите, бившите чиновници и пенсионерите, които, ако са безимотни, остават без всякакви средства за препитание. От гореспоменатите постъпват най-много заявления за немедлено** изселване в България.

3. Градско население.

Българското градско население в Бесарабия, според сведенията, получени в консулството, е за съжаление в болшинството си доста

комунизирано. Разбира се, трябва да се отдели от общата маса търговското съсловие, по-заможните занаятчии и възрастните интелектуалци, които са добри българи и чиято класа много пострада през болшевишкия режим.

Те са именно хората, които желаят час по-скоро да напуснат полузамрелия Болград, където не могат вече да упражняват професиите си и са принудени да харчат от капитала си. Много от тях са получили вече разрешение да отидат при близките си в България, но въпросът за прехвърляне на имуществото им в България, не бидейки още уреден, ги възпира. Положението на това съсловие е доста тежко, тъй като то е застрашено да остане без средства за едно евентуално настаняване в България и започване на работа с наличните днес суми.

От гореизложеното ще видите, че е желателно известно число бесарабски българи да се преселят в България, където смятам, че биха били полезни.

В случай, че правителството намери за уместно да удовлетвори мечтите на споменатите българи, ще се наложи да се дойде до едно споразумение с румънското правителство относно: 1/ документите, с които евентуално преселниците биха пътували, тъй като местните румънски власти не могат да визират пътни листове, издадени от консулството и 2/ начина, по който ще се прехвърлят в България сумите, произлизащи от ликвидирането на имотите на тези българи. Трябва да се има предвид, че един селски търговец притежава средно от един до три милиона леи, а по-заможните градски търговци от три до десет милиона леи. Досега най-бедният българин, който е искал да се изсели, поиска да депозира в консулството 500 000 леи, нещо, което разбира се не можах да приема преди да получа съответното разрешение.

Броят на желаещите да се изселят досега възлиза на около 50 семейства, но това движение би могло да се засили след известно време, когато населението почувствува последиците на "Закона за румънизацията".

Моля приемерте. . .

Генерален консул: /п/ И. Станчов

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1007, л. 68-72. Оригинал.

*Става дума за периода от 28 юни 1940 г. до 1 юли 1941 г.

**Немедленно /рус./ — незабавно.

**ПИСМО ОТ ВСЕБЪЛГАРСКИЯ СЪЮЗ "ОТЕЦ ПАИСИЙ" ДО
ПРЕДСЕДАТЕЛЯ НА СЪЮЗА НА БЕСАРАБСКИТЕ БЪЛГАРИ
ОТНОСНО НЕОБХОДИМОСТТА ОТ ПОДКРЕПА НА
ТАВРИЙСКИТЕ БЪЛГАРИ И ИЗДАВАНЕ НА ВЕСТНИК
"БЪЛГАРИТЕ В ТАВРИЯ"**

София, 12 декември 1942 г.

Уважаеми Господине председателю,

Според сведенията, с които разполага Всебългарският Съюз "Отец Паисий", 60-те хиляди наши сънародници в Южна Украйна, в областта Таврия, поради развитите се военни действия се намират в извънредно тежко положение. Миналата година при отстъпването си болшевишките войски са отвлякли добитъка и храната им.

Тая пролет мнозина българи от Таврия, между които и много интелектуалци, са отишли на работа в Германия. Със съдействието на нашето правителство Всебългарският Съюз "Отец Паисий" ще поиска на някои от тия българи, намиращи се сега в Германия, да бъдат дадени паспорти за свободно влизане в Царството.

Всебългарският Съюз "Отец Паисий" взе почин за събиране парична помощ за тия българи. Дошлият от Таврия млад български писател г. Мишо Хаджийски, изпратен да моли за застъпничество, помощ и подкрепа за българите в Украйна, бе поканен да говори пред представители на обществени организации на тема: "Българите в Украйна". /Един век на чужбина. — Българската литература в Украйна. — Бит, говор, песни. — Писатели и артисти. / Сказката си той държа на 16 т. м. 7 часа след обед в салона на Славянското дружество. След сказката станаха разисквания, в които взе участие и Ваш представител. Решено бе да се възложи на Управителното тяло на Всебългарския Съюз "Отец Паисий" да действа от името на всички организации за уреждане подпомагането на тия наши братя. Между другото, Съюзът възнамерява да издаде единствен брой на вестник "Българите в Таврия", чистият приход от който изцяло ще се използва за целта. Вестникът да се напечата в 10 000 броя и да се разпространи чрез обществените организации и техните поделения в столицата и провинцията. Ще има чисто етнографски образ без да засяга каквито и да било политически цели. Ще бъде илюстриран със снимки из живота на българите в Таврия и ще запознае нашата общественост с бита на тия българи, запазили и досега родната българска реч, народния бит, народните песни.

Като излагаме горното, молим Ви, господине председателю, да подкрепите с някоя сума това дело. Колкото и да е малка дадената сума, тя ще бъде ценен принос за материалното подпомагане и духовната подкрепа на българите — интелектуалци от Таврия, които ще подирят подслон и убежище у нас.

Приемете. . .

Гл. Секретар:/п/ Дим. Тодоров Председател:/п/ Проф. Г. П. Генов

ЦДИА, ф. 164, оп. 1, а. е. 3, л. 23. Оригинал.

№ 40

РАПОРТ ОТ СТ. ПЕТРОВ ДО Б. ФИЛОВ СЪС СВЕДЕНИЯ ЗА ПОЛОЖЕНИЕТО НА БЪЛГАРИТЕ В БЕСАРАБИЯ — РУМЪНИЗИРАНЕ, ПОБОИЩА, ИНТЕРНИРАНЕ И ДР.

Букурещ, 23 януари 1943 г.

Господин Министър-председателю,

От сведения, получени от г. Георги Станев, бивш румънски народен представител, жител на с. Задунаевка — Бесарабия, се установява следното:

1. Тормозът върху българското население продължава. На българите е забранено да говорят на български на публични места. Имало сцени на побоища по разни гари в Бесарабия над българи, говорещи помежду си на матерния си език. Единствено се търпяли още учителите и то поради липса на румънски подготвен персонал. Нови учители българи обаче не се приемали, а старите щели да бъдат изгонени щом се явят кандидати румъни. Във всички села започнали проверки на румънския елемент и ония семейства, в които се намирало и най-малка следа от румънска кръв, се зачислявали като румънски. Характерен бил случаят със семейството Ротаро от селото Задунаевка, което било чисто българско семейство, но носело прякора Ротаро /Колар/, даден му от преселници румъни, които не знаели български и го наричали така по румънски. Само заради името му това семейство било обявено за румънско. От друга страна румънските власти предприели във всяко село анкета за произхода на самото село, като натоварили по-видни хора да съставят монографията на селото пак с цел да се докаже румънския му произход. Г-н Станев бил натоварен да състави мо-

нографията на село Задунаевка, но той отказал предвид тенденцията, която румънците искали да прокарат в тая монография. Всички тия мерки целяли, според г. Станев, да докажат съществуването на по-многоброен румънски елемент в Бесарабия, за да може да се попречи на едно евентуално изселване в България на болшинството от населението, което всъщност е българско и което представлява най-честният и най-трудолюбивият елемент от цялото бесарабско население. Румъните имали вече опитът от изселилите се преди две години бесарабски немци, на чието място били изпратени куцовласи и румъни от старото кралство. Те се оказали съвсем неспособни да обработват богатата земя, оставена от немците. Същите тия преселници обработвали само една минимална площ, достатъчна да изхрани тях, и прибягвали до работната ръка на българското население от съседните села.

2. Румънските власти с цел да тормозят българското население задигнали от всяко село по десетина по-първи хора и ги изпратили в концентрационни лагери. Г-н Станев цитира случая с лицата Пейчев и Симеонов от неговото село, които се намират от 10 месеца вече в такива лагери и чиито провинения се състоели в това, че са изказали публично желание да се изселят час по-скоро в България.

3. Според г. Станев населението от български произход в Бесарабия възлиза най-малко на 350 000 души, 70% от които желаели да се изселят в България.

4. Според същия румънското правителство възнамерявало да състави няколко дивизии, попълнени от бесарабски българи, които да се изпратят на Източния фронт, за да заместят дивизиите, съставени от чисто румънски елемент.

5. Според слухове, които се носели в неговия край, българският консул г. Станчов бил посетил гр. Болград и няколко села около този град, но тези села били повечето населени с гагаузи и се опасяват, че от това той ще си състави мнение, че българите в този край не държат достатъчно на българския си произход.

6. Накрая г. Станев разправи за случката при преминаването на българския санитарен влак през бесарабската гара Чадър. В деня на преминаването на гарата се случили двама българи от неговото село, които с радост забелязали българския влак и българския офицер, с когото влезли в разговор, но след това веднага били арестувани и само енергичната намеса на германския офицер, който придружавал влака, станала причина те да бъдат освободени. Завърнали се в селото, те с възторг разправили на мало и голямо за луксозния и спретнат български влак и за стегнатите униформи на българските офицери и служещи във влака.

Благоволете да приемете . . .

/п/ Ст. Петров

ЦДИА, Ф. 176, оп. 8, а. е. 1132, л. 14-15. Оригинал.

№ 41

**СТАТИЯ ОТ АЛЕКСАНДЪР ДЯКОВИЧ ВЪВ В. "БЪЛГАРИТЕ
В ТАВРИЯ" ЗА ПОСЕЩЕНИЕТО НА ГРУПА БЪЛГАРСКИ
ЖУРНАЛИСТИ В С. ПАРКАН**

София, 30 януари 1943 г.

НА ГОСТИ В ПАРКАН

Изпълнението на вестникарския дълг ни отведе, група български журналисти, оттатък Днестър, към Тираспол и Одеса. Днес тази земя румъните я назовават Транснистрия. Ако речете да потърсите това име в големите лексикони, даже в най-новите техни издания, не ще го намерите. То е нов термин, непознат досега.

По едно щастливо хрумване на нашите домакини, с автомобили трябваше да посетим отстоящото от Тираспол на 8 клм. българско село Паркан.

Селата Паркан, Кубанка до Одеса и Катарджино, все в Тирасполския уезд*, са основани към 1804 г., т. е. по времето на четвъртия бежански поход на българите в южна Русия, когато нашите сънародници напускат родните си огнища, бягайки от ужасите по време на известните кърджалийски години.

Автомобилът ни спря пред самата община. Пред нас се изпречи здрав и набит мъж с досуш българска физиономия и черни мустаки. Увереността ни бе потвърдена от първите му думи на хубав български език: "Добря дошли, и аз съм българин!"

Заредиха се много мили сцени, които несъмнено ни убедиха, че кръвта вода не може да стане. Бих пожелал всеки наш сънародник да изпадне в това положение, да срещне далеч от родината свой, български брат, за да разбере колко е мило и в същото време колко е гордо човеку да се чувства българин. Поведоха ни да ни се похвалят с онова, което имат. Широки улици, просторни дворове и градини, чисти и спретнати къщи. Ние се движим из прашните улици, а около нас гъмжат жени, деца и мъже, тичат около нас, радват ни се, задават ни купища въпроси, от

наивни по-наивни, та че на човека се доплаква и от умиление, и от състрадание, пък и от гордост.

Отведоха ни в училището. През обширен двор пред нас се изправи големичка двуетажна сграда. И отвън, и отвътре личи, че е строена не в болшевишко време; космополитизмът на доскорошните господари надали е помислил за такива работи. Влизаме по стълбите и се отправяме към учителската стая. Водят ни кметът и свещеникът. Из коридорите е напълно тихо, сигурно занятия няма. Мирише на варосано. Стари подове, стар строеж, останки от царското време. Влизаме при учителите. Изправих се пред една гледка, колкото мила и трогателна, толкова и достойна за съжаление. Пред нас стоеха изправени като войници седем души: четири жени и трима мъже. Ако човек съди по облеклото им, най-малко можеше да предположи, че това са служители на просветата. Жените, колко жалка картина, носеха върху себе си одърпани и съвършено износени дрехи, изпитанията на живота и годините бяха сложили отпечатък върху бледите им лица. Двете от тях бяха боси, без чорапи, обувките на едната бяха без токове. Някакъв износен шал намяташе раменете на една от тях, за да прикрие сигурно немотията и в същото време навярно да напомни нам, че някога и тук е имало охолство и шик. Мъжете не правеха изключение в облеклото на мъжици, те издаваха теглото и тъгата на населението, претеглило по време на суров режим. По едно си приличаха всички: от очите им блеснаха искри. Дълго няма да забравя тия погледи, които ни говореха така силно и убедително. Българи срещу българи!

Едни от тях държеха в ръце някакви опърпани книги. Посегнах към едни от тях, просто от любопитство, пък и да поведя разговор. Една от учителките ми обясни: "Това са учебници, съветски и румънски! По тях сега ще трябва да водим обучението. Миналата година не можаме да водим занятия, но сега ще започнем. Получихме нареждания, материала имаме, но ръководства нямаме. Ще трябва да се нагаждаме!"

- Как водите обучението?
- Естествено, на румънски!
- Имате ли достатъчно деца?
- Дал ги Бог.

В това време в коридора нахлуха няколко десетки босоноги дечурлига, повечето от които доста опърпани. С едно интересно любопитство те се взираха в нас и не напускаха погледа си от нашия. И децата разбраха, че близки хора са дошли отдалече. Някои от колегите поведоха разговор и с тях. И се заредиха отговори, които ни просто очудиха: говорят български на меко източно наречие, знаят за името България, знаят за радио София, слушали са го, поменаха имената на видни българи, на чичо Балабанов и неговите приказки и за още много

други работи, много от които ни просто просълзиха.

Малък един палавник, бос и гологлав, но с умно изражение на лицето и с недъг по рождение — гърбав, ни убеждаваше, че най-драго му било, когато чувал по радиото да се говори за целокупния български народ. Очите на колегите ми светнаха в тънки сълзи, аз не можах да си преглътна глътката. Толкова ни затрогна този малък българин, който никога не е виждал родината на дедите си, но в чиито жили още тече кръвта на българите.

Разговорите ни с учителите продължиха. Разбрахме, че в миналото са водили крадишком занятията на български език, че са били жестока жертва на преследвания от страна на болшевиките, така, както са били гонени, бити, убивани и заточвани всички по-будни българи. Сега са спокойни, че ще могат да подхванат занятията си.

Трябваше да бързаме, защото ни предстоеше път към Тираспол и Одеса. Набързо обходихме училищната сграда, излязохме на двора и се запътихме към автомобилите. Вън беше като митинг: грамадна тълпа се бе събрала, научила за нашето пристигане. Десетки увещания и молби да останем да им гостуваме, да си "похоратим", да се почерпим по български.

Програмата ни не можеше да бъде изменена. Скоро колите потеглиха и вдигнаха след себе си облаци прах. Стотици ръце се размахваха след нас, стотици очи ни сподиреха в прашния път с радост, но и с тъга.

Българи от стара България дойдоха за първи път в тоя далечен край. Кой знае кога пак ще дойдат?

Дякович Александър

Българите в Таврия, /София/. Брой единствен, 30 ян. 1943.

*Уезд /рус. / — околия, административно подразделение на губерния в Руската империя.

**ДОКЛАД ОТ И. СТАНЧОВ ДО Б. ФИЛОВ СЪС СВЕДЕНИЯ ЗА
ПОЛОЖЕНИЕТО НА БЪЛГАРИТЕ И ГАГАУЗИТЕ В
БЕСАРАБИЯ, СЪБРАНИ ПРИ ПОСЕЩЕНИЕТО МУ В ГР.
КАХУЛ И СЕЛАТА ТАБАК, БЪЛГАРИЙКА, КУБЕЙ,
ТАРАКЛИЯ И КОНГАЗ**

Галац, 12 март 1943 г.

Господин Министър-председателю,

Чест имам да донеса до знанието Ви, че напоследък, използвайки хубавото време, посетих гр. Кахул и селата Табак, Българийка, Кубей, Тараклия и Конгаз.

В гр. Кахул, окръжен център, направих официално посещение на префекта г. полковник Добреско, който при любезен разговор ми призна добрите чувства, които хранил към българското население в окръга си. Според частни сведения обаче, черпени от местни жители, той бил голям шовинист и се отнасял доста сурово с малцинствата, въпреки че бил от български произход, нещо което той, разбира се, криел.

На изказаното ми желание да обиколя български села в окръга му, г. Добреско ми предложи да ме заведе лично в тези села, шом състоянието на пътищата позволи едно такова пътуване.

В гр. Кахул живеят само единични българи и градското население е в болшинството си гръцко, а близките села са населени с молдовани.

На следния ден след посещението ми в гр. Кахул, г. Добреско ми върна визитата в Генералното консулство.

При друга моя обиколка из района на Болград посетих селата Табак, Българийка и Кубей.

Село Табак, на 6 клм от Болград, е едно бедно село, разположено край железопътната линия и служи като ж. п. център за гр. Болград. Населението е 3/4 българско, а останалото е гагаузки. Селяните притежават малко земя и се препитават най-много от превозването на стоки от гарата до града.

Село Българийка е населено, както горното село, от българи и гагаузи в същия процент. То също прави впечатление на бедно село, въпреки че населението притежава повече земя.

При разговор с кмета и със селяните ми изказаха, най-напред, радостта си, че са били освободени от болшевишкия режим и опасенията си да не би да бъдат изселвани и заместени с румънски колонисти, тъй като в такъв случай те биха загубили притежаваната от тях земя, която

не биха могли да намерят в същите размери другаде.

Село Кубей е едно хубаво и голямо село с българско и гагаузко население. През него минах много бегло, поради късото време и водих само един кратък разговор с кмета, българин, комуто обещах да се върна за по-дълго време в това село при друг случай.

Село Тараклия е околийски център и най-голямото село в Кахулския окръг. То е населено изключително с българи и брои 11 000 жители. Като чист български център, тук българският дух е много по-висок, отколкото в горепоменатите смесени села и тараклийци се таксуват от румънците като предентисти. Селото е доста пострадало от съветския режим, тъй като е по-богато и много семейства са били отвлечени в Сибир. Тук чух обикновените оплаквания на търговци и млади интелектуалци, които попадат под постановленията на закона на румънизирание. Между младежите има много желаещи да се преселят в България, за да продължат образованието си. Понеже бях гост на претора /околийски управител/ не можах да събера повече сведения и да се срещна с много селяни насаме.

Конгаз е чисто гагаузко село, което под влиянието на турската пропаганда ред години, е дало доста изселници в Турция. Тука е имало даже и турско частно училище до 1937 година. Гагаузите в това село нямат никакво българско чувство и дори отказват да говорят български, въпреки че почти всички мъже знаят езика ни. Тук е мястото да отбележа, че преторът в Тараклия ми заяви, че населението в Бесарабия било разделено на четири категории, както следва: 1/ румъни и молдовани; 2/гагаузи; 3/българи и 4/руси, липовани и пр. Напоследък обаче се получило нареждане българите да бъдат поставени във втора категория, а гагаузите в трета, тъй като властите смятали, че българите се показали много по-благонадеждни от гагаузите при румънското отстъпление и през време на съветската окупация.

При тия ми обиколки из Бесарабия бях свидетел на едно чувство за паника сред българското население вследствие на временните успехи на руската офанзива на южния Източен фронт.

Слуховете за руските победи бяха твърде преувеличени в селата, където нямат радиоапарати и където вестниците пристигат с голямо закъснение. Много селяни събирали дори багажа си и се готвели да бягат отвъд Прут. Жители от Кахул са даже прехвърлили част от имуществата си на молдованския бряг на реката. Сега обаче населението се е успокоило вследствие на последните германски победи и затвърдяването на фронта в същия сектор.

Моля благоволете да приемете . . .

/п/ И. Станчов

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1226, л. 1-3. Оригинал.

**ПИСМО ОТ СЕКРЕТАРЯ В БЪЛГАРСКОТО ГЕНЕРАЛНО
 КОНСУЛСТВО В КЪОЛН ГЕОРГИ ШИШКОВ ДО М.
 ХАДЖИЙСКИ ОТНОСНО НАРОДНОСТНИТЕ
 ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ТАВРИЧЕСКИТЕ БЪЛГАРИ И
 ВЪПРОСЪТ ЗА ПРЕСЕЛВАНЕТО В БЪЛГАРИЯ НА ТЕЗИ,
 КОИТО СА НА РАБОТА В ГЕРМАНИЯ**

Кьолн, 23 март 1943 г.

Уважаеми г. Хаджийски,

Трябваше вчера да Ви пиша и, като отложих за днес, получи се и писмото Ви от 19 т. м.

Вашето писмо повдига толкова много въпроси, засягащи основите на нашето отечество, че аз, при невъзможността да се пише свободно, особено при положението ми, трябва с мъка да се откажа да Ви отговоря по същество.

Но не ще скрия, че от писмото Ви разбрах Вие да изхождате от не същите предпоставки и разбирания по някои въпроси от значение, както аз, макар целите и идеалите да са еднакви. Всеки за себе си е прав, доколкото е искрен и честен в своите убеждения, подбуди и помисли, в своята служба на народ, общество и човечество.

Аз мога донякъде да разбера разочарованията Ви, за които така негодуващо говорите. Но само донякъде, простете ми тази забележка. Вие сте минали, така да се каже, през огън и нож, там във Вашата несъща родина, изживяли нещата до дълбочината на голата им същност и жестокост и у Вас понятието за народност има съвсем друга значимост, съдържание, отколкото у нас, "щастливите" свободни българи от старото отечество. Бюрократщината, за която говорите, наистина не може никой да я отрече. Сам министър-председателят Филев намери даже за нужно да я бичува по един класически начин в голямата си програмна реч на 15. 9. 42 във Военния клуб като едно страшно зло, което подкопава устоите на нашата държава и с което трябва всеки български гражданин, ако милее за скъпото си отечество, да се бори не на думи, а с убеждение и дела /глед[ай] "Идеите и делата на днешния безпартиен режим" от проф. Филев, Соф., Изд. Българско дело, стр. 32-35/.

Но тук не е бюрократщината съществено, а начинът на схващане и мислене у Вас, израстнали при съвсем особена политически-социална обстановка, и [у] нас "свободните". Това е, ако мога така да употреба едно грубо сравнение, положението и начинът на мислене и действие

на изжаднелия и изгладнелия и [на] сития, общо взето, а и особено по отношение духовни и нравствени блага — народност, отечество, човечество и пр.

У Вас на пръв план стои народносттата проблема, защото тя е била у Вас застрашена по всякакви начини, да не ги изброявам, както бе, пак по свой начин, застрашена у нашите освободени сега братя от Македония, Поморавия, Тракия, Добруджа. Това държа будно съзнанието Ви за народността и даваше постоянна храна и подтик за всички народностни добродетели, които в най-чист вид и за постоянно упование и поука ние виждаме въплотени в живота и бита на епохата ни преди освобождението — възраждането. У нас "свободните" тия понятия почват да избледняват, даже да напомнят на нещо остаряло, "немодерно", както обичат да прикачват това име сегашните наши хора на всичко неразбрано от тях, с тяхната превзета европейщина. Тук ние имаме нужда от една свежа въздушна струя, която да отвее задушливата атмосфера, която застрашава да замъгли истинското ни българско съзнание. Но тази свежа струя не може да дойде във вид на някакво учение или някаква политическа проповед, от каквито нашето "свободно" трето поколение е отровено и не би реагирало вече, подобно на алкохолизирания или морфиниста, а във формата на материално и духовно изграждане на нашия бит на нови основи, без много политика, а с повече ум и черен труд. В това състояние, за да поемем отново пътя на възраждането, в съвременна /не модерна/ форма, нужен ни е не само гласък и пример, нужна ни е свежа кръв, здрава неотровена кръв, която да се прелее в изнемошялото (преждевременно и незаслужено) тяло на нашия чуден български народ от свободното, сега почти обединено отечество. А нея могат да ни я дадат, да ни я прелеят само непокварените, прокудени досега чеда на народа ни от освободените земи. В най-чист вид обаче тази съживителна и възкресяваща кръв в народния ни организъм или по-скоро държавния, могат да ни я влеят българите от Русия. Аз съм имал възможността да общувам отблизо с наши сънародници от всички почти несвободни земи. Всички далеч надминават нас по силата и напрежението на народното съзнание, по въпросите, касаещи се до народното благо в по-тесен смисъл. Но в най-чист, непокварен или замъглен от чужди и некултурни влияния вид го намирам у добруджанци и бесарабци, сега и у тавричани. У всички тия от народностните им чувства вее не толкова първичното, стихийното, биологичното ако щете, което често пъти проличава в бита и проявите на нашите братя от Македония, преминали суровата историческа школа на кървави борби (затова героичното най-много изпъква у тях). У северните ни братя българи аз намирам нещо по-ценно, по-трайно, по-мило — силно народностно и вечно будно съзнание не толкова на почвата на тра-

дицията, колкото на истинското благородство — човешината. Тя обхваща всичко, тя значи всестранна култура, която в случай на нужда може да направи от тия хора и истински герои, не по-долни от нашите македонски революционери и дейци.

Имах вече два случая да попадна за няколко часа в средата на тия Ваши и наши хора във фабриките, дето работят. Не можах да се съдържам от вълнение и възторг при вида на тия умни, кротки и добри деца, които ме учудваха със своята мъдрост, а също необикновена търпимост, свойствени на други възрасти. Аз наистина не можах да видя как ще са в своята младежка стихия, но я чувствавах. Виждах, че това са истински, пълнокръвни хора, за които всичко, което вършат, има смисъл и същина; че за тях несгодите на съществуването и работата не са от значение, както на обикновената голямоградска маса, за да бъдат предмет на тежки мисли и трагедии. Тук, в изкуствените условия, изместени от лоното си, те са половин хора, но все пак чувствавах истинския човек, личността в тях, не дребнотата, толкова типична другаде. . .

Вие в края на писмото си се възмущавате от тях, като да са войници, изоставили своя пост, идвайки тук. Може би ако сте в тяхното положение, ще ги разберете защо искат да се приберат, но не там, а в България. Вие говорите: щом се свършат договорите, нека се връщат в селата. Вие, простете ми израза, с това ми се сторихте, че сте паднали от небето и нищо не знаете какво става по тоя свят. Във всеки случай със своя вече трезв поглед на живота, тия младежи не само биха били незаменим актив за истинското им отечество, ако имат щастието да се приютят в него точно сега, когато е крайно време за тях, т. е. в България, но те също така, ако се открие възможност, винаги с готовност биха се отзовали на народния зов да се приберат в родните места, даже и без да чакат покана. Едно трябва да се знае, докато трае войната, те няма да видят тия села и ще бъдат несретници, по-лошо от сираци, защото за последните се грижат добри хора поне, а за тия. . . дано само Бог да ги запази.

Аз затова именно бия тревога, че тия ценни наши сънародници може да бъдат загубени за нас при съществуващите условия, ако нашата държава не прояви малко повече интерес за тяхната съдба и главно да ги прибере у дома си о време. Затова не съм спокоен ни минута, а само за тях мисля. С паспорти за няколко интелектуалци само, които са Вам или мен близки, не се върши работа, а още по-малко с пращане по няколко патриотични книжки на масата останали, чающи* за по-други, пак патриотични, но по-реални блага — да се приобщат към отечеството си. Аз високо похвалявам дейността на съюза "Отец Паисий" с изпращане на хубавите книги за тия младежи, които истински ги радват. Но на тях те гледат като на една предварителна вест, като виза за при-

бирането им в България. Те с жадност ги четат. Но уви, ако не се изпълни съкровената им мечта — да влязат в Б[ългария], а камо ли да чуят само, че се работи срещу нея. Вие трябваше да чуете какви въздишки се издаваха за България и за отиването им там от двадесетината момичета, които посетихме с Ф. Вапиров миналата неделя тук, и никой не искаше и да мисли за село сега, за да разберете, че съвсем не се касае при идването им тук, да "видят свят". Съжалявам, че не мога да се изясня, защото съпоставено писаното от Вас с това, което мисля и се мисли от казаните младежи, че се върши за тях чрез Вас и мен, излиза че ние говорим, аз и Вие, на разни езици. . . Ако обаче Вие наистина сте против прибирането на всички в България, поне като насъщна задача, а смятате че те трябва да останат тук въпреки всичко, което само те знаят какво е, и ние, които имаме възможност да надникнем на мястото в живота им, то аз ще трябва да прекъсна преписката с Вас по този въпрос, за да дира други — официалните пътища, водещи към преследваната от мен цел — прибирането.

Без да забележа, много се разпрострях.

Изпращам Ви копие от два нови списъци № 4 и 5 с адреси на българи, за да си служите както намерите за добре. Ще Ви изпращам и в бъдеще такива с узнаването на нови адреси. Показаният от Вас Атанас Марков се обърна вече към мен и е вписан в списъка, № 222, преди да получа писмото Ви. Ще направя каквото мога за него.

Прилагам и едно писмо от Вапиров, написано преди той да се качи на влака за Берлин. Очаквам го утре обратно и тогава ще се разбере дали скоро и въобще може ли да отиде в София. Ще Ви съобщя веднага резултата.

Относно Циганок и Глушич В. Ви пише и аз не мога да стоя на друго становище, особено когато те не са по народност българи. Тук не може да става въпрос за предпочитане свои хора, а доколкото те като личности са благонадеждни. А случаят не бил такъв. По въпроса ще се повърна.

Изпращам Ви и трите декларации попълнени: на Филанов, Вапиров и Главчев. На мен не остава освен горещо да препоръчам по-скорото издействие с тяхното посредство на паспортите за заминаването им за България. От тук е твърде трудна работа. Има един младеж Попов Анатолий Иванович, по списъка — № 153 /списък втори/, който Ви изпратих, който имал баща репресиран в Русия и български поданик с поръчителство, че е бил такъв, издадено от сегашните германски власти там, с удостоверение от родното село на бащата от Церова кория, Търновско, че е бил бащата наистина бълг[арски] под[аник], а следователно и малолетния му син. И досега легацията не му е удовлетворила молбата за паспорт да си замине, вече два месеца. Даже

аз бих Ви молил да се застъпите от там чрез Съюза на бесар[абските] българи за този юноша, да се премахне тази невидяна несправедливост час по-скоро и да се прибере при дядо си в село,където са и всичките му чичовци. Аз ще пиша на дядо му Димитър Попов в с. Церова-кория, Търновско, да се свърже със Съюза на бесар[абските] българи по въпроса и да Ви представи казаните доказателства, за да получи от там по-скоро паспорта. Моля услужете каквото можете. Това в скоби.

Бих желал да ме уведомяте как ще действувате по-нататък по тия три декларации.

Също ме интересува живо становището Ви и на въпросния съюз за положението на масата младежи от Таврия, дали то остава изложеното в писмото Ви, че не е желателно прибирането им в България или моето, което е такова и на всички засегнати, без изключение. Само тази надежда ги крепи тук и понасят стоически всичко. Аз точно бях готов след получаване на съобщението за декларациите от Ф. и В. на 21. 3. — да съобщя на всички по списъците радостната вест, че Съюзът на бес[арабските] бъл[гари] се е заел здраво за репатрирането им в Б[ългария], нямайки още последното Ви писмо, и сега съм като с пречупени криле. Нямам сили и охота да събирам и изготвям в списъци адреси само, за да им се пращат на тия нещастници книжки, колкото и хубави и полезни да са. Но ще продължавам в надежда, че ще се разбере къде е истинската болка.

[Приложения]:

три декларации,
едно писмо,
списъци № 4 и 5/три листа/**

С поздрав:

Ваш:

/п/ Г. Шишков

ПП. Адресът на № 200-211 е възможно да бъде променен в близките дни. Затова до съобщаването на новия, ако ще се изпраща на същите нещо, да се отправя дотогава чрез к[онсулт]вото.

Мога ли да поискам за сведение една пълна серия от книгите, които съюзът "Отец Паисий" изпраща на адресите, а също в. "Българите в Таврия". Вашите работи в сп. "Отец Паисий" прочетох с най-жив интерес. Давам ги постоянно за прочит от тавричани. Много бих Ви благодарил, ако ми пратите няколко броя, за да ги пусна в обръщение между тях.

НБКМ-БИА, ф. 813, а. е. 6, л. 5-7. Оригинал.

* Очакващи, надяващи се (от "чайтъ"/рус./ — очаквам, надявам се).

** Посочените приложения липсват в архивната единица.

**РАПОРТ ОТ И. СТАНЧОВ ДО Б. ФИЛОВ ОТНОСНО
ИЗТЕЗАВАНИЯ НА БЪЛГАРИ И ГАГАУЗИ ОТ С. КУБЕЙ,
КАХУЛСКИ ОКРЪГ, У КОИТО СА НАМЕРЕНИ КНИГИ НА
БЪЛГАРСКИ И РУСКИ ЕЗИК, МЕЖДУ КОИТО И БИБЛИЯТА**

Галац, 30 март 1943 г.

Господин Министър-председателю,

Чест имам да донеса до знанието Ви, че днес в консулството се явиха двама селяни от с. Кубей, Кахулски окръг, за да ми се оплакват от взетите напоследък от румънските власти твърде строги мерки по отношение на българите и гагаузите, живущи в същото село. В селото се издало специална заповед, чрез която строго се забранява употребата на други езици освен румънски и се заповядва на населението да предаде в общината печатни произведения на български и на руски езици.

Веднага след издаването на тази заповед административните власти предприели обиск в селото и иззели всички български и руски книги, които населението криело или не успяло още да предаде. Много лица, в които били намерени български книги, между които и Библията, били жестоко нагрубявани и даже изтезавани от полицаите.

Местният български учител, който в училището предава на румънски език, Никола Иванов Николаев, бил арестован, тъй като у него намерили няколко стари български книги и негови собствени стихове в ръкопис.

Въпросният Николаев е добре познат между бесарабските българи като патриот, поет и лице, което поддържа българския дух между сънародниците си. Същият преди известно време подаде в Консулството молба за изселване в България и възнамерявам, при пръв случай, да му разреша да замине, тъй като напоследък той бил особено преследван от румънските власти.

Горните мерки, според посетителите ми, са били взети засега само в с. Кубей и то след като властите намерили залепени по стените на кметството позиви с противорумънски лозунги. Тези позиви били залепени от евреи, числящи се към специална работна група, която от известно време квартирува/ла/ в селото.

Възнамерявам при пръв удобен случай да отида и проверя на самото място истинността на горните твърдения.

Моля благоволетe да приемете. . .

Генерален консул: /п/ И. Станчов

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1226, л. 4. Оригинал.

**РАПОРТ ОТ И. СТАНЧОВ ДО Б. ФИЛОВ ОТНОСНО
РЕКРУТИРАНЕТО В РУМЪНСКАТА АРМИЯ НА БЕСАРАБСКИ
БЪЛГАРИ ОТ НАБОР 1941 Г. , ИЗПРАЩАНЕТО ИМ В
ОТДАЛЕЧЕНИ ГАРНИЗОНИ И НА ДРУГИ ШЕСТ НАБОРА ЗА
РАБОТА В ТРАНСИСТРИЯ И В СТАРОТО КРАЛСТВО**

Галац, 5 май 1943 г.

Господин Министър-председателю,

Чест имам да доведа до знанието Ви, че при събирането на набора 1941 г. румънските военни власти са събрали за първи път младежите българи от същия набор, родени в Бесарабия. Въпросните младежи се изпращат по[на] малки групи в по-отдалечени гарнизони, като например Банат и Трансилвания.

Освен това събрани са също 6 други набора за работа по железопътни линии в Трансилвания, главно за прекопаване на тунели, за работа в каменовъглените мини и по нови шосета в Старото кралство. Мобилизираните работници не получавали никакви дрехи и условията за работа били извънредно тежки. Завърналите се болни мобилизирани се оплакват най-вече от недостатъчна храна, тежки условия за пътуване и липса на обуща.

Моля благоволетe да приемете. . .

Генерален консул: /п/ И. СТАНЧОВ

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1226, л. 5. Оригинал.

**ПИСМО ОТ БЕСАРАБСКИ БЪЛГАРИН ДО СВОЙ
РОДСТВЕНИК, БЕЖАНЕЦ В БЪЛГАРИЯ, С ДАННИ ЗА
ПОЛОЖЕНИЕТО НА БЪЛГАРИТЕ В БЕСАРАБИЯ**

/б. м. /, 10 май 1943 г.

Писмо писану в 1943 г. 10 мая.

Затем [после], Митьо, млогу здрави ут нас, ут тойти [твоите] родители, ут дома. Ний сми се жуви [живи] и здрави ду [д]нескашния

Письмо писано в 1943г. 10 ноября

Затем Мите Млоу зорави ут нас
 унъ тойти родителне унъ Дома ний
 сме се живи и зорави дунескошние
 Тенъ и маминъ боги за твоя зорави
 бащунъ и какъ прикаръ съ праз-
 никити, нима беши мълку низна-
 итъ какъ ти прикаръ заи тамъ.
 и ний ти пулгохити (3) ут крий-
 ки пу ет епету и ний ти пуводяе.
 ни ина писмо закрийту и ина ут-
 крийка, закрийту писмо у истрю
 водяхити пу родуеае володя въ галае.
 Далу даде на консула и той казва,
 тилу даи на консула нунизнаи,
 да се научити ти тамъ съ консула.

(101)
15 1 1

и сия мити пакти права ^{Гула} ^{Гула}
обая въ Квешти расборника въ Свети Богор
тине и сикитати Книги, Кни пу тине
га да дирати руски Книги, и на тине
Книги. и ни ни ни ни ни ни ни ни ни ни
ти на перя ка и за зех Академика
Г. Д. мисрва не пу тине но го ни от кри
тине. и зех он зи а на ри ни де пу тине
Годи Ин те не ра де пу тур ра ни от ни
бу вти на те ле фо на. и ту ру са уп рав не
ка И со фа и С ер же ни на и те са в е т ни
и за жа ти на пе ре а ка кар те сти ни ду
слу жи въ о к ер ма т ъ и ни з на ка ма п ра т
т ъ са е з на е з. и ту ва ма ви ка х а въ п ри
ма ри я на, и п р а ви с ка О ни е з въ п ри ма т
ри я на ко са на ше ра въ не се з, и на ка ка ра т ъ

а, са и мушкетера и кога бидејте мушкетер
 и вџури тојже правиме, и така са каже
 рачу и на. на шивка бешу пичајтѣи
 книга и тѣх бѣла руска и газети, и бѣше
 ја тојже правиме камераме тојже и
 на книга руска и се о тѣх правиме и
 зѣха тојта и на тѣх уткрѣтка на и
 тѣх бѣра на и. и новостѣи му она е така
 ва тѣса пичури газети вѣ прѣтири тѣта
 коити жѣмѣи да са за тѣми за бѣла
 и тѣта ду (1) стоија стѣрка, ну хѣрѣтѣ
се бѣше, тѣмѣв. нешто и знала и се тѣ
и тѣ, и на тѣтѣ ду, а на тѣмѣв и тѣ
и тѣмѣв, бѣла на куртѣи и тѣ
и тѣмѣв, тѣмѣв. тѣмѣв. тѣмѣв. тѣмѣв.
и тѣмѣв, тѣмѣв. тѣмѣв. тѣмѣв. тѣмѣв.

и дара звереш зубу ^{дани} воопиши коо пра
 виш. и Мити виту са енеи сае неубоу
 са небу иа пунукаса и сенката тоже
 са енеи тоже сае сене ствину глупуруше
 те; са а нуунаш какъ тоже са стили О
 на мотуоу ди татий нвину, и млогу здру
 ва умв. тити и умв. митити, васину пакъ
 на на цухау непремѣ вровишеа, и киту
 ка ги цурака са май на рабуа саккити
 и и са дити ги заха на служба и ги приви
 коеѣ ду (52) гудити и теѣ дити до се
 и ги гудѣ ери О ити ги тиди умв. придя
 и тука кита денъ нагонатъ за по-воади да
 ескаѣ на по нехъ кити и цуани етана зовна
 гунна са е кунити и екарцуа та сехитъ свѣ
 илпца на нуше на подвоади. и дс ути вани
 галъ ери конеди и коѣ те за писана и за май

Служба
 Служба
 Служба

ден и молим Бога за твою здрави, да чуйми [чуем] и как прикара с празниците, но ни беши мъчну: ни [не] знаем как ти прикаруваш [прекарваш] там. И ний ти пулучихми 3 уткритки [пощенски картички]; пуспен[н]у и ний ти пруводяхми ино [едно] писмо закриту и ина уткритка. Закритуту писмо гу изпруводяхми пу Радулов Володя в Галас /Галац/ да гу даде на консула и той казва, чи гу дал на консула, но не знам, да са научиш ти там с [от] консула.

И сигя [сега], Митьо, пак ни правиха гулям обиск в къшти, разхвърлиха в сандъците и [в]сичкити книги, книга пу книга, да дират руски книги. И на таванити [ровеха] и ний не бяхми нищо [. . .]*, чи намериха академика Т. Д. Лисенко — негувити научни открития и зеха онзи апарат, дету ти гу дади инженера дету тургаши стълбовете на телефона. И труса [разхвърлянето, обиска] гу правиха шефа [на жандармерийския пост] и сержанта гилменския [от с. Гюлмен] и се [все] тий [те] иззеха ти, намериха карнетчиту [тефтерчето, книжката], дету служи в Акерман, и там имаши картичка солдашка [войнишка снимка], чи не знам к[акв]о ша правят с нас. И тугава ма викаха в примарията [общината] и правиха опис в примарията к[акв]о са намерили в нас и ма накараха да са пудпиша. И кога било, не знам — и [в] Йончуви тоже [също] правили [обиск] и там са намерялу ина машинка, дету [с която] печатат книги, и тя била руска и га [в]зели. И [у] Диневи тоже [също] правили [обиск], намерили тоже ина книга руска. И се [пак] опис правиха и зеха т[в]ойта ината [едната] уткритка [пощенска картичка], най-пудирната [последната]. И новоститу [новините] у нас [е] такава, чи са получи газета [вестник] в примарията [общината] — който желей да са запиши за Булгарията [да се изсели в България] до 1 юни срока, но хората са боят да не е нещо измама и сидът [стоят] тъй. И поичиту [повечето хора] думат, чи ако е истина, ша пруводат [изпратят] българска кумисия и ша чакат [. . .]* за ответ [отговор] ут [от] тебя, да пишем или да ни се пише. И да разбереш хубаву [и] да ни сообчиш [съобщиш] к[акв]о да правим. И, Митьо, Йончуту се снел [направил снимка] с неговото семейству и [снимката] га [я] пулучиха. И Сенката тоже [също] се снел тоже със семействуту и гу [я] пулучихми. И ако имаш как [възможност], тоже са снимай — ни испрувуди [изпрати], чи ни е мъчну. И млогу [много] здрави ут Анини и ут Мититу, Васиту пак гу няма, зеха гу напред [преди] Връбница. И тука ги убраха [събраха, взеха] само за рабута [в]сичкити. И младити ги [в]зеха на служба. И ги привикаха до 52 години. И тебя дириха даже. И чичуф [чичовия] Йорги още го няма от придяла [?]. И тука ката [всеки] ден ни гонят за подводи [с каруци] да сеят на помехчикити [румънските мошиери, чокои]. И Цани стана 3 дена гу няма с конети и с каруцата — сеят в [. . .]**. И аз утивам в Галац при консула и нося тези писма — и за [. . .]/* Енчюв.

ЦДИА, ф. 164, оп. 1, а. е. 4, л. 82-83. Оригинал.

Текстът е предаден със запазване на характерни особености, но в по-свободна адаптация. Вж. факсимилето.

* Нечетлива дума.

** Нечетлив израз.

№ 47

**РАПОРТ ОТ И. СТАНЧОВ ДО Б. ФИЛОВ
ОТНОСНО ЗАСТАВЯНЕТО НА БЪЛГАРИ
ДА ПОРУМЪНЧАТ ИМЕНАТА СИ**

Галац, 30 май 1943 г.

Господин Министър-председателю,

В Генералното консулство преди два дена се яви румънския поданик Никола Иванов, търговец, роден в Галац и притежавайки свидетелство за румънски произход, който ми заяви, че е получил заповед от Губернаторството на Бесарабия да измени името си с такова с румънско окончание, тъй като в Бесарабия не може да се търпят вече славянски имена. Подобно нареждане получил и търговецът Стефан Кирилов от гр. Измаил. Последният поради тежки семейни задължения бил принуден да измени името си на КИРИЛА.

Господин Иванов, чийто дядо бил от Дряново и чийто баща е бил дългогодишен настоятел на българската църква в Галац, отказал да си промени името и ме помоли да доведе тази нова несправедлива мярка до знанието на Българското правителство, както и да се застъпя в негова полза пред местните власти. Последната му молба не мога да удовлетвори, тъй като лицето е румънски поданик и се е снабдил чрез свидетели с удостоверение за румънски етнически произход. Господин Иванов е крупен търговец и е зарегистрирал фирмата си в гр. Измаил. Понеже до сега той е мобилизиран, фирмата му още не е заличена от регистъра на Търговско-индустриалната камара в Измаил.

Като довеждам горното до знанието Ви, моля Ви да приемете. . .

Генерален консул: /п/ И. Станчов

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1226, л. 6. Оригинал.

ИЗ ПИСМО НА БЪЛГАРИН В БЕСАРАБИЯ ДО СВОЙ
РОДСТВЕНИК, БЕЖАНЕЦ В БЪЛГАРИЯ, С ДАННИ ЗА
ПОЛОЖЕНИЕТО НА БЪЛГАРИТЕ

/б. м. /, 6 юни 1943 г.

[. . .]*

И Цани [д]неска в неделя ходи в [с.]Березина за камъни за шосета. И [в]се тъй тий [румънските власти] ни' на устават в рахат [на спокойствие], даже ни моим [не можем] да си прикупаим [. . .]** и лозята от подводи [ангария с каруца?]. И [в]се тъй бият хората с [. . .]*** и хората [в]се чакат за нещо хубаву; уже [вече] и в неделя ни карат да рабутим на помехчикити [румънските мошиери, чокои]. Ходят да им плевят нивити прилимитарити [донаборници] пак тяхнута [на мошиерите], даже и грижа нямат за нас.

[. . .]****

ЦДИА, ф. 164, оп. 1, а. е. 4, л. 84-85. Оригинал.

Текстът е приведен в по-свободна адаптация. Вж. целия документ във факсимиле. Сравни с док. № 46.

*В изпуснатия текст авторът пише на сродника си Митьо какви писма и пощенски картички е изпратил и получил.

**Нечетлива дума.

***Нечетлив израз.

****В изпуснатия текст се съобщава, че авторът на писмото се е срещал в Галац със секретаря на българското консулство и с Генералния консул И. Станчов, който казал, че бесарабските българи са много и "няма [къ]де да ни тургат там [в България]", но че "ний са мъчим за вас [за] друг ред, но да са скончи [свърши] садя [само] войната". Консултът казал още, че румънците "млогу чивути [евреи] са намерили там [в завладените територии], неприятели куманисти [комунисти], но ги излувили и още тугава ги избили".

(1) ...
 утво ...
 жува и зорна ...
 Бога за твое зорна и твое ...
 со се уроци ти ...
 гу тисахх ...
 ги 2 Миаков ...
 за паят и при ...
 да ти ...
 ти ...
 най ...
 си ...
 де ...
 та ...
 се ...
 т ...
 на ...
 з ...

**ИЗЛОЖЕНИЕ ОТ СЪЮЗА НА БЕСАРАБСКИТЕ И
ЮЖНОРУСКИТЕ БЪЛГАРИ ДО Б. ФИЛОВ С ИСКАНЕ ДА
РАЗРЕШИ ДА СЕ ИЗДАДАТ БЪЛГАРСКИ ПАСПОРТИ НА
БЪЛГАРИ ОТ ТАВРИЯ, НА РАБОТА В ГЕРМАНИЯ, И
ИЗСЕЛВАНЕТО ИМ В БЪЛГАРИЯ.**

София, 15 юни 1943 г.

Господин Министър-председателю,

Сигурни сме, че Ви е много добре известно какво в Приазовието, в предишната Таврическа губерния на царска Русия — днешната област Таврия — отпреди близо 100 години живее заселена българска компактна маса, запазила и до днес своите национални особености, език и вяра. Въпреки многото премеждия, препречвали съдбата на тия наши сънародници, те и днес се чувствуват така добри българи, както и техните прадеди.

Още през първата година от германския поход на Изток в 1941 г. Таврия бе завладяна от германските войски и сега тя се намира под тяхната военна и административна власт. Заедно с това за нуждите на германската военна индустрия оттук бяха рекрутирани значителни групи от работници, които повече от две години работят в различните германски индустриални центрове. По сведенията на Съюза на бесарабските българи в България, който се грижи за съдбата на своите южноруски събратя, пък и на Всебългарския съюз "Отец Паисий", сега в Германия се намират повече от 4000 наши сънародници от този край като индустриални работници. За тяхната съдба пред Вас се е застъпвала наскоро и делегация от Съюза "Отец Паисий", която е настояла да бъдат издействувани за тях редица правдини пред германската власт.

Като интелектуални челници на тия работници се намират известен брой българи, които са получили образованието си в Съветска Русия за учители, агрономи, лекари и др. Заставени да напуснат родните си места, за да избягнат тежката участ на безработни и гладни люде, тия интелектуалци са се озовали в Германия и работят наравно със своите сънародници. Положението им обаче е сравнително тежко и те желаят да излязат от него. Една група от тях, към 12-15 души, желаят да се преселят в България, гдето искат да работят за общото наше национално дело. За тази цел те са подали молби до нашия Съюз, за да им бъдат издадени надлежните удостоверения за български произход, чрез които да могат да се снабдят с български паспорт от нашата легация в

Берлин. Тези лица са:

1. Танас Чипчев, роден в с. Инзовка, по занятие учител, намиращ се в лагера Зинзен;

2. Александра Стефанова Филанова, род. 22. II. 1922, същото село, учителка, в лагера Хаген;

3. Иван Иванов Филанов, род. 10. IX. 1914, пак там, учител, лагера Крефелд Траар;

4. Иван Захариев Вапиров, род. 27. VIII. 1912, пак там, агроном, същия лагер;

5. Главчев Олег Атанасов, 1. IV. 1922, с. Преслав, учител, същия лагер;

6. Димитър Паскалов, от с. Инзовка, журналист, намиращ се в Киев;

7. Никола Глушич, същото село, учител, в лагера Крефелд Траар;

8. Иван Циганок, с. Инзовка, лекар, в лагера Крефелд Траар.

Освен тях направили са постъпки направо чрез легацията да им бъде позволено да дойдат в страната ни и следните наши сънародници:

1. Иван Арабаджийски, род. 12. VII. 1918 г., с. Степановка, Запорожск[а област];

2. Николай Скрипкаров, род. 17. IX. 1916 г., с. Дуберти, Кишинев[ска област];

3. Демян Мандраскиев, род. 5. III. 1891 г., с. Красное, Крим;

4. Леонид Фирзов, род. 20. X. 1917 г., с. Катаржина, Одески уезд;

5. Георги Стойчев, род. 3. IV. 1916 г., гр. Одеса;

6. Васил Пачев, род. 2. I. 1921 г., с. Строновка, Ростов на Дон;

7. Иван Войников, род. 23. I. 1922 г. в гр. Одеса.

Управителният съвет на Съюза на бесарабските българи в България си позволява да моли, господине Министър-председателю, нареждането Ви на горните наши сънародници да се разреши да им бъде издаден български паспорт и да могат да влязат в територията на държавата ни. Мотивировката на това наше искане почива на следните обстоятелства:

1. Това са хора, които са израсли в Съветска Русия и познават най-добре болшевишкия режим. Те могат да бъдат използвани за една агитация в страната ни против болшевизма точно така, както Дирекцията на националната пропаганда използва за същата цел техният сънародник, намиращ се сега в България, Мишо Хаджийски. Те са богати с аргументи и лични преживявания и най-добре ще съумеят да водят борбата срещу болшевишката пропаганда у нас. Опасението, че могат да бъдат опасни като пропагандатори на болшевизма в страната ни, не е така голямо, още повече, че полицията има възможността във всеки момент да ги застави в такъв случай да напуснат страната;

2. Като интелектуални водачи на тавричанските българи те познават

най-добре положението на тия наши сънародници във всяко отношение. При това положение те могат винаги да бъдат полезни на нашата власт за събирането и разработването на всички сведения за тия българи: брой, стопанско положение, исторически сведения, политически тежнения, културни прояви и развитие и пр. По този начин ние ще можем във всеки момент да имаме пълни досиета за тия наши сънародници, които във всеки момент ще обслужват ръководителите на нашата политика;

3. Най-сетне тия наши добри българи с идването си в България ще могат да засилят кадрите на нашата организация и чрез това косвено да бъдат полезни на своите сънародници било тука, в пределите на Царството, било там, в самата Таврия.

Като Ви излагаме всичко това, ласкаем се да мислим, господине Министър-председателю, че Вие споделяте нашите разбирания в случая и че ще дадете съгласието си на горните наши сънародници да бъдат издадени български паспорти от страна на българската Царска легация в Берлин. Чрез това ще се извърши акт на човештина и добре разбрана национална политика.

Молим приемете нашите предварителни благодарности и израза на дълбокото ни уважение.

Зам. председател: /п/ Ал. Вл. Дякович

Секретар: /п/ Дим. Златев

ЦДИА, ф. 164, оп. 1, а. е. 4, л. 79-81. Оригинален екземпляр.

№ 50

**РАПОРТ ОТ И. СТАНЧОВ ДО Б. ФИЛОВ ОТНОСНО
ДИСКРИМИНАЦИОННИ МЕРКИ СПРЯМО БЪЛГАРИТЕ В
БЕСАРАБИЯ С ПРИЛОЖЕНИЕ НА ТЕКСТ ОТ ИЗЯВЛЕНИЯ НА
ГУБЕРНАТОРА НА БЕСАРАБИЯ**

Галац, 19 юни 1943 г.

Господин Министър-председателю,

Строгото прилагане на закона за румънизирание в Бесарабия спрямо малцинствата бе засилено с редица мерки в последните дни, предшествуващи пътуването на г. маршал Антонеску в тази област.

В изпълнение на заповедта на Губернатора на Бесарабия за прочистване

на чиновническия кадър от чужди елементи — обнародвана във в. "Раза" от 9 май т. г., чийто превод прилагам към настоящото — бяха уволнени масово българи на държавна или общинска служба. С голяма строгост бе приложена и заповедта, забранявайки говора на чужди езици, както и заповедта за изменението на славянските имена и заменянето им с румънски такива на всички фирми и търговски предприятия.

Българите в Бесарабия бяха също така възпрепятствани да идват в Галац, а префектурата тук ми извести, че за всяко едно мое пътуване в тази област би трябвало да взема специално разрешение, като наблегна върху факта, че това е една обща мярка, засягаща и другите консули и въведена по крайбрежието на Дунава след многобройните взривявания на кораби и шлепове по течението на долния Дунав. Тези взривявания се дължали на поставянето на магнетични мини.

Вследствие на горните мерки и на преследванията, предприети от властите при търсенето на саботьори, положението на българското малцинство в Бесарабия е отново отегчено и се забелязва една голяма нервност всред същото.

При невъзможност да вляза във връзка с лицата, поискали и получили от София разрешения за изселване, тъй като писмата ми не се предават на адресантите, изпращането на преселниците става почти невъзможно. От друга страна, германският ми колега г. Льорнер, както и двама видни тукашни румъни, ми заявиха, че румънските власти били много раздразнени от факта, че съм издавал пътни листове на румънски поданици. От Консулството до сега са издадени само три пътни листове на българи от Бесарабия, а другите до сега са издавани от Легацията в Букурещ, където препращам евентуалните преселници, за да не би във влака да бъдат претърсвани и арестувани.

Ето защо належащо е, ако правителството възнамерява да приеме още бесарабци, особено тия, на които е вече разрешено идването в България, да се дойде до едно споразумение с румънското правителство за начина, по който въпросните изселници биха пътували и за снабдяването им с документи, пътен лист или паспорт, от румънските власти или от Генералното консулство.

Моля приемете. . .

Генерален консул: /п/ И. Станчов

Приложение

Служебен превод от румънския
вестник "РАЗА" — 9. V. 1943 г. — гр. Кишинев.

ЩЕ БЪДАТ НАЗНАЧАВАНИ И ЩЕ ЗАПАЗЯТ СЛУЖБАТА СИ САМО ГРАЖДАНИТЕ ОТ РУМЪНСКИ ЕТНИЧЕСКИ ПРОИЗХОД

Г-н генерал Олимпиу Ставрат, губернатор на Бесарабия, решавайки да приложи изцяло разпорежданията на висшето национално повеление, е решил шото румънизирването на персонала от предприятията в Бесарабия да се извърши основно. Чифлиците и държавните административни предприятия, както и централните учреждения ще могат да ангажират и запазят на служба само персонал от румънски етнически произход. Тези, които са били ангажирани до тази дата без да се е държало сметка за нарежданията на Маршала-Кондуктора, ще бъдат веднага заместени. Лицата, които още не са могли да представят свидетелства за етнически произход, въпреки да са от румънски народностен произход, ще бъдат задължени да се съобразят с горните нареждания, като в противен случай ще загубят службата си.

За верността на превода,
Машин[опис], чужд[и] езици: /п/ Д. Минчев

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1226, л. 9-10. Оригинал. Л. 11 — служебен превод.

**СВЕДЕНИЕ ОТ СЪЮЗА НА БЕСАРАБСКИТЕ И
ЮЖНОРУСКИТЕ БЪЛГАРИ В БЪЛГАРИЯ ЗА ТАВРИЙСКИ
БЪЛГАРИ НА РАБОТА В ГЕРМАНИЯ, НА КОИТО
БЪЛГАРСКАТА ЛЕГАЦИЯ В БЕРЛИН ДА ИЗДАДЕ
БЪЛГАРСКИ ПАСПОРТИ**

София, 21 юни 1943 г.

Име и презиме	Дата на раждане	Месторождение	Професия	В кой работнически лагер е
Людмила Николова	1921 г.	Калинчак-Царедворка	студентка	Заубриган при Дрезден
Арабаджиева Танас Чипчев		с. Инзовка	учител	Зинзен
Александра Стефанова	22. II. 1922 г.	"	учителка	Хаген
Филанова Филанов	10. IX. 1914 г.	"	учител	Крефелд-Траар
Иван Иванов		"	агроном	"
Вапиров	27. VIII. 1912 г.	"	агроном	"
Иван Захариев Главчев	1. IV. 1922 г.	Преслав	учител	"
Олег Атанасов Димитър Паскалов		Инзовка	журналист	Киев
Никола Глушич		"	учител	Крефелд-Траар
Иван Циганок		"	лекар	"

Зам. председател: /п/ Ал. Дякович
Секретар: /п/ Дим. Златев

ЦДИА, ф. 164, оп. 1, а. е. 4, л. 97. Оригиналнен екземпляр.

/Резолюция:/ изпратено по искане на пълномощния министър Д. Наумов в Министерството на външните работи, натоварено да се занимае с малцинствени въпроси.

ИНФОРМАЦИЯ ОТ ЕМИГРАНТА АТ. Д. ДРАЖЕВ ЗА ПОЛОЖЕНИЕТО НА БЪЛГАРИТЕ В БЕСАРАБИЯ

Лясковец, 4 юли 1943 г.

Бесарабските българи под румънско иго.

За българите от Бесарабия, останали под иго на румънските боери, дошъл тежък и непоносим живот.

Върху народа се извършват големи неправди и насилия. Биват времена, когато те не могат да живеят в селото, а се спасяват по къра и затынтените места.

При такива мъки и насилия те все пак непрекъснато хранят надежда за един свободолюбив живот.

Особено са свободолюбиви българите от Тарутинска околия, обаче там румънската издивателна и гнуснава политика е по-усилена върху българското население, което се вълнува за волен народен живот.

В тази околия безбройни румънски боери с българска трудолюбива ръка работят безбройни декари земя.

Капитан Климеску работи 2000 декара земя без да има работна ръка и свой инвентар. Под маска на военна тежест той използва българи от с. Чумлекьой.

Капитан Жировяну под същата маска работи 60 000 декара земя с българи от с. Чумлекьой.

Капитан Гросу работи 4500 декара земя от гр. Тарутино с работна ръка от с. Чумлекьой.

Жалко е като си мисля, че един Предуску, който бил келнер в румънската столица, сега с български трудолюбив народ работи 4000 декара земя от гр. Тарутино.

Друг[и], като претор* Курциану и Леу, под мотива, че както вика сам той [Г. Леу] "Аз съм ви баща", с българи от село Чумлекьой, Купоран, Гилменов работи 3500 декара земя.

Бившият обл[астен] директор под маска, че ще работи за държавата 8000 декара, той използва народа и за себе си работи 8000 декара.

Жалко е когато си мисля, че с терор Кириаческу работи 20 000 декара земя от с. Парине с работна ръка от с. Дивитлия.

Тези сведения са много по-малко, отколкото трябва да бъдат. От цялата Тарутинска околия с 840 000 декара земя, 730 000 декара се работи с българи, без да им се определи макар един лев.

Както се вижда, нетърпимите румънски чокои, които нападнаха бесарабската земя, с безграмотни влашки войници, с жандарми и с

Бесарабските българи под румънско
 за българи от Бесарабия останали под иго на румън-
 те бобрѣ доведе тежкѣ и непоносиме зрѣвоѣ.

Взрѣу народа се възрѣвоѣ големо неправдѣ и насилиѣ.

Животѣ времена когато тѣ нимагоѣ да живеѣтѣ въ салати
 а се спасѣвоѣ по кура ѣ затѣжнениѣ место.

При токова мъжѣ и насилиѣ тѣ все пакѣ непрекъснато
 хранѣтѣ надежда за единѣ свободололюбѣвоѣ животѣ.

Особено се свободололюбѣви българиѣ отѣ Пурчуйската
 околия, обогатѣ румънската издѣвоѣтѣнал и ичѣвоѣ политѣ-
 тикѣ е то чѣмѣно взрѣу българското население, което се
 възмѣва за волеѣно народноѣ животѣ.

Въ тѣзи околия безбройни румънски бобрѣ се бѣларѣ
 трудолюбѣва рѣка, работѣтѣ безбройни кѣкѣри зѣмѣ.

— Капитанѣ Климеску работѣ 2000 дѣкара зѣмѣ безѣ да има
 работна рѣка и свой инвентарѣ. Тодѣ тоско по волеѣно тѣжѣнѣ
 тѣ изпазѣвоѣ българиѣ отѣ с. Гумленѣвоѣ.

— Капитанѣ Зиревѣску подѣ сѣгѣза тоска работѣ бѣвоѣ кѣкаро
 зѣмѣ съ българиѣ отѣ с. Гумленѣвоѣ.

— Капитанѣ Гроѣску работѣ 4500 дѣкара зѣмѣ отѣ гр. Пурчуй-
 тичѣно съ работна рѣка (в) отѣ с. Гумленѣвоѣ.

Жолѣно е когото се мѣслиѣ по единѣ Гредеску който бѣлѣ
 кѣкѣрѣ въ румънската столицѣа сегѣа съ българиѣ трудолюбѣ-

воѣ жарѣвоѣ работѣ 4000 дѣкара зѣмѣ отѣ гр. Шапчино-

Другѣ като прѣторѣ Курцѣску ч. Лѣѣ подѣ ^{мѣсто} ~~мѣсто~~ по кѣкѣ-
 тѣ волеѣа соѣмѣ тѣѣ. Оѣзѣ сѣмѣ виѣ боѣца съ българиѣтѣ

сѣмѣ Гумленѣвоѣ, Курцѣскѣ, Гумленѣвоѣ работѣ 3500 дѣкара
 зѣмѣ.

Тъ сѣ беге вобали който дѣ вобали, тѣ сѣ освободили
отъ румънското иго-

Тъ сѣ бучили въinois върни синове на страната си рѣшила
Румънската политическа система, наложила угроза върху
Българите отъ Бесарабия който достигатъ около 380.000
морални и здравни трудолюбиви българи повече отъ кога-
то хреватъ единъ свободомолюбивъ край-

Нѣ е който сѣ заварнама какъ по рѣшо въ страната си
родина ичани за застана да уведоми днешните наши
боносни дѣла за тѣжното истинско рабство, и да се
молимъ да четемъ единъ дѣла за освободителство имъ отъ
румънското иго, което освободение може да станало
презъ генерално излизане на бесарабските българи отъ
Румъния въ страната си рѣшила, България-

Не се полага да останимъ зорени отъ тѣжното
рабство когато знаемъ къ потъ свою рабство съ чина-
рате и нашите бащи, майки, братя и сестри-

Вий. А. Драшев-

Ломовецъ 4/11-1913-

— Българите обя Директоръ подъ маска на ил работи за държавата 8000 дкара той управувос народа и за себеи работи вото дкара.

— Жалко е когато си мисл на ~~се~~ ^{се} ~~буфет~~ ^{буфет} тероръ Кириакосу работи 20000 дкара зима отъ с. Паринъ въ работно работи с Дивитлий.

Тези сведения въ много по малко отъ колкото трябва да бъдат. Отъ издана Шарутинска околия въ 84000 дкара зима 72000 дкара въ работи въ българъ, безъ да има се определеи макаръ единъ левъ.

Както се вижда нетерпимите румънски войски колкото наподоно Бесарабията зима, въ безграмотни влашки войници с жандарми и въ ^{отъ} ~~терористички~~ ^{терористички} ~~постъпки~~ ^{постъпки} ~~големъ~~ ^{големъ} ~~трудно-~~ ^{трудно-} ~~ливия~~ ^{ливия} ~~български~~ ^{български} ~~зид~~ ^{зид} ~~на~~ ^{на} ~~така~~ ^{така} ~~безъ~~ ^{безъ} ~~крайно-~~ ^{крайно-}

Като си мисл на отъ 1938 г. ноемь румънската ^{отъ} ~~терористичка~~ ^{терористичка} ~~система~~ ^{система} не се изменила а повеи се чуйва върху бесарабскитъ българъ и като на всички български ама ^{въ тѣни} ~~с~~ ^с ~~румънцъ~~ ^{румънцъ} ~~и~~ ^и ~~иморални~~ ^{иморални} ~~тежки~~ ^{тежки} ~~войници~~ ^{войници} и като на ~~на~~ ^{на} ~~към~~ ^{към} ~~свои~~ ^{свои} ~~членица~~ ^{членица} а малобройните българъ ~~и~~ ^и ~~итали~~ ^{итали} ~~и~~ ^и ~~се~~ ^{се} ~~изгонен~~ ^{изгонен} ~~отъ~~ ^{отъ} ~~всѣмъ~~ ^{всѣмъ} ~~държавни~~ ^{държавни} ~~мощи~~ ^{мощи} ~~бесарабскитъ~~ ^{бесарабскитъ} ~~българъ~~ ^{българъ} ~~на~~ ^{на} ~~могатъ~~ ^{могатъ} ~~да~~ ^{да} ~~забравятъ~~ ^{забравятъ} ~~моицата~~ ^{моицата} ~~си~~ ^{си} ~~срѣдъ~~ ^{срѣдъ}.

Тези всички румънски притисненя и изти вателства колко повеи отъ колкото бесарабскъ българина, и той сега повеи отъ колкото обила патриотичните правъ, народните обилни, ^и ~~защото~~ ^{защото} ~~тв~~ ^{тв} ~~се~~ ^{се} ~~запозилъ~~ ^{запозилъ} ~~българина~~ ^{българина} — и отранвои неговъ здравъ моралъ.

Бесарабскитъ българъ понахо да вийотъ, обаче те родино. И върно е на тв обилате родината си страна —

терористически постъпки гонят трудолюбивия български народ, за да работи на тях — безкрайно.

Като си мисля, че от 1938 г. насам** румънската терористическа система не се [е] изменила, а повече се усилва върху бесарабските българи, и като че всички български села са пълни с румънци и аморални техни войници, и като че тези българи нямат свои училища, а малобройните българи интелектуали са изгонени от всички държавни и частни служби, бесарабските българи не могат да забравят майчиния си език.

Тези всички румънски притеснения и издевателства калиха повече от когато бесарабския българин и той сега повече от когато обича патриархалните нрави, народните обичаи и език; защото те са запазили българина — и охранявали неговия здрав морал.

Бесарабските българи почнаха да викат: "Обичам те, родино". И вярно е, че те обичат родната си страна.

Те са без водачи, които да водят за освобождение от румънско иго.

Те са буйни и винаги верни синове на старата си родина.

Румънската политическа система, наложена грозно върху българите от Бесарабия, които достигат около 380 000 морални и здрави трудолюбиви българи, повече от когато желаят един свободолюбив край.

Ние, които се завърнахме час по-рано в старата си родина, имами за задача да уведоим днешните наши съдбоносни лица [политиците] за тяхното [на бесарабските българи] истинско робство и да се мъчим да устроим един дух за освобождението им от румънско иго, което освобождение може би станало чрез генерално изселване на бесарабските българи от Румъния в старата родина България.

Не се полага да останем засенчени от тяхното робство, когато знаем, че под също робство се намират и нашите бащи, майки, братя и сестри.

/п/ Ат. Д. Дражев

ЦДИА, ф. 164, оп. 1, а. е. 4, л. 90-91. Оригинал. Вж. факсимилето.

*Претор — (рум.) околийски управител.

**Има се предвид авторитарно-националистическия режим на крал Карол II, установен на 10 февруари 1938 г.

№ 53

**РАПОРТ ОТ И. СТАНЧОВ ДО Б. ФИЛОВ ОТНОСНО
ОПЛАКВАНИЯТА НА БЪЛГАРИТЕ В БЕСАРАБИЯ ОТ
ТОРМОЗА НА РУМЪНСКИТЕ ВЛАСТИ**

Галац, 10 юли 1943 г.

Господин Министър-председателю,

През време на пребиваването ми в София на 3 т. м. в Генералното консулство [в Галац] се явил подполковник от жандармерията г. Никулеску, който заявил на драгомана г. Кирил Петров, че идвал по нареждане на инспектора на жандармерията за Бесарабия, полковник Микулеску, за да провери дали наистина в Генералното консулство се получавали оплаквания от българското малцинство в Бесарабия против местните власти.

Г-н Петров му заявил, че такива оплаквания имало и че аз бих могъл да му ги предам веднага след завръщането ми тук.

Преди няколко дена влязох във връзка с г. подполковник Никулеску, който ми заяви, че г. инспектора щял лично, след десетина дни, да инспектира Южна Бесарабия, след което щял да ме посети в Галац.

Предвид на това посещение, приготвих един списък на нови оплаквания от нашето население в Бесарабия и смятам да помоля г-н инспектора да ме придружи в някои от българските села, пострадали най-много от тормозите на румънската власт.

Приемете моля. . .

Генерален консул: /п/ И. Станчов

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 12. Оригинал.

№ 54

**СВЕДЕНИЯ ОТ ДИМИТЪР Т. КАРАЖЕЛЯЗКОВ,
ЕМИГРАНТ ОТ БЕСАРАБИЯ, ОТНОСНО ПОЛОЖЕНИЕТО НА
БЪЛГАРИТЕ В БЕСАРАБИЯ**

София, 12 юли 1943 г.

За да бъда крайно обективен за живота на нашите съотечественици под румънска власт ша разкажа тук доколкучу моя [мога] по-реално

няколко факта от техния живот.

В месец ноември 1942 по заповед са известени, чи сичкити българи от Бесарабия родени от 1913 г. до 1922 г. ша правят военно обучение по селата.

Трите близящи [близки] села Чувлекьой /Чулен/, Дюлмянов /Дюлмен/ и Копоран по наредба правят на ино [едно] място [военно] обучение на край селу Дюлмянов. За обучение на 800 младеж[и] българи от тес села са назначени идин подофицер-тетерист* /в запас/ — Виржил Поп и още 5 солдатена [войници] — ефрейтори. Още от първити дни обучението зачена с жестоки физически наказания над пувиканити българи.

Изпълняваха испа[д]налите хора сичкити заповеди до крайна възможност и въпреки туй, и за хубави, и за лоши [прояви] бити бяха, бити с пръчки нарочну направени, солдашки тъкми [войнишки бичове] и пр. , и пр. от полудикити [полудивите] румънски солдати. Като на доклада на подофицера [войниците] бяха насърчени: "Удрети българи[те], с мамай** . . ."

И кожухчета нови им купиха със пари збрани от секи идин по 30-40 лея, и калпаци нови им се купиха, и тъй пари за игра на карти им остана доволно, аби [дано] да се очеловечат зверовети. Но на даром [напразно]. От ден на ден жестокости[те] растяха. "На мига [на] грешка[та] — удрети, бийти българите". Търпяха несчастнити, виждаха, че в очити на румъница са виновни само чи [защото] са родени българи.

На инструкцията [обучение] сичкити набори преминали през военна служба [в]се кату трудоваци по румънски чифликери [чифлици] в тъй наречена/та/ "черна армия", в куюто влазеха малцинствата от С [Ц] — категория /българи, руси, евреи и унгарци/, или като готвачи по комнатити***, или прислужници на военните чиновове, и въпреки туй [на таз подготовка] се искаше на новото обучение съвършенство.

В декембрий [декември] 20, 1942 г. недоволни [солдатити] от изпълняването на заповедити /причина за подигравка/ всичкити младежи бяха настроени [накарани] да бягат на [към] възвишението на идин баир, подледен и пълнен с будил. В туй времи се дава заповед безпристанно да лягат [и стават] на гърба си с глава надолу и тъй даржа [продължи] окул [около] половина час. Идин по-слаб, Митев Василе, не издържа, му припада и остава полумъртав на полето.

В пътя на бягане и лягане стигат до едно дере дълбоку окул [около] 5 м. пълно с пухак сняг. Дава се заповед да лягат. Нападат сичкити в тос дълбок трап. На излизане приставяха [представляваха] ина млогу приятна картина на [за] дикия [дивия] румънец. На фтория ден поради [това], че не са збрали пари за солдатити /за да имат [с] ко [какво] да пият и играят/ в идин зимен и студен ден с хуга /виелица/ младежити от село Чумлекьой по заповед от солдатена ги съблече голи [само в

Отъ живота на българите отъ Бессарабия подъ Го-
доликена владетъ

за да бѣде крайно обективенъ за живота на нашите съоте-
чественици подъ Домликена владетъ на роеката мугъ до
колкучу на мое порядко неколку факта отъ тѣхние животъ
въ мѣсцъ Ноември 1942 по заповѣтъ въ извѣстии ги сѣкити
българи отъ Бессарабия родени отъ 1913 до 1918 год. на праваниъ
военно обучение по сѣлата.

Трети билизници сѣла Кумлеккой (Кумени) и Кумликовъ (Кю-
мени) и Конаранъ по наредба правителъ нашо въ село в. обуче-
на край сѣлу Кумликовъ. За наредъ обучение на воомладетъ
българи отпущенъ сѣла съ наизменици мѣстѣ под офицеръ-пате-
ристикъ (визанасъ) - Влужилъ Понъ и сѣсти 5 вѣданамена сурей-
тори. Сѣсти отъ първими дни въ обучението зачена сѣвъ
тѣстоки физически наказания на изувиканити българи.

И сѣстна вѣла мислонкаитѣ хори сѣкити заповѣди до крайни
възможностъ и върски мѣстѣ и за хубаву и за пошу бѣти бѣла,
бѣти сѣвъ трѣди хоронку направени, вѣдашки тѣсими и мѣстѣ
отъ палудикити рѣмѣски вѣдани. Кату на докладѣ на подуч-
кѣра бѣла надерлени "удрени българи, ашамай..."

И кукузлитѣ Нови мѣстѣ Кукуза сѣвъ пари збрани отъ ески
идѣнкъ по 30-40 мѣ, и калпаки Нови мѣстѣ съ кукуза и тѣди
пари за игра на карти мѣстѣ цѣсана доволно, аби дѣса ошло-
всѣматъ зберовѣти. Но на дѣрѣмъ, сѣвъ ден на денъ не сѣжко сѣ
рѣсидѣла. "Ча мѣстѣ грѣшка удрени-бѣити българи,"

Първѣла нѣсѣсѣити вѣдѣла ги въ сѣсти на рѣмѣнкѣ сѣ
вѣновѣ сѣмѣти ги въ ~~Бессарабия~~ рудени българи.

На мѣструкциидѣ (обучение) сѣкити но бѣра ^{три} мѣстѣ мѣстѣ
воена сѣмѣти сѣ кату мѣстѣ рѣмѣнкѣ мѣстѣ мѣстѣ
сѣ мѣстѣ наредѣна, пернати аршид, въ мѣстѣ вѣдѣла мѣстѣ мѣстѣ

отъ С. камергера (Билоти, рус. и еври. и унгарци) като кажо
 готвачи ~~пот~~ по компанията или приислужници на всички
 мѣнове, и въпреки туй (на тѣхъ подготовка) съмислише
 на Новото обучение съвършенство.

Въ декемврий 20-1842г. Недоволен (свѣдѣти) отъ Искандеръ
 Нето на заповѣди (приказана за подигравка) Силкити
 младежи бѣха наситрени да бѣгатъ въ на възвишето на
 иденъ баиръ подмиденъ и мѣненъ саягъ ~~и~~ будилъ. Въ туй
 време азъ дави заповѣдъ: Беспристану да лѣгашъ (и синоваждъ)
 на гърбѣси саягъ глава на долу и туй държа окулъ на ови мѣна саягъ
 Идмиз то славъ Мимевъ Ковилъ ни издържава му прина
 и ушава молу изрѣкѣвъ на полого.

Въ тѣмѣна бѣгани и лѣгани отигоши до едно дере въ добу
 окулъ бѣи тѣмно саягъ тухакъ снѣкъ. Абааса заповѣдъ
 да лѣгашъ. Нападешъ силкити въ мѣстѣтравѣ. На мѣста
 -ни приставата има многу приидити каритата на дикисе
 ромъшъ. На фироти денъ порадили ниезъ зѣрами на
 ртъ за свѣдѣти (за да имашъ ко да тидитъ и игротъ)
 въ иденъ зименъ студентъ денъ азъ туй (всичко) младежиръ
 отъ село Кумлекити ~~и~~ по заповѣдъ отъ свѣдѣтени ги въ бѣсе
 гом (самуи въ панталони безъ ризи) въ косто въешодине бѣха
 карани да бѣгашъ му баире. На мѣстѣ отъ мѣста Покантосъ
 Пѣтри отъ Кумлекити бѣши приидѣна въ ^{вѣстѣ} мѣстѣ отъ другаритъ си
 въ туй време Невидѣна въ мѣсти по мѣстѣ заповѣди (приказана)
 бѣ младежи (отъ Кумлекити и 4отъ Куроранъ) на обедъ напридъ
 кшерката лѣжа бѣха бѣти саягъ свѣдѣшки тѣхъ ^{каждѣ} дѣрвѣни
 еднобрумѣно лѣжато отъ 4 свѣдѣтени а 5 бѣиши, напридъ
 силкити младежи и цѣло село. На друге денъ отъ мѣстѣтравѣ
 въ силкити младежи азъ въ карашъ въ мѣна равнѣти саягъ
 низашрѣката ошѣ вода и ми азъ дави заповѣдъ да лѣгашъ
 сѣваши. За мѣдѣвѣни и торозѣте въ време на мѣстѣна

13 Краи на месецъ Септември ¹⁹⁴² на ~~мошията~~ мошията
 на Мотокултурни центръ Березина секция Красна
 съ рабутанъ 1300 хектара царевича слаг трактори
 и за копанъ съ мобилизирани слаг ^{царевича} хорт отъ
 Иваненцъ, вълкнъ (вълкнъ ^{царевича} / вълкнъ / вълкнъ)
 (Лайтър-мунга (загаузи) и вълкнъ (вълкнъ / вълкнъ)
 отъ тиев селъ съ намирахъ 1000 работници в сезон
 на копането на царевича. Пудеръ на църковането съ
 тиев планта ватон на вълкнъ вълкнъ понорни ирчи-
 на ги съ отъ тиевни на България и загаузи. Ништя
 ништя планта ги ништя заслуживали ги съ белъ вълкнъ.
 Въ време на работа съ тиевни, особено ги съ България
 на тиев мошия долу под тиевни бяхъ като студентъ
 на практика тиевни долу ги добри знамъ тиевни тиевни

15 месецъ Септември ¹⁹⁴² Китовникъ Митевъ Георги (агент-агит)
 Кметъ Вълкнъ ^{от. Падаритъ} отъ село Кумлихитъ
 получаванъ заповедъ отъ околийски кметъ Т. Вълкнъ да искаратъ
 хортъ ^{от село Кумлихитъ} и тиевни - тиевни на мошията на Предеско. Като добро
 веренъ българенъ Китовникъ Митевъ съ противокоства во и
 казвайки ги тиевни искара ако лирникъ Предеско на планта
 хортъ да не да му рабуванъ безъ мотъно. На тиев отъ вълкнъ
 Китовникъ Митевъ тиевни тиевни отъ околийски кметъ и
 тиевни тиевни.

Отъ тиевни няколко примера съ вълкнъ до ко положението
 съ намери България, вълкнъ и на зацита са диматъ като
 свое воше или комунизъм и следствено диматъ съ заговорни
 и тиевни наказани ико отъ друго по тиевни. Ико отъ
 когато на вълкнъ вълкнъ вълкнъ или рошнъ. Тиевни
 (мандаритъ) вълкнъ простоту ^{вълкнъ} отъ село Кумлихитъ Предеско
 или мотъ за тиевни.

Митевъ е пилотъ подъ царско мотъ на вълкнъ тиевни
 българенъ. — реди. Вълкнъ д. Коронитъ тиевни
 12 Юли 1943 София.

панталони биз ризи/, в което състояние бяха карани да бягат пу баире. На[й] пудире от тях Песнапеец Петре от Чумлекьой беши примлъзнал от студ [и беше] облечен от другарите си. В туй времи неиспълнявайки по-точно заповедити /причина/, 5 младежи /1 от Чумлекьой и 4 от Купоран/ на обед наприд [пред] кметската къща бяха бити със солдатски тъсми, като бяха държани едновременно легнато от 4 солдатена, а 5 бити наприд [пред] сичките младежи и цало село. На другия ден от любопитство сичките младежи са вкарани в ина равнина с незамръзнала още вода и им се дава заповед да лягат и стават. За изтиване[?] и тормоз те [войниците] във времи на легналото положение вървяха по гърба на несчастните, заповядайки им да бъдат колкото мой [може] по-слепени на земята — причината е да ги намокрят колкото мой повече. Псувни едновременно, че другу не заслужават, чи [защото] са българи.

В тези. . . **** живеят нашите съотечественици. И тези примери, казани от долуподписания, са само една брънка от цялата верига [на] тормоз и нерада [на] живота, на който са поставени систематично нашите трудолюбиви българи в техния робски живот. За да се [по]чувства тежестта на робските им вериги, трябва да си спомниш [представиш] [самите] тях, да чувстваш сълзити на старити и плачът на младити. Което се описва тук е една бледа картина млогу далеч от реалността. Като се добави на [към] туй сатанинския рай, приз който минаха под болшевишка власт, ачи [защото] [в]место спасение попаждат [попадат] на други поробители без разлика идин от други, може да си пристави [представи] човек тяхното [на българите] им пълно нещастие.

Прикарани приз толкус испит[н]и, те днес са уверени като никоой път, чи за тях под туй слънце няма нийде правда и достоен живот, освен в майката Родина, от [г]дето бяха откъснати и прогонени от други подобни тирани и зверове преди сто години.

В месец септември 1942 селяни от село Чумлекьой силом са карани да косят с жетварките си и кунету [конете] си 50 хектара просо /на тарутинската мошия/ на арендуващият чифликарен [чифликчия] Предеску /бивш келнер в Букурещ/. На [след] завършване [на] косидбата, [в]место плата по обещание отначало /куето се повтаря при всяка работа на чифликарити/, хората биват бити и изгонени. Тъй се плаща от румънци/те/. Преди са виновни, чи със плата нещат да работят, а напудире [след това] [в]место плата им се налага бой. От тези селяни най-млогу бит беше стария селянин 60-год[ишния] Сеизов Атанас, родом от с. Чумлекьой.

В края на месец септември 1942 на мошията на мотокултурния център Березина на секция Красна***** се работят 1300 хектара-царевича с трактори и за копан са мобилизирани с плата хора от [с.] Иванеш, Делен /Дивитлий/, Исерлия, Дюлмянов /Дюлмен/, Чумлекьой

/Чадър лунга, гагаузи/ и Абаклие /80 молдовани/. От тес села се наемаха 1200 работници в сезона на копането на царевицата. Пудир прекопането се плати само на 80 молдовани, понеже причина[та] [е], чи са от техните [румънци]; на българити и гагаузити нищо не се плати, чи [зашото] не са заслужавали, чи [зашото] са били българи. На тази мошия долуподписаният бях като студент на практика, тъй що чи добря [че добре] знам тези издевателства.

В месец септември 1942 чиновникът Митев Георги /агент-агрикол***** и кметът Андрешков А. от село Чумлекьой получават заповед от околийския кмет от Тарутино Г. Леу***** да искарат хората от село Чумлекьой на рабута — жетва на мошията на Предеску. Като верен българен чиновник[ът] Митев се противопоставя и казвайки, че тоги [тогава] [ще ги] искарва, ако чифлик[чията] Предеску ша плати на хората, не да му робуват безплатно. На тос ответ [отговор] чиновникът Митев бива извикан от околийския кмет и жестоко бит.

От тези няколко примера се вижда до [в] ко [какво] положение са нашити българи; сякой ина [всяка една] защита га [я] [в]земат като своеволие или комуниз[ъ]м и следствие затуй са [в] затворите и телесно наказ[в]ани ино от друго по-жестоко. Има случаи, когато на влизането в село на войници или румънски полицаи /жандарми/ силянити простому в маса бягат от село[то] из царевица[та], тръстика[та] или лозя[та] за спасяване.

Такъв е живота под циганско иго на нашите бесарабски българи.

/п/ Д. Каражелязков

ЦДИА, ф. 164, оп. 1, а. е. 4, л. 92-93. Оригинал.

Автентичният текст е приведен със запазване на отделни особености, но в по-свободна адаптация. Вж. факсимилето.

*Тетерист — /рум. / войник, който служи с намален срок.

**/Рум. / — начало на псувня.

***Комнати — /рус./ стаи; вероятно — кухни.

****Нечетлива дума — вероятно премеждия.

*****Вероятно става дума за Машинотракторна станция при колхоз или совхоз, поставени под управление на държавен чиновник или дадени на арендатор. Секция Красна — при с. Красное.

*****Агент — агрикол — /от рум. / чиновник от земеделската служба, отдел.

*****Околийски кмет — т. е. управител. За Г. Леу вж. док. № 50.

СТАТИЯ ОТ Г. КОНСТАНТИНОВ ВЪВ В. "ДНЕС"
 ЗА БЪЛГАРИТЕ-ПИСАТЕЛИ ОТ ТАВРИЯ, ПО ПОВОД
 ИЗДАДЕНАТА КНИГА НА М. ХАДЖИЙСКИ
 "ПУСТА ЧУЖДА ЧУЖДА ЧУЖБИНА"

София, 17 юли 1943 г.

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛИ ОТ ТАВРИЯ

По повод книгата "Пуста чужда чужбина",
 разкази от Мишо Хаджийски, издание "Хемус"

Някога, в тъмните и кървави дни на робството, стотици и хиляди български семейства биваха принуждавани да изоставят прадядовската златна земя, къщите, покъщнината си. . . и да дирят спасение на север, отвъд голямата река. Така изникнаха гъстите български селища в Бесарабия и другаде из съседните княжества, някои от които се стопиха, а други и сега пазят всичките си национални и битови отлики. Великият Пушкин е наблюдавал тия отломки от нашия народ из Бесарабия. В няколко само сгъстени стиха той възпя тяхната "убога дивостъ" и старанието им да пазят родителските нрави. . .

Части от тия българи минаха по-късно във вътрешността на Русия. Едни се заселиха чак в Таврия при Азовско море, гдето им бе дадено огромна, но никога необработвана земя — корава целина, която те скоро направиха китна градина. Други се разпръснаха около Киев, Одеса и другаде.

Българите в Таврия, на брой около 60 000 души, заживяват дружно, сближени помежду си и с упорито старание да пазят езика и душата си от чужди наслойки. Те стават една малка бедна, но и красива със социалната си дисциплина република. Живеят десетилетия автономно, със социалните и религиозни привички, които са донесли от Родината. И в течение на годините и десетилетията тази малка република оформя свои собствени традиции, има своя история, неизбежно преплитана с историята на великата държава, която я е подслонила. Тя има и своя поезия — безименна, творена масово в труда по полето, по седянки и през дългите мразовити нощи. Поезията на тавричани, както и трудолюбието и чистотата им, привличаха мнозина руски народоведци и любители на примитивизма. . .

След революцията в Русия българите от Таврия излъчват и свои белетристи и поети, имат свои вестници, свой национален театър. До 1936 година, когато става рязка промяна в политиката на руската власт,

млади тавричани, ръководени и въодушевени от Крум Кюлявков, създават доста добра своя литература. Най-изпъкващи представители на тая литература са:

Никола Фуклев, роден в голямото село Преслав, прочуто и с българската си гимназия. Той е автор на редица разкази и на един роман — "На позлатената земя", в който рисува живота на тавричани. Изпаднал в немилост пред властта, Фуклев загинал твърде млад, преди да може да отпечата втората част на романа си.

Димитър Марков, също от Преслав, даровит лирик, автор на стихосбирката "В ритъма на дните" и на една поема "Кому сватба, кому брадва", построена върху елементи от народното творчество.

Иван Гедиков, роден в Инзово, буен лирик, самоубил се през 1938 година. "Честното, благородно сърце на тоя човек — пише М. Хаджийски — не издържа клеветите на своите другари. Ние знаем истинския виновник, който непрестанно преследваше поета. Цяла Таврия знае името на убиеца, но не е място тук да го посочвам, за да не оскверня паметта за добрата душа на Гедиков". Цитирам тия редове от статията на М. Хаджийски "Българската литература в Таврия" (Просвета, год. VII, стр. 985), за да усетим в каква духовна атмосфера са живяли тия млади творци. При тях трябва да поменем и **Иван Мавроди**, който произхожда из средата на българите в Одеса, печатал разкази "На пълен ход", повест "Димчо Царвуланът" и няколко битови балади.

Към тия млади български писатели, организирани и в отделна национална група със седалище Киев, гдето нарочно книгоиздателство за националните малцинства печата книгите им, спадат и **Александър Власов**, **Петър Аджаров**, **Никола Шимов**, **Георги Журжер**.

Същото книгоиздателство отпечатва и две книги с разкази от **Мишо Хаджийски**, когато той току-що е завършил двадесетата си година. И неговите творби, като почти всичко, което са писали тавричани, разкриват характерни прояви из бита на българите. Те рисуват отделни, ярко изпъкващи портрети на старци, мъже, деца с подчертана вътрешна физиономия и с типично социално съзнание. В някои от тия му младежки творби се изясняват проблеми на новия бит, на борбите за колективизация.

Мишо Хаджийски, по силата на един случай, можа да дойде при нас, да види истинската Родина на всички българи. Изпратиха го неговите братя от Таврия да моли нас, свободните граждани на България, да ги приберем при себе си. Защото войните и революциите опустошавали земите и застрашавали съществуването им. Така чрез **Мишо Хаджийски** — един възторжен младеж, който ни завладя с музиката и чистотата на родната реч и с романтиката на Таврия — ние

от една година насам се приобшихме към тия забранени по-рано наши единородци, към тая отломка от златна Тракия, която жестоката история прокуди чак по бреговете на Азовско море, отгдето сега мечтае да се върне отново при вековните някогашни свои огнища.

Мишо Хаджийски написа редица статии, изнесе и много сказки, в които разкри доста подробно и картинно живота и участва на българите в Таврия. Тия сказки и статии той ще напечата в отделна книга.

В отделна книга "Пуста чужда чужбина", са събрани няколко разкази, ценни най-много като репортаж за семейния и социален бит на тавричани. Хаджийски познава интимно този бит и разказва за него със завидна лекота и сърдечност. Неговите разкази, лишени от външна раздвиженост и дори от сюжетен център, ни увличат с рисунъка на бита и със свежия си език. Те сега нямат друга цел, освен да ни свържат с една забравена провинция на българската душа, да разкрият някои от нейните пасторални и тъжни изживявания.

Мишо Хаджийски е на двадесет и пет години. С умението да разказва и с образния език, който има, той се явява като една нова надежда за българската битова белетристика. Нека му пожелаем да възстанови романа, ръкописът на който изгорял в пламъците на днешната ужасяваща война, да види своите обичани тавричани успокоени и щастливи и да се отдаде на свободно и широко с обхватността си творчество.

Днес /София/, № 971, 17 юли 1943 г.

№ 56

**ЦИРКУЛЯРНО ПИСМО ОТ ГУБЕРНАТОРСТВО "БЕСАРАБИЯ"
ОТНОСНО РЕШЕНИЕ НА Й. АНТОНЕСКУ ДА СЕ ИЗСЕЛЯТ
ЗАД Р. ДНЕСТЪР ПРЕДСТАВИТЕЛИТЕ НА НАЦИОНАЛНИТЕ
МАЛЦИНСТВА, КОИТО НЕ ИЗПЪЛНЯВАТ НАРЕЖДЕНИЯТА
НА ВЛАСТТА, И ДА СЕ СЕКВЕСТИРА ИМУЩЕСТВОТО ИМ**

Кишинев, 20 юли 1943 г.

Честь имеем сообщить Вам следующее: будучи информирован некоторыми префектами о том, что имеются села национальных меньшинств (русские, украинские и гагаузские), которые не включаются в ритм сегодняшнего дня, а некоторые жители этих сел не подчиняются сразу полученным приказам и особенно при выполнении трудовой повинности, господин маршал, глава государства, разрешил отправить

етих инородцев за Днестр, а их недвижимо имущество секвестрирвати в ползу государства...*

Губернатор Бессарабии дивизионный генерал
(О. Ставрат)
С подлинным верно
К. Плешка

Превод

Имам честта да Ви съобщя следното: бивайки информиран от някои префекти за това, че има села с национално-малцинствено население /руски, украински и гагаузки/, които не се включват в ритъма на днешния ден, а някои жители на тези села не изпълняват веднага получените заповеди и особено за изпълняване на трудовата повинност, г. маршалът /Й. Антонеску/, държавният глава, разреши да се отпратят тези инородци отвъд Днестър, а тяхното недвижимо имущество да се секвестира в полза на държавата. . . *

Губернатор на Бесарабия: дивизионен генерал
/О. Ставрат/
Верно с оригинала: К. Плешка

Молдавская ССР в Великой Отечественной войне..., с.152. /ЦГА МССР, ф. 689, оп. 1, д. 37, л. 49. Заверено копие. Превод от румънски език/.

*Изпуснат е текста относно начина на интернирането от съставителите на посочения сборник.

№ 57

**СВЕДЕНИЯ ОТ Г. ЯНКОВ ОТ С. ЗАДУНАЕВКА, ИЗМАИЛСКА
ОБЛАСТ, ЗА ПОЛОЖЕНИЕТО НА БЪЛГАРИТЕ В БЕСАРАБИЯ,
ИЗПРАТЕНИ ОТ СТ. ПЕТРОВ ДО Б. ФИЛОВ**

Букурещ, 27 юли 1943 г.

Имам чест да Ви предам приложената тук бележка, съдържаща сведения, доставени от един бесарабски българин за положението на българите в тая област.

Приложение:

Сведения, дадени на 14 юли 1943 г. от г-н Георги Яков, бесарабски българин от с. Задунаевка /Измаил/ бивш народен представител в румънския парламент за положението на българите в Бесарабия:

1. Българите били изпращани на групи от 100 души да работят шосета и ж. п. линии. Такива групи работят понастоящем тунели между Брашов и Предял при много лоши хигиенически условия. Някои от тия българи били отделяни от групите и изпращани на полска работа в чифлиците на ромъни.

2. В началото на 1942 г. във всички села се образували кооперации, в които трябвало да членуват задължително всички селяни, включително и българите. Преди седем месеца се получила заповед да се изключат всички българи от кооперациите, въпреки направените вече от тях парични влогове. Това станало по нареждане на маршал Антонеску, който заповядал да се прочистят от чужд елемент всички румънски учреждения, обществени институти, кооперации и пр.

3. При последното си пътуване до Одеса /м. юни 1943 г. / Маршалът се отбил в селото Фънтънъ-Зънелоръ /Измаил[ска област]/, състоящо се от 1050 български къщи и само 25 молдовански и останал много доволен от уредбата и чистотата на селото. Той извикал кметовете на съседните села, за да им посочи това село за пример, без да споменава обаче за българския му характер.

4. За лоялността на българското население в Бесарабия Яков дава следния пример: малко време след потопяването на двата големи румънски пътнически параходи по Дунава вследствие избухване на мини, били вдигнати релсите по ж. п. линия Измаил-Арчиз. Случайно минаващия от там българин от съседните села видял повредата, развил червения си пояс и успял с него да спре идващия влак. Г-н Яков обеща да събере по-точни данни по тая случка и най-вече да съобщи името на тоя българин.

5. Българското население чувствувало напоследък, че румънските власти в Бесарабия се въздържат от големи гонения срещу него. Имало известна промяна в отношенията между власти и българи. Последните отдавали това на застъпничеството на българското правителство и чувствували, че има някой зад гърба им. Това ги много окуражавало.

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1132, л. 101-102. Оригинал.

**СТАТИЯ ОТ ХРИСТО КАПИТАНОВ* ВЪВ В. "ВЕЧЕР" ЗА
БЪЛГАРИТЕ В ТАВРИЯ ПО ПОВОД ИЗДАВАНЕТО НА
КНИГАТА НА М. ХАДЖИЙСКИ "БЪЛГАРИ В ТАВРИЯ"**

София, 5 август 1943 г.

Преди година пристигна в София Мишо Хаджийски, българин от Таврия. Той носеше със себе си писмо, изпратено от българите там, до Н. В. Царя, с което 60 000 наши братя молеха за покровителство. Тогава се заговори по-настойчиво за тия българи, за които българското общество много малко знаеше.

Там, в далечна Таврия, някъде край северния бряг на Азовско море, между реките Берда и Молочна, с крайни градски центрове Бердянск и Мелитопол, днес живеят 60 000 напълно запазени в народностно отношение българи, чието най-силно желание е да бъдат подпомогнати да се запазят и да се завърнат в родината.

Мишо Хаджийски е даровит писател. Едва 26-годишен, завършил с успех по литература в Киевския университет, той вече е смогнал в Таврия да напише и издаде три свои книги на български език: "Разлив", разкази, 1938 г.; "Нощите край Лозоватка", втора книга разкази, 1940 г. В своята родина той участвувал дейно в културния живот на таврическите българи, написал е много статии в тамошните вестници и списания и е участвувал в местното театрално и просветно дело.

След идването си в България, Мишо Хаджийски започна да печата в наши вестници и списания описания из живота на своите сънародници, разкази из живота на Таврия и спомени от ужасите на болшевишкия терор, а през януари т. г. редактира един народен лист, посветен на "Българите в Таврия". Все тази година наскоро излязоха две негови книги — едната: "Пуста чужда чужбина", разкази, издание на "Хемус", и втората: — "България в Таврия", етнографически очерк, издание на "Българско дело". Тук ние ще разгледаме тоя последен труд на Мишо Хаджийски.

Книгата "Българи в Таврия" е предназначена да запознае в общи черти нашето общество с историята на преселението на българите в Таврия с начина, по който са основани и закрепнали 28-те тамошни български села, със страданията през размирните години на болшевишката революция, с духовния живот на тези наши сънародници, просвета, театър, книжнина, както и с народностния им бит и народни песни. Трудът на Мишо Хаджийски е ценен принос за опознаване на миналото и настоящето на 60-те хиляди българи, изоставени на

произвола на съдбата в тоя тъй отдалечен от родината край. Същевременно тази книга е и първият сериозен зов на българин, роден и израстнал извън България, който ни подканя да се замислим и да се погрижим за участието на десетките хиляди българи в чужбина.

От книгата на Мишо Хаджийски научаваме интересни неща. Така например, той твърди, че извън 60-те хиляди българи в Таврия, днес живеят други 60 000 души наши сънародници в Кримския полуостров, други 35 хиляди в Одеската област*, и други 350 хиляди българи другаде — само в града Одеса живеели 20 000 наши братя.

Чудно е как са могли тези наши сънародници, забягнали от родината от преди повече от 100 години — заобиколени отвсякъде от инородци, които многократно са се опитвали да ги обезбългарят — напълно да запазят българския си бит и народностно съзнание.

За да се види силата на българския дух на братята ни от Таврия ще посочим някои красноречиви примери. Всички чужденци, заселени в българските селища в Таврия, след известен престой са приемали за свой говор българския език и напълно са се приобщавали към българите, а децата им са се смятали за българи. Така например в с. Куца-Бердянка, между българите били заселени 50 семейства молдовски румъни, които днес напълно са се побългарили и разговаряли само по български. Същото е станало и с редица други семейства, заселени между българите. "Много от руските младежи, пише Мишо Хаджийски, се изжениха за българки, отидоха в български къщи и приеха ликът на българи. Така стана и с бащата на българския писател от Таврия Александър Власов. Дойде руснак, умре българин, та остави децата си българчета, без да знаят нито една руска дума".

Така добре са запазени само ония български селища в Таврия, които не са били отдалечени и откъснати от общата българска маса. Русите са полагали усилия да ги порусят. Откъснати български села на изток от реката Берда и на запад от реката Молечна са почти изгубили своя български лик. Друга голяма част от тези български изселници са загинали още при преселението си от Бесарабия, вследствие на острата зима и липса на добри условия на живот. През 1910 година Николай II е изпратил сто български семейства в Сибир. Размирните години след 1917 г. също така допринасят за изчезване на българите. В 6-тых размирни години в Русия, българите в Таврия дават 10 000 жертви. През време на глада в Русия в 1933г. умират от глад други 20 000 българи. През 1936-1938 г. вследствие на клевети биват арестувани и заточени в Сибир над 5000 таврически българи, за чиято съдба и до ден днешен нищо не се знае. Също така загиват или биват отвлечени много българи през сегашната война.

Тия скръбни обстоятелства именно трябва да ни подбудят да се

загрижим за българите в Таврия.

Нова вечер, /София/, № 986 от 5 август 1943 г.

*Христо Капитанов — журналист, учен и общественик; виден деец на борбите на българското добруджанско население между двете световни войни за освобождаване от румънско иго.

**В книгата на М. Хаджийски е посочено, че българите в Одеса наброяват до 60 000 души, а в Крим — до 35 000 души.

№ 59

**РАПОРТ ОТ СТ. ПЕТРОВ ДО Б. ФИЛОВ ОТНОСНО
ДЕЛЕГАЦИЯТА ОТ БЪЛГАРИ, ЖИВУЩИ В ТАВРИЯ, И
ТЯХНАТА МОЛБА ЗА ПРЕСЕЛВАНЕ НА ТАВРИЧЕСКИТЕ
БЪЛГАРИ В БЪЛГАРИЯ**

Букурещ, 22 август 1943 г.

Господин Министър-председателю,

На 18 того се яви при мен една делегация от българи, живущи в Таврия, и ми предаде приложеното тук заявление, което Ви препращам.

Тая делегация дойде в Букурещ със специално разрешение от страна на маршал Антонеску, който нареди да им се даде пътен документ и улеснения при пътуването.

Членовете на делегацията, хора природно интелигентни и достатъчно образовани, ми изложиха това, което казват в заявлението си, и ми изказаха уверението си, че ако не успеят да напуснат заблаговременно селата си, тях ги очаква сигурна смърт при едно завръщане на болшевиците. Като така, те виждат единственото си спасение в едно преселване в България, ако не на всички, което те знаят, че е невъзможно, то поне на 40 по-изложени семейства.

Като Ви предавам тая молба, имам чест да Ви помоля, господин Министър-председателю, да благоволите. . .

Приложение: една молба

Пълномощен министър: /п/ Ст. Петров

МОЛБА

от делегацията на българите, живущи в Таврия, състояща се от: Гърдов Стефан Иванов, учител, Милчевски Иван Александров, лекар; Божков Михаил Стефанов, учител; Клименкова Елена, учителка; Журкова Елисавета, чиновничка, всички от с. Инзовка

Господин Министре,

Ние, долуподписаните българи от Таврия, дойдохме в Букурещ да Ви молим от името на всички 20 000 души българи, живущи край бреговете на Азовско море, специално в областта Таврия, потомци на българи, преселили се от България, да направите необходимото, за да се реши въпросът от българското правителство за преселването на нашите българи в отечеството на нашите предци — България.

Макар и живущи толкова далеч от България, ние българите от Таврия, сме си запазили напълно езика и никога не сме престанали да мислим за нашето отечество България, макар да сме били подлагани на преследвания, както от страна на старата руска царска власт и особено много от болшевишката власт. Ние винаги сме мечтали, че можем да се преселим в общото ни отечество и сме очаквали с трепет този момент, когато ще ни се даде възможност да сторим това. Сега, когато нас ни заплашва пълно унищожение — защото недай Боже болшевиките успеят да си възвърнат нашите области — ние сигурно ще бъдем безмилостно унищожени до крак, тъй като, както и в миналото, но особено сега, след влизането на германските войски по нашите места, ние явно минахме на тяхна страна и проявихме открито нашите чувства. А това се знае много добре от болшевиките, които имат свои хора, които им съобщават всичко.

Като Ви излагаме горното, ние още веднъж коленопреклонно Ви молим, господин Министре, да употребите всички усилия, за да се даде възможност на българското население от Таврия да се пресели при своите братя в България. Ако това за сега е невъзможно да стане за всички, нека поне се направи с известно число фамилии — около 40 семейства, за които ние носим в себе си фамилни характеристики, а впоследствие, след като се проучи обстойно положението на всички останали българи и възможността на българското правителство, да се извърши преселването и на останалите българи. Нека не се забравя, това наше преселване ще окаже голямо въздействие, тъй като в случая става преселване на една цяла компактна маса, която напуща болше-

вишкия рай, и това въздействие ще бъде както по отношение на русите в нашите места, така и по отношение на българите в България, които вярват в болшевишкия рай.

Към настоящето прилагаме характеристиките на всички 40 семейства, които искаме на първо време да се преселим в България.

Молиме Ви да приемете. . .

С почитание: /следват подписите им/

ЦДИА, ф. 327, оп. 1, а. е. 1666, л. 65-66. Копие на рапорта и препис на молбата.

№ 60

ДЕКЛАРАЦИЯ ОТ ГЕОРГИ ХРИСТОВ БАХЧИВАНДЖИЕВ ОТ С. ЧУЛЕН, БЕСАРАБИЯ, ЕМИГРАНТ В БЪЛГАРИЯ, ОТНОСНО ПОЛОЖЕНИЕТО НА БЪЛГАРИТЕ В БЕСАРАБИЯ

/б. м. ./юли-август 1943 г. /*

На своя лична отговорност — [за] недостатъци и тормозенето на българското население под румънско робство.

Аз, който бях като чиновник /селски писар/ в същата община [Чулен] от 1941 юли 20 до 1942 май 25, от която дата напуснах службата и заедно със семейството и приятели се преселихме в нашето государство [държава] България.

Във времето като административен чиновник, който получавах сичките заповеди, по тоз начин и тъй и заповеди тайни, с големи болки чувствахми как те удряха върху българското население под румънско робство.

Недостатъци от заповеди:

1. Забранява се на сички граждани българи да се занимават с търговия или ремесло [занаят], разрешено [е] на тез[и], кои[то] си /из/менят собственото си име българско на румънско /пример, името Радулов на Раду/.

2. Забранява се на сички граждани от български произход да купуват държавни имоти, кои се продават на публична продажба и тъй и от румънски граждани.

3. Граждани[те] българи да бъдат принудени да плащат добавено финансов данък и тъй государствен [държавен] заем **.

4. От граждани[те] българи да се реквизира колкото може по-много

храни, куне, каруци и вълна.

5. Българи[те] да бъдат мобилизирани, сички чувешки сили и куне, каруци, дадени на румънски колонисти и боери*** безплатно да работят по 20 дена на месец. А на румънски граждани да им се плаща[т] надници, дадени от управата [по] /норма/.

6. Да се мобилизират куне и каруци от 4-ти полк за пътища, копани шосета да правят; на българи[те] да не се плаща никаква надница /тези, кунто са на работа са многу [много] бити от офицерите румънци, от който бой многу останаха нещастни с начупени кокали/.

7. Строгу се забранява продължаването на учобата /учебни занятия/ от ученици българи; тези могат да продължават, кои[то] си [из]менят българското име на румънско.

8. Да се отнемат сичките стипендии и помощи, отпуснати на български ученици.

9. Да се вземат мерки против ученици, кои[то] се намират в училието [ходят на училище], българи; да бъдат постепенно изхвърлени или срязани на изпит.

10. Чиновници[те] българи да бъдат приети на работа кату надничари и в продължение [след време] заменени с румънски чиновници.

11. Забранява се на българи чиновници да участват на тайни административни околийски събрания.

12. Тайна заповед от август месец 1942 г., издадена от Тарутинско[то] околие [околийско управление], коя[то] заповядува: сички българи да напуснат службата веднага. След 4-5 дена кату напуснаха, [за] да заместат [бъдат заети] сичките места с румънски чиновници, бяха приети отново на служба временно и до второ разпореждане****.

13. Забранява се слагането на военни чиновове на войници от българско произходство [произхождение].

14. Забранява се четинито на евангилието на български в техните български черкви.

Българско[то] население, турмозено от румънска полиция, чиновници и войници:

1. Георги Леу, околийски управител на околия Тарутино, на негови произведения [произнасяни] речи по селата многу мъмриши народа, бийши ги, затваряши ги в избити по 4-5 дена, и тъй казва ачи ваше[то] място [е] в България, а ние в Добруджа, ни[е] после войната [ще] си га [я — Добруджа] [в]земими. Се тоз гуспудин задигна многу емение [имущества] от българския народ. На нещо [едно] излизани от село Чулен той ме покани в общината и ми говори: аз чух ачи [че] ще отиваш в България. Аз му отговорих — да. И той почна да говори: да кажиш на вашите българи, ачи ние ще земим Добруджа назад. И тес турци, ко [какво] смятат — ачи ни[е] ги забравихми, не. Но ни[е] тук ше[ще] ви

Декларацие

Падписанецът Георги Кривта Бакивандриев
на 3 гудика, руденъ въ великата църква, което е баграти-
но графъ Гюва-Кимъ, гудидарство Рудиница, живее съ
съ свои деца и не присъдени -

Декларирамъ

За своя лична отговорност, не държати и тукъ
личното на багратиновото население тукъ Рудиницко работство.

Азъ почитамъ като законни (сещани тилари) въ всич-
ката адимина, отъ 1941 юни 1 до 1942 май 25 отъ 1940
дата напуснахъ службата и заехъ се самостоятелно и
отлично съ приселението въ кажда работство, баг-
ратица.

Въ времето кому административенъ законникъ, който изу-
чава сивакки заповеди, не тескажи и тукъ заповеди тайни
съ гудити банки съдебни какъ те удържа (каму гудити
свободно будудити) върху багратиновото население тукъ Рудиницко
работство.

Не държати отъ тескажи заповеди:

1. Забрава на сивакки граждански баграти, да се занимаватъ
съ търговия или ремесло, разричесто на тукъ дукъ се тескажи
собствено велото си или баграти на Рудиницко (в кажда работство, тукъ
Радуловъ на Раду)
2. Забрава на сивакки граждански да купуватъ и тескажи
бертатни дукъ се продаватъ на публична продажба и
тукъ отъ Рудиницки граждански.

- 3/ Граждани Битари да бъдат призовани да участват доброволно в работите на жандармерията и тайна служба.
- 4/ Отъ граждански Битари да се реквизира най-много по възможност крави, куче, каруци и волова.
- 5/ Битари да бъдат мобилизирани, сивачки кубешки сити и куче, каруци, задъни на ружинските колони и баери, без платено да работят на 20 денна месец. — А на ружинските граждански да се даде по една каруци, задъни от управата (карна).
- 6/ Да се мобилизират куче и каруци от Ч. Чика за подпомагане на работата на Битари да бъде платено по една каруци (месец кучето се на работата с тилоу бити от офицери Ружински, от които да се тилоу четата на кучицата със каруци и куча).
- 7/ Странда се забранява продаването на работата отъ улични Битари, тиле поше да продават куче се тилоу Битарско еше на Ружинско.
- 8/ Да се утвърдят сивачки стипендии и платени от тилоу на Битарски улични.
- 9/ Да се зема мерк против улични куче се настратъ в улични еше, Битари, да бъдат поставени из формите и се сражат на илито.
- 10/ Икономски Битари да бъдат приети на работата като надзорни и в продължение на работата с Ружински кучи.
- 11/ За Државна на Битари икономски да бъдат на платени административни отдели сивачи.
- 12/ Така заповед отъ Вуцето тиле 1942 г. издадена отъ Ружинско еше, на заповедува сивачи Битари да

капуцината служба в Бизака. Средо 4-5 дека кому
капуцната да заместот служба с Румански ре-
новници, бже приети от ково на служба в Бизака и ду
ново распоредани.

13/ забравява слаганото на воени ^{сметки} на военни от Биза-
гарско правителство.

14/ забравява реченото на евангелиста на Бизарски во
тези ^{сметки} гербови.

Бизарско население турнозко от Руман-
ска паница, Иновници и войници.

1. Георги Луц омански отроци, на филоме Партуши, на
некви презвизаки рече по селата многу турци и карави
Бизарски, забравява во издати по 4-5 дека, има ково
али вако место во Турци аки во Фабрижа и многу
воицата слаганите. Се тово гугудни задина многу
стени от Бизарски карави. Да каже, еднизи от сел
Цупици, тои не покажи во обичката, и ти гугудни
цур али не отиваи во Бизарски, али по от гугудни да
и тои пово да гугуди. Да кажеи на вако Бизарски
али не не земени Фабрижанозот, и тово Турци по ст
тот али не ги забравити не. Не ви турко не ви скет
не и комота от воко да запамети какине турко от
тово во Фабрижа.
2. Павлициски капитан Вету от селата омане на
ево милковски през село, до до во гугудни стари и млади
жени и деца да гугудни. Се тово капитан не имо воица
ни во ека стана, ~~и~~ небури имо дите во локма, тои
ду румански сел гугудни, дити во ^{око} стоката маде и тои

му събори аги ни за таква дига и дигани мутиа...
 3. Панагари Филоти Валвиле отъ урзетуле ^и Копорани и
 тии ислувити жидварти, Калку пана приимити отъ траз
 село иже диганотъ по 20-30 градбани отори, и тии диги
 и ги затваряотъ въ урзетуле. Диги дигана се воевниски
 тива мутиаки, и ги дигити диге иже отъ село тии
 откупантъ се пани и ги рази ^{подарити} материят, Кинтас иана
 пани се каравотъ отъ урзетуле на урзетуле. Та валвиле отъ
 кои се катирани на 200 кити, отъ кои, сего растити
 иже тии баха пучестани отъ тиев иже тии баха тии
 градбани и кел иже тии въ пучестани се катирани кока
 ми; иже тии диги и: Станов Милитов Фрочан Милитов
 Дигри и тии диги; а диги дигана катъ Балови Баров
Ивани Карабадметов и сурзулатану Пучбарка

Се тиев иже тии за дига рази етоти коти,
 патки, свики, брашно, диги тиевотъ, иже тии и диги
 рабуди въ тии катирани и ги приседи дигана. Тии
 на иже тии сабрание за тии аги Балови се втотъ и
сего вбрити, иже тии вбидатъ еже тии сего вбрита
та отъ урзетуле востани дигри и Станов Кочити
 кии се катирани въ катиро село и тие на тии тии
 диги селинотии урзетуле етотити, иже тии ги на
 позицията, киде диги да тии дигитани по катирани
 иже тии. Се иже тии селинотии се вбрити тара да се диги
 и тии тии цену. Сани тие катирани аги Балови се
 тии катирани за дигитани

Се тиевотъ
 S. M. [Signature]

снемими и кожата от гърба, да заплатити нашия труд, оставен в Добруджа*****.

2. Полицейският капитан Вету от същата околия на е[д]но минавани през село [Чулен] би до 60 човека, стари и млади, жени и деца до 8 години. Се тос капитан на ино [при едно] влизани в една стая намери ино дите в люлка; той [го] ритна с чизмата [ботуша], дитето от люлката падна и той му говори, ачи ний за [от] такива лица нямами нужда. . .

3. Полицията Филоти Василе от участъка на село Купоран и тий [тези] нечувани жандарми, колко[то] пътя приминат приз село, ще дигнат по 20-30 граждани стари и млади и ги затварят в участъка, дету ги бият с войнишките си лопатки и ги държат дурде [докато] идат от село да ги откупят с пари или разни материали /подаръци/; който няма, едни ги карат от участък на участък до военния съд, кой[то] се намираше на 200 клм от нас. След разпитването бяха пуснати. От тес чулени бити млогу граждани и [д]нес лежат в пустели с начупени кокали, именно Дерли Т. Степан, Шишков Афанаси, Шишков Георги и тъй други, а други загинаха кату Бончев Борис, Анани Карабаджак и супругата му Тудорка.

Се тос гуспудин задигна разни емане [имущества] като патки, свине, брашно, дрехи, мебел, чизми [ботуши] и други рабути в гулямо количество и ги присеби дома си. Той на ино селско събрание заяви, ачи българити са втори след евреите и те ще бъдат екзекутирани след войната. От учителите Костаки Георги и Ставрат Константин, кои[то] се намират в нашо село, и те на техния ред бият селяните, ограбват имането им, куладат [клеветят] ги на полицията, която без да прави допитание [распит] поканва ги и ги бие. С ино слово сичко се върши пара да се [в]земи или нещо ценно. Сами[те] те казват, ачи българите са дойна крава за румъните.

С почит: /п/ Г. Х. Бахчиванджиев

ЦДИА, ф. 164, оп. 1, а. е. 4, л. 87-88. Оригинал.

*Датирано по съдържанието на документа и други документи.

Автентичният текст е приведен със запазване на отделни особености, но в по-свободна адаптация. Вж. факсимилето.

**Вътрешен държавен заем. Повече вж. ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1128, л. 4.

***Боери — мошиери, чифликчии.

****Вж. док. № № 4,19, 48.

*****Става дума за имотите на румънските колонисти в Южна Добруджа, настанени там през 20-те и 30-те години на ХХ в. и

евакуирани през 1940 г. През този период Румъния заграбва в Южна Добруджа около 400 000 ха културна площ, вкл. чрез експроприация на около 40,0% от земите на местното население, с която са оземлени румънските колонисти. Над 10 години те живеят безплатно в къщи на българи, а строежът на техни къщи се извършва с ангарииен труд на южнодобруджанци. Колонистите, особено арумъните /вж. док. № 13/, ограбват местното население и предизвикват ежедневни кървави инциденти. Ето защо твърдението, че имат свой "труд" в Южна Добруджа е абсурдно.

№ 61

РАПОРТ ОТ И. СТАНЧОВ ДО САВА КИРОВ* ОТНОСНО ПАНИКАТА СРЕД БЪЛГАРИТЕ В БЕСАРАБИЯ И ТАВРИЯ И ЖЕЛАНИЕТО ИМ ДА СЕ ИЗСЕЛЯТ В БЪЛГАРИЯ ПОРАДИ НАСТЪПЛЕНИЕТО НА СЪВЕТСКИТЕ ВОЙСКИ

Галац, 21 септември 1943 г.

Господине Министре,

Последните руски успехи на източния фронт и оттеглянето на германските войски към Днепър са се отразили неблагоприятно върху морала на българското население в Бесарабия.

В консулството идват бесарабски селяни, които описват нервното състояние на нашето малцинство, което, поддавайки се на преувеличените слухове, разпространени от агенти-провокатори, отново почва да обсъжда евентуалността за едно изселване. Подобни вести ни идват и от Таврия, където населението на българските села било обхванато от панически страх пред възможните последици от съветското напредване в Азовска област. Според сведения от български моряци, пребивавали напоследък в гр. Николаев, там се намирали десетина български семейства, снабдени с паспорти и пасавани**, издадени от легацията ни в Москва. Тези български поданици настоявали да бъдат пренесени с наш кораб в някое дунавско пристанище, за което настоявали и германските военни власти. Помолих коменданта на кораба "Цар Фердинанд", който отпътува за Николаев, да провери дали документите на въпросните българи са редовни и дали наистина те са били снабдени с документи, позволяващи тяхното завръщане в България. В положителен случай лицата ще бъдат докарани тук.

Българските моряци донасят също за едно голямо прииждане в

областта на Николаев на българи — руски поданици от Таврия. Последните бягали пред руската войска, която вече достигнала Таврическата област, северно от и при Бердянск.

Моля, приемете. . .

Генерален консул:
/п/ И. Станчов

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1225, л. 26. Оригинал.

*Сава Киров /1893 — неизв. / — пълномощен министър в Полша /1935 г./, Румъния /1936 г./, Турция /1940 г./, Франция /1944 г./. Министър на външните работи и изповеданията от 14 септември 1943 г. до 14 октомври 1943 г.

**Пасаван — /от фр. /разрешение за минаване през граница, паспорт.

№ 62

РАПОРТ ОТ СТ. ПЕТРОВ ДО С. КИРОВ ОТНОСНО ОТСТЪПЛЕНИЕТО НА ГЕРМАНСКИТЕ ВОЙСКИ, ЕВАКУАЦИЯТА И ГРАБЕЖИТЕ НА РУМЪНСКИТЕ ВЛАСТИ ОТ ТРАНСИСТРИЯ И НАПУЩАНЕТО НА ОКОЛО 20 000 БЪЛГАРИ ОТ ТАВРИЯ НА ПЪТ КЪМ ГР. НИКОЛАЕВ /ЗА БЪЛГАРИЯ/

Букурещ, 21 септември 1943 г.

Господин Министре,

Непрекъснатото напредване на русите и постепенното оттегляне на германците всяват голяма загриженост всред румънското общество, на която не са чужди и официалните кръгове.

Според донесенията на Генералния ни консул в Галац, голяма нервност се проявявала между българите в Бесарабия и особено всред населението на българските села в Таврия, находящи се между Мелитопол и Бердянск, които, броящи около 20 000 души, напускат вече своите краища и се оттеглят към гр. Николаев. Една депутация от тия българи стои вече повече от месец в Букурещ и чака разрешение да бъдат допуснати в България, ако не всички, то поне 4-5 по-изложени семейства от с. Инзовка /Вж. писмо № 356 Т. А. от 22. VIII. 1943 г. /

Румънското правителство е вече отдавна изтеглило всички

молдовани от същата област и ги е настанило в Румъния.

Също така румънското правителство изтегля всичко, което може от Транснистрия: храни, добитък, материали, всевъзможни ценности, а също така и част от румънския елемент в тая област.

Донася ми се, че в Одеса вече ставали актове на саботаж и убийства на румънски офицери, вследствие на което последните имат заповед да не се движат вечер из града, освен в по-големи групи.

Благоволете да приемете. . .

/п/ Ст. Петров

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1132, л. 126. Оригинал.

№ 63

**ПИСМО-ПОКАНА ОТ ВСЕБЪЛГАРСКИЯ СЪЮЗ "ОТЕЦ
ПАИСИЙ" ДО ПРЕДСЕДАТЕЛЯ НА СЪЮЗА НА
БЕСАРАБСКИТЕ И ЮЖНОРУСКИТЕ БЪЛГАРИ В БЪЛГАРИЯ
ДА ПРИСЪСТВА НА ЗАСЕДАНИЕ ЗА ОБСЪЖДАНЕ СЪДБАТА
НА БЯГАЩИТЕ НАД 10 000 БЪЛГАРИ ОТ ТАВРИЯ**

София, 23 септември 1943 г.

Уважаеми господин Председателю,

Умолявате се да присъствувате на заседанието, което Управителното тяло ще има ДНЕС, 23. т. м. — ЧЕТВЪРТЪК — 6 1/2 часа след обед в Съюзната канцелария, ул. "Гр. Игнатиев" 13.

Ще се обсъди един твърде важен и неотложен въпрос.

Положението на българите в Таврия става все по-трагично. Техните селища бяха отчасти разорени и опустошени още през 1941 година при отстъплението на болшевишките войски. Сега при новото настъпление на болшевиците по тези дни българските села са наново опустошени. Населението бяга с отстъпващите германски войски. Не по-малко от десет хиляди души ще искат да минат през Румъния и да дойдат в България, където очакват да бъдат приети и настанени.

Ще трябва да се обмисли как да се въздейства на българското правителство и българското общество, за да се вземат бързи мерки, с които да се помогне на тия наши злочести сънародници и да се облекчи тяхната зла участ.

Присъствието Ви е крайно необходимо. Ако нямате възможност да

присъствувате лично, изпратете свой представител.

Гл. секретар:
/п/ Д. Тодоров

Председател:
/п/ Проф. Г. П. Генов

ЦДИА, ф. 164, оп. 1, а. е. 4, л. 33. Оригинал.

№ 64

**ПИСМО ОТ РЪКОВОДСТВОТО НА СЪЮЗА НА
БЕСАРАБСКИТЕ И ЮЖНОРУСКИТЕ БЪЛГАРИ В БЪЛГАРИЯ
ДО СТОЛИЧНИЯ ПОЛИЦЕЙСКИ КОМЕНДАНТ ОТНОСНО
РАЗРЕШАВАНЕ НА ПРЕСТОЙ В СОФИЯ НА БЪЛГАРИ –
БЕЖАНЦИ ОТ БЕСАРАБИЯ**

София, 4 октомври 1943 г.

Господин комендант,

Напоследък, а особено от една година насам, броят на бежанците наши сънародници от Бесарабия се увеличи значително. Не минава седмица да не пристигне някой беглец. Това са предимно млади хора, които не могат да понасят угнетителния за българщината там режим. По силата на наредбата за заселването в Столицата, те не могат да остават в столицата като постоянни жители, въпреки че това им се налага. Те не познават страната ни, нямат никакви познества и се нуждаят от подкрепата на съюза ни, чието седалище е в столицата — всичко това до момента, когато добият българско поданство и могат да се заловят на работа. Защото, както знаете, новият закон за поданството отне по-раншната привилегия за автоматично поданство на бежанците и всеки трябва най-малко 6 месеца да стои в страната преди да може чак след това да претендира и да получи поданство. През този именно период никой бесарабски бежанец не може да залови каквато и да е работа и се нуждае от нашата поддръжка.

За да се отстрани тази аномалия по отношение на бесарабските бежанци съюзът ни направи постъпки да се измени поне наредбата за заселването в столицата по отношение на тях. Всъщност, и те не остават дълго в столицата, а повечето търсят препитания в провинцията. Резултат обаче още няма от това наше искане, а сроковете по отношение на някои продължават да текат. Такъв е случаят и със СИМЕОН ИЛИЕВ ТРИФОНОВ, който получи поданство, но очаква получаването на някои

документи от домашните си, за да постъпи на работа по ведомството на БДЖ.

Като Ви съобщаваме това, чест имаме да молим нареждането Ви, господин Комендант, да се продължи срокът за оставането на Симеон Илиев Трифонов в столицата поне до края на годината, докогато той смята, че ще може да уреди работите си.

Уверени, че ще изпълните молбата ни, молим приемете нашите предварителни благодарности и почитания.

Председател: /п/ /Ал. Вл. Дякович/
Секретар: /п/ /Дим. Златев/

ЦДИА, ф. 164, оп. 1, а. е. 4, л. 27. Оригинален екземпляр.

№ 65

ПИСМО ОТ ВСЕБЪЛГАРСКИЯ СЪЮЗ "ОТЕЦ ПАИСИЙ" ДО БЪЛГАРСКИЯ МИНИСТЪР-ПРЕДСЕДАТЕЛ ДОБРИ БОЖИЛОВ ОТНОСНО БЕЖАНСКИЯ КЕРВАН НА БЪЛГАРИТЕ ОТ ТАВРИЯ С МОЛБА ЗА ПРИЕМАНЕТО И НАСТАНЯВАНЕТО ИМ В БЪЛГАРИЯ

София, 18 октомври 1943 г.

Уважаеми господине Министър-председателю,

Преди няколко дни в Русе са пристигнали 40 души, първите бежанци от Украйна. След дълги премеждия те са сполучили да достигнат българския бряг по една щастлива случайност, докарани от нашия параход "Цар Фердинанд".

Според думите на тия бежанци, положението на нашите сънародници в Украйна е повече от трагично. Във връзка с отстъплението на германските войски от Таврия, напуснали са селата не 10 000 души, както по-рано Ви съобщихме, а може би всички 60 000 наши сънародници. Българите от Таврия са напуснали къщите си, като са взели колкото са могли добитък, покъщнина и други вещи. Селата им са напълно опожарени и унищожени. Нашите сънародници с право забелязват, че връщане назад не може да стане, а има само един изход от създалото се, не по тяхна вина, тежко положение — да се приберат всички в България.

Целият бежански керван, състоящ се от 60 000 българи — мъже,

жени, деца, старци и млади — е минал пеш повече от 200 км и е стигнал гр. Николаев, на път за България. В Николаев, границата на Румъния /Транснистрия/, румънските власти не ги пуснали да минат, и вече цял месец бежанците очакват България да им протегне братска ръка за помощ. Бежанците в Николаев се намират под открито небе, без храна, без всякакви средства, без медицинска и др. помощ, подложени на нечувани страдания. Като се знае и това, че в Русия вече са настъпили студове и е паднал сняг, лесно е да си представим цялата картина на нечовешките им мъки.

Колкото и тежко да е положението на България, върху съвестта ни лежи грижата за съдбата на тия наши сънародници, чисти, здрави българи, които с право чакат братска ръка за помощ. Всяко бавене е свързано за тях с неизброими жертви.

Ето защо ние броим за свой дълг да припомним молбите, изложени в писмото ни № 7709 от 22. IX. т. г., и изново да помолим почитаемото правителство, покрай многото други свои тежки задължения, да постави на едно предно място грижата за прибиране в България и настаняване българите — бежанци от Украйна.

Приемете. . .

Гл. секретар:
/п/ Дим. Тодоров

Председател:
/п/ Г. П. Генов

Резолюция: Г. М[инист]ру на вън[шните] работи г. Д. Шишманов,
18. X. [19]43.

/п/ Д. Божилов

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1135, л. 51-52. Оригинал.

**ОБРЪЩЕНИЕ ОТ М. ХАДЖИЙСКИ ДО НАРОДНИТЕ
ПРЕДСТАВИТЕЛИ* ОТНОСНО НЕОБХОДИМОСТТА ДА СЕ
ВЗЕМАТ БЪРЗИ МЕРКИ ЗА НАСТАНЯВАНЕ В БЪЛГАРИЯ НА
60 000 БЪЛГАРИ БЕЖАНЦИ ОТ ТАВРИЯ, КОИТО ОТ
ЕДИН МЕСЕЦ ТЪРПЯТ ГОЛЕМИ ЛИШЕНИЯ
В ЛАГЕР КРАЙ ГР. НИКОЛАЕВ**

София, /преди 22/ октомври 1943 г.

БРАТЯ БЪЛГАРИ,

Военните действия, развили се напоследък на изток, пряко са засегнали българските села в Таврия по брега на Азовско море между Мелитопол и Бердянск. След като повече от две години Таврия бе обект на въздушни и десантни нападения, преди един месец, във връзка с отстъплението на една и настъплението на друга войска, българските села в Таврия са напълно опожарени и унищожени. 60 000 наши сънародници, здрави, будни българи, са напуснали по зла принуда селата си.

Целият бежански керван е минал пеш повече от 200 км и стигнал гр. НИКОЛАЕВ на път за България. В НИКОЛАЕВ, границата на Румъния /Транснистрия/, румънските власти не ги пуснали да минат и вече цял месец бежанците очакват България да им протегне братска ръка за помощ.

Бежанците в НИКОЛАЕВ се намират под открито небе без храни, без всякакви средства, без медицинска и др. помощ, подложени на нечувани страдания. Като се знае и това, че в Русия вече са настъпили студове и е паднал сняг, лесно е да си представим цялата картина на нечовешките им мъки.

БРАТЯ БЪЛГАРИ,

Колкото и да е тежко положението на България, все пак само тя може да поеме грижата за съдбата на тия наши сънародници. За тях връщане назад няма не само защото селата им са опустошени, но и по други причини, които лесно се разбират.

От името на българите в Украйна изпратил съм редица изложения и молби до почитаемото правителство, [което] покрай многото други

свои тежки грижи, да постави на едно предно място грижата за прибиране и настаняване в България българите бежанци от Украйна. Като Ви съобщавам всичко това, оставам дълбоко уверен, че Вие от все сърце ще подкрепите тия молби.

/п/ МИШО ХАДЖИЙСКИ
Пратеник на българите от Таврия

ЦДИА, ф. 164, оп. 1, а. е. 4, л. 11. Оригинал.

*"За сведение" копие е изпратено на Ал. Дякович. Получено от него на 22 октомври 1943 г.

№ 67

**ПАМЕТНА БЕЛЕЖКА ОТ МВРИ ДО ГЕРМАНСКАТА ЛЕГАЦИЯ
В СОФИЯ С МОЛБА ЗА СЪДЕЙСТВИЕ НА М. ХАДЖИЙСКИ,
КОЙТО ЩЕ БЪДЕ ИЗПРАТЕН В ТРАНСНИСТРИЯ,
ЗА ДА ПРОУЧИ ВЪПРОСА ЗА
БЪЛГАРИТЕ – БЕЖАНЦИ ОТ ТАВРИЯ**

София, 22 октомври 1943 г.

В допълнение на разговора, който на 21 того пълномощният министър г. Д. Наумов е имал със съветника при германската легация г. Норман, Министерството има чест да съобщи, че според непроверени сведения, около 40-50 000 таврийски българи, обитаващи областта между долното течение на Днепър, Азовско море и Таганрок, били последвали германските войски само с много малко покъщнина и добитък и били понастоящем временно настанени в околностите на Одеса и Николаев.

До изчакването на благоприятни условия, при които евентуално би могло да се извърши преселването на тези хора в България, необходимо е Държавата да получи ясна представа за броя на забягналите българи, както и за условията, при които те биха могли да бъдат временно настанени в българските села в Транснистрия. За тази цел Министерството смята да изпрати в горепоменатата област г. Мишо Хаджийски, българин от Таврия, който преди две години е дошел в България със съдействието на германските власти.

Министерството моли Германската легация да направи необходимо-то пред компетентните германски военни власти, за да се разреши на

г. Хаджийски да замине за Николаев, като същите власти му дадат своето съдействие и улеснят изпълнението на задачата му.

Министерството допълнително ще изпрати на Легацията паспорта на г. Хаджийски.

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1135, л. 44. Препис.

№ 68

**РАПОРТ ОТ СТ. ПЕТРОВ ДО Д. ШИШМАНОВ*
ОТНОСНО РАЗРЕШАВАНЕ НА 40 БЪЛГАРСКИ СЕМЕЙСТВА
ОТ ТАВРИЯ ДА СЕ ИЗСЕЛЯТ В БЪЛГАРИЯ**

Букурещ, 26 октомври 1943 г.

Господин Министре,

Когато на 21 того придружих г-да Регентите в трена от Букурещ до Гюргево стана дума за българите от Таврия и по тоя случай г. Регента Филов ми каза, че правителството било отдавна решило да се приберат в България ония 40 български семейства от с. Инзовка, Таврия, за които донесох с доклада си № 356 Т. А. от 22. VIII. 1943 г. Като му казах, че досега не съм получил от София окончателно разрешение за репатрирането и на 5-те само семейства на делегатите, които се явиха при мен, той изказа очудване от това и потвърди, че въпросът за всичките 40 семейства бил решен в благоприятен смисъл.

При това положение би било ценно за мен да знам дали мога да съобщя това на няколкото таврийци, които са в Букурещ в очакване да завършат някои формалности с румънските власти, след което те ще заминат при своите, за да ги доведат тук и да продължат пътя за България. Понеже добиването на разрешението на румънските власти, за да влязат тия хора в Румъния — засега те са в Николаев — изисква доста време, то бих Ви бил признателен, ако бъдете така добър да ми потвърдите телеграфически, че разрешение е дадено за всичките 40 семейства да се заселят в България.

В случай, че бъде така, ще бъде добре, предвид на напредващия сезон, да се дадат овреме разпореждания в Русе за приемането, подслоняването и по-нататъшното настаняване на тия бежанци.

Засега няма искания от страна на други бежанци да преминат в България, но допускам, че ако фронта отстъпи още повече на запад, въпросът може да се постави и за бежанци българи от Крим, от областта

на Одеса и други места, където се знае, че има българи.
Благоволете да приемете. . .

/п/ Ст. Петров

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1223, л. 133. Оригинал.

* Димитър Иванов Шишманов /1889-1945 г. / — пълномощен министър в Гърция /1935 г. /, главен секретар на МВРИ /1940-1943 г. /, министър на външните работи и изповеданията от 14 октомври 1943 г. до 1 юни 1944 г.

№ 69

**НОТА ОТ БЪЛГАРСКАТА ЛЕГАЦИЯ В БУКУРЕЩ ДО
ДИРЕКТОРА НА ПРАВИТЕЛСТВОТО НА ТРАНСНИСТРИЯ
Д-Р ДУКА ОТНОСНО СНАБДЯВАНЕ С ПЪТНИ ЛИСТОВЕ ЗА
ПРЕМИНАВАНЕ ПРЕЗ ОБЛАСТТА НА ЕЛЕНА КЛИМЕНКОВА
И НА 47 БЪЛГАРСКИ СЕМЕЙСТВА ОТ ТАВРИЯ**

Букурещ, 1 ноември 1943 г.

Domnule Director,

Legatiunea Regală a Bulgariei are onoarea a vă ruga să binevoii a dispune să se elibereze pe numele D-nei KLIMENCOV ELENA, o autorizație de călătorie prin Transnistria, având în vedere că susnumita merge cu o misiunea specială de a aduce la cunoștința familiilor bulgari, căror delegata este, aprobarea Guvernului Bulgar de intrarea în Bulgaria celor 47 familii din Regiunea Melitopol și care în prezent se găsesc în com. Ternovka — Județul Nicolaev.

Aprobarea Guvernului Bulgar s'a dat în baza aprobării Domnului Marșal Antonescu transmisă cu ordinul M. ST. Major Nr 468. 734 din 28. VII. 1943.

Totodată sunteți rugați să binevoii să elibetați și o autorizație de călătorie prin Transnistria pentru cele 47 familii bulgare, care urmează să se pepatrieze în Bulgaria.

Primiți, vă rog, Domnule Director, pe lângă mulțumirile mele anticipate pentru amanilitatea Domniei Voastre și expresiunea înaltei mele considerațiuni.

p. Ministru al Bulgariei,
Consilier de Legațiune: /п/ нечетлив

Превод

Господин Директор,

Царската легация на България има честта да Ви помоли да благоволите да разпоредите да се издаде на името на г-жа Елена Клименкова едно разрешително за пътуване през Транснистрия, имайки предвид, че гореспоменатата отива със специална мисия да уведоми българските семейства, чийто делегат е, за съгласие на българското правителство за влизане в България на 47-те семейства от областта Мелитопол и които сега се намират в с. Терновка — окр. Николаев.

Съгласието на българското правителство се даде въз основа на съгласието на господин маршал Антонеску, изпратено със заповед на Г[енералния] щ[аб] № 468 734 от 28. VII. 1943 г.

Същевременно Ви молим да благоволите да издадете и едно разрешително за пътуване през Транснистрия за 47-те български семейства, които следва да се репатрират в България*.

Приемете, моля Ви, Господин Директор, наред с моите предварителни благодарности за Вашата любезност и израза на високата ми почит.

за Пълномощния министър на България,

Съветник в легацията: /п/ нечетлив

ЦДИА, ф. 327, оп. 1, а. е. 1666, л. 43. Копие.

*Вж. документ № 73.

№ 70

СТАТИЯ ОТ ХРИСТО КАПИТАНОВ ВЪВ ВЕСТНИК "ДНЕС" — "БЪЛГАРИТЕ В КРИМ"

София, 4 ноември 1943 г.

У нас малцина подозираха съществуването на компактни български народностни маси в Русия. Някъде край северните брегове на Азовско море, между градовете Мариупол и Мелитопол, с център Бердянск, от 80 години населяват над 60 000 наши кръвни братя, които въпреки всички трудности, са могли напълно да се опазят в народностно отношение. Близо преди година пристигна от тия далечни покрайнини един прекрасен младеж, който се оказа и даровит писател, и ни заразправи на кръшен български език за тия далечни забравени наши сънародници. Злата съдба поиска в течение само на една година на два

пъти Таврия да бъде бойно поле на ожесточени сражения.

Сега огнената стихия на войната отново се приближава към Кримския полуостров. И тук живеят компактни маси български преселници. Преди няколко дни, когато на слуки въртях радиопредавателя, попаднах на свеж български говор. Предаваше радио Донау на български език от село Български Тарабуш или Сарабуз в Кримския полуостров. Обади се будният българин бай Годор, учителката г-ца Грекова от с. Преслав и някой си Овчаров от с. Шипка, България. След това говори и отговори на редица зададени му въпроси кметът на селото, който имал в София брат — Дамян Аврамов Иванов, когото помоли да му се обадел.

Един болезнен копнеж към старите родни огнища. Германските власти им обещаваха, но молят и братята си от царството да им се притекат на помощ. "Всички до един желаем — заяви кметът — да вземем и ние участие в строежа на обединена България". След това местни девойки изпяха много свои български народни песни.

Онова, което сигурно може да стане е да им се притечем на помощ, да облекчим до известна степен тежкото им положение, за да изкарат живо-здро до напролет. Па тогаз — добър е Бог!

В Кримския полуостров, според официалната съветска статистика, през 1934 г. е имало 22 834 българи. Най-старата българска колония тук е основана през 1803-[180]4 год., значи приблизително 60 години преди преселването на българите в Таврия. Нейният център е в с. Кишлава, което през 190[0]* година е наброявало 21 14 българи, а сега брой над 3000 души; то е разположено на 15 версти** северозападно от градчето Старий Крим, в което живеят също към 3000 българи. Тези два български центъра са най-стари и най-богати селища на кримските българи.

След тях изникват редица български колонии в Крим. В административния район на гр. Симферопол са разположени българските села Балта, Чокрак, Ново Царацин, Николаевка, Карабой и Сарабуз. От изселници от Кишлава и Старий Крим са основани българските села Морфовка с 2060 българи, трето по големина българско село в Крим, Калпак, Синджеут, Андреевка, Кабурчак, Османчик и Алач. Също така има значителни български групи поселници в градовете Севастопол, Симферопол, Карасу-базар, Керч и Балаклава.

Кримските българи произхождат предимно из Малкотърновска околия. Има и видинци, които трябва да са много по-късно заселени /към 1863 г. /. Останалите са българи, преселени из Таврия и Бесарабия. Все пак ядката на кримските българи съставляват несъмнено преселниците из Малкотърновско.

Действителният духовен център на кримските българи е бил град

Одеса, гдето българите са били добре организирани в просветно и културно отношение. В гр. Одеса, както е известно, живеят 20 000 българи, а в Одеско — 60 000 българи. Кримските българи са изпращали децата си на учение и в с. Преслав, Таврия, гдето е имало българска гимназия. Български основни училища е имало в следните български села в Крим: Кишлава, Старий Крим, Морфовка, Царицино, Коктебел. Последното село е извънредно красив курорт. Тук се е нахождал*** почивният дом на руските писатели.

Вероятният брой на кримските българи не е 22 834 души, както сочи за 1934 год. официалната руска статистика, а над 35 000 души.

Днес /София/, № 1066, 4 ноември, 1943 г.

*Липсва последната цифра от посочената година, но преброяване е имало през 1900 г.

**Стара руска мярка за дължина. Една верста е равна на 1070 м

***Намирал /от рус. — находится/.

№ 71

РАПОРТ ОТ И. СТАНЧОВ ДО Д. ШИШМАНОВ ОТНОСНО ЖЕСТОКИ ПОБОИЩА НА БЪЛГАРИ ОТ С. ЧИИШИЙ, ИЗМАИЛСКА ОБЛАСТ, ПОЖЕЛАЛИ ДА ИЗПРАТЯТ ДЕЦАТА СИ В БЪЛГАРСКИТЕ УЧИЛИЩА В ГАЛАЦ И БРАИЛА

Галац, 11 ноември 1943 г.

Господине Министре,

В първите дни на настоящия месец ми се съобщи, че в с. Чиийши, Измаилски окръг, били арестувани и жестоко бити няколко български жители за това, че те искали да изпратят децата си да следват в българските училища в Галац и Браила. Между арестуваните бил и селянинът Иван Чоклов, баща на учителя ни в Браила, който бил задържан цели четири дни, бит и изтезаван. Виновниците за горното били директорът на местното училище и инспекторът на жандармерията от гр. Измаил, който дошел нарочно в Чиийши да анкетира "тази явна проява на българската пропаганда".

Щом научих за споменатите произшествия поисках среща с префекта на Измаилския окръг и вчера го посетих в гр. Измаил. Господин префекта, който винаги се е отнасял добре към малцинствата в

Бесарабия, ми обеща веднага да анкетира случая и да накаже виновниците. Той се съгласи с мен, че малцинствата имат пълно право да изпращат деца в признати от румънското министерство на народното просвещение училища и че директорът на училището в с. Чиийши е превишил правата си като забранил на местните деца да напуснат селото си, за да следват в един град в Румъния.

Господин полковник Анастасиу след това ми заяви, че е наредил да се уволнят или преместят провинените в изтезателства към българите чиновници и жандарми и ми цитира няколко случая на подобни наказания на лица, срещу които му се бях оплаквал.

Той също ме помоли да му съобщавам направо за всички случаи на незаконни прояви на негови подчинени спрямо българското население като ми обеща да действа най-строго срещу провинилите се. Оплаква ми се от неподготвения персонал, който му се изпраща и който гледа само бързо да забогатее и да се върне в старите предели на Кралството. Благодарих на префекта за стореното и за добрите чувства, които той храни към българското население, което той беше вече похвалил когато го посетих за пръв път през октомври миналата година.

Надявам се, че след тази постъпка румънските власти няма да пречат вече на българските деца да заминават за Браила и да следват в тамошното ни училище, чийто устав предвижда записването на ученици от български произход от града и околността.

Моля приемете. . .

Генерален консул: /п/ И. Станчов

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1226, л. 16-17. Оригинал.

**РАПОРТ ОТ И. СТАНЧОВ ДО Д. ШИШМАНОВ ОТНОСНО
 МАСОВА ЕВАКУАЦИЯ НА РУМЪНСКИ СЕМЕЙСТВА И
 БАГАЖИТЕ ИМ ОТ БЕСАРАБИЯ, ЗА ЗАЧЕСТИЛИ ИСКАНИЯ
 НА БЕСАРАБСКИ БЪЛГАРИ ДА СЕ ИЗСЕЛЯТ В БЪЛГАРИЯ И
 ЗА ПОСТОЯННИ ЗАПИТВАНИЯ ДАЛИ ПРЕДСТОИ МАСОВО
 ИЗСЕЛВАНЕ НА БЕСАРАБСКИТЕ БЪЛГАРИ В БЪЛГАРИЯ**

Галац, 11 ноември 1943 г.

Господин Министре,

Използувах вчерашното си пътуване до Измаил да посетя Болград и няколко български села. Навсякъде селяните се радват на отличната реколта, както на пшеница, така и на царевица. обаче катастрофалното спадане на цените, слабото търсене на зърнени храни и др[уги] земеделчески произведения, както и един панически страх от съветско нахлуване, карат българското население в Бесарабия да гледа много мрачно към близкото бъдеще.

В Болград и в селата се забелязва едно подготвяне към бягство. Натоварени каруци се движат непрестанно към Прут, пренасящи най-разнообразни предмети, а в Измаил румънските чиновници и по-заможните са наели шлепове за пренасяне на покъщнината си към Олтения и Южен Банат. Граждани и селяни ме запитваха дали ще бъдат приети в България в случай на евакуация и дали ще могат да пренесат със себе си вещите си, добитъка и наличните си пари. Гледах да ги успокоя като им казвах, че засега няма никаква опасност от едно руско нахлуване в Бесарабия и че фронтът се намира още далеч на изток. Но паническото чувство, всяко от самите румъни, които отдавна вече си изпращат семействата и покъщнината на запад, е много силно в Бесарабия. В Консулството също зачестиха исканията за изселване в България, които искания гледам да отстраня, като допускам само лицата, на които е вече разрешено от София преселване или [на] тия, които по политически причини /защитници на българската кауза/, се преследват от румънските власти.

В Галац положението е спокойно, но румънските семейства и чиновниците изпращат жените си и децата си към вътрешността.

Приемете. . .

Генерален консул: /п/ И. Станчов

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1226, л. 18-19. Оригинал.

СПИСЪК НА 47 СЕМЕЙСТВА НА БЪЛГАРИ ОТ ТАВРИЯ,
КОИТО СЕ ПРЕСЕЛВАТ В БЪЛГАРИЯ

[ноември 1943]*

Име и презиме	Година на рождението	Занятие	Жена	Деца до 14 год
1.Клименкова Елена	1907	учителка	1	3
2.Мильчевский Фома	1909	зеделец[ец]	1	4
3.Божков Михаил	1916	учител	1	1
4.Божков Василий	1918	земед[елец]	1	1
5.Мильчев Петр	1891	"	1	-
6.Главчев Павел	1894	"	1	-
7.Мальчева Александра	1901	домакия	-	2
8.Терзиев Иван	1902	земед[елец]	1	-
9.Мильчевский Димитрий	1895	"	1	-
10.Соломонова Евдокия	1903	домакия	-	-
11.Оксов Василий	1919	земед[елец]	1	-
12.Греблев Василий	1895	"	1	-
13.Греблев Иван	1919	"	1	-
14.Греблев Афанасий	1904	"	1	2
15.Распопов Петр	1895	"	1	-
16.Муштеп Петр	1905	учител	1	1
17.Сербинов Максим	1900	земед[елец]	1	1
18.Журков Димитрий Ив.	1916	геодез	1	2
19.Журков Димитрий Ант.	1903	земед[елец]	1	2
20.Журков Николай Георг.	1901	"	1	1
21.Журков Димитрий Георг.	1906	- " -	1	2
22.Журков Семен Георг.	1898	"	1	-
23.Мильчевская Татьяна	1922	учителка	1	1
24.Райчев Степан	1911	земеделец	1	-
25.Райчев-Чипчев Василий Г.	1899	"	1	-
26.Сербинов Иван Афан.	1919	"	1	-
27.Генов Петр	1901	"	1	-
28.Мильчевский Петр Андр.	1901	"	1	-
29.Пеев Феодосей Евфим.	1898	"	1	-
30.Дойнов Иван Сем.	1902	учител	1	-
31.Божков Феодор	1906	земед[елец]	1	-
32.Буяклийский Димитр	1900	учител	1	1

33. Мильчевская Ана	1919	фелдшерка	-	1
34. Мальчев Василий Мих.	1906	учител	1	1
35. Мальчев Николай Мих.	1908	- " -	1	
36. Фуклев Феодор	1908	- " -	1	
37. Божкова Мария Ф.	1906	- " -	1	
38. Мальчев Михаил Серг.	1898	земед[елец]	1	
39. Дойнов Димитрий Петр.	1905	- " -	1	
40. Дойнов Степан Федор.	1905	- " -	1	
41. Креслева Мария Петр.	1901	учителка	-	
42. Йорданов П.	1908	учител	1	
43. Мальчева Марина	1902	домакия	-	
44. Гердов Степан Ив.	1900	учител	-	
45. Дымжова Елена Ник.	1901	домакия	-	
46. Неговский Димитрий	1898	земед[елец]	1	
47. Неговский Иван	1902	- " -	1	

ЦДИА, ф. 327, оп. 1, а. е. 1666, л. 51. Ръкопис.

* Документът е датиран по данни от други документи. Вж. и документ № 69.

№ 74

49-ТО ПОСТАНОВЛЕНИЕ НА МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ НА БЪЛГАРИЯ, ВЗЕТО В ЗАСЕДАНИЕТО МУ ОТ 13 ДЕКЕМВРИ 1943 Г., ПРОТОКОЛ № 13 ОТНОСНО ПОСРЕЩАНЕТО, НАСТАНЯВАНЕТО И ОЗЕМЛЯВАНЕТО НА 40 БЪЛГАРСКИ БЕЖАНСКИ СЕМЕЙСТВА ОТ ТАВРИЯ

София, 13 декември 1943 г.

1/ Посрещането, даване подслон и храна до окончателното им настаняване на определените места на преселващите се в България около 40 български семейства от Украйна /Таврия/ се възлага на Отдела за обществени грижи — служба "Обществени бедствия" при Министерството на вътрешните работи и народното здраве.

Необходимите суми по посрещането, подслоняването и изхранването на изселниците, се отпускат от § 34, буква "в" на бюджета на Министерството на вътрешните работи и народното здраве — администрация и полиция за 1943 бюджетна година.

Разрешава се да се отпусне сумата 400 000 лева като първа помощ,

която да се изразходва по заповед на Министъра на вътрешните работи и народното здраве.

2/ Разрешава се безплатното пътуване на изселниците и превозване на багажите им по БДЖ, по корабите на Българското речно корабоплаване и по държавните отобусни линии.

3/ Възлага се на Министерството на земеделието и държавните имоти да оземли преселниците. За целта, ако е необходимо, Министърът на земеделието и държавните имоти да издаде наредба, която да внесе за одобрение на Министерския съвет.

4/ Българската народна банка да обмени носените от тези българи — преселници чужди пл[атежни] средства, съгласно законите и наредбите на БНБ и другите закони за чуждите пл[атежни] средства.

Разрешава се заселването на българите — преселници да стане в земите на изселилите се германски и румънски семейства.

Задължават се всички административни, полицейски и други власти да указват пълно съдействие на преселниците до окончателното им настаняване на определените от съответните Министерства места.

Секретар на Мин[истерския] съвет: /п/ М. Стефанов

Държавен вестник /София/, № 285, 16 дек. 1943.

№ 75

**ИЗ СЪОБЩЕНИЕ ОТ МВРИ, ПОЛИТИЧЕСКА ДИРЕКЦИЯ, ДО
БЪЛГАРСКАТА ЛЕГАЦИЯ В БУКУРЕЩ ОТНОСНО
СТАНОВИЩЕ НА МИНИСТЕРСТВОТО НА ВОЙНАТА ДА НЕ СЕ
ПРИЕМАТ В БЪЛГАРИЯ БЪЛГАРИ, ЖИВЕЛИ ДЪЛГО ВРЕМЕ
ПРИ БОЛШЕВИШКИ РЕЖИМ**

София, 15 декември 1943 г.

/.../*

... Министерството на войната — Щаба на войската счита, че е неудобно да се заселват в страната лица, живели дълго време и расли при болшевишки режим.

/.../*

Началник на отдел: /п/ Ив. Донев
ЦДИА, ф. 327, оп. 1, а. е. 1665, л. 38. Оригинал.

*Изпуснатият текст се отнася до повода за искане на мнението на Министерството на войната, именно, молбата на доцента по математика в Кримския университет Иван Василев Ценов, подадена от Симферопол. Ценов е роден през 1907 г. в с. Български сарабуз, Крим. Молбата му за преселване в България не е удовлетворена. Вж. пак там, л. 34-35.

№ 76

**ВЕРБАЛНА НОТА ОТ БЪЛГАРСКАТА ЛЕГАЦИЯ В БУКУРЕЩ
ДО РУМЪНСКОТО МИНИСТЕРСТВО НА ВЪНШНИТЕ
РАБОТИ ОТНОСНО СНАБДЯВАНЕТО С ДОКУМЕНТИ
ЗА ПРИДВИЖВАНЕ И ПРЕСТОЙ В РУМЪНИЯ И
ТРАНСИСТРИЯ НА КОМАНДИРОВАНИТЕ КЪМ ЛЕГАЦИЯТА
БЪЛГАРСКИ СЛУЖИТЕЛИ ЛЮБОМИР КУЗУПОВ
И МИШО ХАДЖИЙСКИ**

Букурещ, 23 декември 1943 г.

Se référant à la communication téléphonique que S. E. Monsieur le Secrétaire Général a bien voulu faire le 8 Décembre au Conseiller de cette Légation comme quoi il y aurait des nombreux réfugiés d'origine bulgare en souffrance à Odessa et ailleurs, la Légation Royale a l'honneur de communiquer à l'honorable Ministère Royal que le Gouvernement Bulgare a détaché auprès de cette Légation M. Lubomir Kouzouppoff, Conseiller au Ministère des Affaires Etrangères et M. Micho Hadjiisky, Fonctionnaire du Ministère de l'Intérieur, avec mission de se mettre en contact avec ces réfugiés d'étudier et organiser leur rapatriement éventuel en Bulgarie.

En portant ce qui précède à la connaissance de l'honorable Ministère, la Légation Royale a l'honneur de le prier de vouloir bien intervenir auprès des autorités civiles et militaires de ressort à l'effet que les deux surnommés fonctionnaires soient munis des documents nécessaires qui leur permettront de circuler et séjourner librement dans les localités du Royaume et du Gouvernement de Transnistrie, — en particulier les régions de Tiraspol, de Razdelnaïa et d'Odessa, — où l'accomplissement de leur mission les appellerait.

En remerciant d'avance l'honorable Ministère de son aimable intervention à ce sujet, la Légation Royale le prie de recevoir les assurances de sa haute considération.

Превод

Отнасяйки се до телефонното съобщение, което Н[егово] П[ревъзходителство] Главния секретар [на румънското МВнР] пожела да направи на 8 декември на Съветника на легацията, че е имало многобройни бежанци от български произход с неуредено положение в Одеса и другаде, Царската легация има честта да съобщи на почитаемото Кралско министерство, че българското правителство е командировало към тази легация г. Любомир Кузупов, съветник в Министерството на външните работи и г. Мишо Хаджийски, служител в Министерството на вътрешните работи, с мисия да установят контакт с тези бежанци, да проучат и организират тяхното евентуално репатриране в България.

Уведомявайки за предходното почитаемото Министерство, Царската легация има честта да го помоли да благоволи да се застъпи пред съответните граждански и военни власти, за да бъдат снабдени горепосочените служители с необходимите документи, които ще им позволят да се придвижват и престояват свободно в селищата на Кралството и на правителството на Транснистрия — в частност в областите на Тираспол, Разделная и Одеса — където изпълнението на тяхната мисия би ги призовало.

Благодарейки предварително на почитаемото Министерство за неговото любезно застъпничество по този повод, Царската легация го моли да приеме уверенията за нейната висока почит.

ЦДИА, ф. 327, оп. 1, а. е. 1665, л. 55. Копие.

№ 77

ПИСМО ОТ М. ХАДЖИЙСКИ ДО Д. КРАПЧЕВ, ДИРЕКТОР НА В. "ЗОРА", И АЛ. ДЯКОВИЧ, РЕДАКТОР НА СЪЩИЯ ВЕСТНИК, С МОЛБА ДА ИЗПРАЩАТ ПО НЯКОЛКО БРОЯ ОТ ВЕСТНИКА НА НАМИРАЩИ СЕ В ГЕРМАНИЯ КАТО РАБОТНИЦИ ОКОЛО 5000 БЪЛГАРИ ОТ ТАВРИЯ

/София/, /б. д. / /1943 г. /

Уважаеми господа,

Понастоящем в Германия се намират до 5000 българи от Таврия, Украйна, като работници из фабрики и стопанства. Тия българи никога

не са виждали вестници от България по причини, Вам известни. Сега те ме молят да им изпращам вестници от тук, което аз, за съжаление, не мога да сторя. Ето според шо се обръщам към Вас с молба да изпращате на долния адрес по един или няколко броя от Вашия вестник, с което ще поддържате морално братята от чужбина. Вестниците, след прочит, ще се ПРЕПРАЩАТ В ТАВРИЯ, понеже пощенска връзка от тук няма.

Приемете моите искрени благопожелания.

/п/ М. Хаджийски

ADRESSE: IWAN WAPIROFF /HERN GERMAN DIPES/
KREFELD — TRAAR
KEMERSTRASSE 193.
IN DEUTSCHLAND

ЦДИА, ф. 164, оп. 1, а. е. 4, л. 143. Оригинал.

№ 78

**ДОКЛАД ОТ Д. ШИШМАНОВ ДО МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ НА
БЪЛГАРИЯ ОТНОСНО ПРИЕМАНЕТО НА ПОСТАНОВЛЕНИЕ
ВЪВ ВРЪЗКА С ПРЕСЕЛВАНЕТО НА БЪЛГАРИ ОТ РУМЪНИЯ**

София, 6 януари 1944 г.

През последните години в Румъния бяха създадени няколко законоположения, целящи под една или друга форма да очистят пограничните зони от инородни малцинствени гнезда, както и да се постигне по-бързо денационализиране изобщо на инородните малцинства в съседното кралство. Такива са напр[имер] декретите — закони от 1938 и 1942 г., с които се създават военни погранични зони, гдето държавата си запазва право да отчуждава недвижимите имоти при тяхното продаване или наследяване. От подобен характер са и "законът за името" от 1936 г. и допълващите го други закони, а тъй също и административните разпоредби относно снабдяването на всички румънски поданици от чист румънски произход с "удостоверения за националност", по силата на които българите населяващи в компактни маси румънския Банат и Бесарабия се виждат поставени в невъзможност да заемат в бъдеще държавни и частни административни служби дори да упражняват свободна професия.

От страна на Българското правителство — по повод на някои оплаквания на Румънската легация в София относно положението, създадено за някои румъни и куцовласи в пределите на Царството — в края на м. юни м. г. на същата Румънска легация биде връчен меморандум, в който се призоваваше вниманието на Румънското правителство върху особения режим, създаден от горевизираните законоположения в ущърб на инородните и предимно български малцинства на румънска територия, като се изказваше същевременно пожелание щото — в духа на преследваната от двете правителства политика за все по-голямо заякчаване на приятелските връзки между двете страни — спрямо българите в Румъния да се прилага режим напълно сходен с режима, прилаган в България спрямо инородните малцинства, т. е. режим, който не прави разлика между българските поданици от български или инороден произход.

За съжаление, до този момент Българското правителство не разполага още със сведения, които да му позволят да се убеди, че действително е настъпила промяна в мерките, взети в Румъния по отношение на инородните и специално българските малцинства.

Като резултат от тъй създаденото положение, пред Царската легация в Букурещ и пред Царското генерално консулство в Галац са предявени напоследък редица искания от българи, заемащи до скоро учителски служби в Бесарабия, да бъдат снабдени с пътни листове, за да могат да емигрират в България поради лишаването им от възможност да упражняват по-нататък учителската си професия в румънска територия.

От друга страна, като се съпоставят тия румънски мерки за разнебитването и материалното разорение на по-будните и заможни българи със силното безпокойство, което е обхванало напоследък населението в Бесарабия, включително и гъстите български маси в тази област, от развоя на военните действия по Източния фронт, може да се очаква, както вече има някои малки улики за това, стремеж за едно значително, ако не и масово, прииждане на българи от Бесарабия към България.

Предвид на това и смятайки, че предстои на Българското правителство да заеме становище за случая, чест ми е да помоля почитаемия Министерски съвет да постанови:

1/ Да се разреши на Царската легация в Букурещ и Царското генерално консулство в Галац да снабдяват с пътни листове за идване в България ония българи от Румъния, които вследствие на съществуващите в тази страна законоположения, са поставени в пълна невъзможност да упражняват занапред свободните си професии и, следователно, да обезпечат препитанието си, доколкото — по преценката на Легацията и Консулството — те не биха представлявали опасност за държавната сигурност на Царството и

2/ Да се възложи на Министерството на вътрешните работи и народното здраве и на Министерството на земеделието и държавните имоти да проучат съвместно мерките, които евентуално биха се наложили вследствие на едно по-значително или масово прииждане на бежанци българи от Бесарабия.

Министър на външните работи и на изповеданията

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1224, л. 30-31. Копие.

№ 79

ВТОРО ПОСТАНОВЛЕНИЕ НА МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ НА БЪЛГАРИЯ, ВЗЕТО В ЗАСЕДАНИЕТО МУ ОТ 25 ЯНУАРИ 1944 Г. , ПРОТОКОЛ № 16, ОТНОСНО СНАБДЯВАНЕТО С ПЪТНИ ЛИСТОВЕ НА БЪЛГАРИ-ПРЕСЕЛНИЦИ ОТ РУМЪНИЯ И ЗА ПРОУЧВАНЕ НА МЕРКИТЕ, НЕОБХОДИМИ ПРИ ЕДНО МАСОВО ПРЕСЕЛВАНЕ НА БЪЛГАРИ ОТ БЕСАРАБИЯ*

София, 25 януари 1944 г.

Одобрява се следното:

1. Да се разреши на Царската легация в Букурещ и Царското генерално консулство в Галац да снабдяват с пътни листове за идване в България [на] ония българи от Румъния, които вследствие на съществуващите в тази страна законоположения са поставени в пълна невъзможност да упражняват занапред свободните си професии и следователно да обезпечат препитанието си доколкото — по преценката на легацията и консулството — те не биха представлявали опасност за държавната сигурност на царството и

2. Да се възложи на Министерството на вътрешните работи и народното здраве и на Министерството на земеделието и държавните имоти да проучат съвместно мерките, които евентуално биха се наложили вследствие на едно по-значително или масово прииждане на бежанци-българи от Бесарабия.

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1 124, л. 36. Копие.

*Вж. документ № 78.

**ПИСМО ОТ М. ХАДЖИЙСКИ ДО ИВ. ПОПОВ ОТНОСНО
ПОЛОЖЕНИЕТО НА БЪЛГАРИТЕ-БЕЖАНЦИ ОТ УКРАИНА
/ТАВРИЯ И КРИМ/ И НЕОБХОДИМИТЕ ПОСТЪПКИ ЗА
ПРОПУСКАНЕТО ИМ ПРЕЗ ТЕРИТОРИЯТА НА РУМЪНИЯ**

[Одеса, 31 януари 1944 г.]*

Господине Министре,

Чест имам да Ви съобща следното относно положението на българите-бежанци от Украйна /Таврия и Крим/, намиращи се понастоящем в Транснистрия, Одеска област.

От Таврия и Крим, по бреговете на Азовско море, преди три месеца са се оттеглили няколко хиляди българи, по-голямата част от които се разпръснаха, поради условията на фронта, из цяла Украйна. Само една част от тях, на брой към ДВЕ ХИЛЯДИ души бяха се спрели по река Буг в очакване Българското правителство да им разреши да се настанят в България. В разстояние на един месец от времето на престояването ми в Одеса, въпреки всички пречки, които сториха румънските власти, с помощта на германските власти сможахме да прекараме тия бежанци на територията на Транснистрия, а именно:

от гр. Первомайск — 76 семейства,

от гр. Вознесенск — 115 семейства;

от гр. Николаев — 69 семейства.

Освен туй, в с. Паркани, Тирасполско, се намираха от по-рано 200 семейства и в Одеса 170 семейства. Днес всички горепосочени, освен тия в Одеса, са настанени в с. Паркани, Тирасполско, на брой към 2000 души. В Одеса са 500 души. Немските власти в Одеса, приемайки присърце положението на бежанците, дават 30 вагона за Одеските бежанци. Бежанците пък в Паркани имат повече от хилядо коня и 500 каруци и желаят да вървят с каруци, което за тях е по-изгодно, понеже ще докарат в България и конете си.

Като излагам горното, моля Ви, господине министре, да направите нужните постъпки пред тукашните румънски власти за да се съобщи в Одеса на Губернаторството и на Сигуранцата** да се пропуснат през територията на Румъния тия 2000 души с конете и каруците, а останалите 500 души от Одеса с вагони. Дълг ми е да Ви съобща също, че всички бежанци се намират в едни нечовешки условия, т. е. нямат храни, нямат помещения и някои от тях, например в с. Паркани, живеят под открито небе, на пазаря. На 26 т. м. от щаба на немския генерал

Аулет, който се намира в Одеса, ме предупредиха да побързаме с евакуирането на българите, защото градът се намира в угрожающе*** положение /фронтът е на 50 км/. Германските и румънски власти са евакуирали бежанците от техен произход и по такъв начин остават само българите. Длъжен съм при туй да добавя, че съгласно инструкциите на Министерството на външните работи и на изповеданията, разрешение за идване в България даваме само на лица, които са чисти българи, говорят български и са компрометираны пред съветите с едни или други действия и които по никакъв начин не могат да останат. Българите в Украйна наброяват към 115000 души и всички имат желанието да се преселят, обаче съгласно заповедта на Министерството, длъжен съм да им отказвам.

Приемете. . .

/п/ М. Хаджийски

ЦДИА, ф. 327, оп. 1, а. е. 1 666; л. 38-39. Оригинал.

*Мястото, от където се изпраща писмото, е определено въз основа на съдържанието, а датата — според времето на получаването му.

**Сигуранца — /рум. / Държавна сигурност към румънското МВР.

***Заплашващо, опасно, от "угрожать" /рус. / — заплашвам.

№ 81

ВЕРБАЛНА НОТА ОТ БЪЛГАРСКАТА ЛЕГАЦИЯ В БУКУРЕЩ ДО РУМЪНСКОТО МИНИСТЕРСТВО НА ВЪНШНИТЕ РАБОТИ С МОЛБА ЗА ПОСТЪПКИ ПРЕД МИНИСТЪРА НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ ДА РАЗРЕШИ ТРАНЗИТНО ПРЕМИНАВАНЕ ПРЕЗ РУМЪНИЯ НА 2500 БЪЛГАРИ БЕЖАНЦИ ОТ УКРАИНА

Букурещ, 8 февруари 1944 г.

Faisant suite à l'entretien que M. le Chargé d'Affaires a. i. de Bulgarie a eu aujourd'hui avec S. E. M. le Ministre Davidescu, Secrétaire Général du Ministère Royal des Affaires Etrangères, la Légation Royale de Bulgarie a l'honneur de prier l'Honorable Ministère Royal de vouloir bien intervenir d'urgence auprès de S. E. M. le Général Vasiliu, Ministre de l'Intérieur, pour qu'il autorise le passage en transit à travers la Roumanie de 2500 réfugiés bulgares d'Ukraine, dont 500 voyageant dans trente wagons allemandes transit Tighina-Giurgiu-Port et 2000 traversant le territoire roumain avec environ

400 charettes et environ 900 chevaux.

Le Gouvernement Bulgare a margé pour le rapatriement de ces réfugiés le fonctionnaire de cette Légation M. Vassil Ghéorghiev, qui se trouve à présent à Odessa.

Vu les conditions très difficiles dans lesquelles se trouvent ces réfugiés, la Légation Royale prie l'Honorable Ministère Royal de vouloir bien solliciter une disposition télégraphique de la part de S. E. M. le Ministre de l'Intérieur dans le sens du télégramme du Délégué Bulgare M. V. Ghéorghiev, dont copie ci-jointe.

Annexes: 1/-Deux copies de la note verbale de la Légation Royale, adressée au Ministère Royal № 223 du 2. II. 944

2/-Deux copies du télégramme du Délégué Bulgare M. Vassil Ghéorghiev adressé d'Odessa à La Légation Royale.

La Légation Royale saisit cette occasion pour renouveler à l'Honorable Ministère Royal les assurances de sa très haute considération.

Превод

Като резултат на срещата, която г. шарже д'аферът* на България е имал днес с Н[егово] П[ревозходителство] г. министърът Давидеску, главен секретар на Кралското министерство на външните работи, Царската легация на България има честта да помоли почитаемото Кралско министерство да благоволи да се застъпи веднага пред Н[егово] П[ревозходителство] г. генерал Василиу, министър на вътрешните работи, за да разреши транзитното преминаване през Румъния на 2500 български бежанци от Украйна, от които 500 пътуващи в тридесет германски вагона транзитно Тигина-Гюргево-пристанище и 2000 пресичащи румънската територия с около 400 каруци и около 900 коня.

Българското правителство натовари ♦ репатрирането на тези бежанци служителят в тази легация г. Васил Георгиев, който се намира понастоящем в Одеса.

Предвид на много тежките условия, в които се намират бежанците, Царската легация моли Почитаемото Кралско Министерство да благоволи да ходатайствува за едно телеграфическо разпореждане от страна на Н[егово] П[ревозходителство] г. Министърът на вътрешните работи в смисъла на телеграмата на българския делегат г. В. Георгиев, чието копие е тук прибавено.

Приложения: 1/ Две копия от вербалната нота на Царската легация, адресирана до Кралското министерство № 223 от 2. II. 944 г. **

2/ Две копия от телеграмата на българския делегат г. Васил Георгиев, адресирана от Одеса до Царската легация***.

Царската легация използва този случай за да поднови пред Почитаемото Кралско министерство уверенията за своята висока почит.

ЦДИА, ф. 327, оп. 1, а. е. 1666, л. 31. Копие. Превод от френски език.

*Изпълняващ длъжност на дипломатически представител /от фр. *chargé d'affaires*/

**В телеграмата се отправя същата молба за разрешаване на транзитното преминаване през Румъния на двете групи български бежанци, за чието преселване в България българското правителство е дало своето съгласие. /Вж. пак там, л. 36/

***В телеграмата, изпратена на 7 февруари 1944 г. от Одеса, се моли за застъпничеството пред румънския министър на вътрешните работи да се разреши преминаването през Румъния на 2500 български бежанци /Вж. пак там, л. 32-33/.

№ 82

ПИСМО ОТ Л. КУЗУПОВ* ДО ИВ. ПОПОВ ЗА ПОЛОЖЕНИЕТО НА ПРЕСЕЛВАЩИТЕ СЕ БЪЛГАРИ И УРЕЖДАНЕТО НА ВЪПРОСИТЕ ПО ТЯХНОТО ПЪТУВАНЕ ДО БЪЛГАРИЯ

Тираспол, 22 февруари 1944 г.

Господин Министре,

Бях в Одеса 2 дни. Там заедно с М. Хаджийски уредих с германските власти отправлението на един ешалон с около 500 души българи, които ще пътуват с трен** през Букурещ — Гюргево за България. Ешалонът трябваше да се натовари на 19 т. м.

На 18 т. м. тръгнах за Тираспол и с. Паркан, където има около 1000 души наши бежанци.

До 20-и нямаше още никакво разрешение за пътуването на нашите бежанци през Румъния.

Уредих с местните власти пропуски на част от бежанците — предимно жени и деца, които ще се присъединят към идващите от Одеса българи. Ето вече трети ден как излизам с тия нещастни жени и деца на гарата — все по нареждане на местните власти — и специалният трен от Одеса все още не идва. Днес, 22 т. м. сме пак на гара Тираспол — уверен бях, че влакът ще пристигне към 3-4 ч[аса] сл[ед] пл[адне].

След като изпратя първата партида от около 200-250 души жени и

деца ще се погрижа за останалите. Те ще пътуват с каруци. Групата ще се състои от около 700 души, 250 коли и около 600 коне.

Германците обещаха да снабдят тая група с фураж за десет дни, за колкото смятам, че те ще могат да стигнат в България. Ще пътуват през Бесарабия: Тигина /Бендер/, Болград, Измаил, Тулча, Бабадаг, Констанца, Добрич. Пътят до българската граница е около 400 клм. и ще може да бъде взет за 10 дни.

Ще разделя групата на 4 ешалона; румънците обещаха да дадат няколко жандарми за охрана. Германците, от своя страна, също обещаха да наредят щото и германски войници да придружават групите, за да се избегнат евентуални неприятности, кражби и пр.

На всички находящи се в Паркан български бежанци до моето идване не бяха дадени никакви документи — пътни листове. Това върша аз — трябва да се работи денонощно за да успее към 26-ти да изпратя първия ешалон. След като заминат всички ешалони ще се върна за няколко дни в Одеса: там са вероятно вече пристигнали последните 40 семейства, които ми се обадиха, когато бях в Одеса /средата на тек[ущия] месец/. Освен това в Одеса останаха още около 150-200 наши българи, които искат да се приберат в България. За тия две групи ще искам от германците да ми отпуснат още десетина вагона. Това те ми обещаха днес — тук бяха н[ачални]ка на Транспортното коменданство в Одеса и неговия помощник.

Освен това тук, в Тираспол, има около 20 семейства българи, които също молят да бъдат репатрирани. За тях ще оставим от Одеса един или два вагона във втория ешалон. И с това моята мисия ще бъде привършена.

Смятам за излишно да Ви изтъквам мъчнотиите и главоболията, които ме съпровождат — наел съм се да завърша тая работа и ще я свърша успешно, след което ще Ви докладвам лично и ще донеса в министерството.

Изтъкват ежедневно всевъзможни въпроси за изхрана на конете, за подковаването им, за поправка на колите — хората са на път от 2 месеца — изпродали са много от нещата, които са носели със себе си и повечето от тях мизерстват. Ще навлезат в Румъния и ще пътуват през нея десетина дни без да имат един лей в джоба си. Тия, които ще пътуват с трена, не се знае колко дни ще пътуват. Как ще изтраят тоя дълъг път малките деца и пеленачета — един Господ знае. Наредих във вагоните да се поставят печки.

Много добре ще бъде, ако в Букурещ може да се уреди даване топла храна за бежанците и мляко за децата. Желателно ще е някой да ги придружи от Букурещ до Гюргево.

Пиша набързо от гарата и моля да ме извините.

Вярвайте в моята към Вас почит.

/п/ Люб. Кузупов

ЦДИА, ф. 327, оп. 1, а. е. 1666, л. 23-24. Оригинал. Ръкопис.

*Любомир Янков Кузупов /1893-1970 г. / — Завършва Военното училище в София. Участва в Балканската, Междусъюзническата и Първата световна война; раняван е през 1913 г. /в Македония/ и 1916 г. /в Добруджа/; спасява от плен знамето на Първи пехотен полк; награждаван е с ордени. Завършва Свободния университет. От 1924 г. до 1931 г. е последователно III секретар в българските легации в Будапеща и в Белград, а след това до септември 1944 г. — на различни длъжности в МВРИ. През 1943-1944 г. е делегат на българското правителство по преселването на българите от Таврия в България. Участва във Втората световна война с Първа българска армия по собствено желание. През март 1953 г. е задържан по обвинение за "участие в шпионаж", осъден на 10 години затвор, излежава три и половина години в затвор, от където през лятото на 1953 г. е освободен с лишаване от граждански права. През 1964 г. Върховният съд го реабилитира напълно. Почива през януари 1970 г. при злополука. Вж. док. № 91.

**Трен /ост. / — влак.

№ 83

8-МО ПОСТАНОВЛЕНИЕ НА МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ НА БЪЛГАРИЯ, ВЗЕТО В ЗАСЕДАНИЕТО МУ ОТ 25 ФЕВРУАРИ 1944 Г., ПРОТОКОЛ № 48, ОТНОСНО ПОСРЕЩАНЕТО, НАСТАНЯВАНЕТО И ОЗЕМЛЯВАНЕТО НА 500 БЪЛГАРИ-ПРЕСЕЛНИЦИ ОТ ТАВРИЯ

София, 25 февруари 1944 г.

За Министерството на вътрешните
работи и народното здраве.

На № 1474/25. II. 1944 г.

Одобрява се следното:

1. Посрещането, даване подслон и храна до окончателното им настаняване на определените места на преселващите се в България 500 души българи от Украйна (Таврия) се възлага на Дирекцията за

обществени грижи — отделение "Обществени бедствия" при Министерството на вътрешните работи и народното здраве.

Необходимите суми по посрещането, подслоняването и изхранването на изселниците, се отпускат от § 34, буква "в" на бюджета на Министерството на вътрешните работи и народното здраве — администрация и полиция за 1944 бюджетна година.

Разрешава се да се отпусне сумата 1 000 000 лева като първа помощ, която да се изразходва по заповед на Министра на вътрешните работи и народното здраве. Сумата да се отпусне на името на касиера на Министерството на вътрешните работи и народното здраве.

2. Разрешава се безплатно пътуване на изселниците и превозване на багажите им по БДЖ по корабите на българското речно корабоплаване и по държавните отобусни линии.

3. Възлага се на Министерството на земеделието и държавните имоти да оземли преселниците. За целта ако е необходимо, Министерството на земеделието и държавните имоти да издаде наредба, която да внесе за одобрение от Министерския съвет.

4. Българската народна банка да обмени носените от тези българи-преселници чужди платежни средства съгласно законите и наредбите на Бълг. Нар. банки и другите закони за чуждите платежни средства.

Задължават се всички административни, полицейски и други власти да оказват пълно съдействие на преселниците до окончателното им настаняване на определените от съответните министерства места.

Главен секретар на Министерски съвет: М. Стефанов

Държавен вестник /София/, № 48, 1 март 1944 г.

№ 84

СПИСЪК НА БЪЛГАРИ ОТ БУКУРЕЩ, ДАРИЛИ ПАРИЧНИ СУМИ ЗА ПОДПОМАГАНЕ НА 800 ПРЕСЕЛНИЦИ-БЪЛГАРИ, КОИТО ПЪТУВАТ ЗА БЪЛГАРИЯ, И СМЕТКА НА ИЗРАЗХОДВАНИТЕ СУМИ

Букурещ, 26 февруари — 8 март 1944 г.

Списък на българите-пожертвуватели из гр. Букурещ, дали л е п т а т а си за подпомагане на 800 души сънародници-преселници от Русия на път за България.

1. Моско Абаджиев, от Букурещ, внесе 10 000 леи.

2. Йосиф Вешков, от Русе, внесе 10 000 леи.
3. Петър Райнов, от Букурещ, внесе 5000 леи.
4. Васил Проданов — 20 000 леи.
5. Бл. Узунов /за 50 кгр. захар/ — 8500 леи.
6. Никола Проданов — 20 000 [леи].
7. Христо Проданов — 5000 [леи].

Всичко: 78 500 [леи]

Днес, 26. II. преселниците пристигат в Букурещ. Между тях са и много деца. Да им дадем радушен братски прием и гостоприемство.
гр. Букурещ
26 февруарий 1944 г. От Българската църква

И з р а з х о д в а н о

1. От г-н Васил Георгиев, срещу разписка — 46 500 леи.
2. От г-н Христо Атанасов, срещу разписка — 13 500 леи.

всичко — 60 000 леи

3. Остатъкът от 18 500 леи са внесени в приход на църквата по параграф "помощи" /срещу приложената квит[анция] № 352 262 от 8. III. 1944 [г.]/.

Свещеник /п/ В. Михайлов

ЦДИА, ф. 327, оп. 1, а. е. 1665, л. 3. Оригинал.

№ 85

**ВЕРБАЛНА НОТА ОТ РУМЪНСКОТО МИНИСТЕРСТВО НА
ВЪНШНИТЕ РАБОТИ ДО БЪЛГАРСКАТА ЛЕГАЦИЯ В
БУКУРЕЩ ОТНОСНО РАЗРЕШЕНИЕТО ОТ РУМЪНСКИТЕ
ВЛАСТИ ЗА ТРАНЗИТНО ПРЕМИНАВАНЕ ПРЕЗ РУМЪНИЯ НА
2500 БЪЛГАРСКИ БЕЖАНЦИ ОТ УКРАЙНА**

Букурещ, 28 февруари 1944 г.

Se référant à la Note Verbale Nr. 223 en date du 2. II. 1944, le Ministère Royal des Affaires Etrangères a l'honneur de porter à la connaissance de la Légation Royale de Bulgarie, d'après les informations reçues de la part des

autorités compétentes, que le transit a été accordé aux réfugiés bulgares d'Ukraine; — 500 d'entre eux voyageront en chemin de fer, ainsi qu'il a été précisé dans la dite Note Verbale; quant à l'autre groupe (2000), ils seront embarqués à Ismail et seront débarqués à Silistra ou Roussé.

Превол

Отнасяйки се до вербалната нота № 223 от 2. II. 1944 г., Кралското Министерство на външните работи има честта да съобщи на Царската легация на България, че, според получените информации от страна на компетентните власти, е разрешено транзитното преминаване на българските бежанци от Украйна: 500 от тях ще пътуват с влак, така както е уточнено в споменатата вербална нота; колкото до другата група /2000/, те ще бъдат натоварени на кораб в Измаил и ще бъдат разтоварени в Силистра или Русе.

ЦДИА, ф. 327, оп. 1, а. е. 1665, л. 29. Оригинал.

*Вж. документ № 81.

№ 86

8-МО ПОСТАНОВЛЕНИЕ НА МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ НА БЪЛГАРИЯ, ВЗЕТО В ЗАСЕДАНИЕТО МУ ОТ 9 МАРТ 1944 Г., ПРОТОКОЛ № 56, ОТНОСНО ОТПУСКАНЕ НА ДОПЪЛНИТЕЛНА ПАРИЧНА ПОМОЩ ЗА ИЗХРАНВАНЕ, ПРЕВОЗВАНЕ И ПОДПОМАГАНЕ НА БЪЛГАРИТЕ- ПРЕСЕЛНИЦИ ОТ ТАВРИЯ

София, 9 март 1944 г.

**За Министерството на вътрешните
работи и народното здраве
Дирекция на администрацията**

В допълнение на 8-то постановление на Министерския съвет, взето в заседанието му от 25 февруарий 1944 г. протокол № 48* разрешава се да се отпусне сумата 3 600 000 лева помощ от § 34, буква "в", на бюджета на Министерството на вътрешните работи и народното здраве — администрация и полиция за 1944 б. година, която да се изразходва по заповед на Министра на вътрешните работи и народното здраве.

Сумата да се отпусне на името на касиера при Министерството на в. р. н. здраве, като от този кредит 2 300 000 лева да се преведат по надлежния ред на Българската царска легация в Букурещ (Румъния), разменени в румънски леи по курса на Б. н. банка, която сума да послужи за посрещането на разходите по изхранването и превозването на преселниците и имуществата им от гр. Исмаил (Румъния) до България, а останалите суми — за временното подпомагане на тези преселници в България.

По отношение на новите преселници, предмет на настоящето постановление, пунктове 2, 3 и 4 от 8-то постановление на Министерския съвет, взето в заседанието му от 25 февруарий т. г., протокол № 48, ще се прилагат ("Държавен вестник", брой 48 от 1 март 1944 година).

Началник на канцеларията: М. Стефанов

Държавен вестник, /София/, № 59, 15 март 1944 г.

*Вж. документ № 83.

№ 87

ДОКЛАД ОТ ОБЛАСТНИЯ НАЧАЛНИК ПО ЗЕМЕДЕЛИЕТО, ДОБРИЧ, ДО ДИРЕКЦИЯТА НА ЗЕМЕДЕЛИЕТО ОТНОСНО НАСТАНЯВАНЕТО НА 320 ДУШИ ПРЕСЕЛНИЦИ ОТ ТАВРИЯ С ДАННИ ЗА ПРОФЕСИЯТА ИМ

Добрич, 14 март 1944 г.

Както е известно в почитаемата Дирекция, в Шуменска и Добричка стопански области дойдоха и се настаниха българи от Таврия — Русия. Всичките те дойдоха на две групи. Първата пристигна в края на 1943 година, а втората в началото на настоящата година.

С първата и втората група пристигнаха българи, както следва:

Колко семейства	Колко човека	Разпределят се по пол и възраст		
		Мъже	Жени	Деца
41	149	56	55	38
62	171	63	53	55
103	320	119	108	93

По професии мъжете и жените се разпределят, както следва:

1. Земеделци, работници и домакини	178
2. Агрономи с висше образование	3
3. Агрономи със средно образование	4
4. Учители и учителки със средно образование	9
5. Учители и учителки с висше образование	2
6. Медицински лекари	2
7. Землемери	1
8. Инженери	2
9. Механици	2
10. Шофьори	2
11. Музиканти	1
12. Градинари	8
13. Железари	1
14. Занаятчии	12

Преселниците от двете групи са докарали 167 коня, 58 каруци, много малко покъщнина и вехти дрехи.

Понастоящем групите са заселени по околии, както следва:

О к о л и я	Брой на семействата	В чии къщи живеят
. Добричка	33	с. Германци, в къщите на изселените немци
. Г. Тошевска	33	с. Пастир, в къщите на изселените немци
. Шуменска	10	с. Царев-брод, в къщите на изселници немци
. Балчишка	24	Настанени временно в къщите на земеделски стопани в няколко села на околията.
. Във вътрешността на България	3	Настанени при свои близки и роднини
Всичко =	103	

На заселените преселници в селата е дадена земя под наем, от свободните фондови земи.

Преселниците със специална подготовка са настанени като надничари в държавните стопанства и учреждения.

Изобщо взето, въпросът с преселването и настаняването на таврическите българи, не е достатъчно изяснен на административните и агрономически власти. По всичко личи, че отговорните фактори нямат

определен план за настаняването им. Дадените досега разпореждания относно настаняването им, имат само временно значение, без оглед на оземляването и снабдяването на преселниците с къщи. Това временно настаняване ще се отрази много зле върху бъдещето на тези българи и при повторното им разместване, за окончателното им настаняване, създаденото от тях сигурно ще бъде наново разстроено.

При положението, че в Добруджа има околии с още много турско население, каквито са Тервелска, Дуловска и част от Тутраканска, и при положението, че в скоро време се очаква да пристигнат нови групи преселници, бих си позволил да помоля почитаемата Дирекция да се направи необходимото за изработване един план за настаняването на преселниците още при пристигането им, без да става нужда да се повтаря историята с преселването на северодобруджанците*, и тези, таврийските българи, да бъдат един път настанявани другаде и след това премествани.

Областен началник по земеделието: /п/ Ст. Пенев

ЦДИА-НРБ, ф. 89, оп. 55, а. е. 642, л. 289. Оригинал.

*Има се предвид селскостопанското настаняване на изселените през 1940-1941 г. българи от Северна Добруджа, част от които са били временно настанени в едни села, а после окончателно настанени в други села.

№ 88

ПРОТОКОЛ ОТ ЗАСЕДАНИЕ НА ЕКСПЕРТИ В МВРНЗ ОТНОСНО НЕОБХОДИМИТЕ МЕРКИ ЗА НАСТАНЯВАНЕ И ОЗЕМЛЯВАНЕ НА БЪЛГАРИТЕ-ПРЕСЕЛНИЦИ ОТ ТАВРИЯ

София, 14 март 1944 г.

Днес, 14 март 1944 година в гр. София в Министерството на вътрешните работи и народното здраве се събраха: Михаил Керемидчиев, началник на Отделението за обществени бедствия, Продан Хаджиев — главен инспектор, завеждащ службата по преселването при Дирекцията на земята, Стефан Сърмабожов — началник служба при отделението за грижи за новоосвободените земи и Здравко Стоименов — инспектор-юрист при Дирекцията за земята, за да се обсъди въпроса за настаняването на преселниците-българи от Таврия — Русия,

в пределите на Царството.

След обстойна размяна на мисли по въпроса за разполагаемите свободни земи, дадени от представителите на Дирекцията за земята и данните за преселниците, с които разполага Отделението за обществени бедствия, установиха се следните положения:

1/ В страната досега са пристигнали около 1100 души преселници от Таврия, а в Румъния очакват да бъдат превозени още около 650 души. Какъв ще е броят на преселниците, от сега не може да се установи, но се очаква той да е доста голям.

Пристигналите вече преселници са настанени временно в къщи на изселени германци и румъни и в някои чифлици из Добруджа.

2/ Целесъобразно е настаняването на преселниците да стане в по-големи групи. За това обаче са необходими големи комплекси земи, с каквито нито държавата, нито държавния поземлен фонд разполагат. Наличните земи от по няколко стотин декара в разните населени места на страната са или полугодни пустеещи земи или, ако са годни за стопанисване, за тях претендират голям брой местни малоземлени и безземлени стопани. В такива населени места фактически не е възможно да се настанят преселници, понеже от страна на местното население ще се срещне голям отпор и ще се появят недоволства.

3/ С жилищни и стопански сгради поземленият фонд не разполага. Там, гдето има държавни къщи или дворни места, поземленият фонд не разполага със свободни земи за оземляване.

4/ В Македония също няма свободни земи за настаняване на преселници.

Предвид на изложените съображения, за едно целесъобразно настаняване на преселниците, даваме следното

М Н Е Н И Е:

1/ Да бъдат закупени земите в Южна Добруджа, собственост на румъни, съгласно чл. V от Крайовския договор. За придобиването на тези имоти от държавния поземлен фонд, от страна на Дирекцията за земята са направени постъпки с доклад № 20,973/17. XII. 1943 г. и писмо № 2 от 4. I. 1944 година до Министерството на външните работи и изповеданията. Такива земи има резервирани в Добруджа около 150 000 декара, голяма част от които ще бъдат признати като безспорна собственост на стопани по чл. 5 от Крайовския договор. Това са изключително чифлици с по-големи площи, напълно подходящи за настаняване на преселници.

Ако тези земи бъдат придобити от държавата в съответните населени места, преселниците следва да се настанят от органите на Министерството на вътрешните работи и народното здраве, а оземля-

ването на преселниците ще се извърши от органи на Дирекцията за земята, съгласно постановленията на закона за т[рудовата] з[емеделска] с[обственост].

2/ Да се отчуждят, по законодателен ред, срещу заплащане, земите над определен максимум на едрите земевладелци в страната. По предварителни пресмятания, само в Добруджа би могло да се добият по този начин около 20 000-30 000 декара земи.

3/ Да се освободят земи за настаняване на преселници в Беломорската област чрез сгъстяване на населението в някои подходящи населени места. Счита се обаче, че поради причини от народностен, стопански и климатически характер, големи възможности за настаняване на преселници не ще се открият. Поради това необходимо е да се подложи на обсъждане и осъществяване предложението по точка 1-ва на този протокол.

Този протокол се състави в 2 екземпляра, за да бъде представен на Дирекцията за земята при МЗДИ и на отделението за обществени бедствия при МВРНЗ.

Началник на отделение: /п/ М. Керемидчиев

Главен инспектор: /п/ инж. П. Хаджиев

Началник на служба: /п/ Ст. Сърмабожов

Инспектор-юрист: /п/ Здр. Стоименов

В ЯРНО,

За Началник на отделението: /п/ нечетлив

ЦДИА, ф. 176, оп. 8, а. е. 1224, л. 79. Препис.

№ 89

ИЗ ТЕЛЕГРАМА ОТ И. ПОПОВ, БУКУРЕЩ, ДО МИНИСТЪРА НА МВРИ ОТНОСНО ПЪТУВАНЕТО И ПРИСТИГАНЕТО В БЪЛГАРИЯ НА БЕЖАНЦИ ОТ УКРАИНА И РУСИЯ

Букурещ, 14 март 1944 г.

От общия брой 2500 души, за които сте дали разрешение да се изселят от Русия и Украйна, досега са пристигнали в България първа група с влака до Гюргево 500 души, втора група с шлепове до Силистра 600 души, а една трета група от сто души е вече на път или общо до сега 1200 души.

Кузупов и Хаджийски ми съобщават за две нови групи — една от

Одеса 500 души и друга група селяни от Транснистрия около 400 души със 192 коня и 87 каруци. На мнение съм да евакуираме последната група от 400 души селяни с конете като издействаме безплатно вагони от германците за хората, а за конете заплатим за 25 вагона около един милион леи.

/.../*

ЦДИА, ф. 327, оп. 1, а. е. 1665, л. 30. Изходящ текст на открита телеграма, предадена по телефона чрез областния директор в гр. Русе.

*В изпуснатия текст И. Попов изразява съмнение относно възможността за изселване на групата в Одеса, но счита, че "понеже им са издадени пътни листове от Вашите пратеници, не ще бъде лесно да ги спрем".

№ 90

ИЗ ОПИСА НА ПРЕСЕЛНИЦИТЕ ОТ ТАВРИЯ, ПРИСТИГНАЛИ В ГР. РУСЕ НА 28 ФЕВРУАРИ 1944 Г., КОИТО ПРИТЕЖАВАТ ДОКУМЕНТИ ЗА ПРЕДАДЕН ДОМАШЕН ДОБИТЬК И ВЕЩИ НА ГЕРМАНСКИТЕ РЕКВИЗИЦИОННИ ВЛАСТИ В ТАВРИЯ

Русе, 25 март 1944 г.

Име и презиме на преселника, който има реквизирани вещи	Последно постоянно местожителство в Русия	Какво му е реквизирано*
Тодор Павл. Янев	с. Богдановка	1 крава, 8 овце
Кирил Степ. Янев	"	1 крава
Кирил Ив. Янев	"	"
Степан Кир. Янев	"	"
Тодор Дим. Шунтов	"	"
Иван Алекс. Дяков	"	"
Михаил Ив. Недов	"	"
Михаил Вас. Бучакчийски	"	"
Григорий Никитов Бурлаков	Крим	"
Екатерина Ив. Златева	с. Тодоровка	"
Василий Вас. Веренкиотов	Крим	1 кон
Кара Зиновиев	Мелитопол	2 коня, 1 кар[уца]

Николай Тим. Чубоклий	с. Цареводаревка	1 крава
Димитър Гавр. Хаджиков	"	7 овце
Илия Алек. Таласов	"	1 крава
Николай Ив. Маринов	"	"
Иван Гавр. Хаджиков	"	1 крава, 5 овце
Тодор Атан. Дмирков	"	5 овце
Георги Ив. Чолаков	"	1 крава
Степан Георг. Писков	"	"
Марин Тод. Сиромахов	"	"

Обл[астен] инспектор по
обществени грижи: /п/ П. К. Попов

АМВнР, оп. 1, а. е. 82, л. 2. Копие.

*Пропуснат е текстът относно номерата, датите и мястото на издаване на реквизиционните разписки. Те са издавани между 10 септември и 28 октомври 1943 г. от съответните управления, административни дирекции или немско областно комисарство в Таврия.

№ 91

ИЗ СПОМЕНИТЕ НА Л. КУЗУПОВ ЗА ПРЕСЕЛВАНЕТО НА БЪЛГАРИТЕ ОТ ТАВРИЯ В БЪЛГАРИЯ

[ДЕКЕМВРИ 1943-март 1944 г.]*

[...] **

Когато през 1943 г. германците напуснали тия места***, те отвлекли със себе си голяма част от местното население и в заеманите дотогава от тях територии и го пращали в Германия да работи във фабрики и заводи при много тежки условия. Същата участ заплашвала и отвличените от германците българи. Затова те се обръщат към българското правителство да им разреши да дойдат в България. По това време те бяха в много тежко положение — напуснали родните си места, едва успели да вземат по една кола багаж, те бяха настанени около Одеса и край Днестър и бяха в окаяно положение. Тогава българското правителство успя да склони германците да разрешат на тия наши сънародници да дойдат в България. Разрешение се получи и нашето правителство изпрати мен, като негов делегат, да уредя идването в България на тия бежанци.

Задачата ми беше много тежка. След настаняването на германците в Съветския съюз, те образуваха една нова политическа формация, наречена Транснистрия под румънска администрация, простираща се от румънската граница по река Днестър до реката Буг — оттатък Одеса. Последният град бе център на Транснистрия. А отвъд Буг те образуваха една Украинска "държава".

Част от нашите българи бяха останали в територията на новата Украйна, а друга част в Транснистрия. Трябваше да се уреди въпросът с идването на нашите бежанци от Украйна в Транснистрия, а след това да им се разреши да влязат в Бесарабия и оттам да продължат за България.

Една част от тия българи дойдоха през ноември 1943 г., а аз стигнах в Одеса през декември същата година. Трябваше да се уредят много въпроси: първо, да се издадат открити листове; да се получи разрешение от украинските власти тия българи да напуснат украинската територия; трябваше да се уреди въпросът с тяхното идване в територията на Транснистрия, а след това да бъдат пуснати от транснистрийските власти да преминат в Румъния — Бесарабия; да се получи разрешение от румънските власти за влизането им в Бесарабия и пътуването им през последната до България.

Нашето правителство не ми отпусна нито лев кредити. Нашите бежанци бяха в мизерно положение — без пари и без средства за преживяване. Трябваше час по-скоро да се измъкнат от това тежко положение.

Най-напред напечатах в Одеса специални "открити листове". Издаваха се при строг контрол и само при следните условия: само на тия, които бяха вече напуснали своите постоянни местожителства и които имаха "паспорти" — лични карти, в които изрично беше отбелязано, че са от българска народност. Тази работа ми отне много труд и време. Работих при много тежки условия.

Понеже най-зле бяха настанилите се в пограничното село — до р. Днестър — Паркан, където имаше около 500 бежанци — мъже, жени, деца — и те формено гладуваха, аз отидох там. А в Одеса оставих таврийския българин младежа писател Хаджийски. Изрично му заповядах да издава открити листове при спазване на поменатите две условия — на бежанци и на лица от български произход.

Преди напускане на Одеса ходих до гр. Николаев да уговоря с немските окупационни власти пуцането на намиращите се там наши бежанци. А в Одеса се явих при управляющия областта Транснистрия професор Антонеску — брат на румънския диктатор генерал Антонеску, и от него получих разрешение идващите отвъд реката Буг да бъдат допускани в Транснистрия, а след това да им се разреши на всички да

влязат в Румъния.

Уговорих и с немските власти в Одеса да отпуснат една влакова композиция, в която да се натоварят част от бежанците. А другата част, които имаха каруци — да пътуват по шосето.

В Паркан положението беше отчайващо. На над 500-те души формено гладуващи германците даваха само по малко хляб, за да не умрат от глад, и никакви съестни продукти. На тях се разрешаваше да вземат вътрешностите на коления от германците добитък — каранцията; и с това живееха тия нещастни наши сънародници. А селото — голо: нямаше нито една свободна квартира, нито едно легло, нито една завивка. А беше студено — сред зима: януари и февруари.

Бях в безизходно положение. Не разполагах и с никакви средства. Отидох в близкия град Тираспол. Явих се пред местния германски комендант. Обясних му каква задача имам и тежкото положение на нашите бежанци. Използувах един "трик", който впрочем бях използвал и през Първата световна война. Знаех, че германците са големи любители на ордени. И като помолих коменданта да ми помогне в изхранването и отвеждането на тия бежанци в България, по дипломатичен начин му заявих, че за тази голяма услуга, която ще ни направи, освен с нашата безкрайна признателност и благодарност, неговата заслуга ще бъде отбелязана и със съответната награда — с орден. Дори го помолих да ми даде списък на всички свои сътрудници, за да бъдат и те наградени. Това мое хрумване подеждва чудотворно. Комендантът веднага нареди освен "каранцията" да се отпускат и други продукти. Назначеният наш "артелчик" получи няколко чувала ориз, захар, мазнини и други необходими продукти. Казах на коменданта, че очаквам да ни бъде отпусната и обещаната влакова композиция, като го помолих да ми съобщи имената и на тия германски военни, които ще отпуснат композицията, за да не бъдат и те забравени от нашето правителство. . . И каква беше изненадата ми, когато ден-два след това в Паркан пристигна с автомобил германският комендант на Тираспол — майор . . . /?/**** с още двама германски офицери, дошли със самолет от Одеса, за да ми съобщят, че в скоро време влаковата композиция ще бъде отпусната. . . Благодарих им сърдечно и им казах, че те няма да бъдат забравени. . .

Аз работех денем и нощем по издаването на откритите листове и по приготвяне на списъците на тия, които ще пътуват с влака. Беше наредено жените и децата да пътуват с влак, а мъжете с каруци. Но много от бежанците не искаха да се разделят с жените и децата си и успяха да ги прикрият. Това узнах едва когато щях да тръгна с ешалона с колите. Много мъка видях с изготвяне на списъците на румънски език с многобройни графи. . . В работата ми помагаша двама-

трима от по-събудените и грамотни бежанци — бивши учители.

Трябваше десетина пъти да отивам до Тираспол за уреждане на списъците, товаренето и пр. Разполагах с една малка каручка със здрави коне. А транснистрийските органи — румънци — не бяха никак дружелюбно настроени. Те искаха да получат нещо "пентру цуйка"***** — бакшиш, а аз не разполагах с никакви средства. . .

Най-последно съобщиха, че влакът е тръгнал от Одеса. Натоварихме жените и децата на каруци и ги откарахме на гара Тираспол. Чакахме цял ден, но влакът не дойде. Върнахме ги пак в Паркан. На сутринта пак ги откарахме и пак ги върнахме. Казаха, че товаренето ще стане на гара Паркан. Едва на третия ден влакът пристигна с голямо закъснение*****. Тия, които щяха да се товарят, трябваше да бъдат проверени по списъците. Оказа се, че много от тях ги няма /близките им не ги бяха пуснали, както поменах по-горе/, а имаше и такива, които не фигурираха в списъците. Голяма разправа, но най-последно ги изведоха на перона да чакат влака. Влакът пристигна, но за моя изненада бе препълнен с пътуващи от Одеса наши бежанци. Много от последните се бяха настанили комфортно и нашироко: инсталирали в товарните вагони легла, печки и пр. и носеха много багаж. Изглежда, че Хаджийски бе уговорил с някои от изселващите се да си пренесат повече багаж. Вагоните се оказаха затворени отвътре. Нямахме много време — влакът трябваше да тръгва, а хората оставаха на перона. Тръгнах от вагон на вагон, яростно затропах по вратите и принудих намиращите се вътре бежанци да ги отворят. И във всеки вагон наблюдавах по още двајсетина от "моите" бежанци.

Всички се натовариха и аз се качих във влака, за да отида до Бендер, първата гранична гара отвъд Днестър. Там нови формалности, нови проверки. Най-последно след полунощ влакът тръгна и аз се върнах успокоен до гара Паркан, като използвах един влак с румънски войски.

Слязох на гарата, която беше доста далеч от селото. И в тъмнината, вместо да тръгна към селото, тръгнал съм в обратна посока. След повече от километър разбрах, че съм се заблудил, и се върнах обратно. Вървах по железопътната линия. По едно време чух в тъмнината вик: "Стай"***** и започнаха да се пълнят пушки. Това беше румънски патрул, охраняващ линията. Спрях се. Не знаех нито дума румънски, а не носех и никакъв документ. Добре че румънците са простички и наивни; казах им няколко немски думи, те ме взеха за германец и ме пуснаха. По-нататък срещнах и друг патрул, но и от него успях да се отърва. Влязох в селото, а то пусто. Добре че наблизо чух глъчка и песни — бях се събрали няколко "наши" младежи, та те ме заведоха до квартирата. Тръгнах се на голия сламеник без чаршаф, завих се с палтото си, бях капнал от умора; доволен бях, че една част от задачата

ми бе благополучно изпълнена.

Сега оставаше да се уреди тръгването на "коларския ешалон". Бяха над сто каруци. Нови митарства, нови списъци.

Бях съобщил на всички, че Българската народна банка ще обмени по официалния курс на лея само по 2000 /?/ леи. Парите събрах по списък. С останалите пари посъветвах хората да си закупят някои продукти, които в България бяха недостатъчни: мас, сланина, сапун и др.

Събраните от бежанците пари ми много помогнаха: с тях заплащах разноските по поправка на колите, които много често из пътя се повреждаха; за подковаване на конете и накрая за купуване на някои продукти за из пътя, когато ги натоварих на шлеповете.

Наближи денят на тръгването. В местната българска църква се отслужи молебен. Вечерта се събрахме на малък гуляй. Там можах да се запозная с някои от тях, с които ми предстоеше да пребродя цяла Бесарабия. На сутринта "ешалонът" се образува. Но тъкмо да тръгваме, казаха ми, че румънските власти няма да ни пуснат да минем Днестър, ако не покажем документи, че хората са депаразитирани /обезвъшчени/. А защо не ни съобщиха това по-рано? Но трябваше това нареждане непременно да се изпълни и всички минаха през специалната "санепидстанция"*****.

Минахме и това митарство. Тръгнахме към моста. Нова проверка на хората по списъците и на багажа — да не изнасят нещо ценно. Изгубихме нови часове. Смрачава се. Почна да вали сняг. И това мина. Стъпихме на моста. По средата на този понтонен мост имаше пропускателен румънски пункт — нова проверка. А никой от моите хора не знае дума румънски. Там имаше един германец, който знаеше френски. Аз обяснявах на германеца по френски, а той превеждаше на немски на един техен, който знаеше румънски, така че от трета ръка се разбрахме.

Продължихме през моста и стъпихме в Бесарабия. Минаваше полунощ. Отправиха ни до едно близко село, на няколко километра от моста. Валеше дъжд, пътят се беше разкалял и газехме кал до колене. Най-сетне спряхме в селото. Хората останаха на пътя при каруците, а за мен се намери една неотоплена стая. Тази стая ми направи впечатление: там беше складирана "прикятa" на момичето на стопанина. Учуди ме изобилието на дрехи: рокли, ризи и пр., наковани на стените като на някаква изложба. А черги, дюшеци, юргани, възглавници — цялата стая напълнена. Това ми подсказа за благоденствието на това първо румънско село, в което спирах.

На сутринта тръгнахме из калта. Колите се трошат, конете затъват — страшно! Щом стъпихме в селото, в което щяхме да ношуваме,

първата работа бе да намерим "кузнеца"***** — ковача, да поправи изпочупените кола и да подкове обоселите коне. Това се повтаряше на всяка ношувка. На следния ден по пътя ни настигна една лека кола. Пътуваше някакъв румънец. Аз използвах случая да изляза напред, за да намеря места за ношуване на хората и колата. Шофьорът се оказа българин, та се разбрахме. Така стигнах в Торутино — в което живееха румънци, българи и немци. В това село имаше и тъкачни фабрики. Отидох в един дом на българин, собственик на фабрика. Настаних се там, но излизах няколко пъти през нощта да чакам колята, които бяха изостанали назад. Късно среднощ пристигнаха — настаних ги криво-ляво.

На сутринта, след като се пооправиха счупените кола, се приготвихме да тръгваме. На площада видях една едноконна каручка, карана от млад български селянин. Той беше от селото Валя перже[й] — Долината на сливите. С него пътуваше и 15-годишната му балдъза. Този младеж, оженил се преди да навърши 20 години, много се зарадва, като видя българи, и ни предложи да отведе ешалона до тяхното село. Аз предпочитях да ношуваме в български села, за да бъдат моите хора по-добре приютени. Аз пак тръгнах начело на ешалона, настанен в тая малка каручка. По пътя страшна кал. Колата затъваха до главините.

Някои от по-тежките коли тъй затънаха, че останаха накрай селото, а хората разпрегнаха конете и влязоха в селото пеш. Местните селяни ни посрещнаха много радушно. Оказа се, че някои от моите хора имат сродници в това село. Идваха при мен някои от местните хора, та ме молеха да им дам по една "каручка" с хора. Настаниха се всички кола. Някои от местните хора се върнаха разочаровани, че не им се падна честта и те да приберат някоя каручка, т. е. цяло семейство.

След като настаних хората, трябваше да отида до местния полицейски пост. Придружи ме един от местните българи.

Пропуснах да кажа, че любезният комендант на Тираспол искаше да ми даде няколко германски войници като ескорт, за да ни улесняват из пътя. Обаче аз отказах, като му благодарих. Това направих, защото знаех, че румънците не обичат германците, и вместо да ни помогне, такъв ескорт можеше да влоши положението ни. Дадох ми само писмо за оказване на съдействие.

Та да продължа. Като се явих в полицейския пост, поискаха ми някакъв документ. Аз им представих най-напред един германски открит лист с голям немски печат с орела. Но чиновникът не го одобри и каза, че не знаел немски и като така този документ не бил валиден. Искаше ми румънски документ. Намерих се в чудо. Но скоро се сетих, че при идването ми насам от румънската легация в София ми бяха издали един открит лист — "лесе пасе"*****, който всъщност

нищо не представлява, а само румънските власти се замолват да освободят от митническо преглеждане багажа ми. Въпреки това този документ хвана място. Като прочете "Легация рояла романяска"***** , полицейският фелдфебел го намери за достатъчен и не ми прави други спънки; позволи "ешалонът" да остане в селото.

Прибрах се в дома на онова младо българче, което ме доведе днес до селото. Настаниха ме в гостната стая. Хапнах малко и си легнах, защото бях много изморен. Сутринта се събудих рано и видях на стана, намиращ се в стаята, младата булка със сестричето на младия ми хазаин да тъчат. . . Тъчеха "чеиза" на младото момиче. Направих се, че спя, и с интерес наблюдавах тази приятна картинка. Най-после трябваше да стана.

Едва се измих и хазайчето ми каза, че са дошли местни селяни да ме поздравят. И всеки от тях идваше, ръкуваше се, казваше ми "добре дошъл" и изваждаше от пояса си шишенце с хубаво бяло вино от стари лозя — там филоксерата не беше дошла — сипваше в чашката малко вино, изпиваше го той първом и после сипваше и на мен. Разбрах, че това правят, за да докажат, че виното е хубаво и не е опасно за пиене. Така се изредиха няколко души и аз бях принуден от всекиго да пия по една чашка. Аз не съм пияч и скоро главата ми се позамая.

Помолих хазайчето ми да впрегне каручката, защото пеш из селото не можеше да се мине, и да ме разведе, за да видя как са се настанили моите хора. Като изказвах недоволството си от многото кал, селяните ми отговаряха: "Нищо, господине, като има кал, ще има и хляб." Мъдра поговорка, която запомних. . . Тръгнахме. И пред всяка врата стопанинът ме чакаше с шишенце вино в ръка и с чашка и ме канеше да пийна. Не можех да откажа, пийвах по глътка. А те настояват. Казвах им на шега: "Ама вий като пиете така от ранна сутрин, цял ден ще сте пияни." — "Нищо, господине, дал господ. Ний през зимата, когато нямаме полска работа, си пийваме, та да свършим виното, докато започне полската работа." А вино в изобилие. За старите лозя хората у нас казваха: "Забий пръчка, пий вино." И тук, в "Долината на сливите", имаше много лозя. . .

Разпитвах всички мои хора. Всички наред не можеха да ми се нахвалят от сърдечния прием, който им оказали местните българи. Цялата нощ не спали, приказвали, прали пеленките на децата, месили хляб, готвиди. . . Останахме тук на дневка, зер трябваше да се отзовем на гостоприемните хора. През деня се стегнаха каруците, хората и конете си отпочинаха и наядоха до насита. На следната сутрин тържествено ни изпратиха. На всички бяха дали по няколко самуна хубав бял хляб, храна и др., а и по един чувал зоб за конете. . .

Селото беше много богато. Казваха ми, че хамбарите им били пълни

с царевица, че имали свине и че месото и сланината продавали по 120 леи килограма или наши 60 лева, докато у нас цените бяха 200 лева и изобщо месо мъчно се намираше. Чудно как германците, които по това време оскудяваха*****, не бяха изкупили тия продукти. Може би защото селото не беше на главния път. . .

В деня на почивката във Валя Перже[й] времето беше хубаво. Отидохме с моите хазайи на гости у някои местни хора. Най-напред — в дома на местната учителка, една будна българка. След това отидохме у сватозете на моето хазайче. Патриархална българска къща, в която са запазени старите български обичаи. Те имаха син наскоро оженен. Булката му през всичкото време, докато бяхме у тях, стоеше права. Цяла година тя е длъжна в присъствие на свекъра си да стои права. . . Почерпиха ни. Най-напред черпнята почна от стария, а след това бе поднесено на гостите. Симпатични хора — запазили нравите си от старата родина и всички обичаи, и старинния си български език.

Като излязохме от дома на тия гостолюбиви хора, отидохме на височинката на края на селото при една вятърна мелница. Там имаше хоро, но само от моми, понеже беше по великденски пости — такъв бил обичаят: да не се играят по това време смесени хора. Поразходихме се, срещнах много местни хора, които за първи път виждаха човек, дошъл от старата им родина, и много се радваха.

На следната сутрин се стегнахме и тръгнахме наново на път. Аз се отделих от ешалона при селото Чадър Лунга и отидох с влака до Болград, за да вляза в телефонна връзка с нашия генерален консул в Галац — моя добър приятел Иван Станчов. Ешелонът щеше да остане в едно село близо до Болград, защото бе неудобно да ношува в града. С влака стигнах до ж. п. станция Булгарейка и от там с файтон до Болград — отстоящ на 2 километра от тази гара. Стигнах по тъмно.

Файтонджията беше българин. Казах му, че ще ношувам в Болград и той ме заведе в един ресторант, съдържателят на който беше българин. До ресторанта имаше и хотел, собственост на същия българин. Влязох в ресторанта. Ниска, но обширна зала. Имаше много посетители — българи, румънци и една група германски подофицери. При тезгяха в хладилник изложени чудесни закуски — сурови пържоли, шишчета, кюфтета и др. Посетителят си избира, а стопанинът веднага ги приготвява. Отдавна не бях вкусвал такива работи. Обадох се по телефона на Станчов и се много зарадвах, че след толкова прекеждия се свързах със свои хора. Вечерях, поговорих с някои местни хора, които бяха в кръчмата, отидох в хотела и си легнах.

На другия ден сутринта обиколих и разгледах града. Широки улици — цели булеварди. Градът планиран по руски, нашироко. На всеки 200-300 метра разширения — площади. Почти всички сгради са

едноетажни. Население — предимно българско. Понеже беше неделя, отидох в местната катедрала, с особена архитектура; по-широка, отколкото дълга. Великолепна сграда с чудесен външен изглед, а и вътре много добре устроена. Скоро службата свърши. Българите богомолци разбраха, че съм дошъл от България. И те отдавна не бяха виждали българи от старата родина. Много от тях дойдоха при мен, поздравиха ме, разказаха ми, че имат сродници в България.

Веднага след освобождението на България много видни и посъбудени българи се изселили и отишли в България, предимно в София. И понеже бяха едни от първите високообразовани, културни българи, заеха високи и отговорни длъжности в младата българска държава: висши съдии и магистрати, офицери, учители, професори и пр. Запознах се и с един местен лекар — д-р Шишковски; когато румъните заеха Бесарабия, постъпил на румънска служба. Той ме покани след обед да го посетя. Близо до църквата на един площад видях прочутата стара българска гимназия, от която са излезли много видни хора.

Срещнах един стар и с интелигентна външност човек. Заговорих го. Показа се, че е брат на моя директор Дякович. Той учителствувал дълги години в Болградската гимназия. Разказа ми доста работи из миналото и ми показа някои по-интересни обекти.

По тоя повод ще се отклоня да кажа няколко думи за бившия директор, основател на Втора мъжка гимназия през 1903 г. — Владимир Дякович. Той така бе подредил гимназията, че тя служеше за образец.

[...]*****

Затова сега с особен пиетет разгледах Болградската гимназия. До нея е и девическата българска гимназия.

Там наблизко живееше старият и известен местен лекар д-р Кулев. Отидох му на гости. Една обширна едноетажна сграда на повече от 200 метра площ с обширна овощна и цветна градина. Лекарят е възрастен, интелигентен и много приятен господин. Живее с неомъжената си дъщеря. Разпитва ме за много свои приятели и познати в София и специално за професор д-р Белинов. Казах му, че е загинал през януарските бомбардировки в София. Стана му много мъчно. Показа ми един речник, подарен му от Белинов с негов автограф. Поговорихме си доста.

След това отидох в префектурата. Префектът, запасен полковник от румънската армия — вероятно сърбал ни попарата през време на войните — бил доста неприязнено настроен към българите; това узнах от моя приятел Станчов. Въпреки това ме прие любезно. Трябваше да му се явя и да го предупредя, че през града ще мине ешалон с таврийски българи. Решихме ешалонът да спре в близкото българско село Чешма Варовита.

После отидох у д-р Шишковски. Запознах се и със съпругата му. Имат една чудесна обширна, многостайна къща на един етаж; стаи за живеене, кабинет, чакалня и пр. Той е имал и добра клиентела. Съпругата му — Соня — е от рода Камбурови. Оказа се, че аз познавах брата ѝ — бивш офицер от 6-ти пехотен Търновски полк — един хубав, строен и интелигентен офицер, загинал като герой през Балканската война. Той беше ерген и живееше със сестра си, учителка, една много хубава и интелигентна мома. . . Г-жа Шишковска се много зарадва и ми каза, че в момента двете ѝ дъщери — Шурочка и Милочка — са в София при сестра ѝ, и се много тревожеше за тях — не знаеше какво е станало с тях след бомбардировките. С тях била и другата ѝ сестра, Надя, която била омъжена за французин, сега покойник. Като ми говореше за дъщерите си, очите ѝ се изпълниха със сълзи. Това ме трогна и аз ѝ обещах, че щом се върна в София, ще ги потърся и ще ѝ се обадя чрез нашия генерален консул в Галац; той от своя страна ще им се обади; те го познаваха добре. Поканиха ме на закуска. След това с доктора излязохме из града. Той ми показа много от родните къщи на видни болградчани, изселили се в България; повечето от тях познавах или бях чувал за тях: генерал Агура, генерал Назлъмов, полковник Ст. Краев и др.

След обед излязох на края на града да посрещна "ешелона". Най-после се "домъкна" в много жалък вид: много кола изпочупени, закачени една зад друга, багажите препълнили колата, хората мръсни, изпцапани от кал. "Пропуснах" ги като командующ някой парад и ги отправих към близкото село Чешма Варовита. След това с Шишковски отидохме до една германска канцелария. Дадох ми една лека кола, която ме отведе до селото Чешма Варовита.

Това е голямо, благоустроено село, населено с българи. До това село стига едно от дунавските блата, които се простират дълбоко на север от реката. В тия блата има много риба. Пристигнаха и нашите и се настаниха добре. Бяха посрещнати пак така сърдечно. И тук отвсякъде идваха хора да ме поздравят, пак с шишенца вино; но бях се зарекъл да не пия нито глътка и им отказвах, като им заявявах, че виното ми вреди.

Вечерта бях поканен в две български къщи на чудесна, хубаво приготвена риба, баници и пр. На другата сутрин с пощенската кола отидох до гр. Измаил на Дунава. Бяхме се уговорили със Станчов да отидем заедно при префекта и уредим въпроса за натоварване на нашите хора на шлепове. Обадих се в префектурата, но ми казаха, че префектът щял да дойде доста по-късно на работа. Обиколих и разгледах този старинен и исторически град. Тук бележитият руски генерал Кутузов е атакувал и превзел от турците силната навремето си

крепост Измаил. . .

Отбих се в един манифактурен магазин. Оказа се, че принадлежи на българи. Продавачите ме посрещнаха много сърдечно. Като разбраха, че съм от София, един от тях ме попита дали не познавам шурей му полковник Кирпиков. А той беше мой съвипускник, умря миналата година и аз присъствувах на погребението му. Тогава този човек ме помоли да отида до тях, да видя старата майка на Кирпиков, която много скърбяла и щяла да се зарадва да ѝ кажа нещо за сина ѝ. Понеже имах време, съгласих се и той ме заведе. Една малка скромна къщичка на края на града: там живееше тази стара и симпатична българка с дъщеря си и зетя си. Като разбра, че идвам от България, много ми се зарадва и ме разпита за покойния си син. Разправих ѝ и я поутиших. Тя ми каза: "Сега съм спокойна, като видях човек, който е изпратил моя син. . . "

Разправи ми живота си и теглото си. Имала трима синове. Единият загинал като руски войник, вторият и той доста теглил и починал; останал ѝ само Александър — моят съвипускник. Няколко думи за този човек. Когато постъпихме във Военното училище през 1910 г., с нас дойде и той. Казваше се Мошев Исак. И всички го мислехме, че е евреин. А той ни обясняваше, че е чист българин от Измаил и че е племенник на полковник Кирпиков. Беше добър, скромен младеж и всички го обикнаха. По-късно той промени името си, като взе фамилията на чичо си, а кръстното не знам как стана от Исак на Александър. Майка му ми разказа как идвала в България — по онова време синът ѝ служел в Търново. Като гледала румънските офицери какви са стегнати и "изфичкани", смятала, че и нейният син ще прилича на тях. Но като го видяла, доста се разочаровала. . . Получила писмо от снаха си, с което ѝ съобщила за смъртта на съпруга си, но по много деликатен начин, и тя ѝ беше признателна за това. Прочете ми и самото писмо. То започваше приблизително така: "Мила мамо, когато човек е много щастлив и радостен, трябва да умее да въздържа радостта си. Също така и когато е много наскърбен и нещастен, трябва да умее да въздържа мъката си. . . " Още като прочела тия редове, бедната майка разбрала, че е станало нещо лошо. . . Поговорихме си доста, почерпиха ни и аз си отидох. Тази стара и изстрадала майка излезе на пътната врата и стоя там, докато се изгубих от погледа ѝ. А улицата бе дълга повече от километър. . .

Когато стигнах до центъра на града, видях, че пред префектурата е спряла колата на Станчов. Качих се горе и сварих Станчов в приятелски разговор с префекта. Излезе, че и той е запасен полковник; много интелигентен и симпатичен човек. Разправихме му работата и той каза, че ще е в услугите ни. Аз и този път употребих моя трик и му казах, че

българското правителство ще е много признателно за услугата, която ще ни стори, и ще намери начин да му благодари за това. . . И този път това хвана голямо място. Разделихме се, Станчов си тръгна за Галац и обеща на уречения ден да дойде пак или да изпрати колата си със своя чиновник Петров, та след като натоваря нашите хора, да отида при него в Галац.

Станчов ме отведе до Чешма Варовита и от там продължи за Галац. Аз свиках "бригадирите" — бях назначил един от най-будните хора, Димитър Бакърджиев, за началник и други няколко като негови помощници. Съобщих им, че утре тръгваме и че ще трябва всички да се снабдят с хляб от своите хазаи, но подчертах, че за това ще им се плати. Едни от местните хора взеха пари, други отказаха, но главното бе, че всички преселници се снабдиха с достатъчно хляб. Когато стигнахме в Измаил, аз купих сирене и разни колбаси и с това продоволственият въпрос се уреди.

Каква бе изненадата ми, когато пристигнахме на пристанището! Там заварих десетина дами и господа от румънския Червен кръст. На маси натрупани франзели бял хляб, сирене, кашкавал, колбаси, топъл чай с ром. И на всички от моите хора се предлагаха от тия закуски. . . Ето магическата сила на обещания орден. . . И сигурно тия хора — германските офицери и румънският префект — много повече заслужаваха ордените, отколкото ония, на които се даваха без никаква заслуга. . .

Почна се товаренето. Бяха съединени по два шлепа и върху тях построени дървени платформи. Конете с мъка се натовариха -плашеха се. А и тежките кола едва се настанаха в шлеповете и се закрепиха така, че да не паднат из пътя. Така пригответните шлепове обаче не стигнаха и една част от нашите коне и коля се натовариха на шлепове без дъсчени платформи; рисковано бе да не се изплеснат по време на пътуването във водата. Това товарене продължи няколко часа. Аз стоях през всичкото време и си тръгнах едва когато видях, че шлеповете потеглиха. Благодарих на префекта и на всички, които ни оказаха съдействие. Взех имената на някои от тях.

След това отидох с Петров в халите и накупих хубава и в достатъчно количество риба. Тук имаше много дунавска риба и беше евтина, за разлика от Галац, където рибата беше по-оскъдна и скъпа. Качихме се на колата и тръгнахме за Галац. От мен като че ли отпадна тежък товар — бях доволен, че благополучно изпълних тая тежка мисия.

[...]*****

Личен архив на Любомир Кузупов — Идването в България на таврийските българи /1943-1944/. Спомени, писани от май 1957 до

юни 1963 г. Машинопис, 21 с. /Спомените, както и биографични данни за автора ни бяха предоставени от неговия син — г-н Александър Кузупов, на когото изказваме благодарност/.

*Датировката е направена въз основа на съдържанието и информацията от други източници.

**Пропуснатият текст се отнася до възникването и историята на българската общност в Таврия.

***Територията, населявана от таврийските българи.

****Така е в текста.

*****"за ракия" /буквален превод от рум./

*****Вж. и документ № 82.

*****Стой! /рум./

*****Санитарна епидемиологична станция

*****ковач /рус./

*****пропуск /фр./

*****Румънска кралска легация /рум./

*****обедняваха /от рус./

*****В пропуснатия текст се описва устройството и организацията на училищния живот във Втора мъжка гимназия в София.

*****В пропуснатия текст се представят впечатленията на автора от Галац и Букурещ, преди неговото завръщане в България.

№ 92

МОЛБА ОТ ПРЕСЕЛНИЦИ ОТ ТАВРИЯ, ЗАСЕЛЕНИ В БЪЛГАРИЯ, ДО МИНИСТЪРА НА МВРНЗ ДОЧО ХРИСТОВ ДА СЕ ПРЕСЕЛЯТ В БЪЛГАРИЯ ДЕЦАТА ИМ, КОИТО СА ОТВЕДЕНИ КАТО РАБОТНИЦИ В ГЕРМАНИЯ

с. Стожер, Добричко, 3 април 1944 г.

ГОСПОДИН МИНИСТРЕ,

Сме преселници от Таврия-настанени понастоящем на постоянно местожителство в свободна страна — МАЙКА БЪЛГАРИЯ. Децата ни [са] мобилизирани от освободителните немски власти заедно с руските, като пленници. За да си уредим живота в свободна България и семейното [си] положение, молим нареждането Ви, господин министре, да се обърне внимание, за да могат децата ни да се завърнат

в България в същите ни семейства, като за всичките издръжки ще се погрижим лично ние. Към молбата прилагаме 1 списък с познати адреси на 19 души и втория списък с обозначение имената на 21 души с непознати адреси*.

ОСТАВАМЕ С ОТЛИЧНИ КЪМ ВАС ПОЧИТАНИЯ:

/п/ следват 6 подписа, повечето нечетливи

АМВнР, оп.1, а.е.80, л.40. Оригинал.

*Приложени са двата списъка /смесено на немски и български език, ръкопис/. Вж. пак там, л.41-42.

№ 93

**ДОКЛАД ОТ М.ХАДЖИЙСКИ ДО ИВ.ПОПОВ* ОТНОСНО
ПРЕСЕЛВАНЕТО НА БЪЛГАРИТЕ ОТ УКРАЙНА, ТАВРИЯ И
КРИМ И ЗА БЛАГОНАДЕЖНОСТТА НА БЕЖАНЦИТЕ**

Букурещ, 4 април 1944 г.

ГОСПОДИНЕ МИНИСТРЕ,

Чест ми е да Ви докладвам по въпроса за преселването на българите от Украйна, Таврия и Крим, провеждано от 20 декември 1943 година насам. Досега са преселени всичко 1375 души, които се намират в България. В Одеса останаха към 274 души с пътни листове на ръце, които не пожелаха да заминат с първите групи и за които бе повдигнат въпроса дали изобщо да се пуснат в Царството поради неблагонадежността им. Поради развилите се там военни действия, днес половината от тях са на път за България, като са тръгнали с 29 каруци. Понастоящем те се намират в Бесарабия. Дори след като премине границата на България тази група, ще идват един по един останалите засега в Одеса бежанци, които имат пътни листове на ръце. Техният брой няма да превишава повече от 100 души. По такъв начин, към изселилите се сега 1375 души, ще се изселят още към 274 души. С това преселването на българите от Украйна ще бъде привършено.

Благодарение на усилията, които сторихме, бежанците в повечето случаи сможаха да си вземат по-голямата и по-ценна част от багажа си, а селяните взеха конете и каруците си. Българите от Одеса, които пътуваха с влак, взеха покъщнината си — кровати, постелки, пиана,

храна за 3-4 месеца и пр.

В по-лошо положение са бежанците от Таврия и Крим, които дойдоха само с каруци и без много багаж.

Относно благонадежността на бежанците, чест имам да Ви съобщя, господине министре, че по въпроса за Одеските българи съм говорил и в Министерството на външните работи. Ние нямаме формално право да им откажем, понеже те са българи и някои от тях български поданици. Но в повечето случаи те са се откъснали от всичко българско, жените им са рускини, а децата не знаят български. Разбира се, при едно умело посрещане и превъзпитаване в България, те скоро ще се приобщат към Родината. Българите-селяни от Крим и Таврия са извън всякакво съмнение, понеже са били преследвани от Съветите като заможни и богати българи.

Като Ви излагам горното, моля Ви...

/п/ Мишо Хаджийски

АМВнР, оп.1, а.е.80, л.37. Оригинал.

*По това време Иван Попов е пълномощен министър в Букурещ. Вж. док. № 10.

№ 94

ПИСМО ОТ ПОЗЕМЛЕНАТА ДИРЕКЦИЯ, ДОБРИЧ, ДО ДИРЕКЦИЯТА ЗА ЗЕМЯТА, КНЕЖА, ОТНОСНО НАСТАНЯВАНЕТО НА НОВИ ГРУПИ БЪЛГАРИ-ПРЕСЕЛНИЦИ ОТ ТАВРИЯ

Добрич, 11 април 1944 г.

Към № 467 т.г.

Донасям Ви, г.Директоре, че в Добруджа са разпратени нови групи българи от Таврия, които са разпределени както следва:

І. ДОБРИЧКА ОКОЛИЯ

1. гр. Добрич	7 семейства с	26 чл.	13 коне и	6 каруци
2. с. Черна	4 " "	11 "	10 "	4 "
3. с. Победа	4 " "	13 "	10 "	3 "
4. с. Паскалево	5 " "	15 "	13 "	5 "
5. с. Опанец	5 " "	18 "	9 "	4 "
6. с. Стефаново	9 " "	21 "	19 "	6 "
В с и ч к о	34	104	74	28

II. БАЛЧИШКА ОКОЛИЯ

1. гр. Балчик	7 семейства с	25 чл.	17 коне и	6 кар.
2. гр. Каварна	5 "	18 "	14 "	5 "
3. с. Българево	3 "	8 "	8 "	2 "
4. с. Соколово	3 "	13 "	8 "	3 "
5. с. Сенокос	4 "	13 "	11 "	3 "
6. с. Вранино	9 "	29 "	21 "	8 "
7. с. Бегун	6 "	21 "	16 "	5 "
8. с. Шабла	5 "	20 "	13 "	5 "

В с и ч к о 42 147 108 37

III. ГЕН.ТОШЕВСКА ОКОЛИЯ

1. Ген. Тошево	4 семейства с	14 чл.	8 коне и	4 кар.
2. с. Кардам	6 "	22 "	18 "	6 "
3. с. Спасово	5 "	24 "	9 "	4 "
4. с. Пчеларово	4 "	16 "	11 "	4 "
5. с. Преселенци	5 "	23 "	10 "	4 "

В с и ч к о 24 99 56 22

IV. ДУЛОВСКА ОКОЛИЯ

1. с. Драгџман	18 сем.	с 70 чл.	61 коне и	18 кар.
2. с. Овџен	23 "	70 "	57 "	21 "
3. с. Вокил	14 "	49 "	49 "	14 "
4. с. Окорш	16 "	54 "	42 "	16 "
5. с. М. Паисиево	6 "	18 "	12 "	4 "
6. с. Орешене	4 "	16 "	8 "	3 "
7. с. Звенимир	4 "	14 "	8 "	4 "
8. с. Воил	6 "	18 "	14 "	5 "
9. с. Таркан	7 "	22 "	10 "	4 "
10. с. Зебил	7 "	27 "	19 "	7 "

В с и ч к о 105 358 96 280

V. ТУТРАКАНСКА ОКОЛИЯ

23 семейства в Тертерска и Ген. Тошевска — Сведенията не са точни, понеже в момента на събранието им г. окол[ийският] управ[ител] не ги е приключил.

Настанените преселнически семейства са земеделски. На всички от тях, както констатирах при обиколката си, настанени в Дуловска и Тутраканска околии, са дадени задоволителни жилища, като са изпол-

зувани главно турските одаи и обществени сгради и веднага им са дадени земи за обработка от 40-50 дек. на семейство в зависимост от броя на членовете и добитъка им.

Семействата са зачислени към десетките на селата и с техния добитък и зает инвентар е организирано засяването на дадените им земи. Независимо от това, по инициативата на окол. управител — Дулово, е организирано събиране на храни, които веднага са раздадени на настанените семейства за храна на хората и добитъка, като част от тия храни, главно овес и ечемик, ще се употребят и за семе. По тоя начин настаняването е извършено доста успешно.

Настанените семейства в останалите околии са сравнително по-зле. Поради липса на земя, семействата са настанени като работници в по-големите стопанства. Това положение създава много неудобства, както за настанените, така и за хазайте. То по моя преценка ще се отекчи още повече есента, когато изхранването на хората и добитъка ще трябва да се поеме изключително от държавата.

Дължа да донеса и това, че в тия околии, поради липса на свободни земи, и поради липса на разпоредба за анулиране сключените договори за дадените под наем земи на Б. З. К. Банка и фонда т. з. с., преселниците не са получили още земя и едва ли ще могат да получат такава, макар че още тая зима повечето от тях бяха настанени там.

Доносяйки Ви горното, намирам, че е необходимо да се разпреди в бъдеще да не се пращат преселници в тия околии, а да се насочват към Дуловско и Тутраканско, където има възможност да бъдат подслонени еднакво добре, както в първите, но където има възможност за оземляване и приключване на сеитбата, да им се даде земя за обработване още тази година.

Независимо от това, намирам, че въпросът за строежите на жилищни и стопански сгради на тия преселници трябва своевременно да се реши, за да може още през лятото строежите да се реализират, тъй като презимуването им в сградите, в които сега са настанени преселниците, ще е невъзможно.

Доносям Ви същевременно, че на 1 и 2 този месец, в Добрич беше г. Началникът на Отдел земеделско производство при Дирекцията за земеделие и скотовъдство и земеделско образование, във връзка с настаняване на преселниците от Таврия.

Повторно моля, работата по оземляването на тия преселници, да се възложи на поверената ми дирекция.

ДИРЕКТОР: /п/ Люб.Великов
Вярно

ЦДИА — НРБ, ф.89, оп.55, а.е.642, л.316. Препис.

ДОКЛАД ОТ М.ХАДЖИЙСКИ ДО Д.ШИШМАНОВ ОТНОСНО ОТРАЖЕНИЕТО НА ВОЕННИТЕ ДЕЙСТВИЯ ВЪРХУ СЪДБАТА НА БЪЛГАРИТЕ В ОДЕСКА ОБЛАСТ, КРИМ И ТАВРИЯ

Букурещ, 20 април 1944 г.
Строго поверително

Господин министре,

Чест имам да Ви информирам относно съдбата на българите в Украйна, населени в Одеска област и областите на Кримския полуостров и Таврия. Тия българи, на брой около 120 000 души, са пряко засегнати от развилите се в тия места военни действия. Особено са пострадали българските села в Таврия и Крим, дето напоследък се разиграха тежки битки между съветската и германска армии. През време на престояването ми в Одеса съм събрал точни сведения от нашите бежанци, свидетели на станалите събития из селата им.

В Таврия са пострадали най-вече селата Ботево, Преслав, Инзово, Долен Вайсал и Троянът. В първите две села, разположени на брега на Азовско море, съветите са направили десанти, което е повлякло изгарянето на селата. С отстъплението си немските власти отвлечат цялото население, независимо от желанието му, а селата и градовете опожаряват. Същата участ е постигнала и българските селища в Таврия. Според свидетелствата на бежанците, немските войници при отстъплението са изгонвали цялото население, особено мъжете и млади жени, към Полша, а селата изгаряли. В гр.Бердянск, околийския център на Таврия, който е напълно разрушен, е опожарен също и единственият български музей в Таврия, в който бяха събрани български старини, книги и ръкописи, донесени от първите заселници в Таврия.

Бежанците Суфларски Тодор Михайлов, Дерменджиев Иван, Шайтанова Мария, Белчева Мария Павловна, всички българи от с.Троян, Таврия, разказаха следното: "На 6 септември 1943 година съветите заеха гр.Бердянск, който е от нас на 15 клм и пуснаха няколко танка срещу немските окопи, намиращи се на баира зад селото. Като чуха изстрелите, селяните се изплашиха и избягаха всички, над 500 души — жени, деца, мъже, старци — в местността "Балките", намиращи се в степта на 6 клм. от село в посока на гр. Ногайск, като мислеха в тия ръпи и трапища да се спасят от бомбите. Сутринта в "Балките" е връхлетяла румънската кавалерия от "5 Калараш", което сигурно е названието на някаква румънска воинска част, и не пощадила със

сабите си никого, дори децата".

Горепосочените българи със сълзи на очи разказваха за това и клетвено потвърдиха показанията. Загинали са и техни роднини и близки. Суфларски Тодор е бил кмет на селото при немците, Дерменджиев е селянин, а двете останали са учителки. Всички те се намирали в село по време на кланицата и на другия ден ходили да прибират трупове.

Българските села Махала, Тропокево и Ботево [от немците] са били опожарени, жителите разстреляни и разпръснати, защото в едно близко /руско/ село бил бит от неизвестни лица местния немски комендант. Днес в Таврия са останали само към хиляда жители, случайно оцелели от погромите. Мъжете и всички млади жени са изпратени в Полша и въпреки всички старания, които сторих в Одеса да ги намеря, усилията ми останаха напразни. По такъв начин над 40 000 будни българи станаха жертва на войната, макар и да бяха цивилни, мирни жители. Останалите българи в Украйна и Крим е постигнала съща участ.

Като излагам горното, моля Ви, господин министре, да приемете...

Мишо Хаджийски

АМВНР, оп.1, а.е.81, л.80. Копие.

№ 96

ДОКЛАД ОТ М.ХАДЖИЙСКИ ДО Д.ШИШМАНОВ С ОБОБЩЕНИ ДАННИ ЗА ПРЕСЕЛВАНЕТО НА БЪЛГАРИ ОТ УКРАИНА /ТАВРИЯ И КРИМ/ В БЪЛГАРИЯ

Букурещ, 20 април 1944 г.

ГОСПОДИНЕ МИНИСТРЕ,

Чест имам да Ви докладвам по въпроса за преселването на българите от Украйна /Таврия и Крим/, провеждано от 20 декемврий 1943 год. до 10 април 1944 г. Делегацията по преселването, настанена в гр. Одеса, бе принудена преди всичко да приема заявления само от българи бежанци откъд Днепър, но не и от българи от Одеско, които са на брой повече от 25 000 души и чието преселване би им донесло само страдания. Понеже имахме разрешение да преселим само 2500 души от общото количество на желающи[те] ние, в съгласие с българската колония в Одеса, отбрахме само лицата, които по една или

друга причина не могат да останат под съветския режим. Българите от Таврия и Крим не можаха да се преселят масово понеже тия области вече бяха заети от съветите. Избягалите по-рано българи представляват една малка част от всички изявили по-рано желание да се преселят. Основната маса българи си останаха на място, било поради невъзможността да избягат, било поради отсъствие на Български власти, които биха им помогнали в преселването. Съдбата на останалите е много трагична, понеже селата и държовищата* им са опожарени, а самите те разпръснати из цяла Украйна. Чест имам да Ви информирам, господине министре, по-подробно в отделен доклад.

Делегацията по преселването за времето на своята работа е преселила 1575 души българи бежанци от Украйна, Таврия и Крим. В повечето случаи това са селяни. Една малка част от общото число са интелектуалци — учители, счетоводители, агрономи, инженери, техници, професори и пр. Сред бежанците личат имената на някои видни българи — професор Юлиан Учителев, професор Григори Цаков, професор Кочанаев. Тия лица са заведвали** катедри в Одеския университет и са известни далеч зад пределите на Русия. Проф. Ю. Учителев е автор на едно изобретение, засега държано от него в тайна поради нежеланието му [то] да послужи за масово изстребление във време на война. Като буден българин и родолюбец, проф. Учителев работи в издигането на българската наука. Преселиха се и две внучки на известния одески българин Николай Палаузов — Наталия и Екатерина Палаузова, които предадоха ценната архива на Н. Палаузова за Българската академия на науките.

Почти всички селяни сможаха*** да вземат конете и каруците си и по такъв начин, настанени сега в [Южна] Добруджа, веднага сможаха да засеят определената им земя за заселване. Въпреки отсъствието на транспорт, все пак всички интелектуалци си взеха целия багаж — пиана, кревати, покъщнина, дрехи и пр.

Като излагам горното...

МИШО ХАДЖИЙСКИ.

АМВнР, оп.1, а.е.81, л.79. Копие.

*Имоти /диал./

**Завеждали — от заведовать /рус./ — завеждам.

***Смогнаха, успяха, от "смочь" /рус./ — смогвам, успявам.

**ДОКЛАД ОТ ГЛАВНИЯ ИНСПЕКТОР ПО ПРЕСЕЛВАНЕТО
ПРОДАН ХАДЖИЕВ ДО ДИРЕКЦИЯТА ЗА ЗЕМЯТА, ГР.КНЕЖА,
ОТНОСНО НАСТАНЕНИТЕ 1228 ДУШИ В БЪЛГАРИЯ
ТАВРИЙСКИ БЪЛГАРИ И НАЛАГАЩИ СЕ НОВИ МЕРКИ С
ОГЛЕД ПРИЕМАНЕТО НА НОВИ ИЗСЕЛНИЦИ**

Чирпан, 2 май 1944 г.

При обхождането ми в Южна Добруджа във връзка със заповед № К 115 от 25.ІІІ.т.г. на г.министра на Земеделието и държавните имоти по настаняването на преселниците българи от Таврия — Русия, донасям Ви, господин Директоре, следното:

1/ Броят на пристигналите българи от Таврия, настанени по околии, е:

а/ Добричка околия	74 семейства с 240 члена
б/ Генерал Тошевска околия.....	60 семейства с 91 члена
в/ Балчишка околия	67 семейства с 247 члена
г/ Дуловска околия	166 семейства с 558 члена и
д/ Тутраканска околия	23 семейства с 92 члена

Или всичко

390 семейства с 1228 члена

Всички семейства притежават по една каруца и от три до четири коня. Преселниците са пристигнали една част миналата година, друга — през януарий и февруарий т.г. и трета — пристига сега.

Колко семейства ще пристигнат още е неизвестно. Настаняването се извършва от органите на Министерството на вътрешните работи, без да поддържа връзка с Поземлената дирекция в гр. Добрич. Голяма част от преселниците са настанени в разни чафлици, като работници, в Добричка, Ген. Тошевска и Балшишка околии, където няма никакви свободни земи и по никакъв начин не могат да останат на постоянно местожителство там. Настанени са тук в разни обори, плевни и други помещения и живеят при лоши хигиенични условия. Това положение създава много неудобства както за настанените, така и за стопаните хазаи. По тази причина една част от преселниците напускат чифлиците и отиват да си търсят прехраната в други селища.

В Дуловска и Тутраканска околии преселниците са настанени в селата, където има достатъчно свободни фондови земи, а за жилища им са дадени за използване турски одаи* и обществени сгради. Единствено преселниците в селата Германци, Добричка околия — 18

семейства, с.Пастир — Генерал Тошевско — 29 семейства и село Царев брод — Шуменско — 9 семейства, са поставени при най-добри условия — настанени са в къщите на изселени германци.

На преселниците в Дуловска и Тутраканска околии, както и тия настанени в изселените германски селища, им е раздадено за обработване от 20 до 40 декара земя. Околийският управител в Дулово е организиран събирането на семе за посев от местното население, което е раздал на преселниците и последните са го засели.

2. Министерството на вътрешните работи действително е помогнало на първо време всички преселници с необходимите количества храни за изхранване на хората и добитъка им, но ще трябва да се вземат и следните мерки:

а/ Да се отпуснат материали за ремонт на колите им — железни шини, наплати, главини и др. От дългия път голяма част от колите им са свършено разбити.

б/ Подкови и клинци за подковаване на конете им.

в/ Материали за облекло и обуща. Почти всички преселници са в driпи и боси и правят много лошо впечатление.

г/ Да се отпусне от Б[ългарската] З[емеделска] и К[ооперативна] банка необходимия земеделски инвентар: плугове, грапи и редосеялки. Ако има земеделски инвентар, доставен от Русия, Букер-рала, да се изпратят на тях. Прави особено отраднo впечатление, че преселниците са честни, трудолюбиви и добросъвестни и крайно дисциплинирани. Почти всички преселници използват най-целесъобразно времето си в работа като надничари и каруцари.

3. За правилното настаняване преселниците на постоянно местожителство, в частни разговори с областния директор в гр.Шумен, областния инспектор за обществени бедствия от същия град, окол. управител в гр.Дулово, се установихме, с оглед на свободните фондови земи и ако се строят жилищни сгради, на следното разпределение:

А. ДУЛОВСКА ОКОЛИЯ

1. Община Вокилска:

а/ в с. Окорш да се настанят 150 семейства. Селото притежава свободна фондова земя 12 885 декара, от която разработена 8000 декара първо качество земя, а останалата неизкоренена;

б/ в с. Драгоманци да се настанят 30 семейства. Притежава свободна фондова земя 1927 декара;

в/ в с. Овен да се настанят 50 семейства. Притежава свободна фондова земя 1650 декара.

г/ в с. Вокил да се настанят 20 семейства. Притежава свободна фондова земя 1256 декара.

Или всичко в цялата община, при строеж на жилищни сгради могат да се настанят 230 семейства. Земята е доброкачествена и разработена. Преселниците се оземляват в максималният им размер — 50 декара. Населението в тия селища е в голямата си част турско.

II. Община Паисиевска:

а/ в с. Боил	10 сем.	притежава своб. фонд. земя	905 декара;
б/ в с. Волно	20 сем.	"	1168 декара;
в/ в с. Търкан	10 сем.	"	929 декара;
г/ в с. Листец	10 сем.	"	995 декара;
д/ в с. Вълкан	20 сем.	"	1103 декара;
е/ в с. Добец	10 сем.	"	968 декара;
ж/ в с. М. Паисиево	20 сем.	"	1620 декара;
з/ в с. Зебил	10 сем.	"	708 декара

Всичко 130 семейства 8396 декара

III. Община Секуловска:

а/ в с. Стан	60 сем.		4571 декара;
б/ в с. Недан	20 сем.		1186 декара;
в/ в с. Десислава	20 сем.		1683 декара;

Всичко 100 семейства 7440 декара.

Или всичко в Дуловска околия да се настанят 460 семейства.

Б: ТУТРАКАНСКА ОКОЛИЯ

I. Община Тертер:

а/ в с. Бреница — 60 семейства. Притежава свободна фондова земя 6500 декара, от която годна за обработване — 3000 декара;

б/ в с. Тертер — 10 семейства. Притежава свободна фондова земя 1500 декара, от която годна 700-800 декара. Разчита се на земя и по чл. 5 от Крайовската спогодба** — на около 8000 декара;

в/ в с. Генерал Добрево — 20 семейства. Има се предвид свободната фондова земя в с. Мъдрово 1500 декара и с. Генерал Добрево 500 декара.

Разчита се тук на земя по чл. V от Крайовската спогодба на около 1500 — 2000 декара.

Или всичко да се настанят, като се има предвид и земята, която ще се получи по чл. V от Крайовската спогодба, всичко 170 сем.

В. ДОБРИЧКА ОКОЛИЯ

I. Община Овчарово:

В с. Германци да се настанят 50 семейства. Оставена е от германски-

те изселници около 4000 декара. Около 2500 декара ще послужи за оземляване на преселниците, а останалата 1500 декара — за оземляване на местните безимотни и малоимотни земеделци. Стопанските и жилищни сгради, а така също и нивите, в момента се приемат и оценяват от комисия по нареждане от Б. З. и К. банка.

Г. ШУМЕНСКА ОКОЛИЯ

Г. община Царевбродска:

В с.Царев-брод да се настанят 10 семейства. Оставена е от изселващите се германци 1200 декара. Преселниците ще се оземлят с 500 декара, като с останалата земя ще се оземлят местни хора. И тук сградите и земите ще се приемат от Б. З. и К. банка.

Или при това разпределение в Южна Добруджа ще се разпределят и оземлят около 600 семейства.

В духът на това разпределение наредих щото последната група таврийци от 61 семейства, дошли през гара Кардам, да се установят на постоянно местожителство във Вокилска община — Дуловско.

Натоварих с оземляването на тези преселници да се заеме инспекторът Дросю Берберов. Налага се обаче да се изпрати веднага в помощ на Берберов и един техник-землемер, с какъвто поземлената дирекция в гр. Добрич не разполага.

4. Възможности за постоянно настаняване на преселниците българи от Таврия има само в Дуловска и Тутраканска околии. Единствената пречка, която се среща сега при настаняването на преселниците е липсата на достатъчно жилищни и стопански сгради. За преодоляването на тия пречки ще е необходимо да се извърши следното:

а/ да се разреши от държавните и общински гори на Дуловска и Тутраканска околии всяко семейство да изсече и отвози със свои средства необходимият строителен дървен материал за строеж на къщи.

Преселниците предлагат за построяване на къщите им сами да си извадят необходимият за строеж камък, изработят кирпич, да си изсекат и извадят дървения материал и превозят сами всичко, каквото е необходимо за строежа;

б/ да се разреши срещу добитъкът им от Б.З. и К.банка да сключат заем, който да употребят за строеж на жилищни и стопански сгради.

в/ ценните книжа, които притежават съгласно министерско постановление, веднага да осребри Б[българската] народна банка и сумите използват за строеж на къщи;

г/ за избягване на каквито и да са формалности относно освобождаването от плащане на разни държавни, общински и обществени берии, такси и други за строителния материал от камъни, пясък, вар, дърва и други да се издаде Министерско постановление;

д/ поради липса на майстори строители в Добруджа също така да се издаде Министерско постановление за гражданско мобилизиране на такива и бъдат използвани през настоящия строителен сезон;

е/ изготвяне на план за типови постройки на жилищни и стопански сгради от Министерството на ОСП и благоустройството. Къщите да имат една стая и кухня, а стопанските сгради за 4 добитъка;

ж/ строежа да се извърши под ръководството и контрола на органи на Министерството на ОСП и благоустройството.

Донасяйки Ви горното, моля за по-нататъшни нареждания.

ГЛАВЕН ИНСПЕКТОР: /п/ инж.Продан Хаджиев.

В Я Р Н О,

ИНСПЕКТОР: /п/ — нечетлив

ЦДИА — НРБ, ф.89, оп.55, а. е. 642, л. 359-361. Препис.

*Имат се предвид жилищни и стопански постройки на турци, които се изселват в Турция съгласно румъно-турската спогодба от 1936 г. Тези имоти са платени глобално от румънското правителство на турското правителство, но при сключването на Крайовския договор, съгласно който Южна Добруджа се връща на България, стойността им е включена във финансовите задължения на България към Румъния и следователно са български държавни имоти.

**Чл. V от Крайовския договор /не спогодба/ се отнася до поземлени имоти на румънци, които са ги закупили по частен път, т.е. не са със статут на земите, дадени на колонистите.

**ДОКЛАД ОТ ПОЗЕМЛЕНАТА ДИРЕКЦИЯ, ДОБРИЧ, ДО
МВРНЗ* ОТНОСНО ОКОНЧАТЕЛНОТО НАСТАНЯВАНЕ
НА БЪЛГАРИТЕ-ПРЕСЕЛНИЦИ ОТ ТАВРИЯ**

Добрич, 21 юни 1944 г.

До Министерството на Вътрешните Работи и Н. Здраве
Централно управление
С О Ф И Я

КОПИЕ: Областния Инспектор обществени грижи
ШУМЕН и РУСЕ

КОПИЕ: Отделението за оземляване
гр.ЧИРПАН

В изпълнение нареждането на отделението за оземляване, преселване и мери при М.З.Д.И. и в интерес на правилното и успешно провеждане работата по настаняването и оземляването на българите от Таврия, донасям в почитаемото управление следното относно извършеното до сега и онова, което предстои да се извърши.

Изпратената оземлителна бригада привърши окончателно с прегледът на земите и тяхното измерване. При това в община Паисиево-Дуловско, където ще се настанят 60 преселнически семейства, са парцелирани и трасирани отделните парцели и са парцелирани и трасирани на място необходимите дворни места. Последните са парцелирани и трасирани и в с. с. Окорш и Тодорово, а в останалите села — Вокил, Драгоманци, Овен и Стан това ще бъде завършено до края на текущата седмица. Работата по дворните места е ускорена и привършена, за да се даде възможност строежите да започнат веднага.

При това положение, за до сега дошлите преселници от Таврия, е изработен и окончателния план за настаняване, изразен в следващите таблици.

I. Настоящо положение на временно настанените преселници.

околия	сем.броя	членове	коне	каруци	Къде ще отидат, брой на сем.
1. Ген.Тошевска	40	—	89	37	Окорш 40.
2. Балчишка	54	215	128	51	Окорш 4, Тодорово 50.
3. Тервелска	3	8	2	1	Окорш 3.
4. Дуловска	174	573	336	157	Паисиево 47, Окорш 18, Стан 42, Драгоман 27, Овен 25, Вокил 15
5. Силистренска	41	118	49	22	Окорш 5, Драгоман 3, Овен 5, Вокил 15.
6. Добричка	43	158	42	98	Германци 25, Стан 18.
7. Тутраканска	44	167	86	35	Бреница 44.

II. Ще се настаят и оземлят

село	сем. броя	има настанени	още	От къде ще дойдат - сем. брой
1. М.Паисиево	35	14	21	Правда-Дул[овско] 8, Силистра 13.
2. М. Звенимир	25	25	—	—
3. Окорш	70	18	52	Балчишко 4, Ген. Тошево 40, Тервелско 3, Силистр[а] 5.
4. Тодорово	50	—	50	Балчишко 50.
5. Драгоманци	30	27	3	Силистренско 3.
6. Овен	30	25	5	Силистренско 5.
7. Вокил	30	15	15	Силистренско 15.
8. Стан	60	28	32	Межден-Дул[овско] 14, Добричко 18.
9. Германци	25	17	8	Добричко 8.
10. Бреница- Тутраканско	44	5	39	Тутраканско 36.

Настаяването в с. Тодорово, Исперихско и Стан, Дуловско, се

наложи поради това, че земите, числящи се към землището на с.Окорш, са в много от голяма близост с тия две села и по тоя начин се постигна положението, дадените на преселниците земи да не са отдалечени повече от 5 клм. от селището.

Независимо от това, тия селища са в по-голяма близост с вода и подслоняването на преселниците до момента на завършване постройките е напълно осигурено.

В това отношение само с. Окорш, където следва да се настанят още 52 нови семейства, прави изключение, но има възможност за временно настаняване в близките села до завършване постройките.

При това положение намирам, че разместването на преселниците от другите околии може и трябва да започне от 1 юли и то по следните съображения.

1. Преместването в това време ще даде възможност на преселниците да си набавят, чрез вложен труд в частните стопанства, голяма част от необходимите им храни за хора и добитък и по тоя начин ще се облекчи до голяма степен грижата на държавата за изхранването им.

2. Преселниците ще бъдат по местата си, когато ще се извърши раздаването на земите и дворните им места.

3. Те ще бъдат там, когато ще започне строежът на сгради и ще могат да вземат участие в работата.

Във връзка с преместването дължа да изтъкна няколко положения, по които е необходимо да се вземе решение.

1. Между преселниците има лица и семейства, които не са се занимавали със земеделие, а с разни други занятия — учители, лекари, инженери, шлосери, музиканти, работници и др., които няма смисъл да бъдат оземлявани и настанявани в чисто земеделския район, какъвто представлява тоя, където ще се извърши настаняването. Някои от тях и сега са ангажирани по специалността си, а други могат да бъдат насочени към различните индустриални предприятия, където биха могли да бъдат ангажирани и настанени много по-успешно. Тия категории, за които и закона за Т[рудовата] З[емеделска] С[обственост] не предвижда оземляване, намирам че трябва да се изключат от настаняването.

2. Занимавалите се и занимаващи се със земеделие семейства и лица трябва задължително да бъдат настанени в определените им места, въпреки това, че някои от тях, намиращи се в близост до гари и градове, като кираджии изкарват при сегашното положение задоволителни доходи, поради което нямат желание да напуснат тия селища.

Това се налага, за да се отстрани в бъдеще при промяна на положението изпадането в нищета на тия семейства и от друга [страна]

групирването им и поставянето им групово под наблюдение намирам, че особено сега е наложително. В това отношение, моля разпоредби.

При преселването на ония от семействата, които имат дадени за ползуване земи, били те държавни или частни, или имат сключени договори за работа в някои стопанства за възнаграждения в натура, ще се даде възможност за обработка на земите и прибиране на реколтата от тях, като в новите селища се изпратят само лицата, които ще приемат земите и ще организират новите си жилища и сгради. Пълното преселване на тия семейства ще стане след прибиране на реколтата. В това отношение с г. г. околийските управители е наредено необходимото.

Във връзка с предстоящите размествания, необходимо е на г. г. окол. управители, на околииите, от които ще се изселват преселници, да се делегират незабавно суми за подпомагане семействата при пътуването им, а именно:

За Добричка околия	за 20 сем.	около	25 000 лева
За Тервелска	— за 5 сем.	—	5 000 лева
За Силистренска	— за 41 сем.	—	50 000 лева
За Балчишка	— за 54 сем.	—	60 000 лева
За Ген.Тошевска	— за 40 сем.	—	50 000 лева

За Дуловска околия да се преведат първоначално 500 000 лв., необходими за посрещане разходи за пристигащите семейства до нормализиране на настаняването и препитанието им.

Сумите да бъдат преведени бързо, с разчет на 1 юли да са получени от г.г.окол.управители.

Независимо от това, на Комисаря по снабдяването, с. Дулово, да се даде наряд за желязо, необходимо за елементарен ремонт на колите на преселниците, тъй като такъв положително ще се наложи след дългото пътуване и при положение, че колите впоследствие ще са необходими за превоз на материали при строежите, както и за частни нужди на преселниците във връзка с препитанието им. Режимът на отпускане тия материали да се определи от комисаря.

Точната дата на местенето на отделните групи преселници дирекцията ще определи своевременно и тя ще бъде съобщена както на г.г.окол.управители, така и на г. г. обл.инспектори по обществени грижи.

Същественият въпрос при това настаняване остава строежът на необходимите сгради, на който считам необходимо да се спра, макар че поверената ми дирекция не е задължена с него.

Временното настаняване на преселниците ще се извърши в частни къщи, предимно турски и при положение на крайно стеснение, както на хазайте, така и на преселниците. Да се смята, че в тия подслони ще може да останат и в бъдеще преселниците, значи да се допусне грешка,

която може би ще изложи цялата работа по настаняването. Това положение съм подчертавал във всичките си досегашни доклади. Строежът на сградите е възможен и реализуем като се има предвид, че в района на строежите има достатъчно материали, които лесно, при положение, че се ускори излизането на необходимите и посочени постановления на почитаемия М[инистерски] Съвет, могат да се произведат, като се направи необходимото за производството на покривни материали в близките цигларски фабрики в Исперих и като се дадат необходимите дървени материали за изработката на врати и прозорци. По отношение планът на тия постройки трябва да се възприеме само строения през 1942 год. за преселниците от С[еверна] Добруджа тип № 1, състоящ се от стая и кухня с прибавка на закрит навест от задната страна на сградата, служащ за добитъка. Тази сграда задоволява напълно нуждите на каквото и да е домакинство. Последното впоследствие може да разширява според нуждите и възможностите си жилището. Материалите за тия сгради са камък, кирпич, камъш за тавани и покрив и наличен горски материал. За реализирането обаче трябва бързина и енергичност. Подчертавам последното, за да изтъкна, че строежът трябва да започне веднага, а особено за с.Окорш, където положението с подслоняването е особено лошо, това особено се налага. В това отношение, моля необходимото.

[...]**

/п/ Люб.Великов

ЦДИА — НРБ, ф.89, оп.55, а.е.642, л.343-346. Оригинал.

*Копия от доклада са изпратени до областните инспектори за обществени грижи в Шумен и в Русе, както и до Отделението за оземляване, Чирпан (Наименованието на МВРНЗ е погрешно изписано), към Министерството за земеделие и държавните имоти.

**В изпуснатия текст се отправя искане да се предостави на Поземлената дирекция, Добрич, "автомобилна кола".

**ПИСМО ОТ ГРУПА БЪЛГАРИ-БЕЖАНЦИ ОТ ТАВРИЯ,
НАМИРАЩИ СЕ В ГЕРМАНИЯ, ДО ПРЕДСЕДАТЕЛЯ НА
ВСЕБЪЛГАРСКИЯ СЪЮЗ "ОТЕЦ ПАИСИЙ" С МОЛБА ЗА
СЪДЕЙСТВИЕ ЗА ПРЕСЕЛВАНЕТО ИМ В БЪЛГАРИЯ**

гр. Крефелд, [преди 22 юни 1944 г.]*

Господине председателю,

Винаги се обръщаме към Вас, но отговор не сме получили. Днес решихме втория път да се обратим** към Вас, да разкажем какви сме хора и да направите всичко възможно за да заминем в България.

Сега сме във Великата Германия три семейства от Преслава, четири семейства от Вячеславка и има още пет юнака. Сичките сме 38 чув[ека] и се намираме на едно място /по-горе [е] написан нашият адрес***/.

Всякое семейство при съветите в Русия беше разкулачено и изкарано в далечен Сибир. Много претърпахме от юду — болшевишката власт.

Като дойде Немската**** освободителна армия се завърнахме в своите си села, които подиря напуснахме, за да се върнем на Родината на нашите родители. В тежки условия напуснахме селата си и сме разпръснати като яребици, едни в Германия, други в Полша, а най-късметливите пристигнаха в сърцето на майката България. Ний /7 семейства/ пристигнахме [в] Германия, защото ни казаха немците, че който има родове***** в България, от Германия по-скоро ще я пристигне. Съобщаваме Ви кой какви родове има в България и съобщаваме техните адреси.

Киосев, Петр. Аф. има роден син **Георгий Петрович Киосев**; адресът му е такъв: **Сърбия*******, Белград, ул. "Лутица Богдана" № 3.

Калицев Илья Иванович има родна сестра **Ирина Ивановна Деневская**; тя живее по адреса: България, Дебелец, В. Търновско; брат — **Йоно Стананович Николаев** /не е роден/; той живее по адреса: Русе, ул. "Розова долина" № 40, България.

Главчев, Афанасий Аф. има сват **Георгий Петрович Киосев**; той живее по адреса: Сърбия, Белград, ул. "Лутица Богдана" № 3.

Попов Павел Ив. II има вуйчо **Василий Михайлович Пейчев**. Той живее по адреса: с. Лисура, Врачанска околия, България.

Ганчев Андрей Григориевич има чичов син **Иван Гаврилович Ганчев**. Той живее по адреса: Горна Джумая, ул. "Цар Персиян" № 14.

Панов, Павел Иванович I и **Попов Григорий Ник.** имат сват **Пейчев, Иван Андреевич**. Той живее в София /точен адрес няма/.

Родовете ни бягаха от болшевиките още в 18-та година. Ние бягахме

сега и желяем, че не сме избягали наред с ония, които бягаха в 18-та година. 25 години живяхме при болшевиките и не сме видяли 25 щастливи радостни дена. Тежък ни беше живота при юдо-болшевишката власт. Питайте нашите родове, питайте нашия земляк Мишо Хаджийски, те ще Ви разкажат много повече и по-подробно, чем***** ний можем да напишем.

Обръщаме се към Вас, Господин Председателю, с молба: направете всичко възможно да получим български паспорти, за да можем да се върнем в България.

Изпратете ни списък и адрес на тавричаните, които пристигнаха кога България, предавайте и на тях поздрав от всички нас. Ний се евакуирахме наедно с тях.

Това е списъкът на българите, които се обръщат с молбата към Вас:

I. Уроженци*****, с. Преслав, Запорожка обл[аст], Ногайского р[айо]на /Гаврия/

1-то семейство

- Калицев, Илья Ив., 1895 г. 20.XII.
- Калицева, Евдокия Н., 1897 г. 4.III.
- [Калицев], Афанасий Ил., 1918 г. 30.X.
- [Калицева], Мария Ил., 1925 г. 8.IX.
- [Калицев], Иван Ил., 1920 г. 1.IV.
- Мангова, Раиса Фед., 1919 г. 9.III.
- Варбанский, Виктор Ст., 1939 г. 10.II.

2-то семейство

- Главчев, Аф.Аф., 1904 г. 12.VIII.
- [Главчева], Домникия Мих., 1906 г. 9.III.
- [Главчева] Раиса Аф., 1925 г. 8.IV.
- [Главчев] Мих,Аф., 1937 г. 15.IV.
- [Главчев] Иван Аф., 1942 г. 5.I.
- Главчев Конст. Фил., 1920 г. 7.II.

II. Уроженци с.Вячеславка, Запорожка обл[аст], Н[огайского] р[айона]. /Гаврия/

3-то семейство

- Киосев, Петр.Аф., 1877 г. 14.V.
- Киосева, Надежда Петр., 1915 г. 15.VI.
- Киосев, Фед.Никол., 1924 г. 12.XII.
- Дойнова, Мария Аф., 1926 г. 15.V.

4-то семейство

- Попов, Павел Ив. II, 1902 г. 10.IV
- [Попова] Зоя Ив., 1902 г. 9.IV.

- [Попов] Ив.Ив., 1915 г. 6.II.
 [Попов] Валентин Павл., 1926 г. 16.VI.
 [Попов] Иван Павл., 1931 г. 22.II.
 [Попов] Ал-др Павл., 1934 г. 17.IX.

5-то семейство

- Попов, Павел Ив., 1910 г.
 [Попова] Дарья Вас., 1899 г.
 [Попова] Мария Павл., 1925 г.

6-то семейство

- Попов, Григорий Ник., 1907 г. 18.V.
 Попова, Евд.Дм., 1909 г. 8.VIII.
 [Попов] Николай Гр., 1926 г. 7.VII.
 [Попова] Людмила Гр., 1938 г., 1.IX.
 [Попов] Виктор Гр., 1942 г. 20.IV.

7-то семейство

- Ганчев, Андрей Григ., 1896 г. 26.XI.
 Ганчева, Анна Ст., 1897 г. 12.VII.

III. Уроженци с.Гюневка Александровского района /Таврия/

1. Марков, Афан.Аф., 1922 г. 26.I.
2. Маркова, Над.Мих., 1921 г. 10.V.
3. Недялкова Вал.Степ., 1921 г. 10.VI.
4. Цветков, Иван Григ., 1926 г. 16.X.
5. Цветкова, Мария Григ., 1924 г. 13.X.

Подписи: /п/ 1. Ив.Калицев
 2. И.Попов
 3. Ганчев
 4. Киосев, П.

Верно: гл[авен] секр[етар]: /п/ — нечетлив

АМВНР, оп.1, а.е.80, л.72. Препис.

*На 22 юни 1944 г. преписът на писмото, който не е датиран, е изпратен от Съюза "Отец Паисий" на МВРИ. Вж. пак там, л.71.

**обърнем /диал., рус./

***Адресът е: Deutschland /22/ Krefeld-Oppum, Gemeinschaftlager, Bökendonk

****немска /от рус./

*****роднини /диал./

*****Сърбия /рус./

*****отколкото /рус./

*****родени, произлезли от /рус./

**СЛУЖЕБНА БЕЛЕЖКА ОТ Д.ТОШЕВ ДО ГЛАВНИЯ СЕКРЕТАР
НА МВРИ Д-Р КОНСТАНТИН САРАФОВ ОТНОСНО
МНОГОБРОЙНИ ИСКАНИЯ ЗА НАСТАНЯВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
НА БЪЛГАРИ ОТ ТАВРИЯ, КОИТО СА НА РАБОТА
В ГЕРМАНИЯ**

София, 12 юли 1944 г.

В Политическата и Консулско-стопанска дирекция са постъпили било направо, било чрез Легацията ни в Берлин, многобройни ходатайства за настаняване в България на съветски поданици, българи по произход, намиращи се понастоящем в Германия.

При разглеждането им би трябвало да се има предвид следното:

1/ Не всички желаещи българи от Таврия са били допуснати от изпратената на времето българска делегация в Одеса да заминат за България, а само една сравнително много малко част. Ограничението е било направено главно по две съображения: поради държавната сигурност, от една страна, и за да се избегне голямо прииждане на бежанци в страната — от друга.

2/ Между германските власти и изпратените на работа в Германия жители от Украйна съществува едно отношение на работодател към работник, към което германците са особено ревниви, и намесването ни, още повече че не се касае за български поданици, неминуемо ще се натъкне на мъчнотии.

3/ По сведения от г.Мишо Хаджийски, който е бил пратен в Таврия, за да състави списъка на желаещите да се изселят българи, по-голямата част от българското население не е пожелало да напуща Русия. Вероятно е това да е схващането и на мнозина от ония, които принудително са били откарани на работа в Германия и те да искат само временно да дойдат в България, със скритата мисъл, след като избягнат от наложения им работен режим в Германия, да се приберат пак отново някой ден в Русия.

4/ Не е изключено някои от ония, които бихме допуснали в България с български документи, веднъж тук, да предявят правата си като съветски поданици, да бъдат снабдени с редовни паспорти от Съветската легация и да останат в страната като съветски поданици.

5/ От друга страна, има родители, изселили се направо от Русия в България, чиито малолетни деца са заминали, доброволно или не, от Русия за Германия. Въпрос на човешина е тези синове и дъщери да бъдат незабавно върнати на техните семейства и да се нареди до

легацията в Берлин да им издаде пътни листове.

Но колкото се отнася до останалите, целесъобразно би било да не се взема решение, докато не се сондират германските власти по пункт 2 и докато не се обсъдят евентуалните последици по пункт 3 и особено пункт 4.

Пълномощен министър: /п/ Д.Тошев

АМВнР, оп.1, а.е.80, л.76. Оригинал.

№ 101

СЛУЖЕБНА БЕЛЕЖКА ОТ Д.ТОШЕВ ДО Д-Р К.САРАФОВ ОТНОСНО ОБМЯНАТА НА ГЕРМАНСКИТЕ ОКУПАЦИОННИ МАРКИ И НА СЪВЕТСКИТЕ РУБЛИ НА БЪЛГАРИТЕ- ПРЕСЕЛНИЦИ ОТ ТАВРИЯ

София, 13 юли 1944 г.

Относно сменяването [на] германските окупационни марки на българите-изселници от Таврия, положението е следното:

I. Съветникът Кузупов внесе в Министерството на 26 юни 1944 г. 3301 германски окупационни марки, като съобщава в писмото си по този повод от същата дата Вх.№ 829-44-I, че ще внесе още 5026 германски окупационни марки.

II. Мишо Хаджийски внесе в Министерството за сметка на изселниците:

на 28.IV.1944 г. 49 904 герм[ански] марки,

на 9.VI.1944 г. 32 145 герм[ански] марки,

на 9.VI.1944 г. 25 138 съветски рубли

III. Сумите, постъпили в марки от г.г.Кузупов и Мишо Хаджийски са внесени в Българска народна банка, София, по сметка № 198, както следва:

1. 49 904 герм.окуп.марки = 1 616 461 лева, за което се получи заверително писмо № 10507 от 27 май на Б[ългарска] Н[ародна] Банка;

2. 35 446 /32 145 + 3301/, внесени с писмо № 470-44-I от 14 юни 1944 г. в Б[ългарска] Н[ародна] Банка, с изключение на сумата в съветски рубли, която е депозирана в касата на Б[юджетно] К[онтролния] отдел при Министерството.

IV. На изселниците са били изплатени:

с п[ис]мо 437-26-I от 27.V.44 г. 1 140 128 лева

с п[ис]мо 20830-28-1 от 9.VI.44 г.	80 975 лева
с п[ис]мо 21071-28-1 от 12.VI.44 г.	133 997 лева
с п[ис]мо 22065-28-1 от 5.VII.44 г.	218 632 лева
с п[ис]мо 480-44-1 от 11.VII.1944 г.	32 390 лева

Всичко до 13.VII. 1 606 122 лева

V. Постъпили са освен това в Министерството:
от Павел Михайлов Главчев 1015,5 марки
от Петър Григоров Пейков 1000 марки,
които суми ще следва да се внесат в Б[ългарска] Н[ародна] Банка
заедно със сумата, която се очаква от г.съветника Кузупов.
На Петър Григоров Пейков е изплатена равностойността в лева.

ПЪЛНОМОЩЕН МИНИСТЪР: /п/ Д.Тошев

АМВнР, оп.1, а.е.79, л.29. Оригинал.

№ 102

СЪОБЩЕНИЕ ПО РАДИО МОСКВА ОТНОСНО ЕВАКУИРАНЕТО В БЪЛГАРИЯ НА СЪВЕТСКИ ГРАЖДАНИ ОТ БЪЛГАРСКИ ПРОИЗХОД

Москва, 12 август 1944 г.

Съобщават от Анкара, че в края на миналата година, когато Одеса се намиреше под властта на германци и румъни, българското правителство изпрати там специална делегация, начело с Кузупов, която се занимаваше с евакуирането на съветски граждани от български произход. Под натиска на германски и румънски власти повече от 600 семейства бяха насилва евакуирани в България. Веднага след пристигането им в България, властите започнаха да ги принуждават да се откажат от съветското поданство. Стигна се дотам, че евакуираните съветски граждани, без съгласието им, по списъците на Кузупов, се превръщаха в български поданици. Тези насилия не са спрени и до днес.*

АМВнР, оп.1, а.е.84, л. 2-3. Радио-бюлетин № 546, 12 август 1944 г.

*Становището на българския външен министър П. Драганов във

връзка със съобщението е следното: "Това са българи, които пред опасността да бъдат отвлечени в Германия на работа, българското правителство е улеснило да бъдат допуснати в България." Въпросът не е бил повдигнат от съветската легация в София и мнението на МВРИ е също да не го повдига. /Вж. пак там, л.12/.

Първан Драганов е министър на външните работи и изповеданията от 12 юни 1944 г. до 2 септември 1944 г.

№ 103

ПРОТОКОЛ НА КОМИСИЯ ОТ С.СУВОРОВО, ИЗМАИЛСКА ОБЛАСТ, ОТНОСНО УБИЙСТВОТО ОТ РУМЪНСКИ ЖАНДАРМЕРИСТИ НА ПЕТ ДУШИ ОТ С. СУВОРОВО НА 3 СЕПТЕМВРИ 1941 Г. И НА ДВАМА ДУШИ НА 12 СЕПТЕМВРИ С.Г. ОТ С. ХАДЖИ-КУРДА*

с. Суворово, 3 септември 1944 г.

Мы, нижеподписавшиеся, секретарь Суворовского РК ЛКСМУ Измаильской области тов. Ильяшенко Александр Андреевич, инструктор РК ЛКСМУ тов. Акритова Варвара Васильевна, жители села Суворово товарищи Македонский Дмитрий Иванович, Пейчев Василий Георгиевич, Басов Петр Иванович, Русев Василий Степанович, Драганов Георгий Васильевич, Драганов Василий Васильевич, Македонский Дмитрий Феодорович, Иовов Дмитрий Павлович, Ненова Мария Мефодиевна, Драганова Ефросиния Ивановна составили настоящий акт в том, что сего числа, то есть 3/IX-44 года, при нашем присутствии и участии были произведены раскопки 7 граждан, расстрелянных немецко-румынскими захватчиками в период оккупации Измаильской области, комсомольцы:

1. Маломен Василий Дмитриевич, год рождения 1922,
2. Драганов Иван Васильевич, год рождения 1923,
3. Кинев Иван Георгиевич, год рождения 1920,
4. Цимбалюк Анатолий Иванович, год рождения 1922,
5. Смоков Дмитрий Иванович

были расстреляны румынскими жандармами 3 сентября 1941 года по непосредственному приказу румынских жандармов Кукова, Ровару, Томаса (плутонер).

Указанным погибшим товарищам перед расстрелом в степи было приказано бежать, а затем румынские жандармы расстреливали их как живые мишени. Драганов Иван Васильевич и Цимбалюк Анатолий

Иванович долгое время метались по степи из конца в конец. Румынские жандармы вдоволь насладившись, расстреляли их. Четверо суток расстрелянные Маломен Василий Дмитриевич, Драганов Иван Васильевич, Кинев Иван Георгиевич, Цимбалюк Анатолий Иванович и Смоков Дмитрий Иванович валялись в степи — румынская жандармерия не разрешала к ним подходить. И затем, когда трупы усиленно стали разлагаться, румынская жандармерия распорядилась зарыть их в яму, пришли закапывать люди из других сел, односельчан к ним не допускали.

Родственников и близких к трупам и на могилу не допускали ни днем, ни ночью.

Отец погибшего Драганова Ивана Васильевича, ночью, незаметно от румынских жандармов, посадил на их могиле 3 акации.

При раскопке расстрелянных: Маломена Василия Дмитриевича, Драганова Ивана Васильевича, Кинева Ивана Георгиевича, Цимбалюка Анатолия Ивановича и Смокова Дмитрия Ивановича, обнаружено: корни от трех акаций, все погибшие лежали в земле, как штабель дров, причем руки, ноги и туловища их были раскиданы (каждого в отдельности). Черепа указанных товарищей были опознаны и останки сложены в гроб.

Одновременно были произведены раскопки погибших от рук немецко-румынских захватчиков: комсомольца тов. Данченко Михаила Савельевича, 1917 года рождения, и его отца — Данченко Савелия Григорьевича, 1892 года рождения.

Расстреляла их румынская жандармерия 12 сентября 1941 года по непосредственному приказу румынских жандармов Кука, Роверу**, Томаса (плутонер).

Трупы погибших также продолжительное время валялись в степи в 10 км от села Суворово. Македонский Дмитрий Федорович и Иовов Дмитрий Павлович зарыли в землю останки трупов указанных товарищей. Вина за погибших товарищей целиком возлагается на немецко-румынских захватчиков и их пособников.

/п/: 12 подписей.

П р е в о д

Ние, долуподписаните — секретарят на Суворовския РК ЛКСМУ /Районен комитет на Ленинския комунистически съюз на младежта от Украйна/ др.Иляшенко Александър Андреевич, инструкторът от РК ЛКСМУ др.Акритова Варвара Василевна, жителите на с. Суворово другарите Македонский Димитър Иванович, Пейчев Василий Георгиевич, Басов Петр Иванович, Русев Василий Степанович, Драганов

Георгий Василевич, Драганов Василий Василевич, Македонский Дмитрий Федорович, Драганова Ефросиния Ивановна — съставихме настоящия протокол в уверение на това, че днес, 3 септември 1944 г. в наше присъствие и участие бяха разкопани гробовете на 7 граждани, разстреляни от немско-румънските агресори през периода на окупацията на Измаилска област, комсомолците:

1. Маломен Василий Дмитриевич, роден през 1922 г.,
2. Драганов Иван Василевич, роден през 1923 г.,
3. Кинев Иван Георгиевич, роден през 1920 г.,
4. Цимбалюк Анатолий Иванович, роден през 1922 г.,
5. Смоков Дмитрий Иванович,

са били разстреляни от румънски жандарми на 3 септември 1941 г. по заповед, дадена пряко от румънските жандармеристи Куков, Ровару, Томас /старшина/.

На посочените загинали другари преди разстрела в степта било заповядано да бягат, а после румънските жандарми ги разстрелвали като живи мишени. Драганов Иван Василевич и Цимбалюк Анатолий Иванович дълго време са тичали насам-натам из степта. Наслаждавайки се до насита, румънските жандарми ги разстреляли. Четири денонощия разстреляните Маломен Василий Дмитриевич, Драганов Иван Василевич, Кинев Иван Георгиевич, Цимбалюк Анатолий Иванович и Смоков Дмитрий Иванович се валяли в степта: румънската жандармерия не разрешила да се приближат до тях. След това, когато трупове започнали усилено да се разлагат, румънската жандармерия наредила да ги заровят в яма; дошли да ги заровят хора от други села, съселяни до тях не допускали.

Родственици и близки до трупове и на гроба не допускали ни денем, ни нощем.

Башата на загиналия Драганов Иван Василевич, нощем, незабелязано от румънските жандарми, посадил на техния гроб три акации.

При разкопаването на разстреляните Маломен Василий Дмитриевич, Драганов Иван Василевич, Кинев Иван Георгиевич, Цимбалюк Анатолий Иванович и Смоков Дмитрий Иванович се откри: корени от три акации, всички загинали стояха в земята като купчина дървета, прочее ръцете, краката и туловищата им били разхвърлени /на всеки поотделно/. Черепите на посочените другари бяха опознати и останките сложени в гроб.

Едновременно с това бяха изровени загиналите от ръцете на немско-румънските агресори: комсомолец д-р. Данченко Михаил Савелевич, роден през 1917 г., и неговия баща — Данченко Савелий Григоревич, роден през 1892 г.

Разстреляни са от румънската жандармерия на 12 септември 1941 г.

по заповед, дадена пряко от румънските жандармеристи Куков, Роверу, Томас /старшина/.

Трупове на загиналите също се валяли продължително време в степта на 10 км от с. Суворово. Македонски Дмитрий Федорович и Йовов Дмитрий Павлович зариха в земята останките от трупове на посочените другари. Вината за загиналите другари изцяло пада върху немско-румънските агресори и техните съучастници.

/п/: 12 подписа

Советский Придунайский край..., 186-190. /Партиен архив на Одеския областен комитет на КП на Украйна, ф. 4980, оп. 4, д.87, л. 47-48. Оригинал./

*Към протокола са приложени сведения за загиналите и близките им, подписани на 28 август 1944 г. от секретаря на Суворовския РК на ЛКСМУ Иляшенко. Привеждаме тези данни в резюме.

1. Маломен Дмитрий Василевич, роден през 1922 г. член на комсомола от 15 април 1941 г. Работил като завеждащ склад в Районния потребителен съюз. Баща му работел в Машино-тракторната станция, а останалите членове на семейството — в колхоза. Дмитрий се евакуира, в гр. Херсон попада в обкръжение, след което се връща в с. Суворово. Тук е арестуван и измъчван. Баща му също е арестуван и периодично изтезаван.

По сведения на негови съселяни семейство Маломен са българи. Фамилното име е по името на баба Милена.

2. Драганов Иван Василиевич, роден през 1923 г., образование — 5 класа, националност — българин. Член на комсомола от 1941 г. Работил като киномеханик. Евакуиран, попада в обкръжение в Херсонска област, след което се връща в с. Суворово. Веднага след връщането си е арестуван и изтезаван. На измъчвания са подлагани баща му, майка му и братята му.

3. Кинев Иван Георгиевич, роден през 1920 г., член на комсомола от 1941 г. Работил като инструктор по физкултура и спорт. Образование — 5 класа, националност — българин. Родителите му са евакуирани през 1941 г. и "до сега не са се върнали". Иван попада в обкръжение в гр. Херсон, след което се връща в с. Суворово. Веднага е арестуван и изтезаван.

4. Цимбалюк Анатолий Иванович, роден през 1922 г., член на комсомола от 1941 г. Образование — 7 класа, националност — русин. Бил милиционер. Евакуира се с частите на Червената армия. При гр. Херсон попада в обкръжение, след което се връща в с. Суворово, където

веднага е арестуван.

5. Смоков Дмитрий Иванович, роден през 1923 г., образование — 5 класа, националност — българин, член на комсомола от 1941 г. Бил тракторист. Евакуира се, но се завръща в с. Суворово от околностите на гр. Херсон. Веднага е арестуван и изтезаван.

6. Данченко Михаил Савелевич, роден през 1917 г., образование 4 класа на гимназия, русин, комсомолец от 1941 г., работил в Районния потребителен съюз. Евакуира се, но при гр. Николаев попада в обкръжение и се връща в родното си село Хаджи-Курда. Тук е арестуван и след три дни изпратен в с. Суворово.

7. Данченко Савелий Гаврилович, роден през 1892 г. Образование — 3 отделения, националност — русин. Обвинявали го, че преди 1940 г. бил член на комунистическата партия.

**Името е изписано по двата начина: Ровару и Роверу.

№ 104

МОЛБА ОТ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ НА ГАБРОВСКИЯ КЛОН НА СЪЮЗА НА БЪЛГАРИТЕ ОТ УКРАИНА ПРОФ.ЮЛИЯН УЧИТЕЛОВ СИМЕОНОВ ДО МИНИСТЪР-ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КОНСТАНТИН МУРАВИЕВ И МИНИСТЪРА НА ФИНАНСИТЕ АЛЕКСАНДЪР ГИРГИНОВ ЗА УСКОРЯВАНЕ НА ОБМЯНАТА НА ДЕПОЗИРАНИТЕ ОТ ПРЕСЕЛНИЦИТЕ ГЕРМАНСКИ ОКУПАЦИОННИ МАРКИ С ОГЛЕД ТЕЖКОТО МАТЕРИАЛНО ПОЛОЖЕНИЕ НА ИНТЕЛИГЕНЦИЯТА И РАБОТНИЦИТЕ-ТАВРИЙЦИ

Габрово, 8 септември 1944 г.

ГОСПОДИН МИНИСТРЕ,

Габровската група — членове на Съюза на българите-таврийци от български произход, всичко 28 семейства, при заминаването си от Русия в България през януари 1944 год., сдадоха на Българската царска легация в гр. Одеса по 1000 германски окупационни марки за сменяване на дялове, като пристигнат в България. Тези пари са сдани в Б[ългарската] Н[ародна] Банка от Министерството на външните работи и изповеданията.

Тъй като се мина вече 8 месеца, а парите по някакво си недоразумение не са до сега обменени, аз имам чест да Ви моля, господин министре, най-учтиво да вземете участие в положението и да ни

помогнете най-бързо за сменяването на марките.

По това искам да кажа, че на всички семейства — таврийци — селяни Държавата оказа двойна помощ: а/смени им по 1000 марки и б/даде им по 40 000 лв. държавен заем. Освен това селяните пристигнаха с коне, каруци и крави и се намират в едно много по-добро материално положение от интелигенцията и работниците-таврийци, които получават по 140 лв. надница и не могат да прехранят семействата си. Няма обувка, дрехи и отопление, като живеят в тежка мизерия.

Като имате предвид, че зимата приближава и се има голяма нужда от всичко гореказано, пак Ви моля, господин министре, да вземете всички мерки, за да ни се сменят дадените марки в български левове и то в най-близки дни.

С почитание:
ПРЕДСЕДАТЕЛ: /п/ Симеонов

АМВнР, оп. I, а. е. 83, л. 8. Оригинал.

№ 105

СПИСЪК НА ИНИЦИАТОРИ ЗА УЧРЕДЯВАНЕ В БЪЛГАРИЯ НА ИНСТИТУТ ЗА ОПОЗНАВАНЕ НА ТАВРИЯ

[София, преди 9 септември 1944 г.]*

1. Проф. Ст. Романски от Българската Академия на науките.
2. Мишо Хаджийски, писател от Таврия.
3. Иван Леков, филолог от Държавния университет.
4. Стилиян Чилингиров, писател.
5. Проф. Борис Йоцов от Българската академия на науките.
6. Георги Константинов, писател.
7. д-р Петко Балкански, народен представител.
8. д-р Иван Милчевски, тавричанин.
9. д-р Д. Топалов, тавричанин.
10. Лазар Попов, народен представител.
11. Д-р Начо п. Начев, публицист.
12. Петър Атанасов, публицист.
13. Христо Капитанов, писател.
14. П. Динев от Университета.
15. Анг. Каралийчев, писател.
16. Ник. Фурнаджиев, писател.

17. Владимир Василев, литератор.
18. Ст. п. Василев от Мин[истерството] на просвещ[ението].
19. Хр. Бръзицов, дир[ектор] на в. "Днес".
20. Ив. Павлов, ред[актор] на в. "Днес".
21. Ал. Дякович, ред[актор] на в-к "Зора".

НБКМ-БИА, ф. 813, а. е. 13, л. 1. Машинописен и ръкописен текст.

*Документът е датиран по информация от други документи.

№ 106

ДОКЛАДНА ЗАПИСКА ОТ МИНИСТЪРА НА МВРИ ПЕТКО СТАЙНОВ* ДО МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ ОТНОСНО ПРЕСЕЛЕНИТЕ СЕМЕЙСТВА НА БЪЛГАРИ ОТ УКРАИНА С ПРЕДЛОЖЕНИЕ ЗА ПОСТЪПКИ ПРЕД СЪВЕТСКОТО ВЪРХОВНО КОМАНДВАНЕ ДА ОСТАНАТ В БЪЛГАРИЯ

София, 4 октомври 1944 г.

/512-44-1
4.X.944/

В края на 1943 год. и по-късно след претърпените военни неуспехи в Украйна /Таврия и Крим/ германското военно командване предприе при отстъплението на германските войски насилствено изселване на голям брой от населението на тия области. Всички мъже, жени и деца, независимо от народността и вероизповеданието им бяха изселени в Румъния, за да бъдат изпратени от там на принудителна работа в Германия.

Между това население имаше известен брой тъй наречени таврийски българи, т.е. потомци на някогашни българи-преселници от времето на Кримската война. Изправени пред перспективата да отидат в Германия в положението на полу-роби, тия българи доброволно поискаха да се преселят в България и българското правителство, в желанието си да запази от страшна участ тия свои сънародници, с които нашият народ се чувствава свързан с кръвни връзки, се съгласи да ги приеме и настани в страната. По тоя начин в Царството бяха настанени 381 семейства, които получиха от българската държава земя, създадоха си свои стопанства и започнаха трудов живот, който им осигурява благоденствие, вместо мизерията, на която биха били обречени в Германия. Мнозина от тях са приели вече българско

поданство съгласно чл.3 от наредбата за поданството в освободените през 1941 г. земи и синовете им, постъпили в редовете на българската армия, вече се сражават срещу германците.

Формално за съветските власти всички тия лица са останали съветски поданици и съветското военно командване би могло да иска тяхното репатриране в СССР. В такъв случай тия 381 семейства би трябвало да напуснат своите уредени вече стопанства в България, за да се завърнат в предишните си местожителства, разрушени и опустошени от германците при отстъплението им.

Ясно е, че като българи ние би трябвало да се застъпим за тия наши сънародници, които са дошли доброволно в България, гдето са намерили не само спасение от очакващата ги в Германия робска участ, но и условия за трудов и щастлив живот.

Предвид на гореизложеното, чест ми е да помоля почитаемия Министерски Съвет да се реши да се направят пред съветското върховно командване необходимите постъпки, за да могат тия 381 семейства да останат в България.

МИНИСТЪР НА ВЪНШНИТЕ РАБОТИ
И НА ИЗПОВЕДАНИЯТА:

/п/ П.Стайнов

АМВНР, оп. 1, а. е. 84, л. 13-14. Копие.

*Петко Стайнов /1890-1972 г./ — проф., пълномощен министър във Франция /1934 г./ и Белгия /1934 г./; министър на външните работи /1944-1946 г./

№ 107

ТЕЛЕГРАМА ОТ ОКОЛИЙСКИЯ УПРАВИТЕЛ В ТУТРАКАН
МАШЕВ ДО МВР В СОФИЯ ОТНОСНО НЕОБХОДИМОСТТА ОТ
ОТЛАГАНЕ НА ИЗСЕЛВАНЕТО НА ТАВРИЙСКИТЕ
БЪЛГАРИ В СЪВЕТСКИЯ СЪЮЗ

Тутракан, 15 октомври 1944 г.

Руското комендантство нарежда изселването [на] таври[й]ците-българи със семействата [им] за Русия. Същите имат задължения към 4 000 000 лв. към общините и Б[ългарската] з[емеделска] и к[ооперативна] банка. Ходатайстваме изселването да стане не сред зима, а

напролет, съгласно желанието на таври[й]ците. 5271.

Окол[ийски] управител: Машев

АМВР, ф.1, оп.1, а.е.27, л.28. Оригинал.

№ 108

ИЗ СЪГЛАШЕНИЕТО ЗА ПРИМИРИЕ МЕЖДУ ПРАВИТЕЛСТВОТО НА БЪЛГАРИЯ, ОТ ЕДНА СТРАНА, И ПРАВИТЕЛСТВАТА НА СЪВЕТСКИЯ СЪЮЗ, СЪЕДИНЕНОТО КРАЛСТВО И СЪЕДИНЕНИТЕ АМЕРИКАНСКИ ЩАТИ, ОТ ДРУГА

Москва, 28 октомври 1944 г.

[...]*

4. Българското правителство ще освободи незабавно всички военнопленници и интернирани. До получаването на по-нататъшни инструкции българското правителство ще обезпечи за своя сметка всички съюзни военнопленници и интернирани, преместени лица и бежанци, в това число поданиците на Гърция и Югославия, с достатъчно храна, дрехи, медицинско обслужване и санитарни и хигиенни предмети, а така също с превозни средства за завръщане на кое и да е от тия лица в държавата му.**

[...]*

Външната политика на Народна Република България. Сборник от документи и материали в два тома, т.1, 1944-1962 г., С., 1970, с.15-20.

*Пропуснатият текст не се отнася до съдба на преселниците.

**Това условие се отнася и до преселените в България българи от Украйна.

**5-ТО ПОСТАНОВЛЕНИЕ НА МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ НА
БЪЛГАРИЯ, ВЗЕТО В ЗАСЕДАНИЕТО МУ ОТ 13 ДЕКЕМВРИ
1944 Г., ПРОТОКОЛ № 225, С КОЕТО СЕ ПРИЕМА НАРЕДБА-
ЗАКОН ЗА ДОПЪЛНЕНИЕ НА ЧЛЕН 9-ТИ ОТ ЗАКОНА ЗА
ПРИЗНАВАНЕ ДИПЛОМИТЕ НА ЛИЦА, ЗАВЪРШИЛИ
ЧУЖДЕСТРАННИ ВИСШИ УЧИЛИЩА***

София, 13 декември 1944 г.

Параграф единствен: Към чл.9 от Закона за признаване дипломите на лица, завършили чуждестранни висши училища, се прибавя следната забележка:

По изключение, дипломите на лица, завършили висши училища в Съветския съюз, ако същите са завършили и средното си образование в съветски средни училища, се признават без свидетелство за средно образование. Такива лица с клетвена декларация, по образец, даден от Министерството на народното просвещение, потвърдяват, че са завършили средно училище и притежават свидетелство за средно образование, като посочат и по каква причина не могат да го представят**.

Държавен вестник /София/, № 288, 26 дек. 1944.

*Постановлението е одобрено с указ № 65 на регентите на България от 18 декември 1944 г. Неговото изпълнение се възлага на министъра на народното просвещение.

**Постановлението е прието с оглед признаване дипломите на българите-преселници от Украйна.

**СЪОБЩЕНИЕ ОТ ПЪЛНОМОЩНИЯ ПРЕДСТАВИТЕЛ НА
СЪЮЗНАТА КОНТРОЛНА КОМИСИЯ ЗА ВАРНЕНСКА ОБЛАСТ
– ВСИЧКИ ЛИЦА, ИМАЩИ СЪВЕТСКО ГРАЖДАНСТВО И
ЖИВЕЕЩИ В ОБЛАСТТА, ДА СЕ ЯВЯТ ВЪВ ВЪРНА ЗА
ПОЛУЧАВАНЕ НА ДОКУМЕНТИ ЗА ЕВАКУАЦИЯ В СССР**

Варна, 21 декември 1944 г.

Сообщаю, что все граждане советского подданства, имеющие на руках советские паспорта или справки взамен паспорта, а также все граждане СССР, оказавшиеся по каким либо причинам на территории Варненской области в период войны, должны с 25 по 27 декабря сего года явиться с документами на руках в г. Варна, дом бывшего немецкого консульства, для получения документов на отправку в Советский союз.

Уполномоченный Союзной контрольной
комисии по Варненской области:
полковник /п/ Абрахимов

Превод

Съобщавам, че всички граждани със съветско подданство, които имат съветски паспорти или вместо паспорти документни справки, а също всички граждани на СССР, оказали се по каквато и да било причина на територията на Варненска област през периода на [Втората световна] война, са длъжни от 25 до 27 декември т.г. да се явят, носейки документите си, в гр. Варна, в сградата на бившето немско консулство, за получаване на документи за заминаване в Съветския съюз.

Пълномощник на Съюзната контролна
комисия за Варненска област:
/п/ полковник Абрахимов

ДА-Варна, ф.12, оп.1, а.е.39, л.140. Оригинал.

**ЦИРКУЛЯРНО ПИСМО ОТ П.СТАЙНОВ ДО ОБЛАСТНИТЕ
ДИРЕКТОРИ ОТНОСНО НЕОБХОДИМОСТТА ДА СЕ СЪБЕРАТ
СВЕДЕНИЯ ЗА ПРЕСЕЛЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ ТАВРИЙСКИ
БЪЛГАРИ, ЧИЕТО ОСТАВАНЕ В СТРАНАТА ЩЕ БЪДЕ
РАЗГЛЕДАНО ОТ СЪВЕТСКОТО КОМАНДВАНЕ**

София, 6 януари 1945 г.

След пристигането на Съветската военна мисия в България бе поставен въпроса за възвръщането в СССР на съветските поданици, които по една или друга причина преди 9 септември м.г. бяха влезли в България.

По искане на Съветското командване една част от тези съветски поданици, които не бяха от български произход и не бяха приели българско поданство, бяха възвърнати в СССР.

Българското правителство повдигна въпроса за оставянето в България на онези съветски поданици, които са от български произход и са известни като "таврийски българи". Последните, след пристигането им в България, са получили българско поданство на законно основание, били са оземлени, настанени на работа, тези които подлежат на военна служба са били повикани да я отбият в редовете на българската войска. Голяма част от тези таврийски българи, понастоящем български поданици, са семейни.

Политическият представител на Съюзната контролна комисия* г. Лавришев ми заяви, че Съветското командване е съгласно да разгледа въпроса за таврийските българи, заселени в България през време на войната и да се произнесе по техните искания. За да може Комисарството по изпълнение Съглашението за примирие да представи въпроса пред Съюзната контролна комисия с необходимата тежест е нужно следното:

Във всички областни дирекции, в чийто район има заселени таврийски българи, да се съберат и подредят във възможния най-къс срок списъци за всички тези таврийски българи с указания относно занятието им, семейното им положение, възраст, приели ли са българско поданство, служат ли сега в българската войска.

Тези сведения да се препратят от г. г. областните директори на Комисарството по изпълнение Съглашението за примирието и в Министерство на външните работи, София, за да бъдат представени на Съюзната контролна комисия за произнасяне.

До второ нареждане от страна на Комисарството по изпълнение

Съглашението за примирие всички таврийски българи да останат със семействата си в сегашното си местожителство.

МИНИСТЕРСТВО НА ВЪНШНИТЕ РАБОТИ
И НА ИЗПОВЕДАНИЯТА
КОМИСАР ПО ИЗПЪЛНЕНИЕ
СЪГЛАШЕНИЕТО ЗА ПРИМИРИЕ:
/п/ П.Стайнов

ДА-Варна, ф.12, оп.1, а.е. 39, л.136. Оригинален екземпляр.

*Съюзната контролна комисия е контролен орган, съставен от представители на СССР, Англия и САЩ, със задача да следи изпълнението на съглашението за примирие /Москва, 28 октомври 1944 г./ Прекратява дейността си на 15 септември 1947 г.

№ 112

**СЪОБЩЕНИЕ ОТ ПЪЛНОМОЩНИЯ ПРЕДСТАВИТЕЛ НА
СЪВЕТА НА НАРОДНИТЕ КОМИСАРИ НА СССР ПО
РЕПАТРИРАНЕТО – ВСИЧКИ СЪВЕТСКИ ГРАЖДАНИ, В ТОВА
ЧИСЛО И ТАВРИЙСКИ БЪЛГАРИ, ДА СЕ ЯВЯТ
ЗА РЕГИСТРАЦИЯ ВЪВ ВАРНА**

Варна, 20 март 1945 г.

Представител уполномоченного СНК СССР по делам репатриации граждан СССР на родину сообщает, что все советские граждане, в том числе и таврийские болгаре, принявшие и не принявшие болгарское поданство, оказавшиеся в ходе настоящей войны на территории Болгарии, должны немедленно зарегистрироваться у представителя уполномоченного СНК СССР по делам репатриации для отправки на родину.

На регистрацию необходимо явиться лично.

Пункт явки город Варна, "Областна дирекция".

Превод

Упълномощеният представител на Съвета на народните комисари на СССР по репатриране на гражданите на СССР в родината им съобщава, че всички съветски граждани, включително и таврийските

българи, приели или неприели българско поданство, оказали се в хода на настоящата война на територията на България, трябва незабавно да се регистрират при упълномощения представител на Съвета на народните комисари на СССР по репатрирането за заминаване в родината.

За регистрацията е необходимо лично явяване.

Пункт на явяването в гр.Варна е "Областна дирекция".

ДА-Варна, ф.12, оп.1, а.е. 39, л.149. Текстът е четен по радио "Варна".

№ 113

**СЪОБЩЕНИЕ ОТ ОБЛАСТНИЯ ДИРЕКТОР, ВАРНА, ДО
ОКОЛИЙСКИТЕ УПРАВИТЕЛИ, ГРАДСКИТЕ И СЕЛСКИТЕ
КМЕТОВЕ, ДА ОСИГУРЯТ ЯВЯВАНЕТО НА ВСИЧКИ
СЪВЕТСКИ ГРАЖДАНИ, ВКЛЮЧИТЕЛНО ТАВРИЙСКИТЕ
БЪЛГАРИ, ЗА РЕГИСТРИРАНЕ**

Варна, 23 март 1945 г.

На основание съобщенията на упълномощения представител на Съвета на народните комисари на СССР по репатрирането съобщавам, че всички околийски управители, градските и селски кметове, са длъжни да улесняват и осигуряват навременното явяване на всички съветски граждани, включително и "таврийските българи", за регистриране, което ще се извърши в град Варна от 25 март до 1 април 1945 година в Областната Дирекция.

ОБЛАСТЕН ДИРЕКТОР: /п/ Г.Трайков

ДА-Варна, ф.12, оп.1, а.е.39, л.150. Оригинал.

**НАРЕЖДАНЕ НА ГЛАВНИЯ ДИРЕКТОР НА
АДМИНИСТРАЦИЯТА ПРИ МВР ДО ОБЛАСТНИТЕ
ДИРЕКТОРИ ОТНОСНО ИЗПРАЩАНЕТО В СЪВЕТСКИЯ СЪЮЗ
НА ЗАСЕЛЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ ТАВРИЙСКИ БЪЛГАРИ**

София, /30 март 1945 г./*

Таврийските българи са съветски граждани и подлежат на отправяне към родината им.

Съгласно чл.4 от съглашението за примирие, предвид на това, че тяхният брой е над 2000 души в страната и за да може да се извърши правилно тяхното изпращане в СССР, НАРЕЖДАМ до 5 април т.г. всички околийски управители да предупредят таврийските българи, живущи в околията им, да започнат ликвидацията на домакинствата си в срок от 15 дни, като:

1/ Крави и коне, които са доведени от СССР по никакъв начин не могат да се продават, а задължително ще отведат със себе си;

2/ Да изплатят всичките си задължения към българските кредитни институти, като Б[ългарска] З[емеделска] и к[ооперативна] банка и др.;

3/ Имат право да си вземат всички домакински багаж и движима собственост;

4/ Никой няма право от тях да продава и прехвърля земята, която му е дадена от българското правителство при идването му в България;

5/ Недвижимите им имоти остават на разпореждане на българската държава.

На 20 април т.г. всички таврийски българи, подлежащи на заминаване, с багажите и покъщнината си ще трябва да се явят в околийския център, където ще бъдат устроени събирателни пунктове. От околийския център, последователно, ще тръгнат към общия събирателен пункт: живущите във Варненска област в гр. Варна, а живущите във всички останали области — в гр. Русе.

От деня на тръгването си всички таврийски българи са задължени да си приготвят храна за 15 дни.

Също така те са длъжни сами да си приготвят фураж за добитъка също за 15 денонощия.

Таврийските българи получават всички улеснения и медицинска помощ при придвижване на ешалоните. Вменява се в дълг на всички граждански, милиционерски и военни власти да окажат пълна подкрепа на заминаващите за родината си тавр[ийски] българи.

В периода от 15 дни всички имуществени и други въпроси трябва да намерят разрешение по най-бърз и пряк начин. Тук се включва и разрешението на конкретните въпроси за смесените бракове на българи, български поданици, женени за таврийки съветски поданички и български поданички, женени за таврийци съветски поданици. Някои от тях имат семейство и въпросът трябва да се разреши конкретно. Всички тези подават заявление до Околийския управител, който най-спешно ги препраща на разрешение до Областните директори.

Главен директор на администрацията:

Л. Ангелов

в я р н о,

НАЧАЛНИК НА ОТДЕЛЕНИЕТО ЗА ОБЩИНИТЕ:

/Н. Найденов/

АМВР, ф.37, оп.1, а.е.194. Радиограма № 2170. Изходящ текст.

*Датирано по запис на радиограмата, постъпила на 31 март 1945 г. в Областната дирекция, гр. Варна. Текстът е идентичен, с изключение на това, че във варненския запис липсва т. 2 и срока за ликвидиране е 10 вместо 15 дни. Вж. ДА-Варна, ф.12, а.е. 39, л.161.

№ 115

**НАРЕЖДАНЕ ОТ ГЛАВНИЯ ДИРЕКТОР НА
АДМИНИСТРАЦИЯТА ПРИ МВР И ОТ НАЧАЛНИКА НА
ОТДЕЛЕНИЕТО ПО ИЗПЪЛНЕНИЕ НА СЪГЛАШЕНИЕТО ЗА
ПРИМИРИЕ ДО ОБЛАСТНИТЕ ДИРЕКТОРИ ОТНОСНО
СЪКРАЩАВАНЕ НА СРОКА ЗА ЕВАКУАЦИЯ НА
ТАВРИЙСКИТЕ БЪЛГАРИ В СССР**

/София/, /около 1 април 1945 г./*

Много бързо

Към № 2170 от 30.03. т.г. — 1/Указаният срок — този месец се съкращава с 10 дни и на 10.04. т.г. първият ешалон от Варна и Русе, натоварен с таврийски българи и багажите им трябва да замине. 2/Разпореждането, отнасящо се до набавянето на храна на собствени разноски от страна на таврийските българи се видоизменя, като такава, съгласно чл. 4 от Съглашението за примирие: ще трябва да доставя българското правителство. Съобщете конкретно кои лица поради

притежаване на собствени храни в достатъчно количество не биха се нуждаели от снабдяване за петнадесет дни със суха храна по расклатка № 3 на българската войска. Принципно обаче задължението да бъдат снабдени таврийските българи с храна остава в сила поради туй, че те са съветски граждани. 3/ Дайте нареждания за най-бързи действия, защото ненатоварването на ешалона на 10 [април] ще доведе до големи отговорности, които можем да избегнем само с енергични мерки за ускоряване концентрирането на таврийските българи на указаните места. Настоящото разпореждане се основава на нарежданията на Съветското главно командване и никакво отменяване не може да се иска; затова най-енергично и с всички мерки още днес обявете съкратяването на срока и разпоредете придвижването на таврийците към указаните места.

ДА-Варна, ф.12, оп.1, а.е. 39, л.162. Радиограма. Входящ текст.

№ 116

ТЕЛЕФОНОГРАМА ОТ ОБЛАСТНИЯ ДИРЕКТОР, ВАРНА, ДО ОБЛАСТНИЯ УПРАВИТЕЛ НА НАРОДНАТА МИЛИЦИЯ ВЪВ ВАРНА, ОКОЛИЙСКИТЕ УПРАВИТЕЛИ В ОБЛАСТТА И КМЕТОВЕТЕ НА ВАРНА, ШУМЕН И ДОБРИЧ ОТНОСНО СЪБИРАНЕ В ДОБРИЧ НА ЗАСЕЛЕНИТЕ В ОБЛАСТТА ТАВРИЙСКИ БЪЛГАРИ С ОГЛЕД НА ИЗПРАЩАНЕТО ИМ В СССР

Варна, 6 април 1945 г.

Всички таврийски българи да бъдат отправени на 9, 10 и 11 април т.г. в гр. Добрич. Тия, които не желаят да отидат доброволно, да бъдат закарани под стража. Да се направи опис на оставеното от тях имущество, като заминаващите могат да вземат конете си и други движими вещи от първа необходимост.

ОБЛАСТЕН ДИРЕКТОР: [Г. Трайков]

ДА-Варна, ф.12, оп.1, а.е.39, л.156. Изходящ текст.

**СВЕДЕНИЕ ЗА ВРЕМЕННО НАСТАНЕНИТЕ В СОФИЙСКА
ОБЛАСТ БЕЖАНЦИ ОТ ТАВРИЯ**

[София, около 10 май 1945 г.]*

№ по ред	общини	брой на бежанците		с по-дан-ство	без по-подан-ство	колко са изп-ратени в отече-ството [им]**
		семе-йства	члена			
<i>А. Дупнишка околия</i>						
1.	Дупница	1	3	—	—	3
<i>Б. Пернишка околия</i>						
2.	Перник	2	2	—	—	2
<i>В. Пирдопска околия</i>						
3.	Пирдоп	1	3	—	—	3

Забележка: Графите за поданството не са попълнени, тъй като службата не е събрала такива сведения.

Бежанците от Беломорието и Гръцка Македония са дошли след 9 септември 1944 година, а тези от Таврия — Русия — през 1941 година.

Бежанците от Беломорието и Гръцка Македония, които са [на]пус-нали областта, сега [са] се заселили в Плевенска област.

Областен инспектор по обществените
грижи /п/ Ив. х. Иванов
Верно
на Софийската областна инспекция
секретар /п/ В. Стефанов

АМВР, ф.37, оп.1, а.е.194. Оригинал.

* Документът е датиран по неговото съдържание и други документи.

** Съветския съюз.

**СВЕДЕНИЕ ОТ ВАРНЕНСКИЯ ОБЛАСТЕН ДИРЕКТОР ЗА
БЕЖАНЦИТЕ, ЗАСЕЛЕНИ ВЪВ ВАРНЕНСКА ОБЛАСТ ПО
ВРЕМЕ НА ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА, ЧАСТ ОТ КОИТО СА
РЕПАТРИРАНИ**

Варна, 10 май 1945 г.

Наименование на околиците	броя на лицата бежанци	Колко от тях са изпратени в отечеството им	Какви мерки са взети за подобрене на положението им.
БАЛЧИШКА	148	148	Таврийски българи, заминали с[а] в СССР.
ВАРНЕНСКА	188	—	Бежанци от Македония, Тракия и пр. Сведение за тяхното репатриране не може да се даде, защото не е водена регистрацията за тях.
ГЕН.ТОШЕВСКА	142	142	Съветски граждани, заминали са в СССР
ДОБРИЧКА	167	163	Таврийски българи, заминали са в СССР. Останалите 4 души са югославянци. Населени са в земеделски стопанства.
НОВОПАЗАРСКА	179	5	Бежанци от Македония, Тракия и пр. Продоволстват се с всички продукти.
ОМУРТАГСКА	202	—	Бежанци от Югославия, живеят при свои близки.
ПРЕСЛАВСКА	3 семейства	—	Бежанци от Тракия. 3-те семейства са таврийски българи и са заминали в СССР.
ПРОВАДИЙСКА	1	—	Бежанец от Сърбия.
ПОПОВСКА	209	10	Бежанци от Македония, Тракия и пр. Продоволстват се с всички продукти.
ТЕРВЕЛСКА	—	—	—

ТЪРГОВИ- ЩЕНСКА	1283	—	Бежанци от Македония, Тракия и пр. Продоволстват се с всички продукти.
ШУМЕНСКА	129	38	Таврийски българи, замина- ли в СССР, останалите са югославянци. Продоволст- ват се с всички продукти.
в с и ч к о:	2651	506	

Областен директор: /п. — не се чете/

АМВР, ф.37, оп.1, а.е.194. Оригинал.

№ 119

ИЗ ДОКЛАД* НА ИЗМАИЛСКАТА ОБЛАСТНА КОМИСИЯ ОТНОСНО ЩЕТИ И ЗЛОДЕЯНИЯ, ИЗВЪРШЕНИ В ОБЛАСТТА ОТ РУМЪНСКИТЕ ОКУПАЦИОННИ ВЛАСТИ ПРЕЗ 1941-1944 Г.

гр. Измаил, юни 1945 г.

Измаилска област Украинской Советской Социалистической Республики образована Указом Президиума Верховного Совета СССР 7 августа 1940 года из Аккерманского и Измаильского уездов Бессарабии, освобожденных 28 июня 1940 г. от румынских оккупантов.

Территория области до 1940 г. 22 года находилась под властью румынских бояр и только один год население области жило и работало при Советской власти.

Область расположена в южной части Бессарабии между реками Дунай и Днестр, территория которой составляет 12,4 тысячи кв.километров.

В состав области входят 13 районов и 3 города областного подчинения: Измаил, Белгород-Днестровский и Килия.

В составе районов имеются 3 города, 5 рабочих поселков, 194 сельских Советов.

Население области на 1 января 1941 года составляло 627,7 тысячи человек, в том числе:

а) городского населения — 98,4 тыс. чел.

б) сельского населения — 529,3 тыс. чел.

С 26 июля 1941 года по 26 августа 1944 г. территория области была оккупирована немецко-румынскими захватчиками.

НАПРАВЛЕНИЕ В РАЗВИТИИ ХОЗЯЙСТВА ОБЛАСТИ:

Основное направление области — сельское хозяйство. До оккупации в области имелось 216 колхозов, 13 совхозов, 28 МТС и 1 МТМ.

Посевная площадь колхозов составляла 178 648 га, совхозов — 60 т.га.

[...]**

На основании документальных материалов, показаний свидетелей, заявлений, а также заключений экспертов установлено, что за время оккупации на территории области гитлеровцами было истреблено разным способом 5577 человек советских граждан, из них 383 человека военнопленных и 5194 человека мирных жителей городов и сел.

Чудовищные зверства, насилия, издевательства, массовые убийства, учиненные немецко-румынскими захватчиками над мирным населением, подтверждаются следующими данными:

В лагере "Дулаг" № 162 [расположен в г. Рени] немецко-румынское командование бесчеловечно относилось к советским военнопленным. Красноармейцы и офицеры подвергались зверским пыткам, убийствам, выполняли каторжные работы, их морили голодом, больные не получали медицинской помощи и были обречены на вымирание.

Раскопкой траншей, где были закопаны жертвы фашизма, осмотром и исследованием трупов экспертной комиссией установлено у некоторой части трупов ранение огнестрельным оружием в голову и грудную клетку, у двух повреждены кости черепа тяжелым тупым оружием, у иных связаны веревкой руки и ноги, три завязаны в мешках, а один накрыт подушкой, у одного воткнут в рот уголь.

У большинства трупов подкожная жировая клетчатка, а также клетчатка внутренних органов истощена или отсутствует полностью, что свидетельствует о резком истощении вследствие длительного периода голодания.

Почти у половины трупов было обнаружено неестественное положение, согнуты и скрещены конечности, что свидетельствует о заживо зарытых людях в траншеях.

Таким образом, гитлеровские палачи зверскими пытками, истязаниями, голодом и расстрелами истребили в лагере "Дулаг" № 162 172 человека советских военнопленных.

Об этих зверствах рассказали освобожденные Красной Армией узники этого лагеря гр-н Сычев Иван Леонидович, военврач 3-го ранга, Григорьян Иван Константинович, военврач 3-го ранга, жители города

Рени Черного Нина Алексеевна, Стоянова Екатерина Филипповна.

Таким же зверским способом гитлеровские палачи уничтожили 11 человек мирных жителей в лагере "Бужорка".

Румынская сигуранца применяла такие пытки, что даже смерть казалась избавлением.

Так, например, румынский комиссар сигуранцы Санду Илья в селе Барта Ренийского района вывернул руки из суставов гражданину Кара Афанасию — председателю сельпо, затем в жаркие дни на узника надели тяжелый кожух и заставляли стоять не шевелясь пока человек не терял сознание, затем приводили в чувство, и пытка начиналась снова.

Старику Иванченко, 63-х лет, на допросах каблуками отбили легкие, палками перебили ключицу, пробили кость черепа, его обвиняли в антирумынском настроении.

Такие же факты зверски замученных советских граждан гитлеровцами были зарегистрированы в ряде других районов и городов области — Белгород-Днестровском, Татарбунарском, Болградском, Лиманском.

Немецко-румынские захватчики не ограничились истреблением советских граждан на месте, в городах и селах.

В погоне за рабочей силой гитлеровцы за время оккупации насильно угнали в немецко-румынское рабство трудоспособного населения свыше 1500 человек.

По отдельным отраслям хозяйства областного подчинения ущерб представляется в следующих размерах (в тыс.руб.)

[...]***

Ущерб, причиненный оккупантами в натуральном выражении.

[...]

Сельское хозяйство: немецко-румынские захватчики уничтожили и разрушили у колхозов 362 строения, в том числе 85 жилых домов с общим объемом 87 730 кубических метров, 10 клубов и красных уголков, 6 детских учреждений, 20 зданий промышленно-производственного назначения, 178 животноводческих построек, 29 магазинов и складов, 17 овощехранилищ, 17 зернохранилищ, уничтожили и разграбили 11 028 голов крупного рогатого скота, 17 984 лошади, 5861 голову разной птицы, 684 пчелосемьи, 3274 тонны зерна, 571 тонну картофеля, 40,5 тонны овощей, 4937 тонн сена, 3710 тонн прочих сельскохозяйственных продуктов, уничтожили 147 970 гектаров посевов зерновых культур, 3472 гектара посевов картофеля, 27 206 гектаров других сельскохозяйственных культур, 3319 гектаров многолетних насаждений.

Предприятия и учреждения: у государственных предприятий и учреждений немецко-румынские захватчики уничтожили и разрушили

2664 строения, в том числе 2047 домов с общим объемом — 1 888 063 кубических метра, 54 здания больниц, поликлиник и амбулаторий, 107 школьных зданий, 26 театров, клубов и красных уголков, 5 детских учреждений, 12 зданий религиозных культов, 241 здание магазинов и складов, 87 промышленно производственных зданий, 65 прочих построек хозяйственного назначения, уничтожили и отобрали 841 голову крупного рогатого скота, 1512 лошадей, 1023 свиньи, 889 овец и коз, 5850 голов домашней птицы, 200 пчелосемей, 1173,4 тонны зерна, 72 тонны картофеля, 78 тонн прочих продуктов.

У государственных предприятий, учреждений и колхозов немецко-румынские захватчики уничтожили и вывезли в Румынию 3 локомотива, 20 двигателей, 29 дизелей, 57 электромоторов, 70 металлорежущих станков, 13 деревообрабатывающих и ткацких станков, 110 автомашин, 17 тракторов, 128 сенокосилок, 3033 сортировки, 4403 культиватора, 42 молотилки, 2381 жатку, 2 комбайна, 1449 сеялок, 8610 плугов, 8550 единиц разных сельскохозяйственных машин и инвентаря, 10 784 повозки.

Гитлеровцы разграбили у граждан 14 212 голов крупного рогатого скота, 30 995 лошадей, 5626 свиней, 23 528 голов овец и коз, 117 780 голов домашней птицы, 1048 пчелосемей, 80 287,8 тонны зерна, 6966,1 тонны картофеля и овощей, 2734,6 тонны муки, 36 466 тонн прочих продуктов питания, уничтожили 1295 жилых домов и 1237 надворных построек с общим объемом 289 708 кубических метров, 88 537 деревьев многолетних насаждений.

[...]**

Председатель областной комиссии по учету ущерба
В.Горба.

Ответственный секретарь комиссии по учету ущерба
В.Гужва.

Советский Придунайский край..., с.138-142 и 233-238. [Филиал на Одеския областен държавен архив, ф. Р-470, оп. 3, д. 169, л. 1-4, 8-11. Оригинал на руски език].

Превод

Като част от Украинската съветска социалистическа република Измаилска област е образувана с указ на Президиума на Върховния съвет на СССР от 7 август 1940 г. от Акермански и Измаилски окръзи на Бесарабия, освободени на 28 юни 1940 г. от румънските окупатори.

Територията на областта до 1940 г. 22 години се е намирала под

властта на румънските боери и само една година населението на областта е живяло и работило при съветска власт.

Областта е разположена в южната част на Бесарабия между реките Дунав и Днестър, територия, която възлиза на 12,4 хиляди кв. километра.

В състава на областта влизат 13 района и 3 града на областно подчинение: Измаил, Белгород-Днестровский и Килия.

В състава на районите са включени 3 града, 5 работнически селища, 149 селски съвета.

На 1 януари 1941 г. населението на областта е било 627,7 хиляди души, в това число:

а/ градско население — 98,4 хил[яди] ду[ши],

б/ селско население — 529,3 хил[яди] ду[ши].

От 26 юли 1941 г. до 26 август 1944 г. територията на областта е била окупирана от немско-румънските агресори.

НАПРАВЛЕНИЯ В СТОПАНСКОТО РАЗВИТИЕ НА ОБЛАСТТА

Основно направление в [стопанството] на областта е селското стопанство. Преди окупацията в областта е имало 216 колхоза, 13 совхоза, 28 МТС /машино-тракторни станции/ и 1 МТТ [?].

Посевната площ на колхозите е възлижала на 178 648 ха, на совхозите — 60 хиляди ха.

[...]**

Въз основа на документални материали, показания на свидетели, заявления, а също и на заключения на експерти е установено, че през времето на окупацията на територията на областта от хитлеристите са избити по различен начин 5577 души съветски граждани, от които 383 души военнопленници и 5194 души мирни жители на градове и села.

Чудовищните зверства, насилия, издевателства, масови убийства, извършени от немско-румънските агресори над мирното население се потвърждават от следните данни.

В лагера "Дулаг" № 162 /разположен в гр. Рени/ немско-румънското командване се е отнасяло безчовечно към съветските военнопленници. Червеноармейците и офицерите били подхвърляни на зверски мъчения, убийства, изпълнявали каторжна работа, морили ги с глад, болните не получавали медицинска помощ и били обречени на измиране.

След разкопаването на траншеята, където били заровени жертвите на фашизма, огледът и изследването на труповете от експертната комисия, се установява по някои части на труповете рани от огнестрелно оръжие в главата и гръдния кош, на два [трупа] са повредени костите на черепа с тъпо оръжие, на други са вързани с въже ръцете и краката, три са завързани в чували, един е покрит с възглавница, в

устата на друг един е напъхан въглен.

При повечето трупове подкожната мастна тъкан, а също тъканта на вътрешните органи е изтощена или напълно липсва, което свидетелства за голямо изтощаване вследствие на дълго гладуване.

По такъв начин хитлеровите палачи със зверски мъчения, изтезания, глад и разстрели в лагер "Дулаг" № 162 избили 172 души съветски военнопленници.

За тези зверства са разказали освободените от Червената армия затворници от този лагер гражданите Съчев Иван Леонидович, военен лекар 3-ти ранг, Григорян Иван Константинович, военен лекар 3-ти ранг, жителите на гр. Рени Черного Нина Алексеева, Стоянова Екатерина Филиповна.

По същия зверски начин хитлеровите палачи са унищожили 11 души мирни жители в лагер "Бужорка".

Румънската сигуранца прилагала такива измъчвания, че даже смъртта изглеждала като избавление.

Така например, румънският комисар от сигуранцата Санду Илья в с. Барта, Ренински район, изкълчил от ставите ръцете на гражданина Кара Афанасий — председател на селпо [Селската потребителна кооперация], после през горещи дни на затворника надявали тежък кожух и го заставяли да стои без да мърда, докато човекът не загуби съзнание, после го свестявали и мъченията започвали отново.

На стареца Иванченко, 63-годишен, на разпитите с ритници му повредили белите дробове, с палки му строшили ключицата, продупчили му черепа; него го обвинявали в антирумънски настроения.

Такива факти на зверски измъчвани съветски граждани от хитлеристите били регистрирани в ред други райони и градове на областта — в Белгород-Днестровски, Татарбунарски, Болградски и Лимански райони.

Немско-румънските агресори не се ограничили само с изстребване на съветски граждани по места, в градове и села.

В стремежът си за набиране на работна ръка през време на окупацията хитлеровци откарали в немско-румънско робство от трудоспособното население над 1500 души.

По отделни стопански отрасли на областно подчинение щетите възлизат на следните размери /в хиляди рубли/:

[...]***

Щети, причинени от окупаторите в натурално изражение.

[...]

Селското стопанство: немско-румънските агресори унищожили и разрушили на колхозите 362 постройки, в това число 85 жилища с общ обем 87 730 кубически метра, 10 клуба и червени кътове, 6 детски

учреждения, 20 здания с промишлено-производствено предназначение, 178 постройки за животни, 29 магазина и складове, 17 склада за съхраняване на плодове, 17 склада за зърно; унищожили и разграбили 11 028 глави едър рогат добитък, 17 984 коня, 5861 разни птици, 684 пчелни кошери, 3274 т зърно, 571 т картофи, 40,5 т плодове, 4937 т сено, 3710 т разни селскостопански продукти; унищожили 147 970 ха посята площ със зърнени храни, 3472 ха засети с картофи, 27 206 ха засети с други селскостопански култури, 3319 ха трайни насаждения.

Предприятия и учреждения: на държавните предприятия и учреждения немско-румънските агресори унищожили и разрушили 2664 постройки, в това число 2047 домове с общ обем 1 888 063 кубически метра, 54 здания на болници, поликлиники и амбулатории, 107 училищни здания, 26 театри, клубове и червени кътове, 5 детски заведения, 12 здания на религиозни култове, 241 здания на магазини и складове, 87 промишлено-производствени здания, 65 разни стопански постройки; унищожили и задигнали 841 глави едър добитък, 1512 коня, 1023 свине, 889 овце и кози, 5850 домашни птици, 200 пчелни кошера, 1173,4 т зърно, 72 т картофи, 78 т разни продукти.

На държавните предприятия и учреждения и на колхозите немско-румънските агресори унищожили и отвели в Румъния: 3 локомобила, 20 двигателя, 29 дизелови двигателя, 57 електромотора, 70 метало-режещи стана, 13 дървообработващи и тъкачни стана, 110 автомобили, 17 трактора, 128 сенокосачки, 3033 сортировачки, 4403 култиватора, 42 вършачки, 2381 жътварки, 2 комбайна, 1449 сеялки, 8610 плуга, 8550 броя разни земеделски машини и инвентар, 10 784 каруци.

Хитлеровци заграбили от гражданите: 14 212 глави едър рогат добитък, 30 995 коня, 5626 свине, 23 528 глави овце и кози, 117 780 домашни птици, 1048 пчелни кошери, 80 287,8 т зърно, 6966,1 т картофи и плодове, 2734,6 т брашно, 36 466 т разни хранителни продукти; унищожили 1295 жилища и 1237 стопански постройки с общ обем 289 708 кубически метра, 88 537 овощни дръвчета.

[...]****

Председател на областната комисия за
установяване на щетите:

В.Горба

Отговорен секретар на комисията за
установяване на щетите:

В.Гужва

* Докладът е публикуван в две части под № 76 и № 137.

** Следват данни за стопанската 1940-1941 г. относно: основни

стопански култури, лозарство и винарство, риболовно стопанство, местна промишленост, комунално стопанство, водоснабдяване, жилищно-комунален фонд, образование, социално-културни учреждения, здравеопазване, телефонни връзки /с.139-142/.

***Следват таблици с данни за щетите по отрасли, на колхозите и на гражданите общо за 3 090 381 000 рубли; на граждани в леи — 2 573 000 леи и на стопански обекти на републиканско /Украйна/ и на съюзно /СССР/ подчинение общо за 67 619 559 рубли, като към щетите са включени и разходите за евакуация и реевакуация в размер на 21 730 400 рубли.

****Следват имена на организатори и изпълнители на грабежи и злодеяния.

ГЕОГРАФСКИ ПОКАЗАЛЕЦ*

- Азовско море — 24, 31, 36, 55, 66, 80
Азовска област — 60
Акерман /Белгород-Днестровский/, гр. — 3, 8, 46
Акерман, район, окръг — 119
Англия /Великобритания/ — 5, 108, 111
Андроновка /в Таврия/, с. — 24
Анкара, гр. — 102
Ановка /в Таврия/, с. — 24
- Бабадаг, гр. — 82
Бакалово /Одеско/, с. — 33
Балта /в Крим/, с. — 70
Балчик, гр. — 94
Балчик, околия — 87, 94, 97, 98, 118
Банат, област — 1, 23, 45, 72, 78
Бановка /в Таврия/, с. — 24, 37
Барта /дн. Плавни, Ренински район/, с. — 119
Батър /Хасан-Батър, дн. Виноградное, Болградско/, с. — 8
Белгун /Балчишко/, с. — 94
Белград, гр. — 99
Белоградчик, гр. — 12
Беломорска Тракия, област — 8, 117
Бердянск, гр. — 24, 31, 36, 62, 66, 70
Березина /дн. Березино, Тарутински район/, с. — 49
Берлин, гр. — 7, 37, 51, 100
Бесарабия, област — 1, 2, 6, 7, 8, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23,
25, 26, 27, 32, 33, 34, 38, 40, 42, 45, 46, 47, 49, 50, 55, 56, 57, 60,
61, 70, 71, 72, 78, 79, 91, 93, 119
Богдановка /в Таврия/, с. — 24, 90
Боил /Силистренско/, с. — 97
Болград, гр. — 3, 8, 18, 21, 35, 38, 40, 82, 91
Болград, район — 119
Ботево /Цареводарка, Каленчак, в Таврия/, с. — 24, 51, 90, 95
Боялък /Голям Боялък, дн. Шарково, Ямболско/, с. — 8
Браила, гр. — 71
Бреница /Гутраканско/, с. — 97, 98
Буг, р. — 1, 6, 7, 9, 91

* Цифрите след имената сочат номерата на документите.

- Будапешта, гр. — 82
- Буковина /Северна Буковина/, област — 1, 2, 3, 6, 7, 14, 22, 34
- Букурещ, гр. — 1, 2, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 27, 28, 29, 32, 34, 40, 57, 59, 62, 67, 68, 75, 76, 78, 79, 81, 82, 84, 85, 88, 91, 93, 96
- Българево /Каварненско/, с. — 94
- България — 2, 3, 7, 8, 10, 12, 24, 31, 32, 35, 37, 38, 43, 46, 48, 52, 53, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 69, 72, 73, 74, 75, 78, 79, 80, 82, 84, 85, 86, 87, 89, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 99, 100, 102, 106, 108, 109, 111, 112
- Българийка /дн. Зализничное, Болградско/, с. — 42, 91
- Български сарабуз /Тарабуш, в Крим/, с. — 70, 75
- Валеперже /Бендерски район/, с. — 91
- Вайсал /дн. Василевка, Болградско/, с. — 95
- Варна, гр. — 110, 111, 112, 114, 115, 116, 118
- Варна, област — 110, 118
- Варна, околия — 118
- Вознесенск, гр. — 80
- Волно /Разградско/, с. — 97
- Вокил /Дуловско/, с. — 97, 98
- Вранино /Балчишко/, с. — 94
- Вячеславка /в Таврия/, с. — 24, 37, 99
- Вълкан /Силистренско/, с. — 97
- Габрово, гр. — 104
- Галац, гр. — 21, 27, 32, 33, 35, 38, 42, 46, 47, 49, 50, 53, 61, 71, 78, 79, 91
- Генерал Добрево /присъединено към с. Тертер, Разградско/, с. — 97
- Генерал Гошево, гр. — 94
- Генерал Гошево, околия — 87, 94, 97, 98, 118
- Германия — 1, 5, 7, 20, 31, 33, 36, 37, 39, 43, 48, 51, 77, 91, 92, 99, 100, 106
- Германци /дн. Добрево, Добричко/, с. — 87, 97-98
- Гирсовка /Гирсово, Хирсовка, Тропокево, в Таврия/, с. — 24, 95
- Горна Джумая /Благоевград/, гр. — 99
- Гюневка /в Таврия/, с. — 24, 46, 99
- Гюргево, гр. — 67, 82
- Гърция — 67, 117
- Дебелец /Великотърновско/, с. — 99
- Дезгиндже /Бендерско/, с. — 8
- Дермендере /дн. Първенец, Пловдивско/, с. — 8

- Десислава /дн. Прохлада, Силистренско/, с. — 97
 Дивитлия /Девлет агач, дн. Долен, Арцизки район/, с. — 52
 Дияновка /Горен Вайсал/, с. — 24, 37
 Днестър, р. — 1, 6, 7, 8, 9, 41, 56, 91, 119
 Добрич, гр. — 82, 87, 94, 98, 116
 Добрич, околия — 87, 97, 98, 117, 118
 Добрич, стопанска област — 87
 Добруджа, област — 13, 20, 33, 43, 60, 87, 88
 Добруджа /Северна/, област — 3, 8, 13, 22, 38, 87
 Добруджа /Южна, Кадрилатер/, област — 8, 13, 60, 97
 Драгоманци /Дуловско/, с. — 97, 98
 Дрезден, гр. — 51
 Дуберти /в Кишиневска област/, с. — 48
 Дулово, гр. — 97
 Дулово, околия — 87, 97, 98
 Дунав, р. — 3, 8, 20, 50, 57, 119
 Дупница, гр. — 117
 Дюлмянов /Дюлмен, Гюлмен, дн. Яровое, Тарутински район/, с. —
 54
- Европа — 5
 Екатеринослав, гр. — 1
- Задунаевка /Болградско/, с. — 40, 56
 Заляновка /Зеленово, в Таврия/, с. — 24
 Запорожка област — 37, 99
 Зебил /Силистренско/, с. — 97
- Измаил, гр. — 4, 16, 18, 21, 35, 47, 71, 72, 82, 86, 91, 119
 Измаил, област — 71, 103
 Измаил, окръг — 119
 Инзовка /Инзово, Орманджик, в Таврия/, с. — 12, 20, 24, 30, 37, 48,
 51, 55, 59, 62, 67, 95
 Исерлии /дн. Блатец, Кюстендилско/, с. — 8
 Исерлий /дн. Волное, Тарутински район/, с. — 27
- Каварна, гр. — 94
 Камчик /дн. Заря, Саратовски район, Акерманско/, с. — 8
 Карабой /в Крим/, с. — 70
 Кардам /Генералтошевско/, с. — 94
 Катарджино /Одеска област/, с. — 41, 48
 Катерийно /Гирасполско/, с. — 33

- Кахул, гр. — 8, 42
Кахул, район — 44
Киев, гр. — 12, 55
Килия, гр. — 119
Кишинев, гр. — 6, 13, 21, 25, 26, 50, 56
Кишнова /в Крим/, с. — 70
Кнежа, гр. — 97, 99
Коктебел /в Крим/, с. — 70
Коларовка /Романовка, в Таврия/, с. — 24
Комрат, гр. — 8, 19
Конгаз /Комратски район/, с. — 42
Копоран /Купоран, дн. Ровное, Тарутински район/, с. — 54, 60
Кортен /Сливенско/, с. — 8
Кошково /Одеска област/, с. — 33
Красное /в Крим/, с. — 48
Крим /Кримски п-ов/ — 1, 8, 58, 70, 75, 80, 90, 93, 95, 96, 106
Кубанка /Одеска област/, с. — 41
Кубей /Болградско/, с. — 42, 44
Кулевча /Саратски район, Акерманско/, с. — 8
Кундук, р. — 8
Кьолн, гр. — 37, 43
Кюстенджа /Констанца/, гр. — 2, 82
- Лимански район — 119
Листец /Силистренско/, с. — 97
Лисура /Врачанско/, с. — 99
Лясковец, гр. — 52
- Македония, област — 1, 8, 13, 17, 20, 43, 82, 117, 118
Малко Паисиево /Паисиево, Силистренско/, с. — 96, 97, 98
Малко Търново, околия — 70
Малък Звенимир /Звенимир, Силистренско/, с. — 98
Манойловка /в Таврия/, с. — 24
Марийно /в Таврия/, с. — 24
Мариновка /в Таврия/, с. — 37
Мариупол, гр. — 70
Махала /дн. Надеждино, в Таврия/, с. — 24, 95
Межден /Дуловско/, с. — 98
Мелитопол, гр. — 24, 31, 62, 66, 70, 90
Мелитопол, област — 69
Молдова — 1
Морфовка /в Крим/, с. — 70

Москва, гр. — 61, 102, 108
Мъдрово /Гутраканско/, с. — 97

Надеждино, с. — вж. Махала
Недан /Великотърновско/, с. — 97
Николаев, гр. — 8, 61, 62, 65, 66, 67, 80, 103
Николаевка /в Крим/, с. — 70
Нови пазар, околия — 118
Ново Царацин /в Крим/, с. — 70
Ногайски /Приморски/ район — 12, 37, 99

Овен /Дуловско/, с. — 97, 98
Овчарово /Добричко/, с. — 97
Одеса, гр. — 1, 8, 9, 41, 48, 57, 58, 62, 67, 70, 76, 80, 82, 89, 91, 95, 104
Одеса, област — 16, 80, 96
Окорш /Дуловско/, с. — 97, 98
Онгъла /истор. област в Южна Бесарабия/ — 8
Опанец /Добричко/, с. — 94

Паисиево, с. — вж. с. Малко Паисиево
Палаузовка /в Таврия/, с. — 24
Пандаклии /дн. Лешниково, Хасковско/, с. — 8
Паркан /Тирасполско/, с. — 41, 80, 82, 91
Паскалево /Добричко/, с. — 94
Пастир /Генералтошевско/, с. — 87, 97
Первомайск, гр. — 80
Первониколаевка /в Таврия/, с. — 24
Перник, гр. — 117
Петровка /в Таврия/, с. — 24
Пирдоп, гр. — 117
Пирдоп, околия — 117
Плевен, област — 117
Победа /Добричко/, с. — 94
Подолия, губерния — 1
Покровка /Българска Покровка, Федоровка, Паланка, в Таврия/, с.
— 24
Полша — 61, 99
Поморавия, област — 43
Попово, околия — 118
Правда /Дуловско/, с. — 98
Преселенци /Генералтошевско/, с. — 94
Преслав /в Таврия/, с. — 24, 48, 51, 55, 70, 95, 99

- Преслав, околия — 118
 Провадия, околия — 118
 Прут, р. — 8, 42
 Пчеларово /Добричко/, с. — 94
- Радоловка /в Таврия/, с. — 24
 Райновка /Долен Вайсал, в Таврия/, с. — 24
 Разделная, гр. — 33, 76
 Рейнска област /в Германия/ — 37
 Рени, гр. — 4, 119
 Румъния — 1, 2, 5, 7, 10, 17, 21, 22, 23, 32, 38, 45, 52, 61, 62, 65, 67, 71, 76, 78, 80, 81, 85, 86, 88, 119
 Русе, гр. — 65, 67, 85, 89, 90, 98, 99, 114, 115
 Русия — 1, 6, 8, 13, 20, 22, 41, 43, 48, 55, 58, 66, 79, 87, 88, 89, 97, 100
- Секул /Секулово, Силистренско/, с. — 96
 Сенокос /Балчишко/, с. — 94
 Сибир — 6, 24, 58
 Силистра, гр. — 85
 Симферопол, гр. — 70, 75
 Соколово /Балчишко/, с. — 94
 Софиевка /в Таврия/, с. — 24
 София, гр. — 1, 3, 6, 7, 9, 12, 27, 30, 31, 36, 39, 41, 48, 51, 54, 55, 58, 64, 65, 67, 70, 75, 78, 79, 83, 88, 91, 100, 101, 105, 106, 109, 111, 115, 117
 София, област — 117
 Спасово /Генералтошевско/, с. — 94
 Стан /Силистренско/, с. — 97, 98
 Старий Крим /в Крим/, с. — 70
 Степановка /Запорожка област/, с. — 24, 48
 Степановка /Ростовска област/, с. — 48
 Стефаново /Добричко/, с. — 94
 Стожер /Добричко/, с. — 92
 Строгановка /в Таврия/, с. — 24
 Суворово /Шикерликитай, Измаилски окръг/, с. — 103
 Съветски съюз /СССР/ — 35, 106, 108, 111, 112, 114, 115, 116, 117, 118
 Съединени американски щати /САЩ/ — 5, 10, 108, 111
 Сърбия — 99, 118
- Табак /Табаци, Болградско/, с. — 42
 Таврия /Северно Приазовие с главни градове Бердянск и Мелитопол/, област — 1, 8, 20, 24, 30, 31, 39, 48, 55, 58, 59, 61,

62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 73, 74, 77, 80, 82, 83, 86, 87, 88, 90,
92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 105, 106, 117

- Тараклий /Гараклия, Кагулски район/, с. — 8, 42
Таркан /присъединено към с. Боил, Силистренско/, с. — 97
Тарутино /Измаилски окръг/, с. — 52
Тарутино, район — 52, 60
Татар бунар /Измаилски окръг/, район — 119
Таш бунар /дн. Каменка, Измаилски окръг/, с. — 8
Твърдица /в България/, гр. — 8
Тервел, околия — 87, 98, 118
Терновка /окръг Николаев/, с. — 69
Тертер /Тутраканско/, с. — 97
Тигина /Бендери/, гр. — 82
Тимошка област — 1
Тираспол — гр. — 41, 76, 82, 91
Тираспол, уезд — 41
Тодоровка /в Таврия/, с. — 90
Тодорово /Разградско/, с. — 98
Тракия, област — 20, 43, 118
Трансилвания, област — 1, 8, 9, 21, 45
Транснистрия, област в двуречието Днестър-Буг — 7, 9, 14, 27, 28,
29, 33, 34, 38, 45, 62, 65, 67, 69, 76, 80, 89, 91
Тропокево, с. — вж. Гирсово
Троян /Трояни, Троянът, в Таврия/, с. — 24, 36, 95
Тулча, гр. — 82
Тулча, околия — 38.
Турция — 61, 97
Тутракан, гр. — 107
Тутракан, околия — 87, 97, 98.
Търговище, околия — 118
Търново /Първо-Търново, в Таврия/, с. — 24, 91

Украйна — 7, 8, 9, 12, 20, 27, 30, 37, 38, 39, 65, 66, 77, 80, 81, 85, 89, 91,
93, 95, 96, 104, 106, 109, 119
Унгария — 8, 10, 21

Франция — 5, 61, 106
Фънтъна Зинилор /дн. Кирнички, Болградско/, с. — 57

Херсон, гр. — 8, 103
Херсонска губерния — 1, 8

Царев брод /Шуменско/, с. — 87, 97
Цареводарка, с. — вж. с. Ботево
Царичино /в Крим/, с. — 70

Чадър /Чадър лунга, Комратски район/, с. — 40, 91

Черна /Добричко/, с. — 94

Черновци, гр. — 1

Черно море — 8, 9

Чехословакия — 10

Чешме вароита /Чешмелий, дн. Криничное, Болградско/, с. — 35, 91

Чийший /Чийшия, Градина, дн. Огородное, Измаилски окръг/, с. —
71

Чирпан, гр. — 97, 98

Чокрак /в Крим/, с. — 70

Чумлекьой /Чулен, дн. Виноградовка, Тарутински район/, с. — 52,
53, 60

Шабла, гр. — 94

Швеция — 70

Шипка /Старозагорско/, с. — 70

Шумен, гр. — 97, 98, 116

Шумен, околия — 87, 97, 118

Шумен, стопанска област — 87

Югославия — 10, 118

Яллух, р. — 8

Япония — 10

ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ*

Абрахимов — 110
Агура, Георги, ген. — 91
Агура, Димитър, проф. — 8
Аджаров, Петър, писател — 55
Антонеску, Йон — 1, 5, 6, 9, 13, 22, 34, 50, 56, 57, 59, 69, 91
Антонеску, Михаил — 1, 2, 5, 7, 8, 9, 34, 91

Баламезов, Стефан, проф. — 8
Беров, Лев — 11
Берон, Богомил, проф. — 8
Божилов, Добри — 65
Борис III — 20, 24
Бръзицов, Христо — 105

Василев, Владимир — 105
Великов, Любомир — 95, 98
Власов, Александър, писател — 55, 58
Войкулеску, К. — 25, 26

Гедиков, Иван, поет — 55
Генов, Г. П., проф. — 30, 31, 63
Гиргинов, Александър — 104
Греков, Димитър — 8

Державин, Николай, акад. — 8
Дерманчев, Георги, проф. — 8
Диников, Петър, акад. — 105
Драганов, П. — 102
Драгош, Т. — 34
Дякович, Александър — 8, 11, 41, 48, 51, 64, 66, 77, 105
Дякович, Владимир — 91

Журжев, Георги, писател — 55

Златев, Димитър — 48, 51, 64

Иванов, Константин, проф. — 8

* Цифрите след имената сочат номерата на документите.

Йоцов, Борис, проф. — 105

Капитанов, Христо — 58, 70, 105

Каралийчев, Ангел — 105

Карол II — 1

Киров, Сава, проф. — 61, 62

Ковалевски, Никола — 7, 9

Когълничану, Михаил — 22

Колев, Иван, ген. — 8

Константинов, Георги — 55, 105

Крапчев, Данаил — 77

Кузупов, Любомир — 67, 82, 89, 91, 101, 102

Лавришев — 111

Леков, Иван, проф. — 105

Мавроди, Иван, писател — 24, 55

Марков, Димитър, поет — 24, 55

Малинов, Александър — 8

Мететелев, Димитър, ген. — 8

Муравиев, Константин — 104

Назлъмов, Атанас, ген. — 8, 91

Наумов, Димитър — 67

Николаев, Данаил, ген. — 8

Николай II — 58

Палаузов, Николай — 96

Пенаков, Иван — 2

Петров, Стоян — 10, 14, 15, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 27, 29, 40, 57, 59, 62,
68

Попов, Иван — 10, 14, 15, 17, 18, 80, 89, 93

Протич, В. — 1, 3, 4, 6, 7, 9, 28

Пушкин, Александър — 55

Рибентроп, Йохим — 9

Розенберг, Алфред — 9

Романски, Стоян, проф. — 105

Сарафов, Константин — 100, 101

Скалковски, Аполон — 8

- Ставрат, О. — 56
Стайнов, Петко — 106, 111
Стаматов, Порфирий, акад. — 8
Станчов, Иван — 27, 32, 33, 35, 38, 42, 44, 45, 47, 49, 50, 53, 61, 71, 72,
91
Стере, Константин — 2
Теодоров-Балан, Александър, акад. — 8
Титоров, Йов — 8
Тодоров, Георги, ген. — 8
Тодоров, Димитър — 30, 31
Тошев, Димитър — 100, 101
Трайков, Георги — 113, 116
Филов, Богдан — 21, 22, 23, 24, 27, 29, 30, 32, 33, 35, 38, 40, 42, 43, 44,
45, 47, 48, 50, 53, 57, 59, 68
Фуклев, Никола, писател — 24, 55
Фурнаджиев, Никола — 105
Хаджиев, Продан — 97
Хаджийски, Михаил /Мишо/, писател — 12, 20, 24, 30, 31, 43, 48, 55,
58, 66, 67, 76, 77, 80, 82, 91, 93, 94, 96, 99, 100, 105
Христов, Дочо — 92
Чилингиров, Стилиян — 105
Шишманов, Димитър — 24, 68, 71, 72, 78, 94, 96
Шумов, Никола, писател — 55

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

а.е.	архивна единица
а.к.	архивна колекция
акад.	академик
АМВР	Архив на Министерството на вътрешните работи
АМВнР	Архив на Министерството на външните работи /към министерството/
БАН	Българска академия на науките
ген.	генерал
ДА	Държавен архив
дн.	днес
л.	лист
МВР	Министерство на вътрешните работи
МВРНЗ	Министерство на вътрешните работи и на народното здраве
МВРИ	Министерство на външните работи и на изповеданията
НБКМ — БИА	Народна библиотека "Св. Св. Кирил и Методий" — Български исторически архив
оп.	опис
проф.	професор
с.м.	същия месец
т.г.	тази година
т.м.	този месец
ф.	фонд
ЦДИА	Централен държавен исторически архив
ЦДИА — НРБ	Централен държавен исторически архив — архив на Народна република България
ЦГА МССР	Централен държавен архив на Молдавска ССР

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор	5
1. Доклад от В. Протич до Дирекцията на печата, София, относно пропагандата на румънските териториални претенции на изток до р. Буг, на север от гр. Черновци, Сръбски Банат и Тимошка област, както и против присъединяването на Македония към България — Букурещ, 5 юли 1941 г.	9
2. Бележка на Иван Пенаков относно положението в Бесарабия след навлизането на германските и румънските войски и за необходимостта от мерки за защита на бесарабските българи и преселването им в България — София, 21 юли 1941 г.	12
3. Рапорт от В. Протич до Дирекцията на печата, София, относно разрушенията в Бесарабия и Северна Буковина, извършени в хода на военните действия при завземането им от германорумънските войски — Букурещ, 26 юли 1941 г.	15
4. Съобщение от командира на румънския Ренински военен отряд до Измаилската префектура за установяване на военно-окупационен режим — [**], 28 юли 1941 г.	16
5. Рапорт от В. Протич до Дирекцията на печата, София, относно пресконференция на М. Антонеску с изявления срещу славянството като варварска раса и че Румъния е носител на цивилизация на изток — Букурещ, 30 юли 1941 г.	19
6. Рапорт от В. Протич до Дирекцията на печата, София, относно евакуация на население от Бесарабия и Северна Буковина и разрушенията при отстъплението от тези области на съветските войски — Букурещ, 2 август 1941 г.	21
7. Рапорт от В. Протич до Дирекцията на печата, София, с информация от Н. Ковалевски за становището на Германия относно бъдещето на Украйна, усилията на Румъния да анексира Транснистрия и необходимостта от българо-украинско сближаване — Букурещ, 2 август 1941 г.	22
8. Меморандум от Управителния съвет на Съюза на бесарабските и южноруските българи в България до министър-председателя, министрите и председателя на XXV Об. Народно събрание с копия до народните представители, зам. председателя на Светия Синод, председателя на Всебългарския съюз "Отец Паисий", председателя на БАН, ректора на Държавния университет "Св. Климент" и председателите на Македонския национален комитет, на Добруджанската организация, на Тракийската	

- организация, на Западнопокраинци и на запасното войнство
относно историческото минало на българите в Бесарабия,
необходимостта да се гарантират техните икономически,
политически и културни права и свободи и да се подготви
преселването на българите от Бесарабия и Украйна в България
— София, /края на/ август 1941 г. 25
9. Рапорт от В. Протич до Дирекцията на печата, София, относно
намерения на румънското правителство да анексира
Транснистрия, настаняването на румънска администрация в нея
и сведения от Н. Ковалевски за становища на висши германски
служители относно бъдещето на Украйна — Букурещ,
22 октомври 1941 г. 35
10. Рапорт от Ст. Петров до И. Попов относно начални дискри-
минационни антимащинствени мерки на румънските
власти в Бесарабия — Букурещ, 14 ноември 1941 г. 37
11. Писмо от Лев Петров до Ал. Дякович относно необходимо-
стта и възможността да се изсели българското бесарабско на-
селение в България — Букурещ, 17 ноември 1941 г. 38
12. Писмо от Мишо Хаджийски до Николай Русев относно
положението на българите в Таврия с молба за подемане на
кампания за тяхното преселване в България — с. Инзовка, Ук-
райна, 5 декември 1941 г. 40
13. Писмо от Държавния секретариат за румънизация, коло-
низация и инвентаризация, Букурещ, до Губернаторство
Бесарабия, Кишинев, относно заселване на арумъни в Южна
Бесарабия и изселване от там на гагаузите — Букурещ, 11
декември 1941 г. 41
14. Рапорт от Ст. Петров до И. Попов относно дискриминационни
стопански антимащинствени мерки в Бесарабия, влошаване
положението на бесарабските българи, за неприязнено
отношение на румънските власти към молдованите и за
геноцид на евреите — Букурещ, 23 януари 1942 г. 42
15. Рапорт от Ст. Петров до Ив. Попов относно дискриминацион-
ния режим спрямо българите и останалото нерумънско
население в Бесарабия и за дейността на центъра за
румънизира-
не Букурещ, 14 февруари 1942 г. 45
16. Разпореждане от Измаилската префектура да не се говори на
публични места на руски и на български език — гр. Измаил,
27 февруари 1942 г. 47
17. Рапорт от Ст. Петров до Ив. Попов относно румънските пос-

	тъпки в защита на арумъните в Македония и отговора на българския дипломат във връзка с положението на българите в Бесарабия — Букурещ, 2 март 1942 г.	48
18.	Рапорт от Ст. Петров до Ив. Попов относно положението на българите и останалото нерумънско население в Бесарабия под румънска власт — Букурещ, 10 март 1942 г.	49
19.	Писмо от Околийското управление в гр. Комрат до общинските управления относно назначаване на държавни служби само на лица от румънски етнически произход — Комрат, 16 април 1942 г.	50
20.	Писмо-мемоар от българите в Таврия до цар Борис III с молба да се облекчи положението им и да се преселят в България — с. Инзовка, Таврия, 20 април 1942 г.	50
21.	Рапорт от Ст. Петров до Б. Филов относно румънската политика в Бесарабия, режима спрямо бесарабските българи и необходимостта от откриване на български консулства с оглед тяхната защита — Букурещ, 22 април 1942 г.	53
22.	Рапорт от Ст. Петров до Б. Филов относно Манифеста на маршал Й. Антонеску за провеждане на аграрна реформа в Бесарабия и Буковина след войната и последствията за бесарабските българи — Букурещ, 29 април 1942 г.	57
23.	Доклад от Ст. Петров до Б. Филов относно тоталната антимащинствена политика на румънския "ултранационалистически" режим и положението на българите в Банат, Влашко и Бесарабия — Букурещ, 11 май 1942 г.	59
24.	Рапорт от Ст. Петров до Б. Филов относно сведенията, предоставени от Мишо Хаджийски за историята, настоящето и исканията на българите в Таврия — Букурещ, 12 май 1942 г.	62
25.	Нареждане на губернатора на Бесарабия относно мерките за румънизирание на областта — Кишинев, 6 юни 1942 г.	64
26.	Из Заповед на Губернаторство Бесарабия относно въвеждане на трудова повинност и за деца и младежи от 12 до 20 години — Кишинев, 10 юни 1942 г.	67
27.	Рапорт от Ст. Петров до Б. Филов с нови сведения за дискриминационните и румънизаторски мерки спрямо българите в Бесарабия — Букурещ, 25 юни 1942 г.	68
28.	Рапорт от В. Протич до Дирекцията на печата, София, относно беззакония и насилия на румънските власти в Транснистрия и за наличието в Украйна на компактно българско население — Букурещ, 26 юни 1942 г.	69
29.	Рапорт от Ст. Петров до Б. Филов относно грабежите на ру-	

	мънските окупационни власти в Транснистрия — Букурещ, 27 юни 1942 г.	70
30.	Писмо от Всебългарския съюз "Отец Паисий" до Б. Филов относно акцията за изпращане на помощи на бедстващите бъл- гари в Таврия — София, 25 юли 1942 г.	71
31.	Писмо от Всебългарския съюз "Отец Паисий" до МВРИ /Ди- рекция на изповеданията/ относно положението на българите в Таврия и техните искания за преселване в България или за защита на техните права и интереси — София, 20 август 1942 г.	72
32.	Рапорт от Ив. Станчов до Б. Филов със сведения за условията, при които живеят българите в Южна Бесарабия и за румъни- заторските мерки спрямо тях — Галац, 30 август 1942 г.	75
33.	Рапорт от Ив. Станчов до Б. Филов относно разговор с гер- манския консул в Галац Льорнер за неговите впечатления от режима в Бесарабия и Транснистрия и положението на българското и останалото нерумънско население там — Галац, 30 август 1942 г.	77
34.	Писмо от МВР на Румъния до Военно-гражданския кабинет по администрация и организация на Бесарабия, Буковина и Транснистрия относно плана за изселване на българите от Южна Бесарабия — Букурещ, 16 октомври 1942 г.	79
35.	Рапорт от Ив. Станчов до Б. Филов с впечатления от посещение в градовете Измаил и Болград и в село Чишме- Въруита — Галац, 19 октомври 1942 г.	80
36.	Бележка от Германската легация в София до МВРИ, с която се изпраща доклад на представителя на Министерството на външните работи на Германия при главното командване на 17 армия Ритмайстер Флайдерер за българската народностна група край гр. Бердянск — София, 22 октомври 1942 г.	84
37.	Писмо от секретаря на Българското генерално консулство в Кьолн, Германия, до Българското представителство на Главната дирекция на труда в Берлин относно българи от Украйна на работа в Германия с приложени два списъка на 122 души — Кьолн, 17 ноември 1942 г.	85
38.	Рапорт от Ив. Станчов до Б. Филов с обобщени данни за положението на българите в Бесарабия с оглед на евентуалното им преселване в България — Галац, 12 декември 1942 г.	92
39.	Писмо от Всебългарския съюз "Отец Паисий" до председателя на Съюза на бесарабските българи относно необходимостта от подкрепа на таврийските българи и издаване на вестник "Българите в Таврия" — София, 12 декември 1942 г.	95

40. Рапорт от Ст. Петров до Б. Филов със сведения за положението на българите в Бесарабия - румънизирание, побоища, интерниране и др. — Букурещ, 23 януари 1943 г. 96
41. Статия от Александър Дякович във в. "Българите в Таврия" за посещението на група български журналисти в с. Паркан — София, 30 януари 1943 г. 98
42. Доклад от И. Станчов до Б. Филов със сведения за положението на българите и гагаузите в Бесарабия, събрани при посещението му в гр. Кахул и селата Табак, Българийка, Кубей, Тараклия и Конгаз — Галац, 12 март 1943 г. 101
43. Писмо от секретаря в Българското генерално консулство в Кьолн Георги Шишков до М. Хаджийски относно народностните характеристики на таврическите българи и въпросът за преселването в България на тези, които са на работа в Германия — Кьолн, 23 март 1943 г. 103
44. Рапорт от И. Станчов до Б. Филов относно изтезавания на българи и гагаузи от с. Кубей, Кахулски окръг, у които са намерени книги на български и руски език, между които и библията — Галац, 30 март 1943 г. 108
45. Рапорт от И. Станчов до Б. Филов относно рекрутирането в румънската армия на бесарабски българи от набор 1941 г., изпращането им в отдалечени гарнизони, и на други шест набора за работа в Транснистрия и в старото кралство — Галац, 5 май 1943 г. 109
46. Писмо от бесарабски българин до свой родственик, бежанец в България, с данни за положението на българите в Бесарабия — /б.м./, 10 май 1943 г. 109
47. Рапорт от И. Станчов до Б. Филов относно заставянето на българи да порумънчат имената си — Галац, 30 май 1943 г. . . 115
48. Из писмо на българин в Бесарабия до свой родственик, бежанец в България, с данни за положението на българите — /б.м./, 6 юни 1943 г. 116
49. Изложение от Съюза на бесарабските и южноруските българи до Б. Филов с искане да разреши да се издадат български паспорти на българи от Таврия, на работа в Германия, и изселването им в България — София, 15 юни 1943 г. 121
50. Рапорт от И. Станчов до Б. Филов относно дискриминационни мерки спрямо българите в Бесарабия с приложение на текст от изявления на губернатора на Бесарабия — Галац, 19 юни 1943 г. 123
51. Сведение от Съюза на бесарабските и южноруските българи в

- България за таврийски българи на работа в Германия, на които
Българската легация в Берлин да издаде български паспорти
— София, 21 юни 1943 г. 126
52. Информация от емигранта Ат. Д. Дражев за положението на
българите в Бесарабия — Лясковец, 4 юли 1943 г. 127
53. Рапорт от И. Станчов до Б. Филов относно оплакванията на
българите в Бесарабия от тормоза на румънските власти —
Галац, 10 юли 1943 г. 132
54. Сведения от Димитър Т. Каражелязков, емигрант от Бесарабия,
относно положението на българите в Бесарабия —
София, 12 юли 1943 г. 132
55. Статия от Г. Константинов във в. "Днес" за българите-писатели
от Таврия, по повод издадената книга на М. Хаджийски
"Пуста чужда чужда чужбина" — София, 17 юли 1943 г. 140
56. Циркулярно писмо от Губернаторство "Бесарабия" относно
решение на Й. Антонеску да се изселят зад р. Днестър предста-
вителите на националните малцинства, които не изпълняват
нарежданията на властта, и да се секвестрира имуществото им
— Кишинев, 20 юли 1943 г. 142
57. Сведения от Г. Янков от с. Задунаевка, Измаилска област, за
положението на българите в Бесарабия, изпратени от Ст. Пет-
ров до Б. Филов — Букурещ, 27 юли 1943 г. 143
58. Статия от Христо Капитанов във в. "Вечер" за българите в
Таврия по повод издаването на книгата на М. Хаджийски "Бъл-
гари в Таврия" — София, 5 август 1943 г. 145
59. Рапорт от Ст. Петров до Б. Филов относно делегацията от
българи, живущи в Таврия, и тяхната молба за преселване на
таврическите българи в България — Букурещ, 22 август 1943 г. 147
60. Декларация от Георги Христов Бахчиванджиев от с. Чулен,
Бесарабия, емигрант в България, относно положението на бъл-
гарите в Бесарабия — /б.м./, /юли-август 1943 г./ 149
61. Рапорт от И. Станчов до Сава Киров относно паниката сред
българите в Бесарабия и Таврия и желанието им да се изселят
в България поради настъплението на съветските войски
— Галац, 21 септември 1943 г. 156
62. Рапорт от Ст. Петров до С. Киров относно отстъплението на
германските войски, евакуацията и грабежите на румънските
власти от Транснистрия и напущането на около 20 000 българи
от Таврия на път към гр. Николаев /за България/ — Букурещ,
21 септември 1943 г. 157
63. Писмо-покана от Всебългарския съюз "Отец Паисий" до пред-

- седателя на Съюза на бесарабските и южноруските българи в България да присъства на заседание за обсъждане съдбата на бягащите над 10 000 българи от Таврия — София, 23 септември 1943 г. 158
64. Писмо от ръководството на Съюза на бесарабските и южноруските българи в България до столичния полицейски комендант относно разрешаване на престой в София на българи — бежанци от Бесарабия — София, 4 октомври 1943 г. 159
65. Писмо от Всебългарския съюз "Отец Паисий" до българския министър-председател Добри Божилов относно бежанския керван на българите от Таврия с молба за приемането и настаняването им в България — София, 18 октомври 1943 г. 160
66. Обръщение от М. Хаджийски до народните представители относно необходимостта да се вземат бързи мерки за настаняване в България на 60 000 българи бежанци от Таврия, които от един месец търпят големи лишения в лагер край гр. Николаев — София, /преди 22/ октомври 1943 г. 162
67. Паметна бележка от МВРИ до Германската легация в София с молба за съдействие на М. Хаджийски, който ще бъде изпратен в Транснистрия, за да проучи въпроса за българите — бежанци от Таврия — София, 22 октомври 1943 г. 163
68. Рапорт от Ст. Петров до Д. Шишманов относно разрешаване на 40 български семейства от Таврия да се изселят в България — Букурещ, 26 октомври 1943 г. 164
69. Нота от Българската легация в Букурещ до директора на правителството на Транснистрия д-р Дука относно снабдяване с пътни листове за преминаване през областта на Елена Клименкова и на 47 български семейства от Таврия — Букурещ, 1 ноември 1943 г. 165
70. Статия от Христо Капитанов във вестник "Днес" — "Българите в Крим" — София, 4 ноември 1943 г. 166
71. Рапорт от И. Станчов до Д. Шишманов относно жестоки побоища на българи от с. Чаиший, Измаилска област, пожелали да изпратят децата си в българските училища в Галац и Браила — Галац, 11 ноември 1943 г. 168
72. Рапорт от И. Станчов до Д. Шишманов относно масова евакуация на румънски семейства и багажите им от Бесарабия, за зачестили искания на бесарабски българи да се изселят в България и за постоянни запитвания дали предстои масово изселване на бесарабските българи в България — Галац, 11 ноември 1943 г. 170

73. Списък на 47 семейства на българи от Таврия, които се преселват в България — [ноември 1943 г.] 171
74. 49-то постановление на Министерския съвет на България, взето в заседанието му от 13 декември 1943 г., Протокол № 13, относно посрещането, настаняването и оземляването на 40 български бежански семейства от Таврия — София, 13 декември 1943 г. 172
75. Из съобщение от МВРИ, Политическа дирекция, до Българската легация в Букурещ относно становище на Министерството на войната да не се приемат в България българи, живели дълго време при болшевишки режим — София, 15 декември 1943 г. 173
76. Вербална нота от Българската легация в Букурещ до румънското Министерство на външните работи относно снабдяването с документи за придвижване и престой в Румъния и Транснистрия на командированите към легацията български служители Любомир Кузупов и Мишо Хаджийски — Букурещ, 23 декември 1943 г. 174
77. Писмо от М. Хаджийски до Д. Крапчев, директор на в. "Зора", и Ал. Дякович, редактор на същия вестник, с молба да изпращат по няколко броя от вестника на намиращи се в Германия като работници около 5 000 българи от Таврия — /София/, /б.д./ /1943 г./ 175
78. Доклад от Д. Шишманов до Министерския съвет на България относно приемането на Постановление във връзка с преселването на българи от Румъния — София, 6 януари 1944 г. 176
79. Второ Постановление на Министерския съвет на България, взето в заседанието му от 25 януари 1944 г., Протокол № 16, относно снабдяването с пътни листове на българи-преселници от Румъния и за проучване на мерките, необходими при едно масово преселване на българи от Бесарабия — София, 25 януари 1944 г. 178
80. Писмо от М. Хаджийски до Ив. Попов относно положението на българите-бежанци от Украйна /Таврия и Крим/ и необходимите постъпки за пропускането им през територията на Румъния — [Одеса, 31 януари 1944 г.] 179
81. Вербална нота от Българската легация в Букурещ до румънското Министерство на външните работи с молба за постъпки пред министъра на вътрешните работи да разреши транзитно преминаване през Румъния на 2500 българи бежанци от Украйна — Букурещ, 8 февруари 1944 г. 180

82. Писмо от Л. Кузупов до Ив. Попов за положението на преселващите се българи и уреждането на въпросите по тяхното пътуване до България — Тираспол, 22 февруари 1944 г. 182
83. 8-мо Постановление на Министерския съвет на България, взето в заседанието му от 25 февруари 1944 г., Протокол № 48, относно посрещането, настаняването и оземляването на 500 българи-преселници от Таврия — София, 25 февруари 1944 г. . 184
84. Списък на българи от Букурещ, дарили парични суми за подпомагане на 800 преселници-българи, които пътуват за България, и сметка на изразходваните суми — Букурещ, 26 февруари — 8 март 1944 г. 185
85. Вербална нота от румънското Министерство на външните работи до Българската легация в Букурещ относно разрешението от румънските власти за транзитно преминаване през Румъния на 2500 български бежанци от Украйна — Букурещ, 28 февруари 1944 г. 186
86. 8-мо Постановление на Министерския съвет на България, взето в заседанието му от 9 март 1944 г., Протокол № 56, относно отпускане на допълнителна парична помощ за изхранване, превозване и подпомагане на българите-преселници от Таврия — София, 9 март 1944 г. 187
87. Доклад от областния началник по земеделието, Добрич, до Дирекцията на земеделието относно настаняването на 320 души преселници от Таврия с данни за професията им — Добрич, 14 март 1944 г. 188
88. Протокол от заседание на експерти в МВРНЗ относно необходимите мерки за настаняване и оземляване на българите-преселници от Таврия — София, 14 март 1944 г. . . . 190
89. Из телеграма от И. Попов, Букурещ, до министъра на МВРИ относно пътуването и пристигането в България на бежанци от Украйна и Русия — Букурещ, 14 март 1944 г. 192
90. Из описа на преселници от Таврия, пристигнали в гр. Русе на 28 февруари 1944 г., които притежават документи за предаден домашен добитък и вещи на германските реквизиционни власти в Таврия — Русе, 25 март 1944 г. 193
91. Из спомените на Л. Кузупов за преселването на българите от Таврия в Българи — [декември 1943 - март 1944 г.] 194
92. Молба от преселници от Таврия, заселени в България, до министъра на МВРНЗ Дочо Христов да се преселят в България децата им, които са отведени като работници в Германия — с. Стожер, Добричко, 3 април 1944 г. 206

113. Съобщение от областния директор, Варна, до околийските управители, градските и селските кметове, да осигурят явяването на всички съветски граждани, включително таврийските българи, за регистриране — Варна, 23 март 1945 г.	243
114. Нарезждане на главния директор на администрацията при МВР до областните директори относно изпращането в Съветския съюз на заселените в България таврийски българи — София, /30 март 1945 г./	244
115. Нарезждане от главния директор на администрацията при МВР и от началника на Отделението по изпълнение Съглашението за примирие до областните директори относно съкращаване на срока за евакуация на таврийските българи в СССР — /София/, /окол. 1 април 1945 г./	245
116. Телефонограма от областния директор, Варна, до областния управител на Народната милиция във Варна, околийските управители в областта и кметовете на Варна, Шумен и Добрич относно събиране в Добрич на заселените в областта таврийски българи с оглед на изпращането им в СССР — Варна, 6 април 1945 г.	246
117. Сведение за временно настанените в Софийска област бежанци от Таврия — [София, окол. 10 май 1945 г.]	247
118. Сведение от варненския областен директор за бежанците, заселени във Варненска област по време на Втората световна война, част от които са репатрирани — Варна, 10 май 1945 г.	248
119. Из Доклад на Измаилската областна комисия относно щети и злодеяния, извършени в областта от румънските окупационни власти през 1941—1944 г. — гр. Измаил, юни 1945 г.	249
Географски показалец	257
Именен показалец	265
Списък на съкращенията	268

TABLE DES MATIERES

Préface		5
1. Rapport de V. Protitch présenté à la Direction de la presse à Sofia concernant la propagande des prétentions territoriales roumaines visant l'agrandissement du pays à l'Est jusqu'au Boug et au Nord jusqu'à Tchernovtzi, le Banat serbe et la région du Timok et contre l'annexion de la Macédoine à la Bulgarie - Bucarest, le 5 juillet, 1941		9
2. Note d'Ivan Pénakov concernant la situation en Bessarabie après la pénétration des troupes allemandes et roumaines et la nécessité de prendre des mesures pour protéger les Bulgares en Bessarabie et pour les faire immigrer en Bulgarie - Sofia, le 21 juin, 1941		12
3. Rapport de V. Protitch présenté à la Direction de la presse à Sofia concernant les ravages en Bessarabie et en Boucovine du Nord qui ont eu lieu lors des activités militaires des troupes allemandes et roumaines pour la prise de ces régions - Bucarest, le 26 juillet, 1941		15
4. Communication du commandant du détachement militaire roumain de Rénine adressée à la préfecture d'Izmaïl concernant l'établissement d'un régime d'occupation militaire. - (**) le 28 juillet 1941		16
5. Rapport de V. Protitch présenté à la Direction de la presse à Sofia concernant la conférence de presse de M. Antonescu qui s'était prononcé contre les peuples slaves en les présentant comme une race barbare et en prétendant que la Roumanie était un foyer de civilisation dans l'Est - Bucarest, le 30 juillet 1941		19
6. Rapport de V. Protitch présenté à la Direction de la presse à Sofia concernant l'évacuation d'une partie de la population de la Bessarabie et de la Boucovine du Nord et les ravages qui ont eu lieu lors de la retraite des troupes soviétiques de ces régions - Bucarest, le 2 août 1941		21
7. Rapport de V. Protitch présenté à la Direction de la presse à Sofia comportant une information de N. Kovalevski concernant le point de vue de l'Allemagne sur l'avenir de l'Ukraine, les efforts de la Roumanie d'annexer la Transnistrie et la nécessité d'un rapprochement entre la Bulgarie et l'Ukraine - Bucarest, le 2 août, 1941		22
8. Mémoire du Conseil administratif de l'Union des Bulgares de Bessarabie et de Russie du Sud en Bulgarie adressé au premier ministre, aux ministres et au président de la XXV ^e Assemblée nationale générale, avec des copies adressées au vice-président du Saint Synode, au président de l'Union panbulgare "Otetz Païssy", au président de l'Académie des sciences, au recteur de l'Université d'Etat "Saint		

Clément" et aux présidents du Comité national macédonien, de l'Organisation thrace, de l'Organisation dobroudjienne, et des troupes de réserve concernant le passé historique des Bulgares en Bessarabie, le besoin de garantir leurs droits économiques, politiques et culturels et de préparer l'immigration des Bulgares de Bessarabie et d'Ukraine en Bulgarie – Sofia, /fin/ août, 1941	25
9. Rapport de V. Protitch présenté à la Direction de la presse concernant les intentions du gouvernement roumain d'annexer la Transnistrie et d'y installer une administration roumaine, suivi d'une information de N. Kovalevski présentant les points de vue de certains hauts fonctionnaires allemands sur l'avenir de l'Ukraine – Bucarest, le 22 oct. 1941	35
10. Rapport de St. Pétrou à Iv. Popov concernant les premières mesures discriminatoires des autorités roumaines à l'égard des minorités en Bessarabie – Bucarest, le 14 novembre 1941	37
11. Lettre de Lev Pétrou à Al. Diacovitch sur la nécessité et la possibilité de faire immigrer en Bulgarie la population bulgare de Bessarabie. – Bucarest, le 17 novembre 1941	38
12. Lettre de Micho Hadjiiski à Nicolas Roussev concernant la situation des Bulgares en Tavrie, accompagnée d'une demande de mener une campagne pour leur immigration en Bulgarie. – Village d'Inzovka, Ukraine, le 5 décembre 1941	40
13. Lettre du Secrétariat d'Etat pour la roumanisation, la colonisation et l'inventaire, Bucarest, au Gouvernerat de Bessarabie à Kichinev concernant l'immigration des Aroumains dans la Bessarabie du Sud et l'émigration des Gagaouzes. – Bucarest, le 11 décembre 1941	41
14. Rapport de St. Pétrou à Iv. Popov concernant les mesures économiques discriminatoires contre les minorités en Bessarabie, l'aggravation de la situation des Bulgares bessarabes, l'attitude hostile des autorités roumaines à l'égard des Moldaviens et le génocide des Juifs. – Bucarest, le 23 janvier 1942	43
15. Rapport de St. Pétrou à Iv. Popov concernant le régime discriminatoire à l'égard des Bulgares et du reste de la population non-roumaine en Bessarabie et l'activité du centre de roumanisation. – Bucarest, le 14 février 1942	45
16. Arrêté de la Préfecture d'Izmaïl de ne pas parler le russe et le bulgare en public – Izmaïl, le 27 février 1942	47
17. Rapport de St. Pétrou à Iv. Popov concernant les démarches roumaines pour la défense des Aroumains en Macédoine et la réponse du diplomate bulgare au sujet de la situation des Bulgares en Bessarabie. – Bucarest, le 2 mars 1942	48

18.	Rapport de St. Pétróv à Iv. Popov concernant la situation des Bulgares et du reste de la population non-roumaine en Bessarabie sous le pouvoir roumain. – Bucarest, le 10 mars 1942.	49
19.	Lettre de la sous-préfecture de Komrat adressée aux municipalités concernant la nomination au service de l'Etat de personnes qui ne sont que d'origine ethnique roumaine. – Komrat, le 16 avril 1942.	50
20.	Lettre-mémoire des Bulgares de Tavrie adressée au roi Boris III contenant une demande de soulager leur situation et de les aider à immigrer en Bulgarie. – Village d'Inzovka, Tavrie, le 20 avril, 1942.	50
21.	Rapport de St. Pétróv à B. Philov concernant la politique roumaine en Bessarabie, le régime imposé aux Bulgares de Bessarabie et la nécessité d'ouvrir des consulats bulgares en vue de garantir leur défense. – Bucarest, le 22 avril 1942.	53
22.	Rapport de St. Pétróv à B. Philov concernant le manifeste du maréchal J. Antonescu qui prévoit une réforme agraire en Bessarabie et en Boucovine après la guerre et les conséquences pour les Bulgares de Bessarabie. – Bucarest, le 29 avril 1942.	57
23.	Rapport de St. Pétróv à B. Philov concernant la politique anti-minoritaire du régime "ultranationaliste" roumain et la situation des Bulgares au Banate, en Valachie et en Bessarabie. – Bucarest, le 11 mai 1942.	59
24.	Rapport de St. Pétróv à B. Philov concernant les renseignements donnés par Micho Hadjiiski sur l'histoire, la vie actuelle et les revendications des Bulgares de Tavrie. – Bucarest, le 12 mars 1942.	62
25.	Ordre du gouvernement de Bessarabie portant sur les mesures à prendre pour la roumanisation de la région. – Kichinev, le 6 juin 1942.	64
26.	Extrait de l'ordre du gouverneur de Bessarabie concernant l'instauration d'un service militaire sous forme de prestation de travail gratuit pour les enfants et les jeunes de 12 à 20 ans. – Kichinev, le 10 juin 1942.	67
27.	Rapport de St. Pétróv à B. Philov comportant de nouveaux renseignements sur les mesures discriminatoires visant la roumanisation des Bulgares en Bessarabie. – Bucarest, le 25 juin 1942.	68
28.	Rapport de V. Protitch présenté à la Direction de la presse à Sofia concernant l'arbitraire et les violences des autorités roumaines en Transnistrie et la présence en Ukraine d'une population bulgare compacte. – Bucarest, le 26 juin 1942.	69
29.	Rapport de St. Pétróv à B. Philov concernant les pillages commis par	

	les autorités roumaines qui occupaient la Transnistrie. – Bucarest, le 27 juin 1942.	70
30.	Lettre de l'Union panbulgare "Otetz Païssy" à B. Philov concernant l'initiative d'envoyer une aide matérielle aux Bulgares de Tavrie. – Sofia, le 25 juillet 1942.	71
31.	Lettre de l'Union panbulgare "Otetz Païssy" à la Direction des cultes concernant la situation des Bulgares en Tavrie et leurs revendications pour le respect de leurs droits et intérêts et pour l'immigration en Bulgarie. – Sofia, le 20 août 1942.	72
32.	Rapport d'Iv. Stantchov à B. Philov comportant des renseignements sur les conditions de vie des Bulgares en Bessarabie du Sud et sur les mesures visant leur roumanisation. – Galatzi, le 30 août 1942.	75
33.	Rapport d'Iv. Stantchov à B. Philov portant sur son entretien avec le consul allemand à Galatzi M. Leurner au sujet de ses impressions du régime politique en Bessarabie et en Transnistrie et de la situation des Bulgares et du reste de la population non-roumanisée qui habitait ces régions. – Galatzi, le 30 août 1942.	77
34.	Lettre du Ministère des Affaires intérieures au cabinet militaire et civil chargé de l'administration et de l'organisation en Bessarabie, en Boucovine et en Transnistrie concernant le plan de l'émigration des Bulgares de Bessarabie du Sud. – Bucarest, le 16 octobre 1942.	79
35.	Rapport d'Iv. Stantchov à B. Philov comportant des impressions de sa visite des villes d'Izmail et de Bolgrad et du village de Tchichmé-Varouita. – Galatzi, le 19 octobre 1942.	80
36.	Note de la Légation allemande à Sofia au Ministère des affaires étrangères et des cultes qui accompagne le rapport du représentant du Ministère des Affaires étrangères d'Allemagne auprès de l'Etat-Major de la 17 ^e armée, Ritmeister Fleiderer, portant sur le groupe ethnique bulgare près de la ville de Berdiansk. – Sofia, le 22 octobre 1942.	84
37.	Lettre du secrétaire du Consulat général bulgare à Köln, en Allemagne, à la Représentation bulgare de la Direction générale du travail à Berlin concernant les Bulgares d'Ukraine qui travaillent en Allemagne, à laquelle sont jointes deux listes comportant 122 noms. – Köln, le 17 novembre 1942.	85
38.	Rapport d'Iv. Stantchov à B. Philov comportant des données synthétiques sur la situation des Bulgares en Bessarabie en vue de leur immigration éventuelle en Bulgarie. – Galatzi, le 12 décembre 1942.	92
39.	Lettre de l'Union panbulgare "Otetz Païssy" au président de l'Union des Bulgares bessarabes portant sur le besoin de soutenir les Bulgares en Tavrie et de les aider à publier le journal <i>Les Bulgares en Tavrie</i> . –	

	Sofia, le 12 décembre 1942.	95
40.	Rapport de St. Pétrov à B. Philov comportant des renseignements sur la situation des Bulgares en Bessarabie - roumanisation, horions, internement, etc. - Bucarest, le 23 janvier 1943.	96
41.	Article d'Alexandre Diacovitch dans le journal <i>Les Bulgares en Tavrie</i> portant sur la visite d'un groupe de journalistes bulgares au village de Parcan. - Sofia, le 30 janvier 1943.	98
42.	Rapport d'Iv. Stantchov à B. Philov comportant des renseignements sur la situation des Bulgares et des Gagaouzes en Bessarabie recueillis lors de sa visite aux villages de Tabac, Balgariika, Koubéi, Taraklia et Kongaz et à la ville de Kahoul. - Galatzi, le 12 mars 1943.	101
43.	Lettre du secrétaire du Consulat général bulgare à Köln Guéorgui Chichkov à M. Hadjiiski portant sur les particularités ethniques des Bulgares de Tavrie et sur le problème de l'immigration en Bulgarie de ceux qui travaillent en Allemagne - Köln, le 23 mars 1943.	103
44.	Rapport d'Iv. Stantchov à B. Philov portant sur les tortures exercées sur des Bulgares et des Gagaouzes dans le village de Koubéi, région de Kahoul, chez lesquels on avait trouvé des livres en bulgare et en russe, entre autres la Bible. - Galatzi, le 30 mars 1943.	108
45.	Rapport d'Iv. Stantchov à B. Philov concernant le recrutement dans l'armée roumaine de Bulgares bessarabes de la classe 1941, leur envoi dans des garnisons éloignées, et de six autres classes pour les envoyer travailler en Transnistrie et dans l'ancien royaume. - Galatzi, le 5 mai 1943.	109
46.	Lettre d'un Bulgare bessarabe à un parent proche, réfugié en Bulgarie, comportant des données sur la situation des Bulgares en Bessarabie. - /sans lieu/, le 6 juin 1943.	109
47.	Rapport d'Iv. Stantchov à B. Philov concernant les cas où des Bulgares sont obligés de roumaniser leurs noms. - Galatzi, le 30 mai 1943.	115
48.	Extrait de la lettre d'un Bulgare de Bessarabie à un parent proche, réfugié en Bulgarie, comportant des données sur la situation des Bulgares. - /sans lieu/ le 6 juin 1943.	116
49.	Rapport de l'Union des Bulgares de Bessarabie et de Russie du Sud adressé à B. Philov avec la demande de faire délivrer des passeports bulgares aux Bulgares de Tavrie qui travaillent en Allemagne et de leur permettre d'immigrer en Bulgarie. - Sofia, le 15 juin 1943.	121
50.	Rapport d'Iv. Stantchov à B. Philov concernant les mesures discriminatoires à l'égard des Bulgares en Bessarabie auquel est joint le texte de certaines déclarations du gouverneur de la Bessarabie. - Galatzi, le 19 juin 1943.	123

51. Renseignement de l'Union des Bulgares de Bessarabie et de Russie du Sud en Bulgarie portant sur la vie des Bulgares de Tavrie qui travaillent en Allemagne et auxquels la Légation bulgare à Berlin devait délivrer des passeports bulgares. – Sofia, le 21 juin 1943. 126
52. Information de l'émigrant Ath. D. Drajev sur la situation des Bulgares en Bessarabie – Liaskovetz, le 4 juillet 1943. 127
53. Rapport d'Iv. Stantchov à B. Philov concernant les plaintes des Bulgares de Bessarabie qui souffrent sous l'oppression des autorités roumaines. – Galatzi, le 10 juin 1943. 132
54. Renseignements de Dimitar T. Karajéliazkov, émigrant de Bessarabie, sur la situation des Bulgares en Bessarabie. – Sofia, le 12 juillet 1943. 132
55. Article de G. Konstantinov dans le journal *Dnes* /"Aujourd'hui"/ portant sur les écrivains bulgares de Tavrie à l'occasion de la publication récente d'un livre de Micho Hadjiiski stigmatisant la vie à l'étranger. – Sofia, le 17 juillet 1943. 140
56. Lettre circulaire du Gouvernerat de Bessarabie concernant la décision de J. Antonescu de faire émigrer au-delà du Dniestr les représentants des minorités nationales qui n'obéissent pas aux ordres du pouvoir et de les priver de leurs biens. – Kichinev, le 20 juillet 1943. 142
57. Renseignements de G. Iankov, originaire du village de Zadounaevka, région d'Izmail, sur la situation des Bulgares en Bessarabie que St. Pétrou fait parvenir à B. Philov. – Bucarest, le 27 juillet 1943. 143
58. Article de Christo Capitanov publié dans le journal *Vetcher* /"Le Soir"/ portant sur les Bulgares en Tavrie, à l'occasion de la publication du livre de M. Hadjiiski *Bulgares en Tavrie*. – Sofia, le 5 août 1943. 145
59. Rapport de St. Pétrou à B. Philov portant sur les revendications d'une délégation des Bulgares habitant la Tavrie qui demandaient la permission pour les Bulgares taviens d'immigrer en Bulgarie. – Bucarest, le 22 août 1943. 147
60. Déclaration de Guéorgui Christov Bahtchivandjiev, habitant le village de Tchoulen, en Bessarabie, immigré en Bulgarie, au sujet de la situation des Bulgares en Bessarabie. – (sans lieu), (Juillet-août 1943). 149
61. Rapport d'Iv. Stantchov à Sava Kirov au sujet de la panique dont étaient pris les Bulgares de Bessarabie et de Tavrie et de leur désir d'immigrer en Bulgarie à cause de l'offensive des troupes soviétiques. – Galatzi, le 21 septembre 1943. 156
62. Rapport de St. Pétrou à Sava Kirov concernant la retraite des troupes allemandes, l'évacuation des autorités roumaines de la Transnistrie

- et les pillages qu'elles y ont effectués, le départ de quelque 20000 Bulgares de Tavrie qui se dirigeaient vers la ville de Nicolaev pour /se rendre en Bulgarie/. – Bucarest, le 21 septembre 1943. 157
63. Lettre de l'Union panbulgare "Otetz Païssy" adressée au président de l'Union des Bulgares de Bessarabie et de Russie du Sud en Bulgarie par laquelle on l'invitait à participer à une réunion qui devait traiter du sort de plus de 10000 Bulgares qui avaient fui la Tavrie. – Sofia, le 23 septembre 1943. 158
64. Lettre de la présidence de l'Union des Bulgares de Bessarabie et de Russie du Sud en Bulgarie adressée au commandant de la police dans la capitale par laquelle on lui demandait l'autorisation d'un séjour à Sofia pour les réfugiés bulgares de Bessarabie. – Sofia, le 4 octobre 1943. 159
65. Lettre de l'Union panbulgare "Otetz Païssy" adressée au premier ministre Dobri Bojilov concernant la caravane des réfugiés bulgares de Tavrie comportant une demande d'accueil et d'installation en Bulgarie. – Sofia, le 18 octobre 1943. 160
66. Appel de M. Hadjiiski aux députés concernant la nécessité de prendre des mesures urgentes pour l'installation en Bulgarie de 60000 réfugiés bulgares de Tavrie qui depuis un mois devaient endurer de lourdes privations dans un camp de réfugiés près de Nicolaev. – Sofia, /avant le 22/ octobre 1943. 162
67. Note mémoriale du Ministère des affaires étrangères et des cultes, adressée à la Légation allemande à Sofia comportant une demande de soutenir M. Hadjiiski qui devait être envoyé en Transnistrie pour étudier le problème des réfugiés bulgares de Tavrie. – Sofia, le 22 octobre 1943. 163
68. Rapport de St. Pétrou à D. Chichmanov comportant une demande de la part de 40 familles bulgares de Tavrie qui voulaient immigrer en Bulgarie. – Bucarest, le 26 octobre 1943. 164
69. Note de la Légation bulgare à Bucarest adressée à M. Duca, directeur du gouvernement de Transnistrie, portant sur la nécessité de délivrer des feuilles de route à Hélène Klimencova et à 47 familles bulgares de Tavrie pour leur permettre de traverser la région. – Bucarest, le 1 novembre 1943. 165
70. Article de Christo Capitanov dans le journal *Dnes - Les Bulgares en Crimée*. – Sofia, le 4 novembre 1943. 166
71. Rapport d'Iv. Stantchov à D. Chichmanov portant sur les violences auxquelles étaient soumis les Bulgares du village de Tchaïchi, région d'Izmaïl, qui avaient voulu envoyer leurs enfants aux écoles bulgares de Galatzi et de Braïla. – Galatzi, le 11 novembre 1943 168

72. Rapport d'Iv. Stantchov à D. Chichmanov portant sur l'évacuation massive de familles roumaines de Bessarabie, sur les demandes toujours plus fréquentes de la part des Bulgares de Bessarabie d'immigrer en Bulgarie et sur l'éventualité de futures immigrations massives de Bulgares bessarabes en Bulgarie. – Galatzi, le 11 novembre 1943. 170
73. Liste de 47 familles bulgares qui immigraient en Bulgarie. – (novembre 1943). 171
74. 49e arrêté du Conseil des ministres de Bulgarie, pris lors de sa réunion du 13 décembre 1943, Procès-verbal N 13, portant sur l'accueil et l'installation de 40 familles de réfugiés bulgares de Tavrie auxquels on devait distribuer des terres. – Sofia, le 13 décembre 1943. 172
75. Extrait de la communication de la Direction politique du Ministère des affaires étrangères et des cultes adressée à la Légation bulgare à Bucarest présentant le point de vue du Ministère de la guerre qui interdisait l'accueil en Bulgarie des Bulgares qui avaient longtemps vécu sous le régime des bolchéviques. – Sofia, le 15 décembre 1943. 173
76. Note verbale de la Légation bulgare à Bucarest adressée au Ministère des affaires étrangères de Roumanie au sujet de la délivrance de papiers à Lioubomir Kouzouпов et à Micho Hadjiiski, envoyés en mission à la Légation bulgare à Bucarest, qui leur permettent de séjourner et de se déplacer en Roumanie et en Transnistrie. – Bucarest, le 23 décembre 1943. 174
77. Lettre de M. Hadjiiski à D. Kraptchev, directeur du journal *Zora* et à Alexandre Diacovitch, rédacteur du même journal comportant une demande d'envoi de quelques exemplaires de chaque numéro du journal aux quelque 5000 Bulgares de Tavrie qui travaillaient en Allemagne. – (Sofia) (sans date)(1943). 175
78. Rapport de D. Chichmanov présenté au Conseil des ministres de Bulgarie concernant l'adoption d'un arrêté ministériel au sujet de l'émigration des Bulgares de Roumanie. – Sofia, le 6 janvier 1944. 176
79. Deuxième arrêté du Conseil des ministres de Bulgarie, adopté lors de sa réunion du 25 janvier 1944, Procès-verbal N 16, portant sur la délivrance de feuilles de route aux Bulgares émigrant de Roumanie et sur l'examen des mesures à prendre pour assurer l'émigration massive des Bulgares de Bessarabie. – Sofia, le 25 janvier 1944. 178
80. Lettre de M. Hadjiiski à Iv. Popov concernant la situation des fugitifs bulgares d'Ukraine /la Tavrie et la Crimée/ et les mesures à prendre pour les laisser passer par le territoire de la Roumanie. – (Odessa, le 31 janvier 1944) 179

81.	Note verbale de la Légation bulgare à Bucarest adressée au Ministère des affaires étrangères de Roumanie comportant une demande d'intervention auprès du ministre des affaires intérieures pour qu'il autorise le transit de 2500 réfugiés bulgares d'Ukraine à travers la Roumanie. – Bucarest, le 8 février 1944.	180
82.	Lettre de L. Kouzouпов à Iv. Popov portant sur la situation des émigrés bulgares et sur le règlement des problèmes de leur voyage pour la Bulgarie. – Tiraspol, le 22 février 1944.	182
83.	VIII ^e arrêté du Conseil des ministres de Bulgarie, adopté lors de sa réunion du 25 février 1944, Procès-verbal N 48, concernant l'accueil, l'installation et la distribution de terres à 500 réfugiés bulgares de Tavrie. – Sofia, le 25 février 1944.	184
84.	Liste de Bulgares de Bucarest ayant offert des sommes d'argent pour aider 800 réfugiés bulgares qui voyageaient pour la Bulgarie et compte-rendu des sommes dépensées. – Bucarest, du 26 février - au 8 mars 1944.	185
85.	Note verbale du Ministère des affaires étrangères de Roumanie à la Légation bulgare à Bucarest concernant l'autorisation du transit de 2500 réfugiés bulgares d'Ukraine à travers la Roumanie. – Bucarest, le 28 février 1944.	186
86.	VIII ^e arrêté du Conseil des ministres de Bulgarie, adopté lors de sa réunion du 9 mars 1944, Procès-verbal N56, au sujet d'une aide financière supplémentaire nécessaire pour le transport et la nourriture des émigrés bulgares de Tavrie. – Sofia, le 9 mars 1944.	187
87.	Rapport du chef régional chargé de l'agriculture de la ville de Dobritch à la Direction de l'agriculture concernant l'installation de 320 émigrés de Tavrie avec des renseignements sur leur profession. – Dobritch, le 14 mars 1944.	188
88.	Procès-verbal de la séance des experts du Ministère des affaires intérieures et de la santé publique à propos des mesures à prendre pour l'installation des réfugiés bulgares de Tavrie et pour la distribution de terres. – Sofia, le 14 mars 1944.	190
89.	Extrait du télégramme d'Iv. Popov, de Bucarest, au ministre des affaires étrangères et des cultes concernant le voyage et l'arrivée en Bulgarie de réfugiés d'Ukraine et de Russie. – Bucarest, le 14 mars 1944.	192
90.	Extrait de l'inventaire dressé par les émigrés de Tavrie à leur arrivée à Roussé, le 28 février 1944, qui possédaient des papiers certifiant la remise d'animaux domestiques et d'objets aux autorités allemandes de réquisition résidant en Tavrie. – Roussé, le 25 mars 1944.	193
91.	Extrait des souvenirs de L. Kouzouпов concernant l'immigration des Bulgares de Tavrie en Bulgarie. – (décembre 1943 -mars 1944).	194

92. Demande adressée au ministre des affaires intérieures et de la santé publique Dotcho Christov de la part des immigrés de Tavrie en Bulgarie qui sollicitaient pour leurs enfants, emmenés comme ouvriers en Allemagne, la permission de venir vivre en Bulgarie. – Village de Stojer, région de Dobritch, le 3 avril 1944. 206
93. Rapport de M. Hadjiiski à Iv. Popov portant sur l'émigration des Bulgares d'Ukraine, de Tavrie et de Crimée et sur leur loyauté. – Bucarest, le 4 avril 1944. 207
94. Lettre de la Direction agraire de Dobritch à la Direction des terres de Knéja concernant l'installation de nouveaux groupes de réfugiés bulgares de Tavrie. – Dobritch, le 11 avril 1944. 208
95. Rapport de M. Hadjiiski à D. Chichmanov concernant l'influence des activités militaires sur la vie des Bulgares de Tavrie, de Crimée et de la région d'Odessa. – Bucarest, le 20 avril 1944. 211
96. Rapport de M. Hadjiiski à D. Chichmanov comportant des données générales sur l'immigration de Bulgares d'Ukraine /de Tavrie et de Crimée/ en Bulgarie. – Bucarest, le 20 avril 1944. 212
97. Rapport de Prodan Hadjiev, inspecteur général chargé de l'immigration, présenté à la Direction des terres à Knéja portant sur l'installation en Bulgarie de 1228 Bulgares taviens et sur les mesures à prendre pour l'installation des nouveaux immigrés. – Tchirpan, le 2 mai 1944. 214
98. Rapport de la Direction agraire de Dobritch au Ministère des affaires intérieures et de la santé publique concernant l'installation définitive des immigrés bulgares de Tavrie. – Dobritch, le 21 juin 1944. 219
99. Lettre d'un groupe de réfugiés bulgares de Tavrie, se trouvant en Allemagne, au président de l'Union panbulgare "Otetz Païssy" comportant une demande de soutien financier pour leur immigration en Bulgarie. – Krefeld, (avant le 22 juin 1944). 224
100. Note de D. Tochev au secrétaire général du Ministère des affaires étrangères et des cultes d-r Konstantin Saraphov concernant les nombreuses demandes d'installation en Bulgarie des Bulgares de Tavrie travaillant en Allemagne. – Sofia, le 12 juillet 1944. 227
101. Note de D. Tochev au d-r K. Saraphov concernant le change des marcs allemands et des roubles soviétiques que possédaient les réfugiés bulgares de Tavrie. – Sofia, le 13 juillet 1944. 228
102. Information transmise par la radio Moscou concernant l'évacuation en Bulgarie de citoyens soviétiques d'origine bulgare. – Moscou, le 12 août 1944. 229
103. Procès-verbal de la commission du village de Souvorovo, région

- d'Izmail, concernant l'assassinat commis par les gendarmes roumains de 5 personnes de Souvorovo, le 3 septembre 1941, et de deux personnes de Hadji-Courda, le 1 septembre de la même année. – Village de Souvorovo, le 3 septembre 1944. 230
104. Demande du président de la branché gabroviennne de l'Union des Bulgares d'Ukraine prof. Julian Outchitélov Siméonov adressée au premier ministre Constantin Mouraviev et au ministre des finances Alexandre Guirguinov portant sur l'accélération du change des marcs allemands déposés par les réfugiés, étant donné la grave situation matérielle des intellectuels et des ouvriers de Tavrie. – Gabrovo, le 8 septembre 1944. 234
105. Liste des personnes qui ont lancé l'idée de fonder en Bulgarie un Institut de recherche sur la Tavrie. – (Sofia, avant le 9 septembre 1944) 235
106. Note du ministre des affaires étrangères et des cultes Petko Stainov adressée au conseil des ministres concernant les familles des réfugiés bulgares d'Ukraine et comportant la proposition de faire des démarches auprès du commandement suprême soviétique pour qu'elles restent en Bulgarie. – Sofia, le 4 octobre 1944. 236
107. Télégramme du sous-préfet de Toutrakan Machev envoyé au Ministère des affaires intérieures visant la remise à plus tard de l'immigration des Bulgares de Tavrie en Union Soviétique. – Toutrakan, le 15 octobre 1944. 237
108. Extrait de l'Accord d'armistice conclu entre le gouvernement bulgare, d'un côté, et les gouvernements de l'Union soviétique, des Etats-Unis et du Royaume uni, de l'autre. – Moscou, le 28 octobre 1944. 238
109. V^e arrêté du Conseil des ministres de Bulgarie, adopté lors de la séance du 13 décembre 1944, Procès-verbal N225, par lequel est ratifié un décret complétant l'article 9 de la Loi qui reconnaît les diplômes des personnes ayant fini des écoles supérieures étrangères. – Sofia, le 13 décembre 1944. 239
110. Appel du représentant plénipotentiaire de la Commission de contrôle de l'Union Soviétique pour la région de Varna aux personnes de nationalité soviétique habitant cette région de se présenter à Varna pour obtenir des papiers pour leur évacuation en URSS. – Varna, le 21 décembre 1944. 240
111. Lettre circulaire de P. Stainov aux directeurs régionaux portant sur la nécessité de fournir des renseignements sur les Bulgares taviens réfugiés en Bulgarie, dont le séjour dans le pays sera examiné par le commandement soviétique. – Sofia, le 6 janvier 1945. 241
112. Appel du représentant plénipotentiaire du Conseil des commissaires

populaires de l'URSS sur le rapatriement - tous les citoyens soviétiques, y compris les Bulgares de Tavrie, devaient se rendre à Varna pour se faire enregistrer. - Varna, le 20 mars 1945.	242
113. Appel du directeur régional de Varna aux sous-préfets et aux maires des villes et des villages d'assurer que tous les citoyens soviétiques, y compris les Bulgares de Tavrie, se rendent à Varna pour se faire enregistrer. - Varna, le 23 mars 1945.	243
114. Ordre du directeur général de l'administration près du Ministère des affaires intérieures envoyé aux directeurs régionaux concernant le rapatriement en Union Soviétique des Bulgares taviens installés en Bulgarie. - Sofia, le 30 mars 1945/.....	244
115. Ordre du directeur général de l'administration près du Ministère des affaires intérieures et du chef du Département chargé du contrôle sur l'accoplissement de l'Accord d'armistice obligeant les directeurs régionaux d'abrèger le délai pour l'évacuation des Bulgares taviens en Union Soviétique. - (Sofia, environ le 1 avril 1945).	245
116. Téléphonogramme du directeur régional de Varna au préfet de Varna, aux sous-préfets de la région et aux maires de Varna, de Choumen et de Dobritch les obligeant de faire venir à Dobritch les Bulgares taviens qui se sont installés dans la région en vue de leur rapatriement en Union Soviétique. - Varna, le 6 avril 1945.	246
117. Renseignement sur les réfugiés de Tavrie installés temporairement dans la région de Sofia. - (Sofia, environ le 10 mai 1945).	247
118. Renseignement du directeur régional de Varna concernant les réfugiés installés dans la région de Varna pendant la Deuxième guerre mondiale dont une partie sont déjà rapatriés. - Varna, le 10 mai 1945.	248
119. Extrait du rapport de la Commission régionale d'Izmail concernant les dommages et les crimes commis dans la région par les autorités roumaines qui occupaient la région pendant la période de 1941 à 1944. - Izmail, juin, 1945.	249
Index des noms géographiques	257
Index des noms personnels	265
Liste des abréviations	268

Трудове на ВТУ "Св. св. Кирил и Методий"
Том 31, кн. 3
Исторически факултет

БЪЛГАРИТЕ ОТ УКРАИНА И МОЛДОВА
Документи и материали

Българска
Първо издание

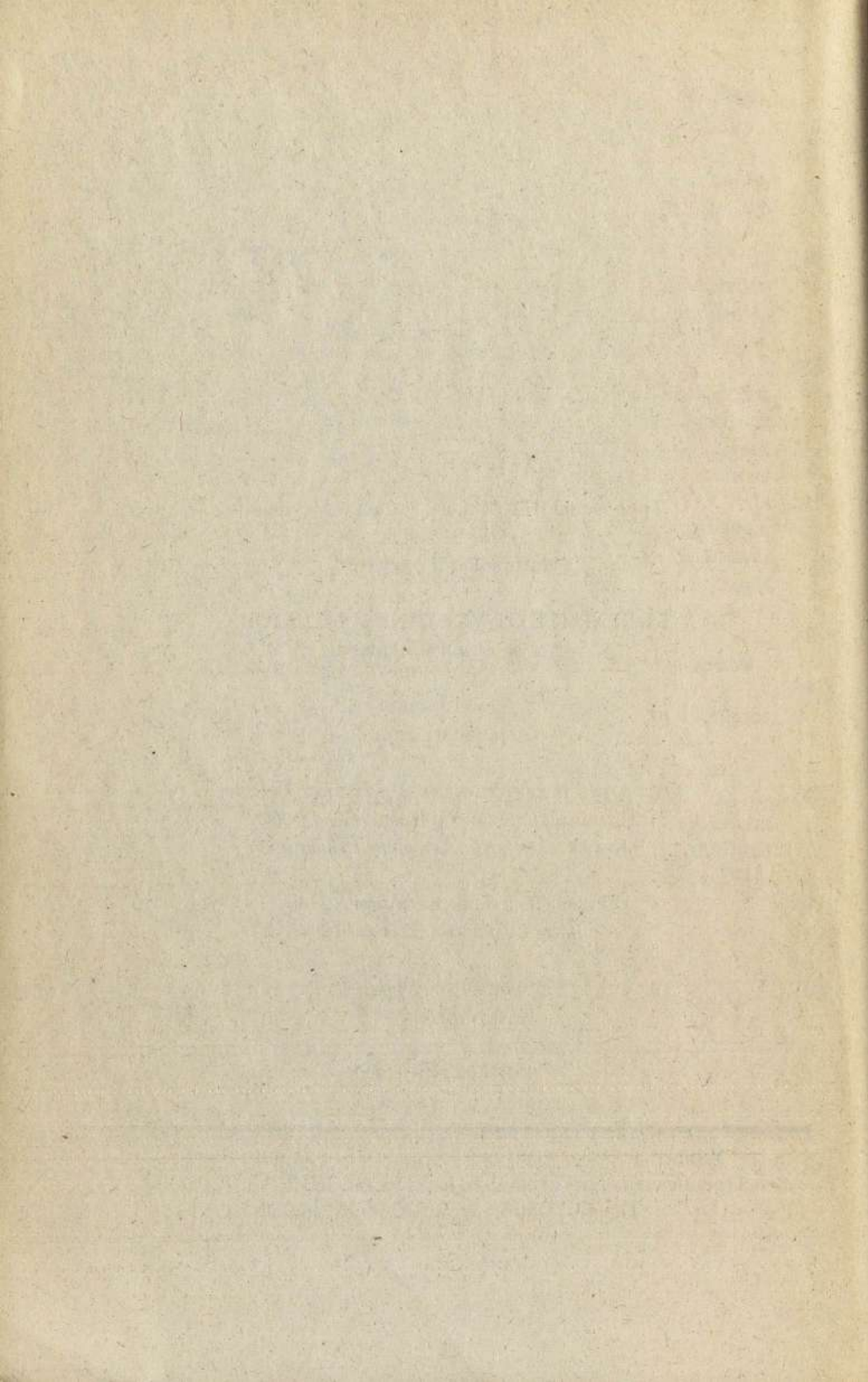
Отговорен редактор *проф. д-р Петър Тодоров*
Технически редактор *Цветана Илиева*
Коректор *к. и. н. Стефан Йорданов*

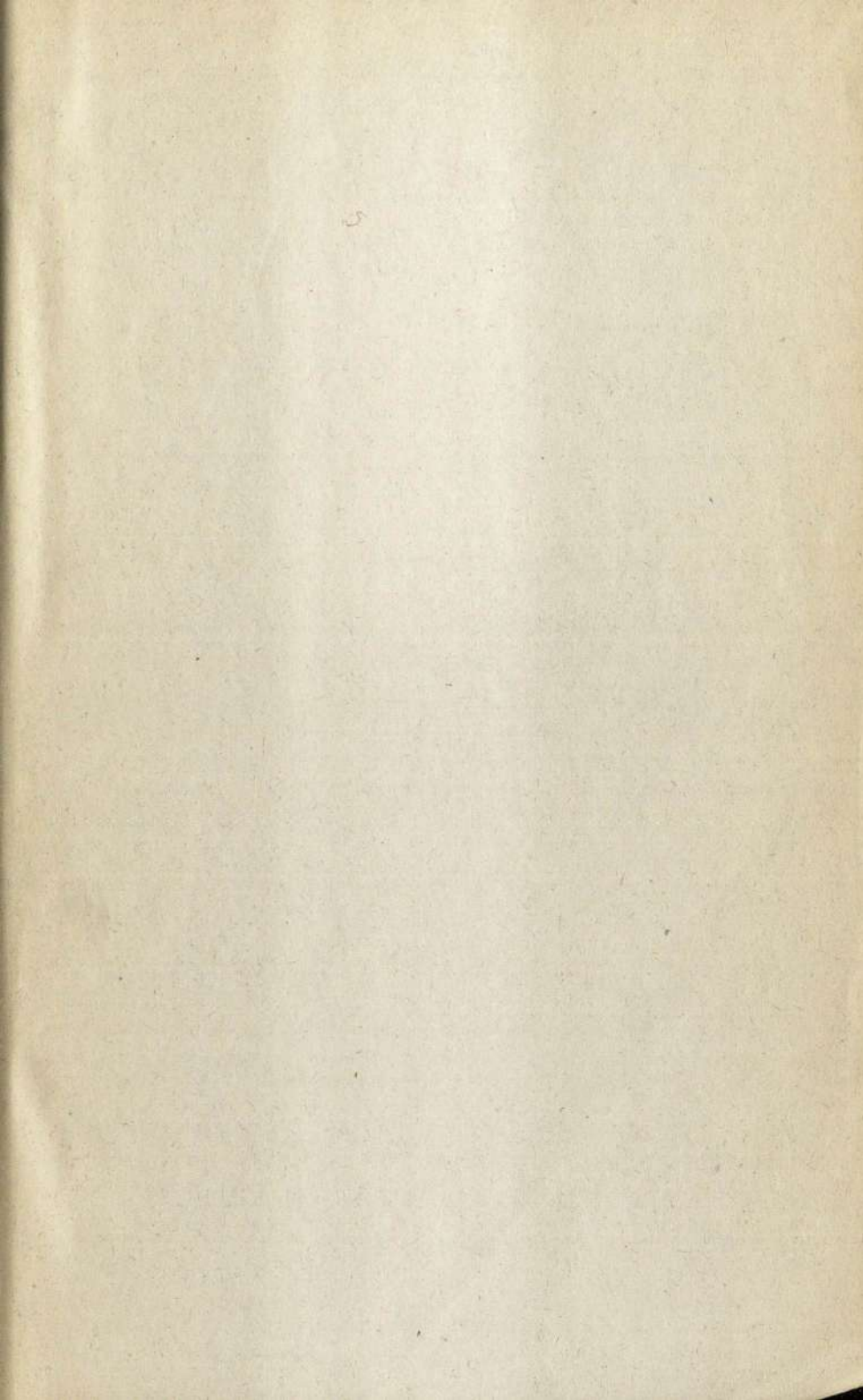
Дадена за набор септември 1994 г.
Излязла от печат декември 1994 г.

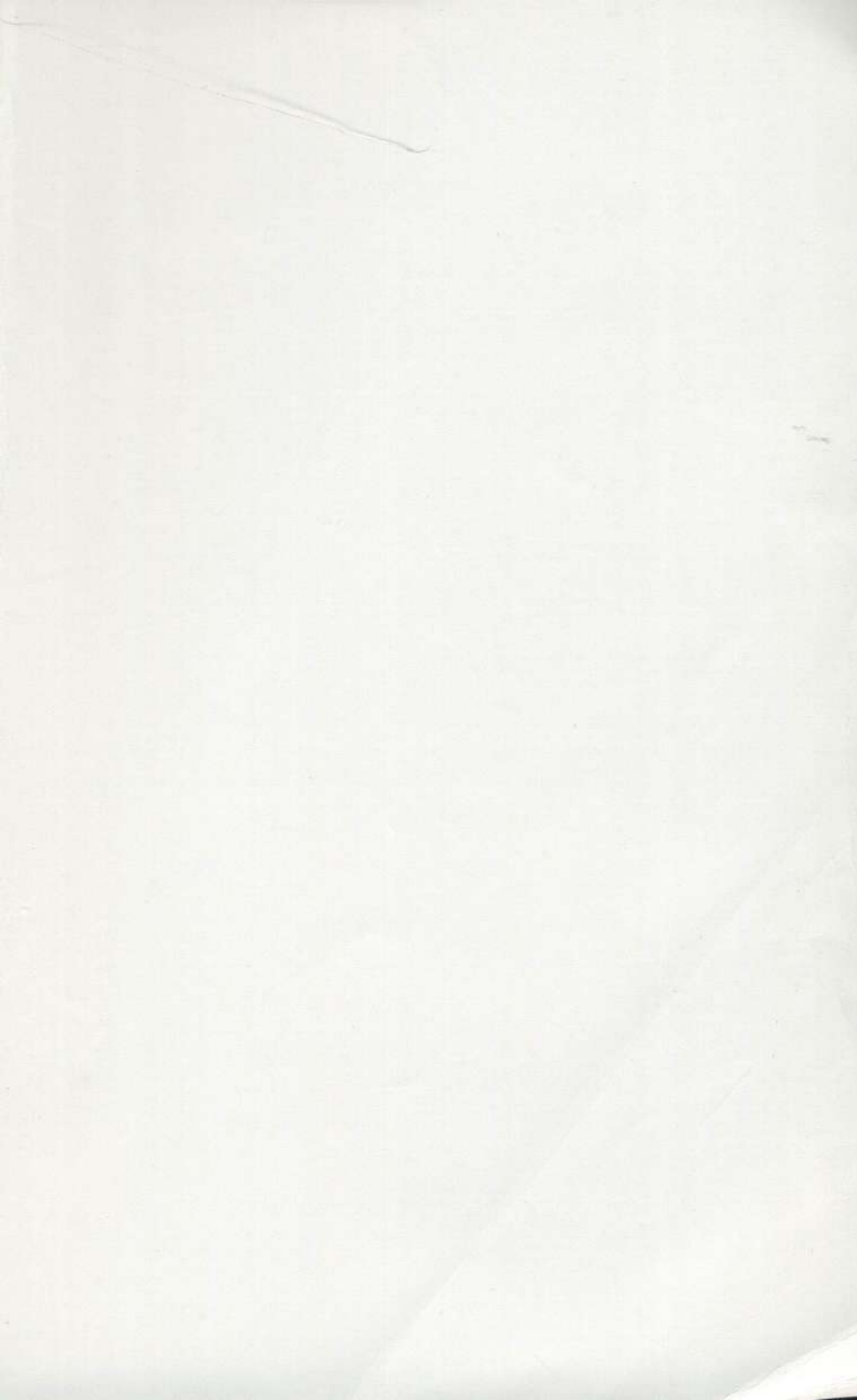
Формат 60x90/16
Печатни коли 18.5

ISBN 0204 — 6369

Университетско издателство "Св. св. Кирил и Методий"
Предпечатна подготовка — Издателство "ПИК" В. Търново
Печат — ДФ "Абагар" Велико Търново

ISSN 0204-6369

Цена 60 лева